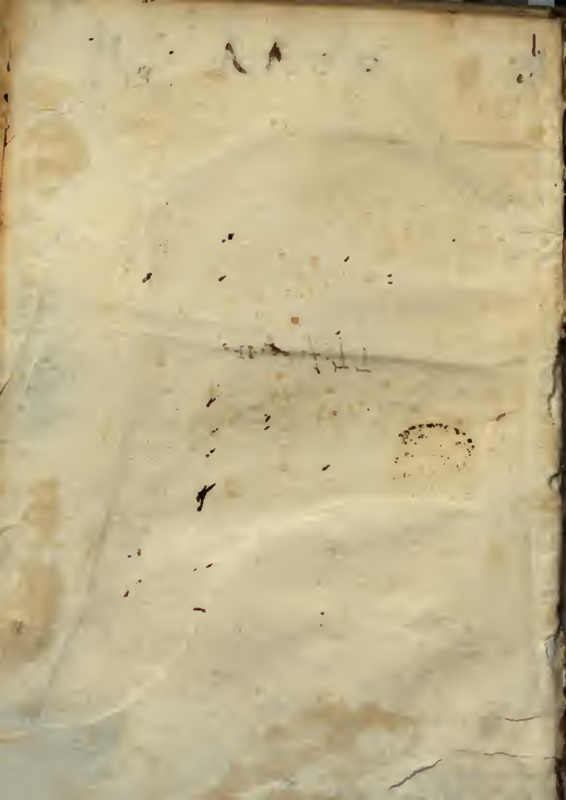

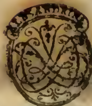

DE ANTIQVO ET NOVO ITALIAE STATV LIBRI QVATVOR.

ADVERSVS MACCHIAVELLVM

AVCTORE

THOMA BOZIO EVGVBINO
Presbytero Congregationis Oratorij.

ROMAE,
Apud Guglielmum Facciottum. M. D. XCVI.

Ad Instantiam Bartholomæi Grassi.

Superiorum Permissu.

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO PATRI, ET D. N.

CLEMENTI VIII. PONT. MAX.

Thomas Bozius Presbyter Congregationis Oratorij perpetuam felicitatem.

ONSTITVTVM mihi erat, Beatissime Pater, a principio, quidquid Pontificio iussu elaborаueram contra pestilentia Macchiauelli scripta, id integro volumine ad pedes Tuæ Sanctitatis semel offerre, sed efflagitantibus idemtidem multis coactus sum membra totius operis abiuncta dare in lucem, separatimque tenuissima huiusmodi tantæ Sedi, a cuius imperio

prodibant, exhibere. Quin hæc ipſa, quæ modo poſtrema ſunt, locum primum tenebant, ſpeciatim namque attingunt Apoſtolicam dignitatem, ſed impedimentis aliquot interuenientibus in vltimum locum reiecta fuerunt. illorum vero eſt hoc argumentum. Nam cum ſcriptum fuerit à ſapientibus, parum eſſe ciuitatibus leges eſſe, niſi adſint, qui curent eas obſeruari; idque calleret impius Dæmon, poſtquam Macchiauello immiſit hanc mentem, vt aduerſus Chriſtum, Chriſtianamque religionem ſtylum exacueret, amplius autem radicitus tolleret omne genuinæ Virtutis officium, laruaſque induceret, & immaniſsimos impoſtores, eò denique miſerum perpulit, vt Pontificiam ſedem cunctis exoſam redderet, ac funditus exſcindendam proponeret, atque ſuaderet. cum tamen hactenus nemo potuerit in ea præſidere per annos quingentos, & amplius, qui valuerit excutere vllo peccato admiſſo hoc diuinum priuilegium, quo non niſi ſanctiſsimas leges, veritatique æternæ conſonas ab omnibus Chriſtianis obſeruandas, ac tenendas editis vniuerſalibus decretis promulgaret, ac ſanciret. Quin ſanctiſsimis viris, & qui vitam pro religione ponerent, ſic abundauit, vt nulla par illi inueniatur, quoad numerum Præſulum florentium ſanctimonia vitæ inſigni. Quocirca numquam defuere aduerſus eam potentiſsimi & acerrimi hoſtes, neque fuit aliquando

vllus

vllus ſcelere excellens, qui non aduerſus illam vel ſuæ malæ mentis, vel impotentis dominatus virus effuderit.. Et quod mirandum ſit ex omnibus ipſa tempeſtatibus, ac veluti caſibus fortior, & ſpecioſior euadens Imperatoribus, Regibus, Principibus, atque omni denique contaminatorum colluuioni maximum terrorem ſemper incuſsit, & imperia ſumma, contrariaſque inimicorum copias, cum ſupremum tenere felicitatis culmen viderentur, proſtrauit, ac ſtirpitus omnino diuini roboris potentia ſubuertit. Per ſuos autem ſtudioſos innumeras nationes ſupra Rhœnum, Danubiumque poſitas, & in vltimis Britannijs conſidentes ab altiſsimis ignorantiæ tenebris, omniumque liberalium diſciplinarum ſumma imperitia, a belluinis quinetiam moribus, & effero viuendi ſtatu ad humanitatem præcipuam, doctrinarumque cultum ſingularem reuocauit. quod factitari adhuc in ampliſsimis Indiarum ſiue Occidentalium, ſiue Orientalium regionibus videmus. Cum tamen ex aduerſo lugeamus intimo noſtro dolore Greciam potiſsimum, ac tot Orientis, & Africæ regiones in lugubrem ſquallorem, barbariemque fœdam, poſtquam ſedi huic aduerſari coeperunt, miſerrime corruiſſe.

Igitur Macchiauellus pro bonitate ſibi a Dæmone inſerta, vt odium ſummum pareret huic Sedi, & quantum poſſet Italos in illam, ideſt in ſuam

ipſorum

ipſorum perniciem commoueret, atque armaret ita ſcriptum reliquit, culpa Romani Pontificis eſfectum, vt Italia in magnas calamitates inciderit, ex quo ille nactus eſt in ea maiorem poteſtatem, quod contigit poſt imperium Conſtantini, adiecitque nonnulla in eundem conficta, quæ vino impietatis ebrius, ac Tartareę caliginis nocte circumfuſus, mendaciorumque ſomnijs infœlix eluſus, & vndique ſcatens effudit. quæ ſigillatim, quam ſint falſa, quatuor libris aperuimus, quos accipere Beatitudo Tua, nobis autem Deus cœleſtem gratiam dignabitur elargiri.

ILLV-

ILLVSTRISSIMO, AC REVERENDISS. CARDINALI PETRO ALDOBRANDINO

Thomas Bozius omnem Fœlicitatem.

DIVINITVS ita constitutum fuisse, Amplissime Cardinalis, intuemur in quouis rerum genere, sed omnium maxime in humanis, ac terrenis, vt nihil sit omnino beatum, superis exceptis, sed siquid est alicui fœlicitatis, id totum sit quadam miseriarum parte commixtum. scilicet id voluit docere nos Deus, in hisce fluxis haud consistendum, sed inprimis cælestia atque æterna semper animo spectanda. En tibi ante oculos Italia, quæ plurimis, ac maximis

mis

mis est a Diuina liberalitate bonis amplificata, & cumulata, quot illa clades ante Constantinum perpessa est, quot afflicta, et prostrata calamitatibus? Nulla, inquit Aelianus, qui vixit Hadriano imperante, celebris est regio, quæ tot exterarum gentium passa fuerit irruptiones. & vero ita esse explicamus nos hoc opere; enumeramusque ordine temporum seruato sexdecim nationes, quæ priores ex Italia colonos eiecerunt, bonis omnibus nudarunt, ac sedes in ipsa fixere, cuncta flammis, ac ferro vastantes, atque id per sæcula non admodum multa. Hinc illa toties nomen immutauit, vt nulla amplius, dictaque Camesene, Saturnia, Ausonia, Oenotria, Italia, Hesperia, & quandoque Tyrrhenia, parumque abfuit, quin Græcia, & Gallia; quando Græci, & Galli miseram scindentes latioribus eius terris nomen dederunt Magnæ Græciæ, & Galliæ Cisalpinæ. Atque hi quidem cuncta trans Apenninum vsque ad Aesim dirutis Vrbibus nobilissimis in vicos redegerunt, illi mutuis concisi dissidijs, & potentissimis Ciuitatibus, quas condiderant, euersis deleti ad extremum fuere a Lucanis. Quietem forsan accepisse credetur cum Romani se se extulerunt. Atqui, vbi id euenit, Annibal Poenus

nus per annos sexdecim sic omnia cædibus, incendijs, ac ruinis repleuit, vt in vna Apulia subuerterit Vrbes vndecim, duæ tantum superfuerint vltimo excidio; ac durabant adhuc viuente Strabone Claudij principatu tam diræ vastitates. Illo deinde expulso socialia bella exorta cunctas in Samnitibus finitimisque populis Vrbes diruerunt, & in formam viculorum perduxerunt. His successere ciuilia Carbonis, & Pompei; Marij, & Syllæ; Cæsaris, & Pompei, Triumuirum denique ipsorum, quæ tot, ac tantas Italiæ clades attulerunt, vt imperante Nerone Lucanus conqueratur adhuc extasse ætate sua semirutas Vrbes, agros inaratos, & squallentes, horrentia cuncta; testeturque Ælianus multo pauciores, quàm prius illas fuisse, & sane ita esse certissimo deprahendimus ex eo, quod Ptolomæus minuta quæque persecutus, cum postremus omnium describat Italiam, non nisi ducenta, ac septuaginta octo oppida recenset, annumeratis ijs, quæ paruula, ac prope euersa omnio erant. Quamobrem in multo maiores ærumnas incidit infelix, cum fuit adducta in potestatem Imperatorum modis omnibus miserrimam dilaniantium, ac discerpentium. Nam praeter alia, cum iam sæpius agri Italici

b *fuis-*

fuissent dominis prioribus adempti per exteros, per Romanos, per Syllam denique, Augustus nihilnon abstulit superioribus, vt elargiretur militibus suis Italos prope cunctos in remotissima amandans, quod apud vatem conqueritur ille Pastor lugubri cantilena.

At nos hinc alij sitientes ibimus agros
Pars Scythiã, & rapidũ Cretæ veniemus Oaxim
Et penitus toto diuisos Orbe Britannos.

Ac mox irarum simul, ac dolorum plenissimus

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes?

In tantum porrò squallorem deuenit Italia sæuissimo eam dominatu per omnia prementibus Augustis, vt imperio Neronis amænissima omnium regio Tarentina in solitudinem redacta fuerit, eoque mitti oportuerit colonos, sicuti in alias etiam terras; neque tamen ijs missis ea repleta est, inquit illorum temporum scriptor Tacitus. & quidni ita foret, regnantibus tot monstris, ad quorum nomen, ac facta scelestissima nemonon cordatus exhorrescit Tiberio, Caligula, Claudio ac peste illa dirissima Nerone, cui fuit oblectamento ipsam Romam cum tot præclarissimis, atque e toto Orbe ob hac spoliato conquisitis monumentis incendisse?

se? Mittamus post ista Vespasiani incredibiles, sed astutissimas rapinas, quid nobis dicendum videbitur de Domitiano? An vnquam tales Italia nacta est Imperatores, tam diros, tam flagitijs omnibus coopertos, post imperium Constantini, ac dilatatam magis Romani Pontificis potestatem? dices istos ferendos, quod Romani, & Italici sanguinis erant. Illud intolerabile Italiam patuisse barbaris, cum nondum post Constantinum duo sacula transacta essent. O ingenia stupida, ac totius antiquitatis vel ignara, vel oblita, cum transuersa impietatis astu, ac turbine agimini. Non ne post Neruam fuere imperatores e duodecim nationibus exteris, quas barbaras vocat Macchiauellus? At forsan erant moribus adeo ciuilibus, & vrbanis, vt exuerint illi omnem barbariem. Credo ita asseuerabit aliquis optimus astimator veritatis, beneque animatus in Pontifices Romanos, in quos omnem odiorum torrentem contendit auertere. nisi dicamus adeo placidam fuisse mentem isti, vt pra ipso fuerint mansuetissimi, & optimi Hadrianus Hispaniensis, Septimius Seuerus Lybicus, Caracalla huius filius, Macrinus Maurus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax, Philippus Arabs, Decius Pannonius, Gallus

 Afer,

Afer, Æmilianus Maurus, Aurelianus Dacus, Carus Illyricus cum suo Carino, Diocletianus Dalmata, Maximianus Pannonius cum filio Maxentio singuli portenta humani generis efferatissima & exitialissima. sed istis, inquies, erant Italici milites valentissimi, quibus Italicae gloriae columen bellicum stabat. Erant Praetoriani inprimis, deinde alij ex omnium gentium faece, & colluuione atrocissima collecti, qui saepe Italiam Romamque diripuerunt, caedibus, ac flammis vastarunt, ita vt Vopisco teste ab Aurelia porta vsque ad Ligures perpetuae syluae essent, in Placentino territorio densissimae. Boreales autem populi primum regnante Antonino Philosopho vsque ad Venetos, deinde Gallieno vsque ad Rauennam, demum Aureliano vsque ad Fanum progressi diruerunt Vrbes, ac vastitatibus omnia faedarunt, ita vt Ambrosij, Hieronymique aetate adhuc ruinae permanerent. Ac talis fuit Italiae status ante Constantinum, vt quae post illum saecula fuerint, vocanda sint felicia; ac sanè felicissima extitissent, nisi Romani Pontificis potestatem, a qua omne ipsius bonum pendet, aliquando opprimere aliqui contendissent. Nam plereque omnes ipsius aerumnae contigerunt, quoties est

id.

id tentatum, quandoq; ipso in remota extra Italiam pulso, & abducto; quae tamen qualescunque fuerint, haud aequarunt priscas. ut clarissimum sit, quàm falsè, ac peruersè dictum sit ab impio felicius Italiae fuisse, aut futurum, sine Pontificiae potestatis amplitudine, ac Maiestate.

Cum verò nos initium scribendi in Macchiauellum fuerimus auspicati a Celsitudine Tua, decebat simul, vt illi finis responderet; quod facimus eidem quatuor hos libros nunc offerentes. Deus autem tibi, quod precamur, benignissime bona cuncta cœlitus donet.

ARGVMENTA CAPITVM TOTIVS OPERIS.

Praefatio ad Lectorem.

Impudentissima mendacia Macchiauelli in omnes Præsules Christianos, in Moysem, Dauidem, Gallos, Germanos, Venetos, & in historijs antiquorum plurimis narrandis.

Liber Primus.

Cap. I.

RBES imperiorum potentium sedes euersæ: regiones florentissimæ olim, positæ ad Austrum, & Ortum ad vastitatem, ex quo desciuerunt à Pontifice Romano, redactæ: ad Boream vero, & occasum sitæ, cum iacerent maximum decus nactæ, ex quo Papam sequuntur. Roma sola stat; Italia cunctis regionibus præcellit.

Cap. II.

Saturni sæcula diritatis plena, homines quotannis demersi in Tyberim, Sacrificati Saturno, & Ioui, & quidem nobilissimi. Ausonum, Sicanorumque irruptio, terræ motus horrendi.

Cap.

Cap. III.

Diluuium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Lydorum, Cretensiumque irruptiones, clades Pelasgorum, Feritas Laestrigonum, Herculis Argonatarumque aduentus, Sirenum crudelitas.

Cap. IV.

Irruptiones Graecorum, Troianorum: clades Pelasgorum. euersae plurimae Vrbes: mores efferi: Ciuitates hiatibus haustae, à serpentibus deletae: Rex maxime impius cum sua domo absorptus: Spartanorum, Achaeorum, Chalcidensium, Messeniorum, Illyriorumque irruptiones.

Cap. V.

Romuli, Tarquiniique Tyrannis: Regum Romanorum caedes: Vrbes plurimae excisae: irruptio Gallorum: Tyrrheni expulsi e circumpadanis oris: Vrbes ab eis vndecim dirutae: Aristodemi Tyrannis: pestis horrenda: Sybaritarum, Sybarisque miserabilis euersio; mores diri eorum: Crotoniatarum magna clades: Lex atrox: Veiorum maxima ciuitas solo aequata: Cauloniae, Hipponiique et Romae subuersio: bella perpetua.

Cap. VI.

Dionysii Tyrrannis: Bruttiorum Factiones: Volscorum, Auruncorum, Aequorum ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thaebeque euersae Graeci Italici miserabiliter deleti: Italicorum, Romanorum que maximae clades: pestis dirissima, Vulsinium dirutum: gladiatores instituti; crudelitas Hannibalis: Strages Romanorum: Apulorum, Bruttiorum, Lucanorumque vrbes excisae, ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsi.

Cap. VII.

Tercentena Italorum millia quadriennio caesa bello ciuili: Romanorum miserabilis in Asia caedes: nobilitas omnis Romana in Vrbe trucidata: Marii Sylleque inexcogitabilis crudelitas, proscriptiones, rapinae: Vrbes

samni-

ſamnitum dirutæ omnes, aut in vicos redactæ: ſpartaci gladiatorumque dira facta: Catilinæ coniuratio, bella ciuilia Pompeij & Cæſaris: Trium virum dire proſcriptiones: bella eorundem ſæuiſſima cum Bruto, & Caſſio: latrocinia in Italia: prelia inter Octauianum, Lepidum, Sex. Pompeium L. & M. Antonios: incendia multa Romæ: Piſaurum hiatu hauſtum: Draco horribilis, & ingens: Italicorum bona omnia ſæpius militibus diuiſa: Itali extra Italiam amandati in Varias oras.

Cap. VIII.

Octauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, peſtis, fames, inundatio Tiberis, incendia, terræmotus. eo regnante: Tiberij ſæuities, libido, rapacitas, incendia, inundatio Tiberis fames: Caligulæ dritas, rapinæ, auaritia, libido: Claudij atrocitas, luxuries, fames, terræmotus eo regnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma incenſa, libido, terremotus, Italiæ ſolitudo; Galbæ, Othonis, Vitellijque bella ciuilia, Italia direpta. Tiberis inundatio: bellum ciuile Vitellij, & Veſpaſiani: Italicorum magne ſtrages, Cremona incenſa: Veſpaſiani rapinæ: incendia Romæ Tito regnante, Veſuuijquæ eruptiones: Pompeij, & Herculanum Vrbes obrutæ: Domitiani crudelitas, libido. omnium ſuperiorum facta atrocia in propinquos.

Liber Secundus.

Cap. I.

Atrociſſima facta Imperatorum, qui e duodecim barbaris nationibus Italiæ ſunt dominati: clades horrendæ, terræmotus, inundationes, ſterilitates, peſtilentiæ, incendia, dirutæ Vrbes, irruptiones barbarorum.

Cap. II.

Oſtenditur, ſuperioribus Imperatoribus illud inprimis fuiſſe in animo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent e terris: ipſos autem plerumque occiſos.

Cap. III.

Tributa inmenſa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante ætatem Conſtantini.

c Cap.

Cap. IV.

Diræ & infandæ leges, mores vẽ vsu recepti & comprobati in Vrbe & Italia.

Cap. V.

Clades maximæ e terra, aquis, ignique abortæ, in Italià, & Romæ, ante tempora Constantini.

Cap. VI.

De incendio, euersione, & direptionibus Vrbis, perpetuisque ac diuturnis Italiæ Vastitatibus ante Constautinum.

Liber Tertius.

Cap. I.

De maiori fæcunditate Italicæ telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant, ea magis habitata; pluribusque illius Vrbibus post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, quam prius.

Cap. II.

De diuturniori libertate, ac potentiæ communione, paceque Italicarum ciuitatum post imperium Constantini, siue post Romani Pontificis auctoritatem magis florentem quam prius.

Cap. III.

De latissima Pontificis potestate, & eius diuturnitate.

Cap. IV.

Singularia maximæ fælicitatis bona à Pontifice Romano & Italis profecta in exteras nationes post Pontificiam potestatem magis in Italia auctam Constantino imperante.

Li-

Liber Quartus.

Cap. I.

Italis multo prestantiores viri fuere in omni genere disciplinarum post ætatem Constantini quam prius ante autoritatem Pontificis Romani constitutam.

Cap. II.

Recensentur homines vtriusque sexus, cuiusuis ætatis, & conditionis Itali sanctitudine admiranda, vitaque cælesti.

Cap. III.

Ostenditur, calamitates omnes acerbissimas, quæ contigerunt Italiæ post ætatem Constantini accidisse, cum Pontificis Romani auctoritas est oppressa, & ipse iniuriose tractatus.

Cap. IV.

Redarguitur falsum quod impius scripsit, Italiam fore inexpugnabilem, si vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obediat; cum sæpius occupata quamuis vni subiecta esset, ostendatur, Pontificemque contendisse, vt Rex vnus eius, aut Imperator foret, sed id non feliciter Italiæ Romæque accidisse.

Cap. V.

De communi maximorum Theologorum sententia concluditur, Papam non modo esse in spiritualibus Pontificem summum, sed & omnium temporalium in terris Regem supremum, idque iure diuino atque hoc posito, vt vult S. Thomas, & alij, iure naturali.

Caput vltimum.

Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem, Summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel penes Sacerdotes omnem profanorum potestatem, & ab Imperatoribus atque à Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

ERRATA.

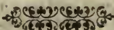
15 a. Saturnij. repone, Saturnus
17 c. loco E.I. reppne. loco eu.1.et loco.b.u.
19 b. quingentesimum.quin quagesimum
20 c. alpes. appenninum
26 b. tales. talis
28 a. ircs. res
41 d. ditissimis. dirissimis
49 b. hunc sub. sub hunc
53 c. cæteris. reliquis
61 d. centum.ducentæ
63 b. audiet.audeat
65 atntam. tantam
67 d. aniaduersum.animaduersum
76 a. tantũ incenderit. tantum combusserit.
84 c. octuaginta.vigintiduos
97 a. voluit. potuit
107 b. ducis. duces
111 d.ac tot. atque a tot
120 a. quod Galba.cum Galba
145 b quadragintaqninque. quadragintaocto
160 a. septuaginta. septuagintaocto
c. reliqui. reliquis
169 a. locis cum. dele istud, cum
a. 445. 448
b. tres. duas
magnam. magna
regionus. regionum
170 a. se. si
b. ædibun. ædibus
175 a. testatur. testetur
179 a. mortalium. hominũ
185 c. seriaque serioque
194 c. scriptores. scriptores tradunt
197 c. possidebit possederit
203 b. ad laudem. ad gloriam
210. a. cum in. cum se in
d. electionis. electioni
224 a. scientiores. scientiores aliarum
240 c. potinus. protinus
242 b. qua in. quam. minora sunt omissa. nam lector prudens, ea cognoscet.

AD

AD LECTOREM
PRAEFATIO EIVSDEM AVTHORIS.

Impudentia mēdacia Macchiauelli in Præsules Christianos, in Moysem, in Dauidem, in Gallos, Germanos, Venetos, aliaque in historijs narrandis.

NATVRA comparatum videmus, vt quæcunque præstantiora sunt, illa si conuertantur in malū, sint alijs longe deteriora, quod
A adeo verum est, vt ne Angelicæ quidem mētes tanti ordinis vim potuerint effugere, & quæ illarum se abalienauerunt a summo bono, et Fonte Beatitudinis, & luminis Deo corruerint in profundissimas tenebras, & omnium maximas ærumnas. Neque tamen harum rebellio quidquam nocumenti, aut indignitatis attulit cælitibus alijs, qui in fi-
B de persistentes supremę veritati adhæserunt, vt iam mirandum non sit extitisse Italicum Macchiauellum, qui mendacia portentosa, ac monstrosissimas opiniones memoriæ prodiderit, quamuis pugnent contra omne honestum, commodumque siue publicum, siue priuatum, specie lucri præsentis obtegens eas, quod è manibus illico euolans infixa moriferi veneni spicula venis, & cordi relinquat. Neque vero gentilibus

eius

eius id quidquam nocumenti debet afferre, animum nam- A
quam sortimur a Deo, non ab hominibus, ab his solum corpus habemus; atque illum Christus abluit, & ab omni labe expiat cælestibus lauacris ex intimo sui pectoris altè depromptis. Christus ortum ducit a Raab meretrice, ab impijs Regibus Ochozia, Ioas, Amasia, Achaz, e quibus Ochozias gentibus est ex Athalia filia turpissimæ Iezebalis, neque tamen supremæ illius vel Diuinitati, vel humanitati quidquam potuerunt ista officere. Quin id euenire cernimus in rebus, quæ generantur, vt ab omni rerum natura secernatur quid-
quid est virulentum, ac fœtidum ex vna parte, vt ex alia, B
quod producitur sit præstantius, ac fructuosius. sic vepres hinc acutissimas spinas emittunt, vt inde odoratissimas, ac suauissimo fructu excellentes rosas educant; similiter e fœtido caule, & frutice inamœni aspectus exoriuntur Lilia formosissima, ac iucundissimè olentia. Quamobrem siquid fuit in Macchiauelli stemmate abominandum & virosum, id abijt, ac se contraxit in eum solum, vt alia deinde germina se profundant in lucem plenissima decoris, & cuislibet bonitatis. Et quidem vix credi potest quanta ille maledicta congesserit
in ipsum Christum, Christique religionem, quanta in omne C
sincerę Virtutis officium, quanta in Præsules Christianos, quanta in sanctissimos viros, quanta in laudatissimas nationes. Audite ipsius verba, nequis impudentissimus audeat asserere aliquid amplius nobis excidisse. quando occorre, che gl'ordinatori della noua setta siano di lingua diuersa la spengono facilmente, la qual cosa si cognosce considerando i modi, c'ha tenuti la religion Christiana contra alla setta gentile, la quale ha cancellati tutti gl'ordini, tutte le ceremonie di quella e spenta ogni memoria di quella anticha Theologia. Vero
è, che non gli è riuscito spegnere in tutto la notitia delle cose D
da gl'huomini Eccellenti di quella. il che è nato per hauer quella mantenuta la lingua latina, il che feciono forzatamente hauendo a scriuere questa lege noua con essa, perche se l'hauessimo potuta scriuere con noua lingua considerate l'altre persecutioni, ch'essi feciono, non ci sarebbe ricordo alcuno delle cose passate. e chi legge i modi tenuti da S. Gregorio e dalli altri capi della religion Christiana, e vedra con quanta ostinatione è perseguitauano tutte le memorie anti-

che

A che ardendo l'opre de poeti, e delli historici, ruinando l'imagini, e guastando ogni altra cosa, che rendesse alcun segno dell'antichita, talche se a questa persecutione essi hauessino aggiunta vna nuoua lingua, si sarebbe veduto in breuissimo tempo ogni cosa dimenticata. è da credere per tanto che quello, c'ha voluto fare la religion Christiana contra la setta gentile, la gentile habbi fatto contra quella, ch'era inanzi a lei. e perche le sette in vn cinque, o in vn sei anni variano due o tre volte si perde la memoria delle cose fatte inanzi a quel tempo.

B Bone Deus, quid vini biberat hic homo, vt tot mendacia tam paucis verbis emoueret? clarissimè dignoscamus ipsam veritatem, singillatimque enumeremus, & confutemus illa. ac primum, quod ait vires defuisse Præsulibus Christianæ religionis, non mentem cupientibus linguam latinam prorsus extinctam, id adeo falsum constat, vt nihil æque contra Dei consilium, contra omnes Pontificum Romanorum conatus fuerit, quam vt lingua latina in sanctissimo crucis ligno consecrata tolleretur. Annon inter alias linguas, quarum scientiam diuini spiritus illapsu mirabiliter Apostoli perceperunt, præcipua *1. mendaciũ Macchiauelli*

C fuit latina? Et quomodo vel hanc, vel vllam linguarum celebrium voluerunt nostræ Religionis primi antistites abolitam? In more positum volunt fuisse, vt Missa, quam vocamus in publico conuētu Christianorum celebraretur quolibet die festo. Atque hæc perscripta fuit latinè Grecè, Hebraicè, Syriacè, Chaldaice, Aethiopicè, vt aliqui collegerunt, & in his Pamelius. Et qui fieri potuit, vt vellent ex his vllam deletam? Romani Pontifices in consilijs suis neminè tempore vllo loqui permiserunt, vel ex quo pulsa est ex Italiæ finibus a bar-

D barorum furore lingua latina, nisi latinè. Quin Regum remotissimorum ex vltimo Oriente, Occidente, Indijs ipsis legati nō audiuntur, nisi latine loquantur, aut adhibeant interpretē latinum. Rursus ijdem Præsules linguæ eiusdem dignitatem tutati sunt aduersus garrulos quosdam Græcos, quod liquet e litteris Leonis ix. aduersus Michaelem Patriarcham. Quamobrem videmus illius vsum magis religiosorum nostrorum studio dilatatum, dilatata scilicet per ipsos Christiana religione, quam per Imperatores Romanos. Hinc omnes auctores bonos linguæ Grecæ, Hebraicæ, & nonnullos Arabicæ in linguam latinam translatos videmus, quod olim non ita erat, cum

Chri-

Christianæ religionis inimici imperarent. Nos præterea contendimus ex antiquo tempore aduersus hæreticos mysteria nostra non esse vulgaribus verbis explicanda, sed latinæ linguæ omnino relinquenda; quomodo igitur nostri cogitarunt vmquam linguam latinam perdere, quomodo non omnibus modis retinere, & amplificare? En quot modis eam dilatarunt. & quando illam vel vno coangustarunt? Atque vt agnoscamus, quàm sit verax homo iste asserimus æternum Dei fuisse decretum, vt latino sermone diutina cuncta perscriberentur. Audi Isaiam, in loquela enim labij, & lingua altera loquetur (Deus) ad populum istum. En vt diuinæ voluntatis haud fuerit aboleri linguam latinam; sed conseruari; eamque esse, per quam populo suo Deus loqueretur, & iste vult non animum, sed vires nostris defuisse ad illam exterminandam, cum nescientibus, illam Deus infuderit, nostri noluerint nisi eadem loqui? Quid autem garrit nostros yi adactos eam non extirpasse, quod cogerentur illa christianam legem perscribere? Videte impia, & ebriosa somnia. & cur latinè compellebantur, non Hebraicè, aut Grecè? & cur non poterant Hebraice, aut Grecè duntaxat scribere, ac latina verba contemnere? quid omnino ipsos compellebat? Atque, vt videas quàm deliret iste. Mattheus euangelium scripsit Hebraicè, SS. Ioannes, & Lucas Græcè, vnus Marcus Latinè, sed Acta Apostolorum, Apocalypsis, epistolæ plereque omnes excepta vna vel altera quæ Hebraicè, reliquæ omnes Græco sermone sunt conscriptę. Sic igitur omnes libri, qui nouo testamento attribuuntur, sunt alijs, quam latinis vocabulis exarati. Et Quid somniatur iste legem nouam, quæ vocatur Euangelium, necessario Latinè a nostris traditam? Nihil minus. nisi quantum fuit obtemperandum cælesti decreto, cuius potentiæ sic omnia subiiciuntur, vt facillimum sic illi, si voluisset, stirpitus exscindere omnem latinæ linguæ memoriam. sed contrarium iam statuerat, vt probauimus ex Isaia, ac linguarum missionibus. Sed illud quomodo ferendum? a Prꝺsulibus summis Christianæ religionis opera poetarum latinorum combusta. Videte affeueranter dictum simul, atque impudenter. Et quænam? proferatur vel vnum flammis traditum. Non poterit. quin antiquorum vatum, quos Græci celebrant, carmina magis extant apud nostros Theologos eorum voluminibus intexta, quàm apud

cap. 28. (margin)

2. *mendacium.* (margin)

3. (margin)

quosuis

A quosuis a nobis alienos ſcriptores , quod liquet e libris Clementis Alexandrini , & Iuſtini martyris , neque pinguit aliquando ipſum Apoſtolum Paulum citare Arati , & Epimenidis verſus . illud namque eſt Epimenidis , quod ad Titum ſcripſit .

κρῆτες ἀεὶ ψεῦδαι, κακὰ θήρια, γάστερες ἄργοι

Cretenſes ſemper mendaces , malæ beſtiæ , ventres pigri.
Alind vero Arati

αὐτοῦ γὰρ γένος ἐσμὲν

ipſius enim genus ſumus .

B Clemens Alexandrinus refert eiuſdem Pauli verba hortantis, vt legerentur poemata Hyſtaſpis , & Sybillarum . Iulianus Imperator , cum videret noſtros e lectione antiquorum ſcriptorum ſumere argumenta , e quibus impietas eorum clariſſimè redargui poſſet , vetuit a noſtris ea legi , & haberi . Extat oratio S. Baſilij , qui multo ante S. Gregorium fuit , explicantis rationes , quibus multo cum fructu legi alienorum a nobis ſcripta poſſent . Extant multa noſtrorum carmina e Vergilij carminibus ipſis compoſita , vt Probæ Falconiæ , & ſiqua ſunt aliorum , qui vixerunt ante ſæcula S. Gregorij . &

C qua fronte aſſeuerat iſte poetas a noſtris vllos antiquorum crematos ? haud ita pridem Concilium Tridentinum in ignem proiici mandauit e Chriſtianis aliquot poemata . ſpeciatim permittit antiquos latinorum retineri , quamuis obſcœnos modo ne prælegantur pueris . Atque ita tantum abeſt , vt priſcos iubeat abijci , vt potius noſtros in cinerem redigi , conſeruari illos velit . Quamobrem magis illud eſt falſum fuiſſe hiſtoricorum volumen vllum iuſſu Pontificum noſtrorum crematum . Nam quod quæſo per ipſum Deum , quo ſanctius nil fingi poteſt ? Atqui luce meridiana clarius eſt , cuncta an-
D tiquorum ſcripta a noſtris , præſertim vero monachis aſſeruata in monaſteriorum bibliothecis , ne ab irruptionibus , ac direptionibus barbaricarum gentium prorſus exterminaretur . Quomodo autem multa perierint altius principiũ repetentes explicabimus . Cæſar vſus eſt maximè aduerſus Pompeium Gallorum copijs auxiliaribus , vt eſt in commentarijs Hircij , deinde ipſius nepos Auguſtus eoſdem duxit in Antoniũ ; quod ille verſibus mandauit .

A

Ad hunc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Cæsarem.

Imperatores post hæc alij successores istorum non amplius Romanos, & Italos ad bella exercuere, & eduxerunt, sed exteros, demum vero delecti Imperatores exterarum nationum, vt Traianus, & Hadrianus Hispanienses, Antoninus Pius Nemausensis, Septimius Seuerus Lybicus, Maximinus Maurus, Heliogabalus Syrus, Maximinus Thrax, alijque barbarici sanguinis, atque a Senatoria dignitate & ordine alieni, literarumque expertes. Romæ porrò erant Prętoriani milites equarumuis gentium colluuione commixti, qui plerosque Imperatores pro libidine occiderunt, alios ipsi substituerunt, diuina, humanaque omnia proculcantes. Ex hoc latinæ linguę scriptores euanuerunt: neque post Traiani obitum fuit vllus prope, cui gradus aliquis nobilior inter latinos debeatur, quod scilicet honor nullus haberetur artium liberalium professoribus, sed militiæ soli: Romanique & Itali ab hac abessent, & otio summo marcerent. Quid? testis est Dion a Domitiano philosophos esse vel occisos, vel ad necem quæsitos; ab Hadriano autem prestantissimos quoslibet in singulis artibus interfectos, eorúque sectatores oppressos. Eadem ferè Heliogabalus, quod refert Herodianus. At multo truculentior Caligula, qui statuas omnes illustrium virorum, quæ in campum Martium translatæ fuerant, latè disiecit, ac vetuit necui viuenti imago poneretur absque ipsius consensu; Homeri poemata cogitarit abolere, Vergilij, ac Titi Liuij scripta, & imagines parum abfuit, quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quæ Suetonius testatur. Hæc est igitur causa, cur vsus Latinæ linguæ, omniumque ingenuarum disciplinarum iacuerit. Edat Macchiauellus, si quidem potuerit, aliquem nostrorum Pontificum, qui talia cogitauerit, nedum perpetrarit; nominet vnum. Sed enim cum post Cæsarem, & Octauium milites externi bella tractarint, Italique, & Romani luxui se dediderint, hinc factum, vt Odoacer Herulus, qui Imperatoribus militabat, Italiam occuparit, ac mox Ostrogothorum Rex Theodoricus a Zenone Imperatore hæretico, & hoste pontificij nominis immissus eandem sibi vindicauerit, quod Iornandes, Paulus Diaconus, ac Zona-

B C D

cap. 34.

A Zonaras Testantur. Inde a Narsete euocati Longobardi, ob-
sistente iamdiu Ioanne Pontifice Romano, eandem diu tenue-
runt, ac vexarunt. Ob has igitur causas artium liberalium
studia sorduerunt, ac libri plurimi amissi. qui vero superfue-
runt a viris Christianæ religioni potissimum deditis conser-
uati sunt. Illud certum libros Ciceronis de finibus, ac de le-
gibus in Germania repertos a Poggio Florentino in quodam
monasterij bibliotheca. Sed illustriora fient hæc, si considera-
uerimus aliud istius inpium mendacium. A nostris imagines 5.
antiquorum contritas. Quasnam? Non enim de idolis agit,
B sed imaginibus alijs homninũ, rerumque antiquarum. verùm
quod attribuit Pontificibus Romanis A Caligula id factum su-
pra e Suetonio docuimus. A Pontificibus nostris ecquando vn
quam quæso? Atqui longè contrariũ doceamus, & quomodo
illæ perierint, explicemus. Valentinianus. ij. Pontificiæ pote-
statis, vt infra aperietur, violator, occisus est Romæ Maxi-
mi dolis. hic arripiens imperium coniugem sibi illius Eudo-
xiam adiunxit, cui facinus in virum priorem commissum pa-
lam fecit. Impotens animi mulier, ac vindictę cupida accer-
siuit ex Africa Gensericum Vandalorum Regem, qui Maxi-
C mum deijceret imperio, & necaret. Is maxima comparata
classe Romam venit cuncta euersurus, sed occursu (verba sunt
hæc Pauli Diaconi lib. xv) Leonis Papæ mitigatus ab incen-
dio, cædibus, atque supplicijs Vrbem immunem seruauit,
omnibus tamen opibus ablatis. Hæc Paulus. Addit Proco-
pius lib. 1. belli Vandalici statuas ab eodem Rege abstractas,
nauiquè inpositas, & coorta tempestate in mari submersas.
Non itaque nostri Præsules eas demoliti sunt. longè secus.
Peiora namque egisset Gensericus, nisi Leo Papa ipsum flexis-
set. & quid putamus acturum fuisse Attilam, qui diruerat *Idē Pro-*
D Aquileiam, Romamque properabat infanda quęque minitans, *cop. lib.*
nisi idem Leo peruicisset, vt iam iam Padum traiecturus ille *Iornande*
ab incepto desisteret, atque in Pannoniam rediret? Tantum *lib. 6. d.*
abest igitur, vt nostri Antistites huiusmodi ruinas ediderint, *reb. Get.*
vt per eos factum sit, nequando ederentur. Testis est inter *Zoz. li. 1*
alios Zozimus Innocentium Papam se se Rauénam contulisse,
vbi tunc Honorius Imperator morabatur, contendentem, vt
pax inita à Romano Senatu cum Alarico Rege Gothorum
ab eo confirmaretur. Verum dum rem protrahit ille, & Inno-
centij consilia non admittit, nouis bellorum causis obortis,

Pro. lib. de bell. 4. Got. Alaricus Vrbem cœpit, ac diripuit, non directurus, si Romano Pontifici paritum fuisset. Testatur Procopius Pelagium Romanum Diaconum, qui postea Pontifex fuit, efficisse precibus suis, ne Totilas Vrbe capta magis in eam sæuiret. Nemonon scriptor asserit euocatos a Narsete in Italiam Longobardos, ac precibus Ioannis Papę impetratum, ne multo ante se se effunderent in eam, retardatosque Pontificis Romani studio non modo tunc, sed etiam postea sępius impetus illorum, ne atrocius in Italos, eorum res, Italiamque totam vastandam ferrentur. Illud certum, sicut absente Innocentio, eiusque monitis reiectis Romã direptam ab Alarico, sic expulso Silueriо Papa, Vigilioque ipsius successore in carcerem Constantinopoli coniecto Romæ tertiam partem dirutam a Totila, Italiam vastitatibus deturpatam, quasi pręclara Vrbis monumenta, & vlla ipsius pars euerti haud potuerit, nisi abducto ab ipsa Pontifice Romano, quod e Procopij scriptis apparet. Quin tunc deleti omnes Gothi, ac finis est factus cladibus per eos inferendis, cum Romam rediјt Pontifex, & ab Imperatore e vinculis, quibus Constantinopoli detinebatur, est absolutus. Quod igitur blaterat iste homo monumenta antiquitatis euersa a Pręsulibus nostris, imagines confractas? Idolorum forsan, ac Dæmonum? Num vult istas integras, ac stantes & Euangelij doctrinam iacere, & intermori? Sed neque illas omnes, vt aliquas demus, contritas fuisse a nostris Antistitibus liquet e libro Zosimi quinto. De reliquis nihil minus dici potest. Atque illud prorsus impudentissimè affirmatur, conatos illos abradere omne vetustatis indicium. Profer bone homo vel vnius testimonium, nisi afferas tui similium recentiorum forsan aliquorum, quos vel imperitia, vel odium religionis agit transuersos, ac percipites. Nos contrarium fecimus illustrissimum, quod pertinet ad imagines, & cętera huiusmodi. Certe antiquæ superstitionis ritus, ceremonias, opiniones varias Deorum, & quodcunque ad ista pertinet (quamuis omnia radicitus fuerint exstirpata, quoad inpietatis cultum) quantum ad memoriam tamen clarius, fusius, ac distinctius discimus ex Apologia Theophili Antiocheni, Iustini Martyris, Arnobij libris aduersus gentes, Tertulliani, Nazianzeni orationibus in Iulianum, Ambrosij, ac Prudentij aduersus Symmachum, qui scriptores fuere e nostris omnes, quam e quouis antiquo, atque a religione nostra alieno. Enimuero

A ro noſtri haud curarunt quedam ſimulacra tolli, potius id ſtuduerunt, vt aliqua permanerent ad redarguendam gentium ſtoliditatem, quæ talia monſtra diuinis honoribus proſequi non ſtomacharentur, quod habet Euſebius in vita Conſtantini & Socrates in hiſtoria ſua, qui narrat Ammonium Gramaticum ſæpius indoluiſſe, quod ſimulacrum quoddam ad ſtupiditatem gentium nimium ridicula colentium detegendam, non fuerit a Chriſtianis contritum, cum reliqua ad nihilum redacta fuiſſent, vel conflata in nummos pauperibus erogandos. In vniuerſum porro, quod ſpectat ad mores, & ordines priſcorum, quod aſſerit, deleta cuncta a Præſulibus noſtris, id vniuerſaliter dictum conſtat eſſe mendacium. Deleta ſunt illa tantum, quibus impietas conſeruabatur, ac falſorum numinum cultus. At illa, quibus vera pietas non imminui, ſed augeri poterat, vel in Deum verum quoquo modo referri, ac per ſe non erant impia, non curarunt aboleri. non enim tollit naturam gratia diuina, ſed perficit. ac ſiquid eſt naturali conſonum lumini, non extinguit illud, verum maiori Diuinitatis ſplendore facit illuſtrius, ac fulgentius. Generatimque pręcipitur illud, quod Apoſtolus de ſe ipſo aſſeuerat omnibus omnia factus ſum, vt omnes Chriſto lucrifaciam. Vt igitur Chriſtianus Præſul alliciat homines ad pietatem, illis, quantum veritas æternæ iuſtitię permittit, ſe ſe aſſimilat, amorem ſibi concilians, cum ſcriptum ſit, omne ſimile appetit ſuum ſimile, vt ex hoc amore facilius eos perducat ad bonum, quod ipſis exoptat. Apoſtoli prius non veſcebantur cum gentibus alijs, id vetitum Iudæis erat, neque immundorum, ſicuti vocabant, animalium, quidquam guſtabant. Gentes aliæ contra, paſſim comedebant. An hunc Apoſtoli, ac Romani Antiſtites gentium more ſuſtulere, contrariumque adduxere? Quid? nonne illis templa erant, conuentus in templis, preces multi geſtus ſupplices, ſupplicationes ipſæ, ieiunia quædam, feſti dies, ornamenta feſtorum, plurimaque huiuſmodi, quæ idcirco mala erant, quod Idolis exhiberentur, aut falſo exiſtimatis Deis, ſed bona fiebant, vbi vero Deo reddebantur, quod ipſi debita forent. collegit horum multa Baronius noſter primo annalium tomo, ac Stephanus Durandus libro de ritibus. Appareti taque falſum, quod iſte vniuerſaliter dixit Chriſtianæ religionis Moderatoribus hunc animum fuiſſe, hunc conatum, vt omnes ordines, ac mores gentium delerentur.

Margin: B, C, D (section letters); *Euſeb. li. 3. c. 52.*; *Socr. lib. 5. c. 16.*; 7.

tur. Quod vero adijcit magna obstinatione Pontifices nostros omnia vetustatis monumenta insectatos, hæc certe vituperantium vocabula sunt, & crimini dantium id quod fieri poterat, ac factum somniatur. Quid ita? An quod affirmauit initio libelli sui, nullum Principatum posse excitari, aut contineri absque religione? dein vero improbans Christianã religionem, quod imbelles homines faciat, & ineptos imperijs tuendis, addit eum, qui religione prauia vult aliquod regnum statuere imprimis debere opinionem Diuinitatis sibi, ac rebus suis, legibusque comparare, sed armis vti in aduersantes, & obedientiam refugientes. Cum vero Christiana religio B nulla vi bellica, sibi fidē veræ Diuinitatis a Deo communicatę, & emanantis conciliarit, incredibilemque patientiam exhibuerit in abominandis gentium superstitionibus, ac tuendo Dei vero cultu, imperia maxima suis hac via pepererit, nunquid hæc iste obstinationi ascribit? Audite mendacia concinnantē & cognoscite eum qui Præsuli Romano detrahit, a reliquis non astinere. In vn altro modo si spegne l'inuidia quando o per uiolenza, o per ordine naturale muoiono coloro, che sono stati tuoi concorrenti, nel venire a qualche riputatione, & a qnalche grandezza, i quali veggendoti riputato piu di loro C è impossibile, che mai s'acquetiuo, e stiano patienti, e quando sono huomini, che siano vsi a viuere in vna citta corrotta, doue l'educatione non habbia fatto in loro alcuna bonta, è impossibile, che per accidente alcuno mai si ridichino, & per ottener la vogla loro, e per satisfare alla loro peruersità d' animo sarebbono contenti veder la rouina della lor patria, a vitar questa inuidia non ci e altro rimedio, che la morte di coloro, che l' hanno, e quando la fortuna è tanto propitia a quell' huomo Virtuoso, chè si moiano ordinariamente diuenta senza scandalo glorioso, quando senza ostaculo, e senza of- D fesa ei puo mostrare la sua Virtu. ma quando ei non habbi questa ventura, gli conuiene pensare per ogni via a torseli dinanzi prima, ch'ei facci cosa alcuna, gli bisogna tener modo, ch' ei vinca questa difficolta, e chi legge la Bibbia sensatamente vedra Moise esser stato sforzato ad ammazzare infiniti huomini, che si opponeuano à disegni suoi. Quis hic non obstupescat ad mendacia tam portentosa? Nam quos Moyses ipse occidit aduersantes imperio suo e suis æmulis? Bella nunquam mouit, nisi aduersus hostes populi Hebrei. Ex Hæbreis, qui

impe-

A imperio ipsius refragarentur, æmulum neminem prorsus ipse occidit. qui mandata diuina violarent hos necundos legibus cauit. At qui parere ipsi recursabant, eum Principem nolebant agnoscere, mirabiliter a Deo sublati sunt, Core, Datha & Abiron secessione multorum facta, & sedítione commota absorpi sunt inspectante omni populo, a terra dehiscente cum plurimis suorum. Rursus paulo post irruens in eum, cognatosque ipsius populus bis igne cælitus misso est absumptus, ac nisi precibus ipse, thuribuloque admoto frater ipsius Aaron ipso Moyse mandante flammas extinxisset multo plures incendio fuissent enecti. Tantum igitur abest, vt Moyses ad obedientiam sibi ab alijs prestandam gladio sit vsus, vitamque æmulis aliquibus abstulerit, vt potius auerterit ab eis mortem diuinitus inflictam. Quamobrem sic de illo in Numeris, erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. & sanè ita fuisse constat ex iis omnibus, quæ cum Pharaone egit, omnia patientissime tolerans, quamuis ab ipso Deo Deus Pharaonis constitutus fuisset. Quot igitur hic mendacia coaceruauit Macchiauellus, innumeros enim dixit interfectos à Moyse æmulos, & inuidentes ei Principatum. Atqui, neque vnus est paremptus. Innumera igitur mendacia euomuit. atque eo magis quod plurimos ex æmulis, & contumacibus a morte seruauit animi placiditate. quod ita a bonis Regibus, & Imperatoribus factitatum declarauimus libro de imperio Virtutis aduersus hanc pestilentē doctrinam. Quid miramur autem tam fœde mentitum Macchiauellum aduersus Moysem legislatorem, quando multo turpiora, ac falsissima in Dauidem scripserit? sic enim de illo Alterando le cose noue le menti de gl'huomini, ti debbi ingegnare, che quelle alterationi ritenghino piu dell'anticho che sia possibile, e se i magistrati variano e di numero, e d'autorita, e di tempo dagl'antichi, che almeno ritenghino il nome, e questo, come ho detto, debba osseruare colui che vuole ordinare vna potenza assoluta, la quale dalli authori è chiamata Tyrannide, perche debbe rinouare ogni cosa, come nel seguente capitolo si dirà. Qualunque diuenta Prencipe o d'vna Citta, o d'vn stato, e tanto piu, quando i fondamenti suoi fussino debili, e non si volga o per via di regno, o di Rep. alla via ciuile, il miglior rimedio, ch'egli habbi a tener quel Principato, è, essendo egli nuouo Prencipe, fare ogni cosa di nuouo in quello

Margin: 9. / Num. 16 / B / Cap. 12. / 10. / C / 11. / li. 1. c. 25 / 26. / D

stata

stata, come è nella Citta fare nuoui gouerni con nuoui nomi, con nuoue authorita, con nuoui huomini, fare i poueri ricchi, come fece Dauid, quando ei diuentò Re. qui esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. edificare oltre di questo nuoue Citta, disfare delle fatte, cambiare gl' habitatori da vn luogho ad vn'altro, & in somma non lasciar cosa niuna intatta in quella prouincia, e che non vi sia ne grado, ne ordine, ne stato, ne ricchezze, che, chi le tiene, non la ricognosca da te. e pigliar per tua mira Filippo Re di Macedonia Padre d'Alessandro, il qual con questi modi di picciolo Re diuento prencipe di Grecia, e chi scriue de lui dice, che trammutò gl'huomini di prouincia in prouincia, come i mandriani tramutano le mandrie loro. son questi modi crudelissimi, e nemici d'ogni viuere non solamente Christiano, ma humano, e debbeli qualunque huomo fuggire, e voler piu tosto viuer priuato, che Re con tanta rouina de gl'huomini. nondimeno colui, che non vuole pigliare quella prima via del bene quando si uoglia mantenere, conuiene, ch'entri in questo male. ma gl'huomini pigliano certe vie del mezzo, che sono dannosissime, perche non sanno esser ne tutti buoni, ne tutti cattiui, come nel seguente capitolo per essempio si mostrera. A B C

Quis audiuit vmquam tam crudelia, tum prodigiosa? nos illa confutauimus abunde omni argumentorum genere libris de imperio Virtutis. Verum, quod pertinet ad rem proposi-
12. tam, quis hic non abominetur impudentissima mendacia aduersus sanctissimum Dauidem? Imprimis ne exhorrescamus Tyranni mores induere adducit Dauidis exemplum quasi Tyranni, cum nemo fuerit illo humanior, nemo mansuetior, ita vt scriptum sit, memento Domine Dauid & omnis mansuetudinis eius. idque palam fit ex iis, quæ cum Saule innimicissimo Rege egit, a quo toties contra omne fas ad mortem petitus & quæsitus, cum posset eum tuto non semel occidere, noluit, quamuis certissimò sciret se vnctum Dei iussu Regem Hebræorum, regnumq; Sauli ablatum. quin iussit occidi eum, qui mortem Sauli iam animam agenti, cum proprio se gladio transfixisset, ipso iubente Saule accelerasset, & alios similiter interfici mandauit, qui Saulis filium Misphoset peremissent, licet cum Dauide qui de voluntate Dei iam regnabat, bella administraret. At quomodo in Dauidem conuenit illud, esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes, eo, quo D

fingit

A fingit iste modo? Haud poterat è tota antiquitate Hebręorum proferri exemplum magis dissonum, magis contrarium Tartareæ, quam scripsit, doctrinæ. quibus enim suorum populis abstulit bona Dauid? quos ex vno in alium locum transtulit? Atqui scimus imperante Deo distributam fuisse inter Hebręos Palestinam, singulis tribubus assignata loca, singulis contribulibus attributos fundos, qui nullo modo posteris eorum possent auferri, quod si venditi, & obligati fuissent, quinquagesimo quolibet anno (iubileum vocabant) redibant ad antiquos dominos omni vinculo exsoluti. quod adeo seruabatur, vt
B neque potuerit Rex Achabus auferre a Nabotho vineam, nisi per summum scelus. Et Macchiauellus tamen est ausus tam prodigiosa, tam falsa in Dauidem cominisci? atque vt perniciosissimum venenum credulis, & impiis facile propinaret melle e sacris historijs desumpto poculi lęthalis ora mendacissimè aspersit, & ante exemplum Philippi Macedonum Regis proponere personam Dauidis iuxta ingenij dolosi commenta falsissimè depicti non dubitauit? ac deinde audet viam mediam dicere damnosissimam? damnosissimum vocat, non esse efferatissimum? Hic omnes omnium sæculorum morta- 13.
C les aduoco, & rogo, an fuerit vllus vmquam scriptor, qui tam nefanda sit ausus litteris mandare. Nos certe nulla non exemplorum copia, vel ab ipso animantium ratione expertium victu petita, apertissimum fecimus hæc esse contra omnem veritatem & bonum. Instar omnium sit Philippus ipse, qui suæ coniugis machinationibus, atque vt aliqui volunt, Alexandri filij tacito consensu, miserrimè est interemptus cum secunda coniuge, filijsque ex illa susceptis. At Alexandri progenies quàm perijt infeliciter? quam miserabiliter est trucidata?
D Sed quando iste homo sapiens tam falsa in Præsules Christianos, in Moysem, in Dauidem iactauit, tolerabilius existimabitur, quod maledico stylo in Gallos, & Germanos memoriæ prodidit, haud veritus nobilissimas nationes conuicijs turpissimis onerare. sic enim libro tertio cap. 43.

Chi leggerà le cose passate della nostra Citta di Firenze, e considerarà anchora quelle che sono nè prossimi tempi occorse, trouera i popoli Tedeschi, e Franciosi pieni d'auaritia, di superbia, di ferocia, e d'infedelta. 41.

Leuius ducant iam tantam sibi inustam notam Galli, & 15.

Germani, cum neque hic Christianæ religioni, neque Virtutibus veris, neque Præsulibus Christianis ignouit. & quoniam nemo aut Gallus, aut Germanus, quod sciamus tam fœda mendacia in populos multis partibus laudabiles confutauit, nos hic haud grauabimur, cum pro veritate stemus, ea refellere. A

Illud inprimis constat, cũ Florentia exigui nominis esset imperio Romano stante, ac Longobardis regnantibus (vix enim nominatur a vllo latinorum scriptorum) fuisse instauratã postea, & a fundamentis penè conditam Pontifice Romano, ac Romanis adnitentibus, qui plurimos ex Vrbe colonos in eam rem misere, per Carolum Magnum Gallorum Regem, posteris eius inceptum nobile promouentibus, quod testatur latissimè hanc totam rem describens Ioannes Villaneus Florentinus scriptor lib. 3. cap. 1. ex illo libertatem quandam nactas Italiæ totius Vrbes infra ostendemus ex Othone Frisingensi. Idem vero Villaneus refert lib. 4. cap. 1. & sequentibus ab Othone Primo Imperatore, ac Germanorum Rege plurimis bonis, ac priuilegijs Florentiam fuisse amplificatam, neque ab hoc solum, sed etiam ab Otthone Secundo, & Tertio vt idem scriptor narrat eodem lib. cap. 5. ita vt Florentiæ totius ipsa instauratio, & amplificatio secundum Romanos, Romanumque Antistitem debeatur Regibus Gallorum, & Germanorum. B. C

Iste autem beneficiorum memor, ac bonus veritatis arbiter, vt gratiam pro tot, ac tantis beneficijs Præstantissimis nationibus aliquam referat honorifica huiusmodi verba litteris mandauit. Dicet aliquis obscurata antiquorum Regum beneficia malefactis posterioribus. Atqui idem scriptor narrat lib. 7. & sequentibus innumera bona collata in Florentinos a Regibus Gallici sanguinis Carolo Primo, eiusque liberis, qui Neapolim, Siciliamque tenuerunt per annos centum sexaginta nouem, & amplius similiter a Carolo Bohemiæ, ac deinde Germaniæ Rege, & Imperatore. Quamobrem non immerito ob hæc dicuntur Florentini insignia lilij, ac rubeæ crucis attollere: quorum alterum spectat ad Gallos, alterum vero ad Germaniæ Reges. D.

Leonar. li. 1. 3. et 9 Illud certum Cortonam Florentinis traditam fuisse a Ladislao Rege, Aretiumque multo ante a Gallis, quin Buccicar-

A cicardi Galli opera Pisæ sunt adductæ in eorum potestatem. Neque vero inficiamur aliquid incommodi allatum fuisse aliquando Florentinis ab istis nationibus. Sed omnia sunt examinanda aut ex maiori, aut expotissima parte. Noster autem scriptor, nisi a parentibus, nam tales Florentinis Antistites Romani, Galli, & Germani, quæcunque libitum fuerit, protinus assequatur, nihili faciens eorum merita, neque indignitatem propriam respiciens, haud curat eorum viscera, quasi vipera velit omnino esse, corrodere, ipsisque interitum pro virili afferre. at quanto iustius, ac verius in elo-
B gijs Iouius alloquens Carolum Magnum. te siquidem auspice Italia inprimis, quæ iampridem a Gothis, & Vandalis deformata, prostrataque ferrei sæculi iniurias pertulerat, sese vsque adeo felici rerum omnium prouentu erexit, vt pristinæ amplitudinis ornamenta reciperet, & religio ad firmiorem dignitatem rite instaurata, clariore iam nominis sui authoritate potiretur, & singulæ prope Vrbes tuæ eximiæ liberalitatis, atque magnificentiæ monumenta mirarentur. Verum Hetrusci nullo vnquam æuo tuas laudes silebunt, quod Florentiam omnium Vrbium longe pulcherrimam ad non du-
C bium, si admirabile ædificiorum decus spectetur, totius Italiæ ornamentum in cinerem a Gothis conuersam restitueris. eaedm de Roberto scriptor idem testatur, vt mox dicetur.

At credo homo bonus Italis ignoscit. Audiamus quid de Venetis, quorum prudentiam, constantiamque in aduersis admirabilem, singularem vero in prosperis modestiam, quis e toto Orbe non admiratur, non summis laudibus extollit? Iste supra mortales cunctos sapiens homo sic de illis lib. 3. cap. 31.

Al contrario appunto di questo s'è veduto fare ai Venetia-
D ni, i quali nella buona fortuna (parendo loro hauerla guadagnata con quella Virtu, che non haueuano) erano venuti a tanta insolenza, che chiamauano il Re di Francia figliolo di san Marco, non stimauan la Chiesa, non capiuano in modo alcuno in Italia, & haueansi presuposto nell'animo d'hauere a fare vna Monarchia simile alla Romana. dopoi, come la buona fortuna gl'abbandonò, e c'hebbero vna mezza rotta à Vaila dal Re di Francia, perderono non solamente tutto lo stato loro per ribellione, ma buona parte ne dettero & al Papa, & al Re d'Ispagna per vil-

tà, & abiettione d'animo, & intanto inuilirono, che mandarono ambasciatori all'Imperatore a farsi tributarij, scrissero al Papa lettere piene di viltà, e di sommessione per mouerlo à compassione. A

16. Hæc iste mortalium sapientissimus, quod erat moderationis, & prudentię transferens ad animi abiectionem, timiditatem, & imprudentiam. Cur autem non refert a Venetis tot Vrbes receptas armis post illam cladem? cur non refert imperium partum in Italia multo præstantius, ac latius, quam tempore vllo vnqnam possederint? Nam quod ait Pontifici datum, Regique Hispaniæ, id spectat B ad ea, quæ pertinebant reuera ad illos, eratque in ipsorum Dominio, Vrbes scilicet aliquas Apuliæ Venetis oppignoratas, & Aemiliæ, Flaminiaeque ad Pontificè spectantes. Cur etiam tacet ab eisdem Venetis, cum fuisset a totius Europæ Regibus in eos coniuratum, reiecta fuisse auxilia Turcarum, quæ Baiazetes vltro obtulerat ad frangendas hostium vires? An hoc ignauiæ fuit, vel inuictæ fortitudinis, qua repulerunt barbaricos exercitus, opemque ipsis oblatam. & tamen hac in re potentissimi Imperatores, ac Reges peccarunt adacti nimio timore, suarumque rerum diffidentia. Sed iste nimirum C restituere aliena, agnoscere erratum, iustitiamque suum cuique tribuentem complecti arbitratur esse imbellis, & abiecti. Enimuero ita fuisset, si Veneti Turcas immisissent in Italiæ viscera, veluti priscis temporibus Hungaros nondum Christianos Arnulfus Imperator admisit in Germaniam, cæterasque Christianorum terras, vt Morauos vlcisceretur: ac nostra ætate Ioannes Hungariæ Rex Turcas, vt de Ludouico Moro, multisque aliis taceamus, qui suis Viribus diffidentes, ac solidæ prudentiæ decreta abijcientes seque, ac sua dirissimis hostibus obiecere. atque ita dum succumbere Christianis, eisque D cædere, vt imperteritos hac via se ostendant, haud volunt, communem causam turpissimè simul, ac stultissimè dedecore sempiterno perdiderunt.

Erat itaque Venetis gloriæ dandum, quod iustitiæ firmitis insistentes, a quibus aberasse videbantur, atque idcirco fusus eorum fuerat exercitus, aliena suis dominis reddidere, neque amplificare imperium, vel amplificatum tueri voluerunt dolis, & iniquitate, quod iste tum

toto

A toto libro Principis sui, tum maximè cap. 18. late docet, non asserens Principi siquid sceleris admittit, obtegendum, ne quis malo exemplo in idem prolabatur, quod aliqui vel impudentissimè, vel hac parte imperitissimè contendunt asseuerare, sed Virtutes ait assimulandas, vt ijs alliciantur homines in fraudem, ac proinde abiicienda officia illarum, quoties dilatandæ ditionis, ac lucri prętter fas faciendi sese offert occasio, quod autem ita dixerit Macchiauellus ante nos adnotarunt non modo Posseuinus scriptor catholicus, sed ipsi hæretici, qui Antimacchiauellum in multis tamen Macchiauello peiorem diuulgarunt, adeo stomachum mouerunt omnibus istius hominis scripta. at illud impudentissimum, atque apertissimum mendacium, missos a Venetis legatos ad Imperatorem, vt efficerentur tributarij. Quis ferat hic insolentiam tantam, spurcissimumque mendacium? igitur cum functi essent optimi, ac diuina mente præditi Senatores munere debito in Vrbibus restituendis Pontifici, ac Regi Hispaniæ, Deus qui cuncta iuste moderatur, haud eos iustitiæ munia complexos destituit, sed ita res temperauit, vt receperint, quas amiserant; ac tenuerint ad hanc diem, nec fuerint vlli post eiectos Longobardos, qui trans Padum tot, ac tam magnas Ciuitates iurisdictione tam firma, & absoluta gubernarint; sicuti neque toto Orbe vlla vnquam fuit Resp. quæ tamdiu libera fuerit, aut quæ tam latè, ac tandiu simul imperarit. Romana quidem latius, sed non tandiu dominata est, vt aperiemus sequentibus libris. Et hic audet Venetis obiicere insolentiam; ignauiam, deiectionemque animi? Quod si Veneti haud excitarunt Principatum Romano potentiorem, multo diuturniorem constituerunt, ita vt Romani tam stabile simul, ac tantis viribus non habuerint, at reliquarum gentium nulla vel tam vetustum, vel tantis opibus. Certe, si merita spectemus, contendunt prestantissimi viri vix aliquibus in Orbe toto æque deberi Italię totius imperium post Romanum Pontificem, si vni vel Principi, vel Reip. dandum foret, ac Reip. Venetæ Italici nominis decori excellentissimo, & immortali. Idque eo magis, quod odio quodam ferali abreptus in Pontificem Romanum, clamat homo sanę mentis per eum fieri,

ne

ne ſit vnus Italiæ Rex, quaſi tunc Italis bene eſſet futurum[a]. Atqui te ipſo teſte aduerſus tua dicta, ac tuas fraudulentas machinationes, oſtendemus peſſimè tunc Italis fuiſſe, cum dominatus eſt Italiæ vnus ante Conſtantinum, quod fuit ab oppreſſa per Cæſarem patria anno 704 vſque ad Conſtantinum Chriſtianæ religioni fauentem 1122 per annos tercentum ſexaginta. Afferamus verba hominis habentis dilucida interualla. lib. 1. cap. x. A

Ne ſia alcuno, che s'inganni per la gloria di Ceſare, ſentendolo maſsimamente celebrare dagli ſcrittori, perche quelli, che lo laudano ſono corrotti dalla fortuna ſua, e ſpauentati dalla lunghezza dell'imperio, il qual reggendoſi ſotto quel nome non permetteuono, che gli ſcrittori parlaſſero liberamente de lui. ma chi vuole cognoſcere quello, che gli ſcrittori liberi ne direbbono, vegga quello, che dicono di Catilina e tanto è piu vitupereuole Ceſare, quanto piu e da biaſimar quello, che ha fatto, che quello, che ha voluto fare vn male. Vegga anchora con quante laudi celebrano Bruto. talche non potendo biaſimare quello per la ſua potenza, e celebrarono il nimico ſuo. & poſtea. tutti gl' Imperatori che ſuccederono all' Imperio per heredita furono cattiui ecetto Tito, quelli, che per adottione furono tutti buoni, come furon quei cinque da Nerua a Marco. Pongaſi adunque inanzi vn prencipe i tempi da Nerua a Marco, e conferiſcali con quelli, ch' erano ſtati prima, e che furono poi, elegga in quali uuole eſſer propoſto, perche in quelli gouernati da buoni vedrà vn Prencipe ſecuro in mezzo de ſuoi, ſicuri cittadini, ripieno di pace, e di giuſtitia il mondo, vedra il Senato colla ſua autorita, i magiſtrati con ſuoi honori, goderſi i Cittadini ricchi le loro richezze, la nobilta, e la Virtu eſſaltata, vedra ogni quiete, & ogni bene. e dall' altra parte ogni rancore, ogni licenza, corruttione, & ambitione ſpenta, vedrà i tempi aurei, doue ciaſcuno puo tenere, e difendere quella openione, che vuole, vedra in fine trionfare il mondo, pieno di riuerenza, e gloria il Prencipe, d'amore, e di ſicurta i popoli. ſe conſidera dipoi minutamente i tempi degl' altri Imperatori gli vedra atroci per le guerre, diſcordi per ſe ſeditioni, nella pace e nella B C D

la

A la guerra crudeli, tanti Prencipi morti col ferro, tante esterne, l' Italia afflitta, e piena de nuoui infortunij, rouinate, e facheggiate le Citta de quella, Roma arsa, il Campidoglio da suoi cittadini disfatto, desolati gl' antichi tempi, corrotte le ceremonie, ripiene le Citta d' adulterii, vedrà il mare pieno d' essilii, li scogli pieni di sangue Vedra in Roma seguire innumerabili crudeltati, e la nobilta, le ricchezze, gl' honori, e sopra tutto la Virtu esser imputata a peccato capitale. Vedra premiare gl' accusatori, esser corrotti i serui contra al signore, i liberi B contra al Padrone, e quelli, a chi fussero mancati i nemici, essere oppressi dagl' amici, e cognoscera allhora benissimo quanti oblighi Roma, Italia, & il mondo habbia con Cesare.

Hæc veritate cogente Macchiauellus, e quibus habetur imprimis infelicissimum fuisse Italiæ statum Romano imperio Florente post Cęsaris dominatum per annos tercentum sexaginta vsque ad Constantinum, cum velit alibi secus fuisse; deinde habetur bominandas esse artes, quibus plerique Imperatores per ilud temporis spatium regebant Italiam, C Romanumque imperium. cum tamen ipse oblitus horum, quæ supra dixit, libellum suarum disceptationum repleat huiusmodi malis documentis. Deinde esse falsum, quod ait cap. 12. lib. 1. præstare, vt Italiæ sit vnus Princeps. Nam 20.
si id præstat, cur imperio Romano Florente, tam male, & infeliciter Italiæ fuit? Dicet, si Christianus Rex foret, non tam male, vt olim futurum. Atqui, cur libro 21.
secundo cap. secundo inuehitur in Christianam religionem, quasi Orbem terrarum prædandum sceleftis obiecerit? Vide execrabile dictum. D Quid autem si ex ore ipsius ego expressero, Principatum Pontificis illius Romani, quem facit iste fraudulentissimum, & omnium maxime periurum, maximo Italicæ regioni bono fuisse? Talem facit homo Alexandrum 6. & tamen iuquit lib. 3. cap. 29. la Romagna inanzi che in quella fussero spenti da Alessandro 6. quelli Signori, che la comandauano, erano essempio d'ogni sceleratissi- 22.
ma vita, perche quiui si vedeua per ogni leggier cagione seguire occisioni e rapine grandissime, il che nasceua dalla tristitia de quei Prencipi. Hæc ille. Quod si Alexander 6. quem

faciunt

aciunt omnino malum supra alios Pontifices, attulit Itali A
cæ regioni tantum boni, quomodo vituperari poterit in Ita-
lia Pontificius dominatus vel ab ipso Macchiauello, vel a-
quouis ipsius simili momo? sed illud est admirabile in
hoc nostro; non posse ab ipso veri aliquid pronunciari;
quod multis mendacijs non sit admixtum. Videte quod
in superioribus verbis. Ait omnes, qui ex adoptione suc-
cesserunt in imperio fuisse bonos Imperatores. Sed ades-
dum sciole mi. Nero ex adoptione Claudij successit, te-
23. statur id Suetonius cap. 7. An bonus Nero? Tiberius ab
24. Augusto est adoptatus, vt idem refert cap. 15. eique sub- B
stitutus. Num vero bonus Tiberius? negat ipse. Mitto reli-
quos. illud non sileo. Hadrianum fuisse flagitiosissimum
palam faciemus libro secundo, & tamen hic est a Traiano
adoptatus. Quid nonne doctissimus iste bonis hunc adnu-
25. merat? An vero hunc solum bonis? Nonne & Galbam?
26. quem fuisse pessimum mox apparebit. Verum pro iure
suo censor iste totius iustitię ac iuris Alexandrum Mammeæ,
27. Probum, Gordianum, Claudiumque bonos, ac laudatos Impe-
28. ratores pessimis ascribit. Et sane quemuis impudentem sine
29. dubio puderet, tot mendacia passim chartis pauculis inseruisse C
30. quot iste, vt adstrueret sua commenta. Alij notarunt
alia. nos omissa ab his dicemus. Ait lib. 1. cap. x. a
Cęsare ad Maximinum numerari vigintisex Imperatores,
tantummodo. Adijcit interfectos decem. Non tot esse ibidem
liquet. asserit præterea cap. lix. peremptum Pompeium à
31. Ptolomæo, quem reduxerat hic in regnum. Sed necatum
fuisse pueri Ptolomæi iussu Pompeium constat, illum vero
32. a Pompeio reductum nullibi refertur. fingit libro secun-
do capitulo secundo a Solone dictum Crœso ostentanti
auri & argenti magnam vim, & interroganti, quid D
ipsi videretur de sua potentia, se arbitrari Crœsum non
33. adeò potentem, quod ferro, non auro bella administra-
rentur. Vbi queso hoc legit iste antiquarius? Solon
respondit fœlicitatem non esse in thesauro positam, sed in
animi tranquillitate, ac Virtutibus, atque illam pensan-
dam ab exitu. De bello ac ferro nihil. Sed quoniam Mac-
chiauellus contendit aurum non admodum facere ad bel-
lum, neque esse nummos, vt quidam volunt, prœliorum

neruos

neruos, prospiciens si dixisset ista Crœsus, conuenire opi-
A nioni suæ, finxit Solonem e septem Græciæ sapientibus
principem, dixisse, quæ Macchiauellus erat cogitaturus
post annorum duo millia & amplius. Cap. 4. lib. 2. tra- 35.
dit a Gallis cum Tyrrhenos expulerunt e circumpadanis
oris, & cuncta vsque ad Aesim fluuium trans Apenninum
expulerunt, multas Vrbes ædificatas; cum tamen clarissi-
mè scribat Polybius, qui vidit omnia, ac post eum Stra-
bo, cunctas ab illis Vrbes, excepta Mantua, quam non
potuerunt expugnare, dirutas, ipsos habitasse in vicis, &
agriculturæ studentes humi solitos cubare. Verum cum
B somniatus ipse sibi esset antiquitatem quandam mirabilem,
simul etiam somniatus est, ista a Gallis acta, cum tamen
infra aperiamus omnia loca huiusmodi permansisse in sum-
mis vastitatibus per aliquot sæcula. Rursus cap. xix, tra-
dit a Luculli paucis militibus profligata Tigranis centum
quinquaginta equitum millia, in quibus erant plurimi si-
miles nostris, quorum tum proprium corpus, tum vero
equorum laminis ferreis teguntur. Hæc iste dum cona-
tur persuadere plus roboris esse in peditibus, quàm equi- 36.
C tibus. Rem narrant inter alios diligenter Appianus, ac
Plutarchus, qui Tigrani volunt non adfuisse nisi equitum
quinquaginta quinque millia, horum decem ac septem mil-
lia constabant e cataphractis. his femora, vt multi pro-
bant, & crura non erant armata. licet non nulli opinen-
tur secus fuisse olim cataphractis. Igitur Macchiauellus,
cum Tigrani non adfuerint nisi, quot diximus, addidit
de suis equitum nonaginta quinque millia quasi suppetias 37.
laturus. Mira res tantum copiarum potuisse confici a Mac-
chiauello ad opem ferendam Tigrani, & quidem post an-
D nos mille sexcentos, atque etiam plures. Iam magis ad-
miror uictoriam Luculli, illudque multo magis obstupesco
adducta a Macchiauello in auxilium Tigranis tot equitum
millia. Sed vt video valentissimus homo adduxit per som-
nium. Iam teneo rem. cessat admiratio. id certe est fa- 38.
cillimum simul, atque vsitatissimum Macchiauello per
somnium tot, ac tanta exantlare. Quod autem cum Ti-
grane fecit, haud voluit non facere cum Francisco Gallo-
rum Rege. Ait enim cap. 18. libro eodem triginta sex He-

lue-

luetiorum millia adorta Franciscum Gallorum Regem, cui A viginti equitum millia, peditum quadraginta aderant, tormenta curulia centum. contigit hoc anno 1515. rem narrant Guicciardinus, & Iouius inter alios, qui plurimum dicunt, Francisco nolunt adfuisse nisi equitum duodecim millia, quorum plurimi non interfuerunt prælio. Adiecit de suis Macchiauellus octo millia, in hoc sanè admodum vituperandus, quod plus opis attulerit Tigrani homini ab ætate nostra, nostris oris, ac religione remotißimo, quàm Francisco Gallorum Regi Virtutibus præstantißimis ornato.

Quamuis, vt video, sit iste infestior vicinioribus. Nam B descripsit vitam Castruccij Castracanis Lucensis, quàm veraciter & quot exiguo libello mendacia attexuerit discamus e Iouio, qui sic elogiorum lib. 1. hinc quoque liuorem, & petulantiam Nicolai Macchiauelli magnopere detestemur, qui dum commenticiam Castruccij tanquam patriæ suæ hostis extra rerum fidem impudenti libidine vitam describeret, reliquæ quoque historiæ dignitatem improbe defœdauit. & rursus idem Iouius in elogio Nicolai Tegrimi. sed Macchiauellus Florentinus historicus patrij ueteris odij memor, petulanti malignitate non interituram memorabilis C Ducis famam fabulis inuoluit, cum vitam acerrimi hostis Hetrusco sermone scribere orsus tam impndenti, quàm astuto illudendi genere, sacrosanctam rerum gestarum fidem corrumperit. Hæc Iouius Macchiauelli amicus, sed multo magis veritatis, vt non dubitarit de ipso sic in elogijs scriptum relinquere, fuit exinde (Macchiauellus) semper inops vti irrisor, & atheos. Enimuero si Macchiauellus vult nihilnon agi mendacijs, voluit primus optimæ doctrinæ exemplum præbere, vt cuncti optimè scitent, qui darent aures eius impietati, se miserrimo exitu, ac rerum falsis, mendacibusque euentis conuenientißime eludendos. sed homine omisso, veniamus ad rem nostram. D nam quot, quantaque mendacia in rebus clarißimis opusculo paruulo attexuerit, alij latius, nos attigimus omissa. Verùm quando hæc loco prohemij cuiusdam præfati sumus illudque exigit iucunditatem & leporem; cantusque maxime proficit ad sanandos lymphatos siquis, fanaticus est cum Macchiauello, bene erit, vt audiat odam sequentem in Rober-

tum

A tum Sicilię Regem Gallicę gentis, quam Florentinis iste infensam dixit, ac videbit, quam sit bonæ mentis homo.

Adsitis teneræ Parthenopes decus
Qui chelym docili pollice tangitis
Et Thuscæ charites, &
Flaui numina Tybridis.

Dum Regem tunica tectum adamantina
Robertum canimus, Cesaris impij.
B *Pellentem agmina, vt alto*
Nimbos exiliens Notus.

Ille, ille horrisono barbarus impetu
Terrarum dominam hanc, & superum domum
Ferro perdere, & igni
Tentabat (facinus ferum)

Ast illum impauido Rex pius agmine
Sistens, indomitæ fræna licentiæ
C *Iniecit, trepidam Vrbem &*
Seruans purpureos Patres.

Quin & præcipitis plenum opus aleæ
Ciuilesque acies, scissaque Hetruriæ
Sedans pectora dictus
Dux est, & Patriæ Pater.

Vnde bis pro meritis impatiens iugi
Quæque alte inumeris iura dat Vrbibus
D *Gen Hetrusca secures*
Nato, atque imperium dedit.

Salue o bellipotens progenies Deum
Qui templa ætherei culminis ad polum
Condis marmorea, alti
Aequent, quæ iuga Caucasi

Salue doctisoni flaminis impetus, A
Sebethi irrigula ad fluminna vitrei
Qui das, Parthenope alma vt
Discat dulcifluum melos.

Cum vatem cythara nobilem eburnea
Petrarcham thalamo suscipis aureo,
Quem mox Regia laurus
Cinxit Romuleo iu foro

Hæc illi auspice te munera contulit B
Roma altrix studiorum, & latium ferox
Vnde Arnus vaga claro
Lambit sidera vetice.

Ac talis Robertus Gallici sanguinis, de quo sic Iouius, amore, inquit, quodam mirifico, & partium studio incredibili Florentino nomini coniunctissimus fuit: vt pote qui ciuitatem aduersus imminentes Tyrannos inuictis armis defenderit, pulcherrimisque belli, & pacis artibus exornarit. eadem Villaneus illorum temporum scriptor, vt diximus, finem faciemus adducentes, quæ de Macchiauello scripsit Molanus, C cuius librum mihi communicauit collegij sacrosancti ornamentum Palæotus Card. sic igitur ille. Macchiauellus, in libro, quem Thusca lingua scripsit de Principe, in eam prorupit insaniam, vt Principem velut Centaurum semi hominem, & semibestiam esse velit. et mox affert ipsa verba Macchiauelli latinè reddita. non est, ait Macchiauellus, necesse Principi reipsa habere virtutes, pietatem, fidem, humanitatem, integritatem. imo ausim dicere, habere illas, & semper obseruare, damnosum esse, cum sit nouo Principi sæpe necessarium operari contra fidem, contra caritatem, contra humanitatem, contra religionem. Quare oportet Principem ita animo esse compositum, vt quò flauerint venti, & quò fortuna impellit, eò se vertat, & cum fuerit necesse, operetur malum. Hæc, & id genus alia diabolica ab isto perfido, & pestilentissimo perfidiæ Doctore Macchiauello. Hucusque Molanus in laudem boni Macchiauelli.

Lib. 1. de fide hæretic. ser. c. 3.

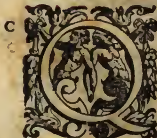

DE ANTIQVO, ET NOVO ITALIAE STATV ADVERSVS MACCHIAVELLVM.

LIB. I.

Vrbes imperiorum potentium sedes euersæ; regiones florentissi-
D *mæ olim, positæ ad Austrum, & Ortum, ad vastitatem, ex*
quo desciuerunt à Pontifice Romano, redactæ: ad Bo-
ream verò, & Occasum sitæ, cum iacerent, ma-
ximum decus nactæ, ex quo Papam se-
quuntur. Roma sola stat; Italia cun-
ctis regionibus præcellit.
Cap. I.

C VANTAE sint humanarum rerum vicissitudines, quanta omnium, quæ sub sensum cadunt, mutabilitas, vti nullus est, qui ignorat, sic quæ comparatio sit antiquorum cum nouis, & quid boni imminutum, quid mali adductum, vt perspici possit, num populorum, regionumq. facta sit nunc deterior, quàm fuerit olim conditio, isthæc nos effugient, nisi maximā habeamus totius antiquitatis peritiam: ac fecerimus diligentissimā temporū recentiū cum priscis, & re-

rum quarumlibet singulis ætatibus contingentium discussionem simul,& collationem. Hinc facillimè accidit,vt in mentem sæpè veniat concupiscere,& admirari antiqua, respuere autem noua, & vituperare. Et verò hæc est humani ingenij natura; præsentia dimittit,fugientia persequitur: A

——ac nisi quæ terris semota, suisque
Temporibus defuncta videt fastidit,& odit.

Quin quò nobilior est alicui mens, eò magis huiusmodi perturbationibus agitatur: nam speciem quandā sibi fingit animo omnium rerum bonarum, quas in excelso positus intuetur, & appetit (cum bono quouis in terris existēte melius semper excogitari possit) eam verò cum non habeat ad manus,vt cupit, præteruolat quidquid habet boni,ac sole dimisso,quem nihil superat luce(quāuis aliquid superās fingi possit)in lampyridibus hęret,& admiratione huiusmodi bestiolarum suspenditur,cum neglectis præsentibus legit,audituе euenisse aliquid priscis,eorum,quæ somniauit;ac Saturnia, quædam sæcula poëticis fabulis decantata suauissimo quodam spectro illusus, altissimisq. circumfusus tenebris comminiscitur: neque inter istas nitedulas recordatur, aut aduertit clarissimam solis effulgentis lucem. Illud sanè certissimum,si contemplemur antiqua,& cum præsentibus,ac nostris illa comparemus; Romamq. adhuc stantem, Pontificiæq. ditionis amplitudine in remotissimas oras pertinente excellentē consideremus,hac excepta cunctas propè Ciuitates olim florentissimas Regum magnorum sedes, ac regiones pulcherrimas cum suis populis, aut esse deletas, aut vastatas. En ante oculos nobis obuersatur in Italiæ, Romæque conspectu posita Carthaginis illius ruina, quæ totam penè Africam continebat imperio,Hispaniam,Sardiniam,Sicilię magnā partem,propè fuit,vt Italiæ dixerim,quādo illius Annibal multas Vrbes,& quidem potentissimas adduxit in potestatem;belloq. eam per annos sexdecim dirissimè vexauit. Hæc illa Carthago opum diues, & belli studijs asperrima; quæ licet multis cladibus afflicta iaceret,tamen à Romanis obsessa septingentis hominum millibus,cum plurimi adhuc Ciues abessent,abundabat,ad deditionem verò coacta armaturarum dedit millia ducenta, instrumentorum bellicorum tria millia, & nihilominus ad arma tum de improuiso conuolans centum viginti naues cataphractas duobus mensibus construxit, singulis autem diebus cen- B C D

Strabo lib. 17.
Appian.in Libico.

A centum quadraginta clypeos, tercentum gladios, quingentas lanceas, mille tela missilia confecit. tantæ porrò magnitudinis erat, vt in circuitu haberet murum tercẽtum sexaginta stadiorum: quod est spatium quadraginta quinque milliariũ, & aliàs in excidium Græcorum conspirans cum Xerse Persarum Rege misit aduersus Siciliam, Gelonemq́. Regem millia militum trecenta. Nunc tantæ Vrbis, haud conspicimus, nisi solum, camposq́. vbi illa fuit. Post Carthaginem secunda, ait Strabo, erat in Africa, & opibus, & magnitudine Vtica, quę si Biserta est, quę nunc vocatur, multis repugnantibus, est illa tamẽ exigua, & ab *Vtica*
B inopibus habitata, vt ait Ioãnes Leo. huic succedit Cyrtha Numidicorum Regum potentissima sedes, quæ solebat peditum viginti, equitum decẽ millia producere ex se ipsa sola in aciem, quod nulli nunc ciuitati in Africa, neque ipsi Fessæ contingit. Nunc autẽ nullibi sunt istius Cyrthæ vestigia. at duæ Hypacis Massesylliorum Regis celeberrimi Ciuitates Regiæ Siga, & Tama dirutæ à Romanis, vbi fuerint olim, nunc ignoratur. Verum minora sunt hæc, si totius Africæ habitabilis euenta, quæ narraturi sumus, infelicissima complectamur; vbi namque sunt illæ trecentæ Ciuitates, quas à Tyrijs ædificatas Oceanus Atlanti- *Cyrtha* *Syga* *Tama*
C cus alluebat, nostra ætate paucissimas esse in ijs oris est exploratissimum; Prouincia Thesmena enumerabat quadraginta duas Vrbes, tercentum Castella; Iosephus Marocchi Rex omnia solo æquauit, decies cẽtena mortalium millia peremit, Regio permansit omnino deserta centum octuaginta annos, nunc tenuia illi, paucissimaq́. oppida, quę Ioannes Leo tertia discriptionis Africæ parte scribit. Iam verò quãta, quanta est Africa intra Atlantem, Cyrenẽque, & mare, tota sic est Arabũ, Numidarumq́. prædationibus, & incursionibus perpetuis ad maximam deformitatem redacta ex antiquo splendore, vt incredibi
D le sit, quod nos alibi persecuti sumus, quomodo nũc illa iaceat afflicta, & prostrata. Cyrenensis regio Lybiæ propinqua ad solitudinem propè est adducta, & Cyrene ipsa ingentium Regum sedes nullibi apparet, quæ clarissimos quondam dedit homines Aristippum Socraticum Cyrenaicæ Philosophiæ parentem Aretam huius filiam, & ex ea nepotem Aristippum, Anicerim Callimachum Poëtam, Eratostenem Philosophum Mathematicumq́. insignem, Carneadem Academicum summum, Cronum denique Apollonium. At Ægyptus Vrbium maximarũ, in quibus olim commorati solebant amplissimi Reges, plena ruinis *Cyrene*

Theba. vndique deformis horret:desertæ sunt illæ Thebæ,quibus centũ A portæ erant, ac fingulis portis equites ducenti ad custodiam. ita vt illam tuerentur equitum viginti millia ad ipsas portas *Tanis.* oberrantium; iacent Tanis,Heliopolis, Bubastus celeberrimę *Eliopolis.* Regum Ciuitates,ipsa denique Alexandria nihil aliud nunc ha *Diospolis.* bet, nisi ruinas, nullibi Meroe Æthiopum Regia ,quæ priscis *Bubastus.* temporibus dabat armatorum ducenta quinquaginta,artificũ *Alexãdria.* quadringenta millia alebat,quę Plinius scribit.

Quid hic ex eodem,Diodoroq. referemus Ægypto quondam fuisse Ciuitatum decem, & octo millia, quarum tria millia perdurasse hic ait ætate sua,cum neque modo decem,& septem solæ numerentur,vt alibi fusius est à nobis explicatũ. Hem quantus florentissimæ regionis casus . Palestinæ metropolis erat B *Hierosolyma.* Hierosolyma totius Orientis,inquit Plinius,nobilissima; nunc autem quid superest illius? quàm tenues reliquiæ?At ipsa regio tot oppidis olim celeberrima , vt nihil supra fingi posset excul- *Antiochia.* tius,vepribus,ac dumetis vndique est obsepta. Antiochiæ,Ba- *Babylon.* bilonis,Seleuciæ,Niniq. Assyriacorum Regum magnificentis- *Seleuecie.* simarũ sediũ,quarũ incredibilem magnitudinem prædicãt om- *Ninus.* nes antiqui,leuia tantum vestigia supersunt. feracissimi porrò Babyloniæ campi, qui tercentesimum fructum reddere solebãt, C & ab Euphrate irrigari,ac palmas ferre,è quibus oleum, vinũ, panis, cartha,linum conficiebantur,nihil minus modo habent. *Tyrus.* Tyri autẽ , Sidonisq. olim Respublicæ florentissimæ, ac poten- *Sydon.* tissimæ,quæ Europam,atq; Africam colonijs repleuerunt, modo vix ipsum solũ manet; dirutũ est Susan ,quam volunt Memnonis Regiam , & cuius Regi Assuero centum vinginti septem *Persepolis.* Prouincię obediebant; incensa ab Alexandro est Persepolis imperij Persici caput. ipsa verò Persia ad vastitatẽ redacta luget: ac Iosaphas Barbarus Venetus Reip. ad Assambeium legatus, testatur edito libro Persiæ terras, quas ille omnes perlustrauit, D esse desertas,vicis distingui,quibus castra sint è limo cõstructa, *Tacit.lib.14. ann.* veluti, & Thaurisij domos omnes, quamuis illa sit Mediæ metropolis, & Persicorum Regum præclarissima sedes,similiter è *Thomas Minad.lib.6.belli Persici.* luto ædificatas cuncti testantur,qui in ijs locis fuere. Artaxarta deleuit Corbulo Dux à Nerone missus. Nullibi porrò nunc est *Cabatana.* Ecbatana,Mediæ quondam caput.quod enim volunt aliqui esse Thaurisium,falluntur illi.quando hoc à Geographis nostræ ætatis ponatur abesse ab Equinoctiali ad gradus quadraginta.Ptolomęus autem velit illam ad triginta septem, & eãdem distare

à Ca-

A à Caspijs portis, vt vult Plinius, milliarijs viginti; Thaurisium verò quingentis: sic igitur in istis locis antiquæ Regiæ nullo non genere decoris excellentes euersæ sunt, ipsæ terræ infęliciter sordent. dirutæ sunt etiam Nicomedia Bythinorum, Mazaca Cappadocum, Sardis Lydorum, Synopè Ponticorum Regũ magnificentissimę sedes. At delitijs omnibus vndique circumfluens Asia à Saracenis post annum septingentesimum, deinde à Turcis post nongentesimum; denique à Tartaris post millesimum ducentesimum, & quadragesimũ pluribus irruptionibus fœdissimè deturpata horret. Nulla Vrbibus dignitas, nullum B decus; ædes omnibus luteæ. Ionum, Doriensium, atque Æolum pulcherrimæ Metròpoles, à quibus innumeræ in Europa Coloniæ deductæ, & quæ priscis olim sæculis latissimè dominabantur, vt ex Herodoto, atque alijs constat, vix habent aliquid vestigij, quo possint, vbi fuerint agnosci. Pergamum Regia Attalicorũ, quorum opes locum prouerbio fecerunt, nullo est loco, Cyzicus, quæ nauibus quadrigẽtis aduersus Mithridatẽ pugnauit, tribusq. armamẽtarijs erat ornata, armorũ, instrumẽtorũ, frumentique, ac ducẽta habebat naualia, nullo nunc est gradu. *Nicomedia.* *Mazaca.* *Sardis.* *Sinope.* *Pergamum* *Cizicum.*

Quid ego hic Troiam commemorem? Quæ vel excidio C dumtaxat suo nobilitata est apud omnes, & cuius exules Illustrissimas in Italia Ciuitates exædificarunt? quid Cumas, Æolum metropolim Miletum, atque Ephesum Ionum recenseam? quid Colophona, quæ maritimis atque equestribus quondam copijs ita valebat, vt à quibus illa stetisset ab ijsdem protinus staret victoria, finisque bello desideratus imponeretur; Vnde dici cæpit loco prouerbij imponere Colophonem, idest extremam manum rei imponere, nunc aut squallet, ac nullius est pretij: Quid Smyrna, quam vocat Asiæ pulcherrimam Strabo? Vbi nunc illa Phocæa Ionum Ciuitas primaria D quæ floruit adeò, vt Adriæ, Tyrrheniæ, Iberiæq. multas terras, Tartessum in vltimis gradibus sitam cæperit, Massiliam cõdiderit, & alias alibi Ciuitates quòd Herodotus, ac Strabo narrant? Nunc animus refugit oculos aduertere ad illam omnium liberalium disciplinarum, atque artium magistram fortissimorumque Imperatorum, & philosophiæ parentem Græciam; Hem quot, ac quantæ calamitates oppressere Prouinciarum Reginam, quantis illa ruinis obruta miserrime iacet? Vbi nunc Orchomenos, cuius opulentia prouerbio locum fecit apud Homerum, Megalopolis, Megara, Athenæ, Sparta, Corinthus, Argi *Strab. lib. 14.* *Cuma.* *Miletus.* *Ephesus.* *Colopson.* *Smyrna.* *Phocea.* *Herod. lib. 1. & 4. Strab. 4.* *Pausani. Rodo lib. 10. 11* *Orchomenos.*

Megalopolis. *Megara.* *Athenæ.* *Sparta.* *Corinthus.* *Argi.* *Micenæ.* *Thebæ.* *Gnossus.* Strabo li. 10 Hero. 7.

gi, Mycenæ, Thebæ, quæ propè toti quondam Græciæ imperi- A
tabant? at Gnossus Regia Minois, Cretæque Metropolis ingẽs vt ait Homerus, vnde illa Cycladas insulas cunctas Græciæ maritimas oras, Italiæque & Asiæ multas imperio continebat quod Thucydides lib. historiarum primo, Strabo, & Herodotus narrat, modo est deleta, quid? an non de Cretæ cultoribus cum vate Græco, canit alter Latinus?

Centum Vrbes habitant magnas Minoia Regna

magnas dixit ne putares, aut exiguas, aut mediocres. atqui Bellonius refert in suis obseruationibus neq. tres hodie reperiri. B

Ad summam si circumspiciamus omnes Regiones, quæcumque ambiunt Italiam, cognoscemus euidentissimè Regias omnes Ciuitates, aut insignium Rerumpub. sedes, quæ fuerunt ante Constantini ętatem dirutas, & imperatorij domicilij maiestate spoliatas, ipsas vero terras in magnum squallorem miserrimè adductas; Tales ad Austrum nobis occurrit Africa ab Atlantico mari vsque ad confinia Cyrenes, ad Orientem Ægyptus, Asia, Græcia à Persię terminis vsque ad Illyricum. mirandumque sit soli Vrbi de qua prædictum fuit.

Huic ego nec metas rerum, nec tempora pono. C
Imperium sine fine dedi.

Contigisse, vt maximum decus quoquomodo, & antiquam dignitatem contra omnes iniurias temporum tueretur, & quã tumuis innumeris agitata casibus amiserit imperij prophani amplissimam potestatem, magnificentiamque ingentem molium voluptariarum; nihilominus sacra ditione post alterius excisionem cimcumplectatur orbem terrarum, peruadat Antipodas, & inuia priscis ad Aquilonem, Austrum, Ortum, & Occasum posita loca; legesque Regibus, & Imperatoribus potentissimis præscripserit, ac pręscribat: atque ita stet, quod nulli D
vnquam scimus euenisse, cum recensuerimus Vrbes quadraginta sex regias, aut Rerũpub. sedes post annũ bis millesimum trecentesimum quinquagesimum quartum, ex quo condita scribitur, qui incidit in Christi millesimum quingentesimum nonagesimum secundum; ipsa porrò Italia quamuis aliquibus aliquod amisisse videatur, tali sit loco, vt nulla sit Græciæ regio, nulla Asiæ, nulla Africæ, quæ possit illius magnificentiam, celebritatem, Ciuitatumque decora assequi; sed longissimo ab illa

inter-

A interuallo cuncta sine vllu ambiguitate distent. quòd autem mirabilissimum est, quæ Pontifici Romano parent, atque omnino paruerunt in Occidête, & Septentrione loca, Vrbium splêdore, ac multitudine, opibusque cunctis, atque ornamentis aucta sunt, & amplificata. Talis quippè Germania; cui nullam supra Rhenum, Danubiumque fuisse Vrbem testatur libro de motibus Germanorum Cornelius Tacitus; tales cunctæ, quæ supra Germaniam sunt latissimæ terrarum plagæ; in quibus olim nemora sola, ac solitudines erant. Talis Anglia, cuius homines ac Reges in virgeis casei habitabant; inquit Iornandes, qui Iu-B stiniani temporibus viuebat libro de rebus Geticis, Gallia porro, & Hispania ad quâta fœlicitatis incrementa sunt euectæ?

An nô igitur hæc diuina bona dicemus euenisse Italiæ, vt nulla regio sit in Orbe; quæ valeat illius splendorê clarissimumq. Vrbium frequentissimarum decus æquare, quin omnes sint quoquo versus ad vastitatem redactę, nisi quæ adhæserint illius Pontifici supremo? quod eo magis est mirâdum, quoniam post Vrbem conditam ad Constantinum dirutæ fuerunt in Italia supra Vrbes tercêtum per annos mille sexaginta quatuor, tot enim numerantur à Romæ exordio ad illum. in ijs vero Vrbi-C bus fuere septem Argyripa, Sybaris, Canusium, Croto, Veij, Spina, Agylla, quæ mortalium frequentia, multitudine ædium Romę haud cęderent, cum iam septem colles complexa ad amplitudinem suam peruenisset: quarum sanè Ciuitatum nulla est excitata similis in Italia constituto imperio Roma excepta. cum tamen hodiè multę numerentur post ętatem Constantini similes illis, vt clarissimè nos hoc operè ostendemus. Vrgent aliqui tamen, ex ijs quos initio dicebamus; & contendunt Italię felicius fuisse vel priscis temporibus, vel ex quo Roma dominari cępit, quin summo scelere sunt ausi referre in scripta,
D quæ diuulgata in manibus impiorû quotidie versantur, id accidere facto Romani Pôtificis; ex quo maiori in honore est habita illius auctoritas post annum 312. cum Romæ scribitur inijsse imperium Constantinus. His adiecerunt aliquot præterea dictu nefanda, quę clarissimè à nobis confutabûtur. Et quidem liquet Italiæ fęlicitatem diutius constitisse, quàm regionû omnium, quæ supra à nobis memoratæ circumstât ipsam ab Ortu, & Meridie, ita vt nihil sit illi côparâdum, similiter ea loca quæ Pontificis legibus obedierunt, maioribus bonis amplificata diuinitus fuisse ad Occasum, & Aquilonem, quæ nos fusius expli-

cauì-

cauimus lib.22.signo 14.c.11.& seq. de signis Ecclesiæ Dei,quæ A
duo nobis esse argumento apertissimo possunt Italiæ, Romæq. secundas res à Pontificis Romani auctoritate pendere; sed vt Illustrissimum fiat, quod asserimus, & appareat quanta caligine circumfundantur, qui secus existimant, euoluemus cuncta Italiæ euenta ab ipsius primis cultoribus vsque ad Constantinum.

Primoq. loco enumerabimus singillatim capita maximarũ calamitatum ducenta,& plura,quibus nihil non mali continetur,& quibus est illa oppressa ante Constantinum,siue ante Romani Pontificis auctoritatem magis stabilitam; post autẽ nihil B
simile illis euenit, è quibus liquet longè peius ei fuisse ante Romani Põtificis potestatem magis dilatatam,quàm prius,& ponetur ante oculos totus Italiæ status per tẽpora digestus à primis eius habitatoribus.

Secundo loco aperiemus singula capita maximè felicitatis, quibus est aucta Italia post Constantinum, & quibus Pontifex Romanus amplificauit per suos, & maximè Italos exteras regiones. simulq. hic explicabitur quam falsè, ac flagitiosè scriptor impius dixerit minus esse religionis in Vrbe ac locis propinquis,quàm sit alibi,cum contra omnino sit dicendum. C

Tertiò subijcientur aduersa, quæ Romæ, & Italiæ euenerunt ob contemptam Romani Pontificis auctoritatem, ita vt tũ maximè fuerit afflicta;cũ male habitus est in Vrbe,aut Italia Pontifex Romanus, Ecclesiasticaq. illius, & Episcoporum potestas depressa,idq. palàm fiet clarissimis euentis;è quibus illustrissimũ fiet, Italiæ fœlicitatem pendere ab obedientia potissimum Pontificis Romani.

Quarto non alia de causa nunc opprimi ab efferis gentibus multas Christiani olim nominis terras; quibus Rex vnus præerat,nisi quod ab obedientia Papæ dicesserunt. D

Quinto diu studuisse Pontificem Romanum quãtum potuit, vt Italiæ Rex vnus esset, cum suarum rerum maxima iactura absque detrimento tamen alieni iuris, simulque,vt Vrbes Italiæ libertatem retinerent. Sed hoc non bene aut Vrbi, aut Italiæ cessisse.

A *Saturni sæcula diritatis plena, homines quotannis demersi in Tyberim, sacrificati Saturno, & Ioui, & quidem nobilissimi. Ansonum, Sicanorumq. irruptio, terræmotus horrendi. Cap. II.*

ET quidem nos haud inficiamur post imperiũ Romæ constitutum, lateq. propagatum quatuor Vrbi accidisse maximè admiranda, magnam scilicet populi multitudinem confluen-
B tis ad eam, vastissimas ædificiorum ad iactantiam, voluptatemq. cõstructorum moles, imperij omnium potentissimi nudam sedem, nudam inquam; nam post Neruam nullus propè fuit Italici sanguinis Imperator, barbari fuerè plerique omnes, & efferatissimi, ad Italorum, Romanorumq. internecionem facti, vt nunquam magis hi fuerint delaniati, quam ab istis barbaris Imperatoribus, opum denique inexcogitabilem luxum. Verum quatuor hisce speciosis miraculis occultabatur coluuies inexplicabilis malorum, vt fucus fieret imperitis, ac sibi blandirentur
C illi in grauissimis, & mortiferis vulneribus; ne curarentur; tantum pellis leuiter induceretur ad illa obtegenda, inferendamq. citius, atq; acerbius necem, cruciatusq. intestinos acutissimè cõcitandos. Agè verò quod propositũ nobis est aggrediamur, & ab incunabulis Italorum primis incipiamus.

Constat è diuinis libris eluuionem, quæ contigit Noe viuente vniuersalem desijsse anno mundi 1657. qua in re Græci, & in his Eusebius sunt hallucinati. Post hæc 340. gẽtium perfecta est dispersio ad turris Ciuitatisq. Babylonicę ędificationẽ, quod in suo chronico adnotarunt Hebræi, & solida habet argumenta.
D is est Orbis conditi 1997. Tum scimus eas diuinitus fuisse perculsas quodam stupore mentis, quo sunt obliti multi populi linguæ propriæ vocabula, quod nonnullis accidere solet aliquando ob morbum, veluti Messallæ illi, qui vel proprium nomen post ægritudinem non meminerat: videtur autem stupor ille excussisse plurimis populis ex animo omniũ propè vtilium rerum scientiam, sicuti & verborum. legimus namque Priscos illos, neque litteras scisse, ac multa quæ fuerant ante diluuium, & erant in vsu tẽpore quo ædificabantur turris, ac Babylon ignorasse, quæ postea fuerint rursus inuenta, atque vsitata. Plus ve-

rò,ac minus in alijs,atq; alijs nationibus,vt periti colligere pos sunt,effecta istius inscitiæ, ac stupiditatis contractæ ad eã turrim permansere, ita vt in aliquibus terrarum locis, & Indiarũ persistere adhuc sciamus,in Italiæ,quæ Camesene dicebatur,vt è Macrobio mox ostendemus, cultoribus volunt omnes maximè permansisse hunc stuporem vsque ad aduentum Saturni: sic enim Virgilius inducit Euandrum loquentem lib.8. A

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæq; tenebant,
Gensq; virûm truncis,& duro robore nata.
Queis neque mos,neque cultus erat,nec iungere tauros, B
Aut componere opes norant,aut parcere parto.
Sed rami,atque asper victu venatus alebat
Primus ab Aethereo veniens Saturnus Olympo
Arma Iouis fugiens,& regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit,legesq; dedit,latiumq; vocari
Maluit,his quoniam latuisset tutus in oris,
Aureaque,vt perhibent,illo sub Rege fuere
Sæcula.sic placida populos in pace regebat. C
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies,& amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ,& gentes venere sicanæ
Sæpius,ac nomen posuit Saturnia tellus.

Hæc ille quibus, vt ostendemus,cæteri consentiunt. sed videamus ante omnia quantum temporis colligatur à gentium dispersione absoluta,siue ab Italiç primis colonis,vsque ad Vrbem conditam.numerantur ab Orbis fabricatione,vt doctis video placere, anni 5668. plus minus, ab his si detrahas annos 1996. qui à mundo condito sunt ad gentes dispersas, & 752. ab Vrbe ad Christum natum, & 1192. à Christi ortu ad nos,super erunt 1727. qui necessariò numerantur ab habitata primum Italia ad Romam ædificatam. Ex his quærimus,qui dandi sunt isti vitæ, quàm Virgilius cunctis adstipulantibus describit hominum syluestrium nullo more, nullo cultu viuentium è truncis,ac robore natorum,qui in specubus,ait Plinius, ferarũ more degebant in altis montibus dispersi. An dabimus annos centum? an ducentos?sed quotum quodque illud fuerit tempus ne- D

mo

A mo certè asseuerabit illi partem fuisse vllam fęlicitatis. quod si quis est, qui secus contendat, abeat ille in specus vnà cum Macchiauello, abdat se in nemora, ac nullarum vel humanarũ, vel quod caput est, diuinarum rerum sciens, ac stupiditatis plenus nullo cultu, nullo more indocilis viuens instar bestiarũ delitescat; sibi habeat ista bona: nullum quidem credo illi comitem futurum, nisi belluas. Atque hoc igitur sit primum bonorum caput, tanta caruisse Italiam post ætatem Constantini infęlicitate, quanta Italiam tenuit vsque ad Saturnum: nunc aurea consequuntur sæcula.

B Videamus autem qualis fuerit Saturnus, à quo ea fluxerunt: sic enim facillimè qualia fuerunt illa cognoscemus. Audiamus Diodorum Siculum, qui sic libro antiquarum rerũ tertio, Saturnum Atlantis fratrem aiunt, præcipua impietate, auaritiaq. præditum vxorem cœpisse sororem Rheam, ex qua ortus est Iuppiter, Olympus postea vocatus: fuit, & alter Iuppiter Vrani frater, qui in Creta insula regnauit multo gloria inferior posteriore; hic enim imperauit Orbi, superior Cretæ tantum, genuitq. filios decem, qui Curetes sunt appellati, insulàq. ab vxore Ideam vocauit, ibiq. post obitum sepultus est, cuius, & C hodie monstrari sepulchrum ferunt, vt etiam testantur Cretes de quibus posterius referemus. Regnauit Saturnus in Sicilia, Lybia, atque etiam Italia, sed præcipuè in locis ad Hesperum sitis eius imperij firmamẽtum fuit; apud omnes verò arces Vrbium, & loca munitiora tenuit, quò firmius imperium foret. Ideo ad hoc vsque tempus (aduerte hæc Diodori verba) & in Sicilia, & in occiduis oris editiora loca sunt Saturnia dicta. ex Saturno Iuppiter ortus, quoniam à patre diuersa vitæ institutione erga singulos mansuetudine, atque humanitate vsus est à populo, Pater est nominatus. Regnũ deinde is cœpit vel con-D cedente patre, vel (vt quidam volunt) populis à patre discissen tibus, aduersus quem cum Saturnus Titanum præsidio fisus pugnasset acie victus est. Iuppiter superior imperium assecutus vniuersum Orbem perambulauit plurimum de genere hominũ meritus viribus corporis, virtutibusq. excellens breui totius orbis imperio potitus est. omne eius studium in puniendis impijs, facinorosisq. hominibus, ac in bonorum præmijs, communiq. populorum vtilitate versabatur. quibus rebus post finem vitæ à viuendo Zoa, hoc est Iouem dixere, eò quod bene viuendi causa omnibus extitisset: creditus verò Deus in Orbe est ab

ijs de quibus bene meritus est, sponte illũ omnibus & Deum,& A
Dominum in sempiternum vniuersi Orbis profitentibus. Hæc
Diodorus.

Atqui fieri non potest, vt aurea sæcula Saturnus adduxerit, qui præcipuè impietate, atque auaritia præditus fuerit, atque ob id præstabat eiectum à filio non excipi in latio, atque in illo latere, sed tanta homines tunc fuerè stupiditate, ac feritate, vt vel minimum ijs bonum videretur aduehere secum beatitudinem summã, quod infra clarius videbitur; audiamus post Diodorum, & Ennium, quæ refert Macrobius, vt veritas omnium magis elucescat. B

Regionem istam (inquit ille) quę nunc vocatur Italia Regno Ianus obtinuit, qui (vt Iginus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Camese æque indigena terram hanc ita participata potentia possidebat, vt regio Camesene, oppidum Ianiculũ vocaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est, quod creditur geminam faciem prætulisse, vt quæ ante, quæque post tergum essent, intueretur, quod proculdubio ad prudentiã Regis, solertiamq. referendum est. 'quod & præterita nosset,& futura prospiceret, sicut anteuorta,& postuorta diuinitatis, scilicet aptissimæ comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe prouectum excepisset hospitio, & ab C
eo edoctus peritiam ruris ferum illum,& rudem ante fruges victum in melius redegisset regni eum societate munerauit, cum primis quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerẽtiam: vt quoniam ille naui fuerat adductus ex vna quidem parte sui capitis effigies: ex altera verò nauis exprimeretur quò Saturni memoriam,& in posteros propagaret. atque ita fuisse signatum, hodieq. intelligitur in aleæ lusu cum pueri denarios in sublimè iactantes, capita, aut nauim lusu, teste vetustatis exclamant. Hos vna concordes regnasse, vicinaq. oppida opera D
communi condidisse, præter Maronem qui refert.

Ianiculum huic illi fuerat, Saturnia nomen.

Etiam illud in promptu est, quod posteri quoq; duos ei continuos menses dicarunt, vt December sacrum Saturni, Ianuarius alterius vocabulum possideret, cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset; excogitauit Ianus honorum eius augmentum, ac primum terram omni ditioni suæ parentẽ Saturniam nominauit: aram deinde cum sacris tãquam Deo cõdidit,

A didit,quæ Saturnalia nominauit, tot sæculis Saturnalia præcedunt Romanæ Vrbis ætatē; obseruari igitur eum iussisse maiestate religionis quasi vitæ melioris auctorem,simulacrum eius indicio est, cui falcem insigne messis adiecit huic Deo insitiones Surculorum,Pomorumq́. educationes,& omnium huiuscemodi fertilium tribuunt disciplinam. Hæc post Diodorum, & Ennium Macrobius, quibus consona tradunt è Græcis Plutarchus in quæstionibus Romanis cap.41.& seq.Thallus, & è Latinis Nepos,Cassius,Varro,& Ouidius in Fastis, quos refert Lactantius Firmianus lib 1,cap.13.de falsa religione: quod verò
B editiora loca Saturnia vocata tradit vsque ad ætatem suā Diodorus,& Italiam Saturniam dictam scribit cum multis Macrobius,idem refert Dionysius Halicarnasseus lib. 1. qui addit ita fuisse carminibus etiam Sybillinis,& alijs oraculis designatam quorum nonnulla describit.

Verùm fælicitatis tā diuinæ, quàm dicitur Saturnus atrox, II.
& impius attulisse in Italiam quæ fuerint aureo sæculo capita inspiciamus. illud vero quòd spectat ad Romam præcipuum fuit,vt è ponte in Tyberim pro[illegible]cerentur quot annis homines triginta in ipsius honorē.vbi c[illegible] nunc Roma,& Saturniā fuis
C se,& Antipolim vbi Ianiculum [illegible] Plinius lib.3. cap.5. Hoc quàm fuit exoptandum viderit impius, qui si hoc prosperum ducit,poterit nobis vel inuitis se non modo in Tyberim, sed in quodlibet flumen; aut profundum dare præcipitem, durauit hic mos in latio vsque ad Herculis aduentum quòd testatur Dionysius lib.1.ab anno ante vrbem conditam propè quadringentesimo octuagesimo septimo, vt ex ipso colligitur post gentium dispersionem octingentesimo trigesimo. Primus Hercules loco hominum statuit vt imagines cereæ iacerentur.

Atqui non id solum Saturnus instituit, aut ipsi fuit institutū III.
D in latio,sed illud præterea,vt homines in Italia immolarentur in ipsius honorem quòd è Myrsilo Lesbio, refert Eusebius libro 6. de præparatione Euangelica cap.7.& Dionysius lib.1.

Quin,horrendum dictu, refert id factitatum Dionysius eo IIII.
modo,quo soliti erant Carthaginenses, de quibus ita Diodorus Siculus lib. 20.dicebant autem Carthaginenses, Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant, postea verò clàm emptis infantibns, atque educatis liberorum loco immolabant, cumque diligenti facta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari,facilè

in

in animum induxere vt crederent ad obsessionem Vrbis hostes idcirco diuinitus missos fuisse, quoniam priscos honores Deorum non seruarent. itaque Deos placare studentes ducentos ex nobilissimis adolescentibus publicè sacrificarunt. erat autem apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis cuius manus in terram extensæ, ita erant in gyrum, vt quod ad eum peruenire adolescentes cogebãtur, in ingentem foueã ignibus repletam inciderent. Hæc Diodorus, quæ contigere anno Vrbis 686. A

An igitur hæc aliquis cupiet aurea Saturni sæcula filiosque tum suorum, tum aliorum nobilissimos sacrificari volet? nunquid hoc bonum. nunquid optabile? vel execrandum potius, & abominandum? Quid istis atrocius, quid crudelius fingi potest? B

V. Neque vero soli Saturno homines in Italia cum saturnia diceretur institutum est, vt sacrificarentur, sed & Ioui, quem Latialem nuncupabant, quamuis Hercules eum ritum præcipitandi quot annis triginta homines è ponte in Tyberim sustulerit, quòd Ouidius in fastis docet ita canens:

Donec in hæc venit Tirinthius arua quotannis.
Tristia Leucadio sacra peracta Deo. C
Illum stramineos in aquam misisse quirites.
Herculis exemplo corpora falsa iaci.

Mos tamen hominum sacrificandorum durauit in Italia vsque ad annum conditæ Vrbis 657. supra annos scilicet mille du centos, quòd Plinius testatur lib. 30. cap. 1. loco tantæ diritatis in mores est inductum, vt gladiatorij ludi exhiberentur, de quibus suo loco agemus, quos sustulit Constantinus, ac sequentes Imperatores. Et quis igitur huiusmodi fælicitatis euenta desideret? An forsan clades sæuissimæ loco maximorum bonorum reputandæ sunt à nobis, ac fælicitas dicetur, quæ infælicitas? nihil namque infælicius istis. enimuerò si impij dicunt ista esse fælicia. sibi solis habeant quicumque aspernantur Romani Pontifices obedientiam mansuetasque constitutiones. D

VI. Sed præter hæc atrocia, quæ inuaserunt Italiam Saturni tẽpore non multo post illud euenit; vt Ausones aliunde profecti (incertum verò è quibus sedibus) eam cœperint, ac de suo nomine dixerint. mos porrò erat ijs tẽporibus, vt ex aliis in alias sedes Populi commigrarent, fundosque omnes incolis prioribus

A bus adimerēt quod ita fecere Ausones, vt neque nomen relique rint Saturnij, sic enim vocabantur hoc tempore Itali. Ausones autem non fuisse ex Italia Virgilius indicat ijs versibus, quos recitauimus supra lib. 8.

Tum manus Ausoniæ ac gentes venere Sicanæ.

fuisse autem priscis hunc morem, vt ex alijs in alias terras ipsæ nationes migrarent, & prioribus incolis cuncta adimerēt, testatur de Græcia loquens Thucydides historiarum suarum principio ijs verbis. Constat eam quæ nunc Græcia vocatur,
B haud quaquam stabiliter olim fuisse habitatam, crebroque illinc migratum, quod facilè sua quique relinquebant ab aliquo maiore numero coacti: quippè nulla dum negotiatione, nullo inter se citra formidinem commercio, vel terra, vel mari sua quisque eatenus colentes, quatenus suppeterent victui, nec pecuniæ copiam habentes, nec humum arboribus conserentes, vt potè incertum, quando quis alius superueniens auferret ab ijs præsertim quòd maris imperio carerent, & existimantes se necessarium quotidie victum vbique adepturos, haud egrè pellebantur. Hæc ille tantundem de nationibus quibuscumque re-
C fert Dionysius Halycarnasseus lib. 1. vt mox ostendemus. Atqui post imperium Constantini numquam contigit, vt Italis omnia bona aufferrentur. Gothi agrorum tertiam tantum partē abstulere, quod Procopius lib. 1. belli Gothici narrat: Longobardi eodem modo, vt Paulus Diaconus lib. 1. historiæ Longobardorum scribit.

Verum non longe post Ausonas Sicani ex Hispania in Italiā venere quod nō modo Virgilius adducto versiculo nos docet, sed Thucydides lib. 6. Dionysius, i. Plinius lib. 3. cap. 5. qui postea tum eiecti à Lygijs ait, Thucydides in Siciliam profugere. VII.
D eamq. de suo nomine Sicaniā vocarunt: Si quis autem quærat, qua occasione Sicani appulerint in Italiam, nisi dicamus id fecisse ex ea consuetudine, quam recitauimus fuisse omnibus priscis ex alijs in alia loca commigrandi, illud afferri poterit hac ætate contigisse, quod in Timeo Critiaq. narrat Plato à Rege Atlantidis insulæ, vicinarumq. regionum, in quibus Hispania, bella ingentia commota, ac tunc Italiā pertransiens ille in Græciam venit, maximusq. terręmotus extitit, quo Atlantidis immensa pars est absorpta, & cum foret Hispaniæ coniuncta intercurrente postea largissimo freto diuisa est, quæ tradit acci-
dille

disse post ætatem Saturni,& Iouis. A

VIII. Sic igitur incidisse videtur in hæc tempora sicut Atlantidis ab Hispania; sic non modo disruptio Siciliæ ab Italia, sed etiam Caprearũ, Phitecusæq. quas insulas illi olim cohærentes fuisse vult Strabo Geographiæ lib. 1. quod quantum pertinet ad Siciliam præterire noluit Virgilius, qui sic lib. 3.

Hæc loca vi quondam,& vasta conuulsa ruina,
Tantum æui longinqua valet mutare vetustas.
Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus,& vndis B
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq.& Vrbes
Littore diductas angusto interluit æstu.

Atque hæc ærumnosa contigere Italiæ per annos circiter quingentos quadraginta septem à gentium perfecta dispersione vsque ad Deucalionem, stupiditas hominum maxima, mortalium solemnis demersio in Tyberim,& præter hęc eorundem sacrificatio tum Saturno tum Ioui,& quidem nobilissimorum, postremò Ausonum, Sicanorumq. irruptiones, quæ si quis cupit, habeat sibi; tantarum certè cladium nulla est audita vnquā post ætatem Constantini in Italia, siue post Romani Pontificis auctoritatem magis dilatatam. C

Diluuium Deucalionis, Phaetontis incendium, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Lydorum, Cretensiumq. irruptiones, clades Pelasgorum, feritas Læstrigonnm; Herculis, Argonatarumq. aduentus, Sirenum crudelitas. Cap. III.

D

IX.

Vccessit his diluuium Deucalionis, quod euenit anno ante Vrbem conditam, vt numerat Eusebius, septingentesimo septuagesimo. quod adeo magnum fuit, vt ab eo dicti sint vniuersi mortales obruti,& in Græcia quidē cuncti homines se in montes Thessaliæ celsissimos receperunt, in quibus, cum Deucalion regnaret, ait Strabo lib. 9. dictus est humanum genus seruasse, in quod tempus refert populi Ægyptiaci submersionē Eusebius. testatur Solinus cap. 14. in Thes-

A in Thessalia montes omnium, qui sint, ait ille, in terris altissimos esse: atque ob id adijcit, eos ab imbribus diluuij fuisse illæsos. Eadem tradit Pomponius Mela lib.2.cap.1. Plinius quidem scribit, in solstitio ex Atho Thessaliæ mõte porrigi vmbras ad octuaginta septem miliaria. in Italiam vero peruenisse hoc diluuium, colligitur, tum ex eo, quod Græci tradiderunt; tum quia Plinius lib.3.cap.14.& Solinus cap.7. volunt, Vmbros hinc dictos, quia ab imbribus diluuij superfuissent: eorumq. ob id gentem vetustissimam dicit ille: sicut & Strabo lib.1.& Dionysius lib.2. qui refert ex Zenodoto Trezenio, ab Vmbris ortos Sabinos, à quibus

B vult profectos Strabo Samnitas, Picenos, Lucanos, Bruttiosque, atque ita Populos prope omnes, qui mediterranea tenuerunt vsque ad vltimos Italiæ fines. Non est autem dicendum, dictos Vmbros, qui euaserint è diluuio Noe. nam, qui fuerint illi, discimus è sacris libris. & ab ijs prognati non minus Vmbri fuerunt; quã ceteræ gentes, à quibus hoc speciali nomine distinguendi non sunt Vmbri ob euentum singulis commune. Esse vero in Vmbris altissimos omnium montes, ad quos confugerent, qui se ab imbribus huiusmodi seruare vellent, testatur Strabo lib. V. qui dicit, esse Apennini montis excessum propè Iturum. Sic est

C in quibusdam codicibus: sed Iguuium legi debet: quod ex contextu sermonis liquet, & ex eo, quod propè Costaciarium non ignobile Oppidum gentis Eugubinæ, siue Iguuinæ, nam Priscis visitatum fuit loco E, I, vsurpare, (vt ex Inscriptionibus Plantini apparet) mons est excelsissimus, vnde Italia tota, inferumque, ac superum mare prospectatur. Antiquitati Vmbrorum fidem facit ænea tabula, quæ Iguuij seruatur in publico Palatio, litteris incognitis exarata, sed quæ à dextra Hebræorum more in sinistram tendant. nam, cum pari ordine, rectaq. linea ab illa incipiant, in æquali desinunt in hac. ex quo colligitur, hæc esse carmina, qui-

D bus antiquissima quęque olim commendabantur. Huic etiam similis tabula Perusiæ adseruatur. vtrasque exscripsit Plantinus. Ab hac itaque eluuione deleti Populi omnes Italici: nisi si qui ad Vmbros concesserint, vt Ausones, Siculi, aut si qui huiusmodi fuerunt.

Hinc legimus, ex hoc tempore Vmbros latissime in Italia dominatos: Etruriam namque totam tenuerunt ab amne Macra, qui supra Portum Telamonis vltra Arnum Liguriam disterminat ab Etruria. Ab eis Vmbro, qui agrum Senensem interfluit, dictus; quem Plinius ponit Vmbriæ terminum: progressiq. sunt vs-

C que ad

que ad loca, in quibus condita est deinde Rauenna. quin ipsam A
Campaniam possedere. quæ scribunt Herodotus lib. 1. Plinius lib. 3. cap. 5. Dionys. 1. & 2. & ex ora superi maris Siculos indigenas, ac Liburnos expulere, vt Plinius vult eodem lib. cap. 14. Similiter Ligures, quos indigenas vult esse Dionysius lib. 1. ab imbribus superfuisse videntur, quòd in altissimis omnium montibus habitarent, vt è Polybio narrat Strabo lib. 4. atque ob id late olim dominati sunt: eorumque progenies fuere Taurisci, qui Augustã Taurinorum, & Carnorũ regiones, qui Norici postea vocati, tenuerunt: ab eisq. Taurusium dictum, vt habet Plinius lib. 3. c. 17. 18. 19. & 20. Sed, quando Vmbri in medio sunt Italiæ, iccirco hi magis ab imbribus seruati confugientibus ad eos alijs populis dicti sunt à cæteris Italicis gentibus. Tantæ vero eluuioni numquid simile vmquam contigit in Italia post ætatem Constantini? Quæ nam sunt igitur tempora fæliciora? B

X. Diluuium Deucalionis secuta est illa terrarum conflagratio, vt refert Eusebius in Chronico, quæ tanta extitit in Italia, vt hinc arripuerint occasionem Poetæ, ac fabulati sint, decidisse Phaetontem filium Solis, aurigamq. Paterni currus, in Eridano fluuio. is tum late campos inundabat vsque ad aduentum Tyrrhenorum, qui per multos alueos, fossasq. flumen in mare deriuarunt, vt ostendemus. Ac talis erat eorum temporum fælicitas. quam si quis exoptat, necesse erit, vt in ardentissimas fornaces prosiliat. Certe post Constantinum nulla huiusmodi clades Italiæ contigit. Ante è Vesuuio aliquid euenit, imperante Tito: vt ostendemus suo loco. C

XI. Ad hæc tempora videtur spectare irruptio Liburnorum, qui ex aduersis Italiæ littoribus trãsmisso Hadriatico mari Siculos indigenas expulere, eorumq. loca nonnulla ad superum mare occupauerunt, è quibus deinde sunt ab Vmbris eiecti, vt Plinius habet lib. 3. c. 14. D

XII. Cum diluuium Deucalionis accidit, Athenis regnabat Cecrops, & eodem tempore in Arcadia Lycaon: quod Pausanias lib. 8. Arcadicorum narrat. illi fuerunt filij viginti duo: quos enumerat idem scriptor. Horum minimus Oenotrus, vna cum Peucetio fratre, & Græcorum magna classe, Italiam petijt: & Peucetius Italiæ loca magis Aquilonem spectantia, Græciæq. propinquiora, quæ nunc ascribuntur Apuliæ; Oenotrus ad Austrum posita occupauit. Tantum vero Oenotrij potuere, vt, oppressis Ausonijs, qui reliqui fuerant, & à quibus Italia hucusque fuerat no-

minata

A minata Ausonia, Vmbris ademerint multas Vrbes, Oenotriamq. mox, quæ iam Camasenæ, Saturnia, Ausonia dicta fuerat, appellarint. habitauerunt autem primum in monte, qui postea Palatinus est dictus Roma condita. eumq. propter incommodũ vicinæ paludis, quam præterfluens Tiberis fecerat, profecti Reate, postmodum reliquerunt, inquit Solinus cap. 2. & in agro Reatino quattuordecim Ciuitates ædificarunt. quæ latè omnia narrat Dionysius lib. 1. sed mendum videtur esse in quibusdam libris, in quibus dicuntur hæc euenisse sexdecim ætatibus ante Troianum bellũ. nam, cum soleat ille attribuere ætati annos viginti septem, ac velit
B Oenotrum fuisse Lycaonis filium, & Lycaon vixerit tempore Deucalionis, qui abest ab Vrbe condita annis septingentis septuaginta, bellum vero Troianum, vt vult idem, quadringentis triginta duobus, hinc fit, vndecim ætatibus, & annis nouem distare diluuium Deucalionis à bello Troiano, idest annis tercentum sex. at Oenotrus necessario distat a Deucalione: nam fuit natu minor Lycaone, ortus longè post diluuium. quo circa videntur Arcades Oenotro Duce Italiam petijsse circiter annum ducentesimum, & quingentesimum, ante pugnam Troiæ. diximus autem supra, gentium migrationes huiusmodi tum fuisse, vt incolis
C prioribus cuncta ademerẽt. ex Oenotrijs autem fuit Italus Rex, qui nomen Italiæ postea dedit ante excidium Troiæ. Qualis autem tunc Italiæ status esset, his verbis explicat Aristoteles Politic. 7. c. 10. Tradunt enim periti homines illorum locorum, fuisse Italum quendam Oenotriæ Regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt vocati, oramq. illam maritimam Europæ, quæ est inter Scylaticum, & Limenicum sinum, distant vero hæc loca meridiei iter, Italiæ nomen primo cepisse. Hunc ergo Italum tradũt agriculturam Oenotros docuisse, cum prius essent pastores vagi, ac palantes, illisq. leges posuisse, & comessationes
D instituisse primum. quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comessationibus vtuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrheniã versa est, Opici, qui nunc Ausonij vocantur. alteram vero partẽ, quæ ad Iapygiam, & Ionium pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam, & ipsi ab Oenotris orti.

Post hæc multis annis, vt Dionysius scribit, appulere in Italiam Pelasgorum copiæ non contemnendæ, quarum pars concessit ad Ostium Padi Spinam, condiditq. ibi nominis eiusdem Ciuitatem, & Rauennam: pars altera, bello Vmbros aggressa, impar XIII.

eorum viribus, adiunxit se Arcadibus, qui dicti sunt Aborigines, A
Crotonemque, postea dictam Cortonam, Vmbris abstulit. quod
idem Dionysius narrat, & Plinius lib. 3. cap. 5. iisq. depulsis, condidit Phaleriam, Agyllas, & Vrbem Regiam, sic vocatam quòd ibi
Rex sedes haberet, vt lib. V. narrat Strabo; Campaniamq. præterea cepit, ac Siculi indigenæ, aduersus quos tunc bellabant
Aborigines, ita expulsi ex ijs locis, vt in Sicaniam nauigarint,
ac Siciliam de suo nomine appellarint. quod Thucydides lib. VI.
narrat. Erant è Siculis tunc Entemnates, Tellenenses, Ficulnêses,
Corniculani, Tiburtini. Sed præstat hic exscribere Dionysij verba, è quibus, quæ fuerit istis gentibus consuetudo in huiusmodi B
migrationibus, cognoscemus. sic igitur ille: More antiquo, inquit, quem receptum scimus à multis, tam barbaris, quam Græcis, quoties vulgi multitudo in aliqua Ciuitate nimiū augesceret,
nec alimenta domi omnibus sufficerent, aut aeris intemperie læsa
terra fruges proferret pauciores solito, aut alia talis Ciuitatem
occuparet calamitas, siue bonum, siue malum cogeret minui multitudinem, Deo cuipiam sacrantes, quantum hominum annus pareret, emittebant armis instructos è suis finibus. Et mox: Illi
vero vt posthac cariturí patria, nisi aliam pararent, quæ se reciperet, quidquid terrarum armis acquisissent, aut gratia, habebant vice patriæ. Hæc ille. C

XIV. Per eadem tempora Lydi, Tyrrheno Duce, à quo nomen acceperunt, Italiam petentes, vt Herodotus lib. 1. refert, quem plerique sequuntur, aliorum dimissis opinionibus, ex Etruria prorsus Vmbros eiecerunt; tercenta ijs, inquit Plinius lib. 3. cap. 14.
castella abstulerunt; duodecimq. in illa Ciuitates condidere, atque Etruriam de suo nomine vocarunt. Deinde, auctis viribus,
Alpes transgressi, in circumpadanis regionibus Vrbes totidem
ædificarunt. quod Liuius lib. V. narrat: in his Felsina fuit, posteris temporibus Bononia dicta; quam fuisse Etruriæ Principem D
Plinius testatur. eiecisse autem videntur è circumpadanis terris
Tauriscos Ligurum populos, à quibus Vrbs Taurinorum deinde
Augusta dicta, & Taurusium, Plinio teste lib. 3. cap. 17. 19. & 20.
quamobrem Thessali, qui Rauennam condiderant, ac tenebant,
perpetuis Etruscorum bellis fracti, Vmbris illam reliquere, vt
Strabo lib. V. refert. Mos autem fuit Ionibus, Achæis, Aeolibus,
alijsq. Græcanici sanguinis nationibus, vt, in quibus confidebant
locis, Vrbes duodecim construerent, Herodoto teste lib. 2.
Hinc Virg. lib. X.

Ille

A *Ille etiam Patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,*
Fatidicæ Mantus & Tusci filius amnis:
Qui muros, matrisq. dedit tibi Mantua nomen:
Mantua diues auis. sed non genus omnibus vnum.
Gens illi triplex: Populi sub gente quaterni.
Ipsa caput Populis: Tusco de sanguine vires.

Atque ex hoc more colligitur, Etruscos esse sanguinis Græci. præter alia, quæ afferri possent. Vt autem diximus, antea Padus late campos occupabat: Tyrrheni, fossis, & alueis amplissimis fa-
B ctis, loca fecere habitabilia, deducto per eas Pado pluribus ostijs in mare. quod Strabo testatur lib. V. & Plinius lib. 3. cap. 16. Hadriamque, vt hic refert, construxere, vnde Hadriaticum mare. ijdẽ Thessalorum loca omnia deinde occuparunt, Campaniamq. in suam potestatem redegere. quod Polybius lib. 2. scribit, Capuam in ea coloniam condiderunt, quam dixere Vulturnum Sabini, postea Capuam, anno Vrbis 331. vt vult Liuius lib. 4. & ex eis Rex Marsias Archippen Vrbem ad lacum Fucinum ædificauit. quod Solinus cap. 7. post Plinium refert. denique Græci Italiam quandoq. Tyrrheniam vocant, vt Dionysius aduertit: ac nullum fuis-
C se imperium legitur in Italia maius ante Romanos post Camesem, quàm Tyrrhenorum. quod cõtingebat spoliatis omni agro, ac fundo prioribus colonis. quorum nihil euenit. post Constantinum.

Anno ante captam Troiam nonagesimo plus minus, Cretenses, Duce Minoe, qui late tunc imperitabat, ac Iapyge Dædali filio, in Italiam profecti, Peucetios omnibus bonis exutos eiecerũt ex ea regione, quæ postea Iapygiæ nomen tulit. omnia ceperunt vsque ad confinia Piceni, Hiriam, Brundisium, Crotonemque, & alias Vrbes ædificarunt. quæ referunt Herodotus lib. VII. Strabo XV.
D V. Plinius 3. c. 11.

Sub hæc tempora discimus è Dionysij lib. 1. horrendam Pelasgis, quos diximus post Arcadas in Italiam profectos, cladem per annos prope septuaginta contigisse, de qua mox agemus: ac verba scriptoris illius afferemus. ea quidem perculsi Pelasgi, &, consulto oraculo, vouerunt decimum quemque è suis natis immolare singulis annis. id vero in more positum fuisse apud Arcadas videtur, cum legatur Lycaon infantes solitus immolare. ex quo dictus est in lupum conuersus. quod nos docet Pausanias Arcadicorum lib. 8. XVI.

Mirum

XVII. Mirum verò, prçter hæc, quanta incolas Italiæ feritas inuaserit aliquibus in locis. nam, & Læstrygones in Campania latè dominabantur, Formijsq. sedes habebant, antequam Tusci Vulturnũ, seu Capuam construxissent. ijs mos erat, carnibus humanis vesci; ac tractus omnes maritimos, vsque ad Siciliam reddebant infestos. quæ Plinius lib. 7. cap. 2. & Strabo lib. V. testatur. Illorum fuisse amplum imperium, scripsit Horatius etiam lib. 3. ode 17. ijs versibus: A

Aeli, vetusto nobilis ab Lamo,
Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, & nepotum B
Per memores genus omne fastos,
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Maricæ
Littoribus tenuisse Lirim,
Late tyrannus.

Quin adhuc aiunt, in Puteolano cerni ossa immensæ vastitatis, quæ fuisse horum Læstrygonum creduntur. In ea sic Pomponius Lætus:

Huc quicumque venis stupefactus ad ossa Gigantum, C
Disce, cur Etrusco sint tumulata solo.
Tempore, quo domitis iam victor agebat Iberis
Alcides captum longa per arua pecus,
Colle Dicarcheæ, clauaque, arcuq. Typhones
Expulit, & cessit noxia turba Deo.
Hydruntum petijt pars, & pars altera Tuscos:
Interijt victus terror vterque loco.
Hinc bona posteritas immania corpora seruat,
Et tales mundo testificatur auos.

Tantæ enim feruntur impietatis illi fuisse, vt antiqui fabulati sint, bella ab ijs in Iouem, superosq. commota, Herculemque, qui mox in Italiam venit, aduersus eos pugnasse: fulminibusq. immissis, dissipatos. ex quo Phlegræi campi dicti, qui Vesuuio, Puteolisq. sunt subiecti: atque ob id ex eo monte eructari incendia, quibus ardent ad inferos detrusi Læstrygones. quæ Pindarus, & Homerus canunt, & Polybius lib. 2. Strab. V. Si quis igitur Põtificibus Romanis infensus cupiet hos mores restituere, næ ille antiquitatis amator, Italicorum maximum præfert amorem. D

XVIII. Anno ante bellum Troianum fere quinquagesimoquinto, inquit

A quit Dionysius, siue ætate 2. Hercules, & Argonautæ in Italiam venere. ab Ijs Pola in Istria fuisse condita perhibetur, quod refert è Callimacho Strabo lib.V. ac Plin. lib.3.cap.19. Iunonisq. Laciniæ Fanum, inquit Solinus cap. 7. Ab ijsdem sunt Euganei Populi, quorum 34. oppida recensere Cato dicitur à Plinio: Orobijque, à quibus Bergomum, Comumq. condita, & à quibus Graiæ Alpes dictæ: Lepontijq. orti, vt idem lib. eodem cap. 20, refert. Idem porro Hercules, à quo Portus in Etruria dictus, aduersus Ligures scribitur pugnasse; quos lapidibus cælo demissis interfectos fabulati sunt Græci. quod ille narrat c.4. & Solinus 7. Nota
B porro historia Caci, de qua Virg. lib.8. Dionys primo. Per eadem tempora Græci Sicanos, qui reliqui erant, expulere è Tibure, Cora, Catyllo, vt Solinus refert: de quibus vates:

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catyllusque, acerq. Coras, Argiua iuuentus.

Sic igitur Italiæ Coloni tot Regionibus exuti, aut expulsi, tot, XIX.
ac tantis oppressi malis. Hercules tamē dicitur, vt supra ostende-
C bamus, Læstrygonas vicisse, ac dissipasse. quin refert Plutarchus in Parallellis, ab Hercule trucidatum Faunum, Mercurij filium, qui in Italia patri hospites immolare solebat. Verum enimuero, quamuis Læstrygones perdiderit, Sirenes eodem sæculo dicuntur fuisse, à quibus & homines deuoratos volunt antiqui scriptores. tenuerunt Sirenes Mineruæ Promontorium, Surrentum, Parthenopem, quæ dicta est Neapolis, teste Plinio lib.3.cap.5. Strabone lib. 1. de his ita Homerus lib. Odysseæ 12. omissis carminibus Græcis:

D *Inscius appellens vocem simul hauserit vllus*
Sirenum, non illi vxor, non pignora cara
Aedibus in patrijs adsunt, gaudent ve reuerso.
Stridula Sirenum vox hunc delinijt, albis
Quæ in pratis resident, atque ossa fluentia tabo
Circumstant, hominum celsos congesta in aceruos.

Et Virg. lib.V.

Iamq. adeo scopulos Sirenum aduecta subibat
Difficiles quondam, multorumq. ossibus albos.

Tot

Tot igitur, ac tantæ calamitates annorum 338. spatio plus minus, qui ducuntur à Deucalione ad Ilij excidium, Italiã prostrauerunt. tam truculenti in illa mores erant. Nam, quid diluuio Deucalionis simile? quid incendio Phaëtontis? Hinc quinque exterarum nationum inundationes, Liburnorum, Arcadum, Pelasgorum, Cretensium, Argiuorum. quæ vero immanitas par ijs, qui filios recens natos quotannis decimarum præstatione sacrificarent, aut ederent humanas carnes? An aliquid vmquam simile post Constantinum fuit? an hos reduci mores, has clades, impij quærunt? A

B

Irruptiones Græcorum, Troianorum: clades Pelasgorum in Italia: euersæ plurimæ Vrbes: mores efferi: Ciuitates hiatibus haustæ, à serpentibus deletæ: Rex maxime impius cum sua domo absorptus: Spartanorum, Achæorum, Chalcidensium, Messeniorum, Illyriorumq. irruptiones.

Cap. IIII.

XX. ONFECTO bello Troiano, mirum, quot gentes in Italiam se effuderint. atque in primis Diomedes in Iapygia genies, Dardorum, Monadorumq cum duabus Vrbibus, Apina, & Trica deleuit, & ab ipsius Socero Dauno Apulia Daunia, à Messapo Duce Messapia dicta; quæ scribit Plinius lib. 3. cap. 11. Idem Spinam cum suis accessit, à Thessalis, vt ostendimus, siue Pelasgis extructam: à quibus, & Rauenna est ædificata; quæ, mox à Tyrrhenis vexata, Vmbris, ac Sabinis se dedit. quod Strabo lib. V. refert. De Diomede autem sic Virg. lib. 10. C

Ille Vrbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis aruis. D

Quin ipsum Beneuentum, placet Solino cap. 7. ædificatum à Diomede. adeò longè potentia ipsius processit. Mnestus vero Atheniensis Scylacium condidit; Pisas, & Metapontum Pylij, teste Strabone lib. V. quamuis Pisas à Pelope conditas velit Plinius lib. 3. cap. 5. nisi dicamus Pelopem quendam Pylium fuisse. Denique consentientibus cunctis ita Vates Latinus lib. 3. canens Italiæ latissimas regiones à Græcis occupatas:

A
Has autem terras, Italique hanc litoris oram
Effuge. cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Naricij posuerunt mœnia Locri:
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus. hinc illa Ducis Melibœi
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.

Alia vero ex parte Troianorum multi in Italiam nauigarunt, XXII.
B & appulerunt. notissimus namque Aneæ aduentus in Latium: alter autem Troianus Antenor, Euganeis pulsis, (quorum fuisse priscis temporibus oppida triginta quatuor memorat Cato; ac Plinius refert lib. 3. c. 20.) Venetos Populus adduxit secum, Patauiumque ædificauit. quod Plinius lib. 1. narrat; & idem vates lib. 1.

Antenor potuit medijs elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus; atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui.
C *Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis*
It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesque locauit
Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit.

Per hæc tempora fuit illa Pelasgorum, siue Thessalorum clades miserabilissima, cum statuerunt, ad eam depellendam, XXIII. decimum quemque natorum singulis annis immolare; ac durauit annos, vt è Dionysio colligimus, septuaginta, quæ qualis fuerit, his verbis ille describit. Malorum prima, inquit ille, in-
D uasit sterilitas, quando fructus arborum decidebant prius, quàm maturescerent; nec statis temporum vicibus ad frugem peruenirent segetes; nec pecoribus prouenirer satis pabuli: fontes quoque contrahebant vitium, aut malignam aquam per æstatem præbebant, aut deficiebant penitus: nec fæliciores erant featuræ mulierum, ac pecorum. nam aut abortiui fætus eijciebantur, aut in partu interibant: non nunquam cum fætarum, & puerperarum pernicie; aut, si euadebant difficultatem partuum, vitiosi, & imperfecti nascebanrur, aut alioquin inutiles: deinde matura quoque ætas laborauit mòrbis,

ac peste præter solitum. Hæc ille: qui hæc incepisse ait duabus ætatibus ante bellum Troianum, ac durasse vltra illius tempora. Ad hæc depellenda, cum Pelasgi decimum quodq. è natis, siue id frugum, siue belluarum, siue hominum foret, Dijs se sacrificaturos decreuissent, ex Oraculi interpretatione factum est, vt, orta inter ipsos dissensione, omnes prope abierint ex Italia; Vrbesq illorum fuerint ab alijs captæ, & occupatæ, appellatiq. sunt Tyrrheni à Græcis. ac magna illorum pars in Græciam, præsertimq. Athenas se contulit, & multis egregijs gestis est nobilitata. Meminit eorum Dionysius lib. 1. Thucydides, ac Plutarchus lib. de claris mulieribus. Tales certe clades per tot annos numquam contigisse scribitur in Italia post ætatem Constantini. A B

XXIIII. Ex hac Thessalorum, seu Pelasgorum discessione factum est, vt Aborigines, quibus illi se adiunxerant aduersus Vmbros, Sabinos, ac Siculos, viribus destituti fuerint, & à Sabinis eiecti; vndecimq. Vrbes ipsorum subuersæ, quæ non longe aberant à Reate. nomina illarum sunt, vti recenset Dionysius lib. 1.

Palatiũ, distans à Reate stadijs	XXV.	Maruuium
Trebula	LX.	Vatia XXX.
Vesuola	LX.	Matiera XL.
Suma	XL.	Lista metropolis XXIV.
Mesula	XXX.	Cutilia LXX.
Oruitium	XL.	

C

Ausim sane dicere, tantas ruinas nulli vmquam nationi in Italia contigisse; post imperium sane Constantini numquam. Iam vero, qui fuerunt in Italia mores his temporibus, optime describit Virgilius lib. 7. Cui consentit Thucydides initio historiarum suarum. Sic igitur ille: D

XXV.

Et te montosæ misere in prælia Nursæ
Vfens, insignem fama, & fœlicibus armis.
Horrida præcipue cui gens, assuetaq. multo
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis,
Armati terram exercent: semperq. recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Et nono, cum Numanum inducit Troianos alloquentem:

A *Quis Deus Italiam? quæ vos dementia adegit?*
Non hic Atreidæ: necfandi fictor Vlysses.
Durum à stirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus: sæuoq. gelu duramus, & vndis.
Venatu inuigilant pueri, siluasq. fatigant.
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoq. assueta iuuentus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello
Omne æuum ferro teritur, versaq. iuuencum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
B *Debilitat vires animi, mutatq. vigorem.*
Caniciem galea premimus; semperq. recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.

Tales itaque tum mores Italis. omnes erant latrones, ac prædones. numquid impius hoc vellet iterum fieri? at, nisi huiusmodi vellet, impius non esset.

Per hæc sæcula putamus accidisse, vt Archippe Vrbs, quam Marsias Lydorum Rex, ad lacum Fucinum condiderat, hiatu terræ fuerit absorpta. quòd narrat Plinius lib. 3. cap. 12. & Solinus cap. 7. nam post Vrbem conditam nulla habetur mentio Archippes. & post hæc Sabini cuncta possederunt in istis oris. quamobrem condita est ante hæc tempora, & his hausta, ob siccitates credo telluris, è quibus sterilitas illa, de qua meminimus, est orta. XXVI. C

Neque inuerisimilis est coniectura, ob easdem causas à serpentibus per hæc tempora vastatas Amyclas propè Terracinam, dum Pelasgi cunctas has oras derelinquunt, & ad solitudinem magnam cuncta sunt redacta. meminit huius euentus Plinius lib. 3. cap. 5. Tale quidem non accidit vmquam post initum à Constantino in Vrbe imperium, ac Pontificis Romani auctoritatem stabilitam. XXVII. D

Anno ante Vrbem conditam ducentesimo nonagesimo quarto, vt in Chronico Eusebius notat, eiectis veteribus colonis, Cumæ sunt ædificatæ ab Hippocle Cumæo, vt Strabo lib. V. narrat, & Megasthene Chalcidensi, ac dictæ prius Mycenæ. Cum totum vero Populi late vicina loca in suam potestatem redegerunt, Neapolimq. extruxere, vt Liuius notat lib. 8. Virg. vult Cumas longe antiquiores, atque extitisse ante aduentum Æneæ in Italiam. sic enim lib. VI. de illis loquitur: XXVIII

Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris. A

Nec dissentire videtur à Virgilio diligens scriptor Strabo, cum dicit, antiquitate cunctis Italiæ, & Siciliæ Ciuitatibus eas præstare. Tantæ eas potentiæ fuisse aliquando narrat Dionysius lib. 7. vt Vmbri, Etrusci, Daunijq. ad eas exscindendas conspirarint, sub annum conditæ Vrbis ducentesimum trigesimum quintum, & habuerint sub signis peditum quinquaginta, equitum duodeuiginti millia. Qualitercumque sit ires, à Græcis aliquã do sic agri omnes occupati, ac priores illorum dominio spoliati.

Ante hæc similiter tempora putamus accidisse, vt Nola à Tyrijs fuerit ædificata, quod Solinus tradit cap. 7. Sic igitur omniũ gentium irruptionibus Italia patebat. B

XXIX. Lycurgus floruit ante exordia Romæ centum prope ac triginta annis. hic cum leges seuerissimas constituisset, effecit, vt multi Sparta discederent, qui classe comparata, & armis, in Sabinis Coloniam condidere. quod Dionysius lib. 2 refert, adijciens, ab his Sabinos ad seuerissimum viuendi genus institutos. atque ita Italia ex omni parte ab exteris occupabatur.

XXX. Alladius, vt vocat Dionysius, aut Romulus Siluius, vt habet Liuius, siue etiam Aremulus, quod est in Chronico Eusebij, Proauus Romuli, ante ipsum natum centum duobus annis, ante Vrbem centum viginti auspicatus Albæ regnum, tantæ fuit impietatis, & arrogantiæ, quantæ legitur nullus Princeps vllo loco Catholicus fuisse. nam, præter alia facinora, imitabatur tonitrua, fulguraque, vt Deus ipse haberetur. ex quo factum diuinitus, vt, fulminibus immissis, & exundante stagno, iuxta quod habitabat, cum suis ædibus absorptus fuerit. eas Dionysius testatur adhuc ætate sua spectari solitas in profundo aquarum demersas. Placent ne huiusmodi homines impijs illis, qui auctoritatem Pontificiam conuulsam volunt? nam post eam magis dilatatam nihil tale toto Orbe Catholico fuit: vellent isti tales reuocari in lucem, cunctosq. fulminibus disijci, & ad infera cum ipsis detrudi? C D

XXXI. Per eadem tempora amplissimum agrorum spatium sibi Achæi bello in Italia compararunt, ac priores incolas deiecere, cum Sybarim condidere inter duos amnes, quos nominarunt Crathim, & Sybarim, quod haberent scilicet duos huiusmodi in Achaia. Tantarum verò fuit opum Sybaris, vt tercentena militũ millia educeret in aciem, ac finitimos Populos, & Vrbes viginti

quin-

A quinque imperio suo subiecerit, Pæstumq. condiderit in Lucania, vt lib. V. refert Strabo. atque ita tellus Italiæ tam magna ex parte exterorum quorumlibet prædationibus patebat. euersa est tanta Vrbs, quæ suis delicijs locum prouerbio fecit, Anno Romæ conditæ tercentesimo. ædificatã fuisse ante hanc constat. Nam vult Dionysius, iacta Romæ fundamenta primo anno Olympiadis septimæ, Crotonemq. Olympiade vndecima paulo post annum sextum decimum conditam scribit Eusebius, sed ante Crotonis exordia fuisse extructam Sybarim liquet è Strabonis lib. VI. Numquam sane accidit, vt vlli exteri post imperium B Constantini agrorum tantum adimerent Italis, ac tamdiu simul possiderent ad tantam incolarum suorum multitudinem alendã.

Sub idem sæculum Spartani innumeri, quod suis ciuibus in excidio Messeniorum occupatis anno, vt scribit Orosius, ante Vrbem conditam trigesimo, è Virginibus Spartanis orti erant, atque iccirco Partheniæ vocabantur, Patria relicta agros in Italia, latos, & fertiles, dominis prioribus ademptos, occuparunt, Tarentumq. ædificarunt. quod narrat Strabo lib. VI. ab his auxilij plurimum datum Achæis, qui Sybarim condiderunt, pugnantibus aduersus eorum locorum colonos. XXXII.

C Quod si Messeniorum bellum cœpit anno tricesimo ante Vrbem conditam, quod placet Orosio; certe ante illius exordia Lacedæmonij Crotonem, Locrosq. Zephirios ædificarunt, si crédimus Pausaniæ Laconicorum lib. 3. verum repugnant alij, qui ab Achæis, non Laconibus, eas Vrbes conditas volunt post Romam, iccirco Numæ regnantis anno primo, Romæ trigesimo octauo, vt narrat Eusebius, & Herodotus lib. 8. nil tamen impedit, quin ædificationem longe prius inceptam dicamus, absolutã vero, quod est necesse, post aliquot annos, communi Achæorum, Lacedæmoniorumq. ope, quos diximus supra è Strabone cõ D iũxisse simul vires ad exterminãdos ex ijs locis dominos priores. XXXIII

In idem sæculum refertur ædificatio Rhegij extructi a Chalcidésibus, Zanclæis, ac Messenijs, quos Lacedæmonij euersos è Græcia fugarant, vt habet Strabo lib. VI. qui addit, à Rheginis in pleraq. oppida colonias deductas, ac sane plurimum Rheginos potuisse, aperietur loco suo, cũ fusos ab ijs Crotoniatas ostendemus. XXXIV

Debetur & his temporibus, vt aliqui volunt, Illyriorum irruptio, qui Pediculorum terras obtinuerunt, antiquis dominis expulsis à Brundusio vsque ad Aufidum amnem, & vltra, ac tredecim Populos excitarunt. quod cap. 5. lib. 3. Plinius refert. XXXV.

ab

ab ijs Rudium, Egnatiam, Bariumq. conditum ſcribens. Tot igitur, ac tantæ clades per annos quadringentos trigintaduos ab exitu belli Troiani ad Vrbem conditam Italiæ contigerunt: quarum nulla ſimilis accidit poſt ætatem Conſtantini. tot in illam Populi irruperunt, ac, prioribus incolis exturbatis, ſedem fixere, Troiani, Græci cuiuſuis generis, Chalcidenſes, Spartani, Meſſenij, Achiui, Illyrij, tot Vrbes dirutę, à ſerpentibus vaſtatæ, terra dehiſcente hauſtæ, lues immiſſæ ad Populos exterminandos: quæ ſi placent impijs, in ſe omnia, quando volunt illi, auertant. A

Romuli, Tarquinijq. Tyrannis: Regum Romanorum cædes: Vrbes plurimæ exciſæ: irruptio Gallorum: Tyrrheniq. expulſi è circumpadanis oris: Vrbes ab eis vndecim dirutæ: Ariſtodemi Tyrannis: peſtis horrenda: Sybaritarum, Sybarisq. miſerabilis euerſio: mores diri eorum: Crotoniatarum magna clades: Lex atrox: Vcionum maxima ciuitas ſolo æquata: Cauloniæ, Hipponij, Romæq. ſubuerſio: bella perpetua. Cap. V. B

XXXVI ANDEM peruenimus ad Vrbem conditam, ex quo nonnulli ſomniant Italis fœliciſſima quæq. forſan accidiſſe. Atqui nos apertiſſime explicabimus, numquam peius illis fuiſſe, ac tempora ſuperiora fuiſſe magna ex parte multo magis tolerabilia. Etenim, ſi in primis conſideramus, qualis fuerit Romulus, cognoſcemus è Dionyſij lib. 2. illum in latrocinijs adoleſcentiam tranſegiſſe, Remum fratrem per inſidias interfeciſſe, ſexcentas quinquagintatres Sabinas rapuiſſe, Aſylum cunctis ob ſcelera vndecumque eiectis aperuiſſe, Tatium Regni conſortem dolo malo contra iuſiurandum necaſſe, denique in Patricios Romanos atrociter ſæuijſſe, quas ob cauſas ab illis fuerit occiſus. quod magis ille ſcriptor probat. Inuiſa erat (inquit) & crudelitas eius in delinquentum ſupplicijs. Romanorum enim quoſdam latrocinij conuictos à finitimis, nec obſcuros viros, nec paucos, ſua vnius ſententia damnatos iuſſit de rupe dari præcipites. ſed maxime offendebat arrogantia, quod legitimum regnum in Tyrannidis ſpeciem verteret. Hæc Dionyſius, à quo ſane diſcimus, in Italia tum maxime operam da- C D

tam

A tam latrocinijs, omniaq. bella inter finitimos plerumque hinc exorta. Non temere affirmabo, in Italia numquam fuisse vllum Principem, qui Pontifici Romano paruerit, eiq. non fuerit infensus, qui tot se flagitijs, & atrocitatibus tum in suos, cum in exteros obstrinxerit, ac talis Romulus cum regnasset annos 37. pestem fuisse eo regnãte è Plutarcho, & Dionysio liquet. quo mortuo anni vnius interregnum fuit. post eum Numa 43. annis pacifice regnauit. Tullus Numæ suffectus imperauit annos 32. cuius tempore pestem fuisse scribit Liuius lib. 1. hic Albam diruit. & continenter fuit in bellis. Eique, postquam fulmine cum domo B arsit, substitutus Ancus præfuit annis 24. vt dicemus, Ciuitatesq. quatuor euertit. Anci Imperium Tarquinius Priscus excepit, atque eo potitus est annis 37. Post quem Seruius Tullius annis 44. regnauit. Inde Tarquinius Superbus, qui Seruium Tullium socerum suum necauit, vt eius Regnum posset inuadere, & quidem consilio vxoris suæ filiæ Tullij, quæ iussit agi carpentum super cadauer semimortui Patris. de quo sic idem scriptor lib. 11. In principatu deinde confirmatus (Tarquinius) nequissimo quoque sodalium subornato, eorum opera, multos illustres viros inuoluit criminibus capitalibus, primum inimicos, & ægre feren-C tes casum Tullij, post etiam alios, quibus putabat molestam mutationem status publici, præcipue diuites. & delatores, arripiendo alium post alium, falsis criminibus, maximè insidiarum in caput Regium, accusabant eos apud ipsum Iudicem. ille alios morte damnabat, alios exilio tam occisorum, quam pulsorum bona occupans. quapropter multi potentiores, priusquam calumnijs opprimerentur, sponte Vrbem Tyranno relinquebant, quorum maior, quam reliquorum, fuit numerus. fuerunt & qui ab eo clã interficerentur, arrepti in villis, & domibus, viri non contemnen-D di, quorum cadauera quidem reperta sunt. &, quoties opus esset ei pecunia, tantundem conferebat diues, & pauperrimus. id institutum vehementer afflixit plebeiam multitudinem: & neque his contentus, plebem vexare, selectis ex tota multitudine fidis, & idoneis militiæ, reliquos cogebat ad opera publica, ratus nihil esse monarcharum potentiæ periculosius, quam si vilis, & egena Ciuium turba sinatur in otio viuere. Hæc ille. qui deinde refert, ab eodem patrata eadem fuisse in Gabinos, quos dolo adduxit in potestatem.

Tarquinio regnante ignotum quoddam pestilentiæ genus Romæ sæuijt, in pueros maxime, inquit Dionysius lib. 11. & virgi- XXXVII.

nes,

nes, sed prægnantibus perniciosissimum, matres passim vna cum A
ipso fætu sternens per vicos. Hæc ille. Atqui, si fælicitatem reputabunt hanc impij, non memini vmquam contigisse Italiæ huiusmodi fælicitatem post imperium Constantini. igitur hanc sibi selectam poterunt illi habere, quando placet.

XXXVIII. Sed illud non est prætereundum, è septem Romanis regibus, Romulo, Numa, Tullo Hostilio, Anco Marcio, Tarquinio Prisco, Seruio Tullo, Tarquinio Superbo, tres fuisse interfectos, Romulum, Seruium Tullium, Tarquinium Superbum. præterea vero Tullum Hostilium, fulmine immisso, conflagrasse, cum sua domo, inquit Eusebius. quæ sane clades nulli Regum Catholicorum successioni contigere, vt scilicet è septem quibusq. tres ob B scelera occiderentur. Nam, quod quisquã fulmine arserit Rex toto Orbe Catholico, non memini me legisse. Atque hæc fælicitas Regum Romanorum; hæc hominum illis subiectorum; cum vel Romulus, vel Tarquinius Superbus sunt dominati: quorum hic annis XXV. ille XXXVII. quamuis vnus Eutropius XXXIX. attribuat. quæ si placent impijs, optimum bonorum sensum præseferunt.

XXXIX Dirutæ porro fuerunt Vrbes ab istis Regibus, à Tullo Hostilio Alba Romæ parens, ab Anco Marcio Politorium, Tellenæ, Ficana, Medullia, quarum nulla viginti miliaribus ab Vrbe aberat, frequentissimæ omnes erant, vt scilicet vicinarum Vrbium ruinis Roma vna cresceret. Atque vix est, vt post ætatem Constantini quatuor Vrbes inter se tam propinquas, tam magnas, ac denique tam breui spatio subuersas vllibi in Italia legamus. C

XL. Sed illud longe acerbissimum contigit Italiæ, per hæc tempora, ante Olympiadem namque sexagesimamquartam, cuius vltimus annus incidit de sententia Dionysij in annum Vrbis ducentesimum trigesimum secundum, Tarquinio Superbo regnante, Galli eruptione è transalpinis regionibus facta, Etruscos prope omnes è superioris maris locis, atque Vmbros expulerunt. D quod idem lib. 7. refert. bellatum tamen est ad Vrbes quasdam diu cum illis, ita, vt per annos prope tercentum cum Italis bella continenter gesserint. quod apparebit, cum Spinam, Melpum, vndecimque Vrbes Etruscorum euersas in regionibus circumpadanis ostendemus. Atque ita maxima pars Italiæ sic est à Barbaris occupata, vt incolis prioribus nihil fuerit relictum. Nam processere vsque ad Senam, quam Senogalliam vocauerunt. & Tyrrheni quidem, duce Rhæto, ad Alpes confugerunt, quas ob id

Rhætias

A Rhætias nominarunt. quod tum Liuius, tum Plinius lib. 3. cap. 20. tradunt. Vmbri autem, Tyrrheniq. suis locis expulsi Daunis Apulis se adiunxere, & aduersus Cumas, potentissimam tunc Vrbem, bella mouerunt. Cumis parebat Campania cum toto tractu maritimo vsq. ad Misenum. Peto itaq. à peritis, vt proferant mihi tempus, quo Italis tantarum regionum agri, fundiq. omnes fuerint adempti post ætatem Constantini.

Atq. hic obseruanda duo: Primum, Tyrrhenos iccirco excidisse a tanta potentia, tantoq. Imperio, quod a recta gubernatione Rerump. deflectentes ad latrocinia se conuerterint. quod Strabo B ait lib. v. Secundum, Gallos, dirutis Vrbibus circumpadanis, in vicis habitasse, quod infra e Polybio manifestum faciemus.

Aristodemus hoc tempore Cumarum. potentissimus Ciuis XLII. Vmbros, Tyrrhenos, ac Daunios nobilissima victoria profligauit, cum sub signis haberent illi peditum millia quingenta, (sic est in aliquibus Dionysij libris, sed reponendum est quinquaginta) equitum duodeuiginti. post hæc Aristodemus Patriæ Tyrannidem inuasit: in qua qualis fuerit, ita scriptor ille lib. 7. Cum frequens Senatus (Cumæorum) coactus est, affuit & ipse (Aristodemus.) omniaq. concionabundus denarrabat ordine. Interim C parati iam ante facinoris socij, sicas habentes sub veste, per confertam turbam, pro curia stantem, insinuati in Senatum, interemerūt omnes optimatiū proceres, ac mox omnes è foro diffugere, domum quidam, extra Vrbem alij exceptis conscijs. hi arcē, naualia, locaq. Vrbis munitiora occupant. sequenti vero nocte, solutis vinctis, ac damnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatis vna cum amicis alijs, in quibus erant Etrusci captiui Iuuenes, satellitium ex his circa se constituit, &, postquam illuxit dies, conuocato in concionem Populo, multum in occisos à se D Ciues inuectus, pronuntiauit, illos pœnas luisse meritas, toties sibi appetito insidijs, cæteris se afferre libertatem, & ius æquum, aliaq. bona plurima. His dictis, repletisq. mirifica spe plebeijs hominibus, à duabus egregijs actionibus administrationem Reip. orsus est, quę solēt esse Tyrrānidis cuiuslibet exordia, agrorū diuisio, & alieni æris remissio, in se curā vtriusq. recipiēs. Imperator creatus causa cōstituendæ, & in Populare formā redigēdæ Reip. vulgo autem libenter alienorum bonorum rapinā accipiente, iā plenariam potestatem adeptus, aliud intulit consilium, per quod deceptos Ciues pariter libertate omnes exuit. Fingens enim, vereri se, ne quis tumultus à diuitibus in plebem cooriretur,

propter diuisionem agrorum, & æris alieni remissionem, ne ve- A
bellum in Ciuitate, ac cædes existerent, ait, se vnicum modum in-
uenisse, quo caueri hoc posset, si omnes arma ex ædibus prolata
Dijs dedicarent, vt queant eis vti contra externum hostem, si
opus fuerit, nec contra se ipsos. interim rectissimè penes deos de-
poni: deinde sequentibus diebus scrutatus priuatas ædes, multos
bonos Viros in eis occidit, quasi non omnes indicassent arma de-
debita. quo facto, tribus custodijs Tyrannidem suam communijt:
quorum vna constabat ex sordidissimis, & nequissimis Ciuibus,
quorum ope Reip. gubernacula optimatibus ademerat; altera,
ex impijs seruis, quos ipse herorum suorum occisores manumi- B
serat; tertia, ex conducticiis Barbaris immanissimis. & plurima,
& maxima dona dabat ijs, qui heros suos occidissent. at illi pete-
bant etiam vxores eorum, & filias in coniugium. cæterum mascu-
lam occisorum progeniem, principio contemptam, post ea, siue
oraculo quopiam monitus, siue ipse reputans eam in suum ali pe-
riculum, conatus est omnem vna die perdere: sed, deprecanti-
bus id matrum maritis, apud quos alebantur pueri, pro magno
munere concessit eis vitam, ita tamen, vt cauerent, ne quando,
conspiratione facta, molirentur aliquid contra Tyrannidem. ius-
sitq. omnes ex Vrbe abire, alium aliò, & per rura sparsos dege- C
re, procul omnibus liberalibus disciplinis, ac studijs, exercentes
pastoralia munia, & agrestia opera facientes; mortem intermi-
nans, si quis eorum deprehenderetur intra mœnia. illi, relictis
paternis laribus, ruri alebantur, quasi mancipia seruientes Patrũ
suorum interfectoribus. &, ne vel aliorum Ciuium quisquam fie-
ret generosus, ac masculus, dedit operam, vt effeminaretur tota
Vrbanæ iuuentutis educatio, sublatis gymnasijs, & armorum
meditationibus, & mutata victus ratione, qua prius vtebantur
pueri. iussit enim eos, more Virginum, comam alere, ac flectere;
sertisq. redimiri, & reticulis; induiq. pictis tunicis talaribus, ami- D
ciriq. tenuibus, ac mollibus palliolis, & in vmbra degere. in lu-
dum saltatorium, aut euntes ad tibicinem, fidicinemue comita-
bantur pædagogæ mulieres, cum flabellis, & vmbellis, ipsæq. la-
uabant eos, pectines in balnea deferentes, & alabastros vnguen-
tarios, atque specula. huiusmodi educatione corruptos vsque ad
annum ætatis vigesimum: tum demum inter viros censeri passus
est. Cumque his, & alijs multis modis illusisset, & insultasset
Cumanis Ciuibus, à nullo libidinum, crudelitatumq. genere tem-
perans, iam in tuto putans suam Tyrannidem, senex tandem pœ-
nas

A nas dedit, exciſus à ſtirpe, dijs hominibus plaudentibus. Hæc
ille.

Hic interrogo cunctos peritos, an fuerit vllus in Italia poſt æ-
tatem Conſtantini in vlla Vrbe tantæ crudelitatis? niſi ſiquis for-
ſan proxime accedat, qui ſimul fuerit inimicus Pontificum Ro-
manorum: qualis ille Fridericus II. & Ezelinus Romani Patauij
tyrannus.

Quin toto Orbe Catholico nullus vmquam Catholicus huiuſ-
modi fuit. alioquin proferatur. Legimus deinde paulo poſt, Cu-
manos à Campanis in ſeruitutem redactos, vt habet Diodorus,
B Cumaſq. miſſos è Campanis colonos.

Anno ab Vrbe condita 265. Coriolanus bellum Romæ intu- XLIII.
lit, ac Tolerinos, Bolam, Labicos, Pedum, Bouillas, Vrbes Ro-
manis in Latio ſubiectas euertit. id accidit anno vno. quæ Dio-
nyſius tradit lib. viij. Atqui tot Vrbes, tam breui tempore, tam
anguſta in regione dirutas nunquam legimus poſt Conſtanti-
num.

Anno 29[illegible]. ſæuijt in Vrbe rurſus illud peſtilentiæ genus, quod XLIV.
fuerat Tarquinio regnante. ſic enim Dionyſius lib. ix. Neque ita
multo poſt peſtilentia inuaſit mulieres, quanta numquam antea,
C præſertim grauidas. immaturos enim, & mortuos fœtus effunde-
bant, & ipſæ moriebantur. Hæc ille.

Anno trecenteſimo contigit in Italia clades perquam memo- XLV.
rabiliſſima. diximus ſupra, Vrbem Sybarim conditam fuiſſe ab
Achæis, quæ tantæ fuit amplitudinis, vt eius ædificia ſecundum
flumen protenderentur ſtadia quinquaginta: tot vero delicijs il-
la affluebat, vt Sybariticæ deliciæ locum fecerint prouerbio. Ac-
cidit itaque, vt exardeſceret inter Sybaritas, & Crotoniatas bel-
lum. Sybaritis erant trecentum millia militum, Crotoniatis cen-
D tum duntaxat millia. commiſſo prœlio, Sybaritæ omnes ad inter-
necionem deleti, Vrbs à fundamentis euerſa. quod lib. xij. Dio-
dorus narrat, & Strabo VI. Inter Sybaritas porro ea præcipue vi-
gebat conſuetudo, vt homines innumeri quot annis ad aras ſa-
crificarentur. quod Dionyſius Afer his verſibus teſtatur:

Poſt hæc eſt Sybaris, perijt quæ numinis ira,
Proponens hominum tumulos cæleſtibus aris.

Accedant ſcioli, & proferant, aliquid vmquam ſimile conti-
giſſe in Italia poſt imperium Conſtantini. dicent, Gothorum

tempore: vt prompti sunt ad inania asseueranda. atque ego clarissime ostendam, longe secus esse, ac falli, qui ita affirmant. A

XLVI. Maxima post hæc Crotoniatæ clade affecti sunt, cum centum triginta millia militum adduxerunt aduersus Rheginos ad Sacrũ Flumen, à quorum decem millibus interfecti illi. ex eo factum, vt Crotoniatarum res fuerint in posterum semper accisæ; tantus fuit occisorum numerus. quod lib. vj. Strabo refert.

XLVII. Anno 303. leges duodecim Tabularum sancitę. In his illa atrocissima, quam Gellius refert lib. xx. cap. 1. his verbis: Aeris confessi, inquit, rebusq. iure iudicatis, triginta dies iusti sunto: post deinde manus iniectio esto, in ius ducito, ni iudicatum facit, aut quis endo eo in iure vim dicit, secum ducito, vincito, aut neruo, aut compedibus quindecim pondo, non minore; aut, si volet, maiore vincito. si volet, suo viuito: nisi suo viuit, qui eum vinctum habebit, libram farris endo dies dato: si volet plus, dato. Et mox: Tertijs autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant. quod si plures erant, inquit idem, quibus reus esset iudicatus, secare si vellent, atque partiri corpus addicti sibi hominis, poterant. Hæc ille. Quibus quid, quæso, vel infelicius, vel crudelius? Atque hæc scilicet erat eorum temporum fœlicitas: qua fruantur licet, qui eam laudant, si volent. B C

XLVIII Anno 357. Romani, Duce Camillo, Vrbem Veiorum potentissimam diruerunt. testatur Dionysius, illã neque amplitudine, neq. ædificijs inferiorem fuisse Athenis. de illa sic Liuius lib. v. Hic Veiorum occasus fuit, Vrbis opulentissimæ Etrusci nominis, magnitudinẽ suam vel vltima clade indicantis; quod decẽ æstates, hiemesq. continuas circumsessa, cum plus aliquanto cladium intulisset, quàm accepisset, postremo iam fato quoq. vrgente, operibus tamen, non vi expugnata est. Hæc ille: addens, magnitudine Romæ non fuisse inferiorem: cum tempore hoc septem colles cõplecteret, vt Dionysius lib. iv. habet. Ridendus vero est nescio quis scriptor, qui tempore Dionysij vult exiguas fuisse Athenas, neq. magnitudinem suam nactas: cum vixerit ille imperante Augusto, quo tempore maximè illæ florebant. D

XLIX. Eodem anno Galli Vrbes nobilissimas solo æquarunt, Melpum opulentia præcipuum, vt scribit Plinius lib. 3. c. 17. & Spinam, quæ tanta erat olim, vt imperium maris habuerit, inquit Strabo lib. v. quin videntur æquasse solo Galli Vrbes vndecim è duodecim, quas trans Apeninum circa Padum condiderant Etrusci,

vt di-

A vt diximus. nam Plinius lib. 3. cap. iij. solam Mantuam superstitem fuisse ex illis duodecim Vrbibus scribit.

Sub hæc etiam tempora Dionysius Cauloniam, Hipponiumq. Vrbes insignes subuertit, agrum Locrensibus dedit, Rheginos omnes in seruitutem adduxit; quod scribit Diodorus lib. xiv. L. LI.

Anno 364. Galli Vrbem ceperunt, ac diruerunt omnem, Capitolio excepto. quo circa, cum Camillus eos deinde vicisset, ac fugasset, vix fuit, quin Romani Veios migrarent, Romæ nihil non dirutum conspicientes. quod lib. v. Liuius narrat. Atqui post
B imperiū Constantini nūquā contigit, vt Roma tota fuerit euersa. nam Totilas tertiam dumtaxat illius partem deiecit: vt Procopius, qui vidit omnia, testatur lib. belli Gothici tertio. LII.

Iam verò, per annos tercentum sexaginta quatuor, quos recensuimus, nullibi propè quies à bellis in Italia fuit. Et quidem de Romanis constat, ijs nullam fuisse vmquam pacem, nisi Numa regnante, qui solus dicitur Ianum clausisse. ac de nonnullis alijs supra diximus. Sed præterea Phocenses diu cum Tyrrhenis occupata Corsicæ parte pugnarunt: victi verò Phocenses Rhegium confugientes Hielam condidere. quod Herodotus lib. 1. habet; & cum Locreusibus diù bellarunt, vt refert Diodorus
C lib. xii. Iapyges cum Tarentinis, Tyrrheni cum Cumæis, vt scribit Diodorus lib. xi. Græci Italiæ Coloni cum Dionysio primo Syracusarum Rege bella habuerūt. quod habet lib. xii. Ijdē porrò Tyrrheni, cum latrocinijs infestum mare haberent, vt inter alios Strabo narrat lib. v. occasionem dederunt eidem Dionysio, vt, classe comparata, maritimos eorum tractus popularetur, Apollinisq. templum supra opinionem ditissimum spoliaret, ablatis inde talentis mille, quæ est summa scutatorum septingentorum viginti millium, numerando decem Iulios pro quolibet scutato. Agyllenses porrò prœlijs aliquot fudit, agrosq.
D eorum vastauit. quod lib. xv. refert. quin idem Parijs adiunctus Vrbem Lissam condidit in Hadriatico mari, longe maxima omnium secum versans. At Samnites, longo bello fatigatis Etruscis, qui Vrbem Vulturnum tenebant, in ciuitatem recepti sunt. anno autem 331. iuxta Liuium, eā nocte de improuiso adorti, cunctos trucidarunt; Capuāq. Vrbem dixere. quæ refert ille lib. iv. at lōge omniū fuit Italiæ luctuosissimū, quod Galli ante annū 232. irruperunt in Italiā, & illi per annos tercentū nullum nō vastitatis genus perpetua bellorum serie intulerunt, ac Tyrrhenos e circum-

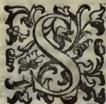
cumpadanis locis, Vmbrosq. vsque ad Senogalliam fundis omnibus spoliatos eiecerunt. quæ refert inter alios Polybius lib. 2. A

His cognitis, quæ potuit esse pars fælicitatis Italiæ per annos tercentum sexaginta quatuor, durante adhuc multis in locis hominum sacrificandorum more, cum præcipuę Vrbes dilanierentur à Tyrannis tam truculentis? cuius omnia latrocinijs erant infesta? quæ pestilentijs adeo insolitis, ac soboli procreandæ perniciosis vexaretur? incolæ vero illius tot vno prœlio absumerentur, quot in Sybaritarum, Crotoniarumque internecione diximus? tot, tamq. insignes Vrbes euerterentur, tam breui temporum spatio? qualis est Sybaris, Veij, Hipponium, Caulonia, Tolerini, Bola, Lauici, Pedum, Bouillæ, Alba, Politorium, Tellena, Ficana, Medullia, Spina, Melpum, & quæ reliquæ erant ex vndecim Ciuitatibus Etruscis, ipsa denique Roma? cuius amplissimas Regiones Barbari, prioribus incolis eiectis, occuparunt? & in cuius celeberrima Vrbe lex adeo fera in debitores extaret? quæ in nulla denique ora stabilem quietem ab armis per tot annos haberet? Quorum nihil contigit post ætatem Constantini, nisi quid simile acciderit iniuriose habito Pontifice Romano, vt aperiemus. B

C

Dionysii Tyrannis: Bruttiorum factiones: Volscorum, Auruncorum, Aequorum ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thebęq. euersę: Græci Italici miserabiliter deleti: Italicorum, Romanorumque maximæ clades: pestis dirissima, Vulsinium dirutum: gladiatores instituti: crudelitas Hannibalis: strages Romanorum: Apulorum, Bruttiorum, Lucanorumq. vrbes excisæ, ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsi.

Cap. VI. D

I quod vmquam luctuosum tempus Italiæ fuit post diluuia Deucalionis, ac Phaętontis incēdia, sequens se vera apparebit esse à Roma capta, vsque ad Augusti Principatum, qui fuit Vrbis anno 710. Hoc enim singulæ propè gentes illius, Vmbris aliquot, ac Liguribus exceptis, ad internecionem deletæ, vel à Ro-

A à Romanis, vel ab Hannibale, Vrbes innumeræ, ac præstantes à fundamentis euersæ, factæ Italorum cruentissimæ strages, introducti mores efferatissimi, & crudelitatis immanissimæ edita exempla per annos tercentum quinquaginta paulo amplius.

Anno igitur, vt Liuius numerat, 368. vt alij, 366. Romani diruerunt oppida duo, siue Vrbes ignobiles in Etruscis, Corenossã, & Corenebram. quod Liuius lib. viij. tradit, sed hoc magni forsan haud æstimabitur. iccirco neque annumeretur cladibus, quod oppida ista non fuerint è celeberrimis Italiæ totius. Ad alia veniamus.

B Sub hæc tempora Dionysius Iunior Tyrannus ob infanda scelera à Syracusanis est eiectus. sed, cum magnum in Italia imperium ad se à Patre transmissum adhuc haberet, & in Apulia duas Vrbes ædificasset, inquit Diodorus li. xvj. Locros se recepit, quod Pater innumeris Locrenses beneficijs affecisset, & inde oriunda esset mater ipsius. Locris fuit sex annis. quale fuerit ibi ipsius regnum, sic Iustinus lib. xxj. Exul (Dionysius) à Locrensibus socijs acceptus, veluti iure regnaret, arcem occupat, solitamq. sibi sæuitiam exercet: coniuges Principum ad stuprum rapi iubebat: virgines ante nuptias abducebat; stupratasq. Procis reddebat; LIII.
C locupletissimos quosque aut ciuitate pellebat, aut occidi imperabat; bonaque eorum inuadebat. dein, cum rapinæ occasio deesset vniuersam ciuitatem callido commento circumuenit. Cũ Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenses premerentur, vouerunt, si victores forent, vt die festo Veneris, Virgines suas prostituerent. Quo voto intermisso, cum aduersa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionysius vocat: hortatur, vt vxores, filiasq. suas in templum Veneris, quàm possint ornatissimas, mittant: ex quibus fortè centum ductæ, voto publico fungantur, religionisq. gratia, vno stent in lupanari mense, omni-
D bus ante iuratis viris, ne quis vllam attaminet. Quæ res ne virginibus, voto Ciuitatem soluentibus, fraudi esset, decretum facerent, ne qua virgo nuberet, priusquam illæ maritis traderentur. Probato consilio, quo & superstitioni, & pudicitiæ virginum consulebatur, certatim omnes fœminę impensius exornatę, in templum Veneris conueniunt: quas omnes Dionysius immissis militibus spoliat, ornamentaq. matronarum in prædam suam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum Ciuitate pulsus, in Sici-

liam

liam redit. Ibi Syracusas, securis omnibus, post longam intercape dinem pacis, per condicionem recepit. Hæc ille. Eadem Strabo lib. VI. &c. maiora. Hæc igitur fœlicitas Italiæ hoc sæculo, vt ex- A periretur Tyrannos, quales numquam postea post imperium Cō stantini.

Huius Dionysij tempore, non superioris, accidisse putamus, vt Ancona fuerit a Siculis eius imperium intolerabile fugientitibus, ædificata. quod Solinus, ac Diodorus scripsere.

LIV. Anno 394 contigit in Italia res, qualis neq. antea, neq. postea ad cladem similis euenisse scribitur. Circa Lucaniam colluuio, inquit Diodorus lib. XVI. quædam hominum omnium, fermè fugitiuorum, è locis varijs in vnum confluxit. paßimq. primo latrocinabatur, deinde &c. excubias agendo, & incursionibus crebris, alijsq. exercitationibus cœpit assuefacere se ad militares ordines seruandos. itaque iusta acie cum locorum eorum culto ribus congreßi, semper victores euadebant; auctisq. viribus ad Vrbium oppugnationem conuersi, Terinam Vrbem captam diripuerunt. postea, in ditionem suam redactis Arponio, Thurijs, & alijs aliquot Vrbibus, sibi suam Remp. instituerunt. vocatiq. sunt indigenæ appellatione Bruttij, quod eorum pleriq. serui essent. vernaculo enim sermone Fugitiui appellabantur Bruttij. Hæc Diodorus. Eadem Strabo lib. VI. qui Regionem ipsorum pertinere ad spatium mille tercentum, & quinquaginta stadiorum scribit, quæ sunt milliaria centum septuaginta vnum, & amplius. Ac tantos scilicet terrarum tractus his temporibus latrones, seruiq. fugitiui, prioribus dominis ademptos, occupauerunt, & vsq. ad Hannibalem fugatum tenuere, per annos centum octuaginta, &c. amplius. Hæc nimirum tunc Italiæ fœlicitas, qua frui cupiunt impij, vt latrones amplißimas oras dominis veteribus auferant, ac potiantur.

LV. Cum tercentesimo ac nonagesimo quinto anno Tarquinienses acie Romanos vicissent, tercentum ac septem ex eis immolarunt. quo circa Romani secundo post hæc anno innumeros è Tarquinensibus occiderunt, ac tercentum quinquaginta octo nobilißimos securi percuti iusserunt in foro Romano è quibus colligimus, in Etruria morem viguisse hominum sacrificandorum. tanta erat illorum temporum beatitudo.

LVI. Anno 407. Satricum Volscorum præcipua Vrbs diruta est à Romanis. seruorum quatuor millia ex eo capta, totidem arma gestantium accepta in deditionem, præter imbellem turbam: vt

ex eo

A ex eo colligere possimus, fuisse insignem Vrbem. Hæc refert Liuius lib. VII.

Decimo octauo autem, siue sexto, vt numerant alij, Aurunca Vrbs Auruncorum diruta est à populis Sidicinis. quæ Liuius lib. VIII. narrat & VII. LVII.

Sed quadringentesimo Aequorum natio frequens, ac celebris ad internecionem deleta est à Romanis; captaq. sunt vnum & quadraginta oppida: quorum pleraque diruta sunt, atque incensa, inquit Liuius lib. IX. ad finem. Oppidum porro, & Vrbs, idē Larinis: licet parum periti secus opinentur. En quæ fælicitas B fuerit his temporibus Italiæ colonis. atque hoc est, quod ait Plinius lib. 3. c. 12. in Aequicolis interijsse quatuor Populos, Cominos, Tadiates, Aceicos, Alfaternos. LVIII.

Dictum est, à Lucanis gesta in Locrenses bella. quibus temporibus euenisse existimamus, quod vult Strabo lib. VI. vt à Samnitibus, quorum soboles sunt Lucani, fuerit excisum Metapontum, Ciuitas olim celebrioribus Italiæ adnumerata. Hanibal 543. Metapontinos omnes è suis sedibus, deserta omnino Ciuitate, in Bruttios traduxit. quod Liuius lib. XXVII. narrat. LIX.

Durauerunt autem bella hæc inter Lucanos, & alios populos, LX.
C qui è Græcia quondam discesserant, & Italiam petierant, donec deleti fuerunt, & exacti omnino è Magna Græcia per Bruttios, & ad Sacellum Draconis profligati, vt aperiemus. Interim vero, prementibus Lucanis, ac Samnitibus, illi aduocauerunt auxilio Archidamum Agesilai Spartanorum Regis filium, Cleonymum, Agathoclem, Alexaudrum Molossorum Regem, qui interfectus est anno 429. vt habet Liuius lib. VIII. ad Pandosiam Lucanorum Vrbem. Sæuientibus autem bellis euersæ sunt Pandosia, ac Thebæ, celeberrimæ Vrbes, vt Plinius D nos docet lib. 3. cap. XI. & Strabo lib. VI. Atque ita tum nihil tranquilli aditissimis prœlijs in Italia fuit, tum dirutæ Vrbes omnium maxime insignes.

Hoc igitur sæculo accidit, vt populi Græci, qui in Italia erant, à Lucanis fuerint, prœlio cōmisso ad Sacellum Draconis, deleti. LXI quod Strabo lib. VI. principio docet. nullas enim fuisse vires posthac legimus populis vllis, qui ex antiquissimo tempore, vt ostendimus, è Græcia profecti, colonias in Italia duxerint. hinc Tarentini pugnaturi aduersus Romanos, non modo Epirotarum Regem Pyrrhum coacti fuerunt aduocare, sed & imperium illius accipere. quod eodē libro ille narrat, ac Liuius XXIIJ. Iusti-

F nus

nus xviij. Plutarchus in Pyrrho. atque ita tum soli Tarentini videntur superfuisse, qui loco aliquo forent inter Italici soli incolas antiquitus è Græcia profectos. Hinc legimus apud Liuium lib. xxiv. Vrbem Crotoniatarum tempore Hannibalis propè desertam. A

LXII. Anno quadringentesimo quinquagesimo quinto, Liuius habet septimo, Orosius quinquagesimo, Samnites, Vmbri, Etrusci, & Galli, qui in Italia consederant, aduersus Romanos conspirarũt. collatis signis, ex Italicis periere vigintiquinque hominum millia, è Romanis octo millia ducenti. quod scribit Liuius lib. x. eodemq. anno, vt hic refert, Perusinorum, & Clusinorum perempta amplius tria millia. Atqui post ætatem Constantini ex Italicis numquam prelio vllo tot cecidere, vt nos docuimus signo de summa pace. ætate auorum nostrorum maxima omnium strages contigit ad Rauennam. cæsa, qui plurimum dicunt, vtrimq. hominum sexdecim millia volunt. hæc autem duplo amplius. B

LXIII. Verum quadringentesimo quinquagesimo septimo incredibilis est edita Samnitum cædes. ad Aquiloniam namq. pugna est commissa, & eorum fuere interfecta triginta millia. rursus ad Herculaneum decem millia, ad Sæpinum vero septem millia quadringenti: Cominiumq. & Aquiloniæ ipsorum primariæ Vrbes euersæ. quod lib. x. Liuius refert. Numquid simile est in Italia auditum post imperium Constantini, vt ex vna natione Italica vno anno quadraginta septem millia necarentur? C

LXIV. Anno, vt computat Orosius, 464. cum Romani mouerent in Tarentinos, hi, Pyrrho in auxilium aduocato, prœlium conseruere apud Herculanum Campaniæ Vrbem, interfectaq. sunt quatuordecim millia octingenti octuaginta. à qua summa Dionysius haud dissentit, quindecim millia referens. Vnus Hieronymus septem tantum narrat, vt vult Plutarchus, præter equites ducentos quadraginta duos. Quod numquam post ætatem Constantini obtigit. Rursus in Apuliæ finibus est pugnatum. Romanorum cæsa sunt quinq. millia, hostium viginti millia, qui prope omnes Italici erant, vt è vita Pyrrhi in Plutarcho apparet. Eadem Zonaras, D

LXV. Quadringentesimo autem, & sexagesimo nono interfecta sunt Romanorũ millia tredecim ab Etruscis, & Gallis. quod lib. 2. Polybius narrat; Cæciliusq. Prætor cum septem tribunis interfectus.

Sequenti autem, Romani conflixere cum Samnitibus, Tuscis, & Gal-

A & Gallis Senonibus, tantáq. ijs cladem intulere, vt Galli Senones deleti omnino fuerint; ac Senogallia Romanorum colonia effecta. Cumq. post aduentum Gallorum Italiæ finis fuisset Æsis fluuius, ex hoc Rubico, qui secus Ariminum fluit, esse terminus cœpit.

Vsque ad hoc tempus necesse est contigerit iam, quod scribit Plinius lib. 3. cap. 5. vt è Latio interierint Populi Quinquaginta tres sine vestigijs, inquit ille, cum nullum postea legatur ex hoc tempore excidium contigisse vllius Vrbis Latinæ, antea non ita, cum bella Latini, ac Romani inter se multa gesserint, & Galli B multa vastarint. LXVI.

Et illud etiā necesse est acciderit, quod refert eodē libro cap. XIV. ex Vmbris interijsse tredecim Populos, quos ipse nominatim recenset. LXVII.

Anno 477. pestilentia Romæ maxima sæuijt tum in omnes, tū maxime in prægnantium genus, ita, vt matres cum fœtibus interimeret. quod iam quater accidisse in Italia memorauimus. meminit huius non modo Orosius lib. 4. cap. 2. sed Augustinus etiā lib. de Ciuitate Dei 3. cap. 17. LXVIII

Sequenti anno, vt quidam numerant, iterum fusi sunt Italici, C qui Pyrrhum Regem Epirotarum ducem reuocauerant è Sicilia. à Romanisq. interempta sunt illorum viginti tria millia, vt est apud Iustinum. Eutropium, & Zonaram. LXIX.

Anno 489. Vulsinium opulentissima, ac maxima Etruriæ Vrbs à Romanis est diruta, Romamq. illinc asportata duo millia statuarum, tanta erat illius magnificentia. quod Plinius lib. XXXIV. cap. 7. refert, Zonaras, Orosius lib. 4. c. 5. quamobrem Romanis est obiectum, non aliam fuisse causam, vt excinderent tantam Vrbem, nisi vt statuis huiusmodi Romam possent ornare. LXX.

Anno 490. vt aliqui colligunt, dati sunt primum publicè ludi D gladiatorij à M. & D. Brutis in funere Patris eorum. quod Valerius Maximus testatur, & Florus lib. XVI. Hinc Ausonius:

Tres primas Thracum pugnas tribus ordine bellis.
Iuniadæ patrio inferias misere sepulchro.

Ex hoc tempore sunt institutæ mortalium lanienæ publicæ in Vrbe propter huiusmodi morem: ita, vt Traianus decem millia gladiatorū dederit vno munere. Antiquissimus porrò mos erat,

vt hæc alibi fierent in fuerror ibus, vt ex Homero, & Virgilio conſtat. quare Samnites in conuijs hæc exhibebant, vt Strabo lib. v. ad finẽ refert, & latè narrat Lipſius Saturnalibus ſuis. quibus addo, quod ille omittit, in his ſpectaculis ſolitos aliquos occiſorum ſanguinem diffluentem bibere. quod Plinius refert lib. xxviij. cap. 1. Hęc ſcilicet illorum temporum beatitudo. A

LXXI. Anno 497. capto, profligatoque in Africa Regulo, triginta millia Romanorum ſunt occiſa, quindecim capta. quod Zonaras tradit, Florus in Epitome lib. xviij.

Obſeruandum porro, ab anno 416. bella geri cœpta à Romanis aduerſus Ligures, & Gallos Ciſalpinos, vt notat Eutropius; neque vmquam ceſſatum, vſque ad hos deletos, illos autem quindecies triumphatos. anno certe 528. Gallorum quadraginta millia occiſa, qui in Etruriam venerant, ac Romam, quaſi iterum ſubuerſuri illam, properabant. quæ Polybius refert, & Sigonius in Commentarijs Faſtorum adnotauit. Neq. illud omittendum, ante hæc tempora nullam fuiſſe Romanis horarum diſtinctionem: diei tempora, ortu, occaſu, & meridie notabantur. primo bello Punico horologium ſolarium Romæ eſſe cœpit, & longe poſt ex aqua factum. quæ Plinius tradit lib. VII. cap. 60. B C

LXXII. Anno 535. Hannibal in Italiam venit cum copijs innumeris, ac truculentiſſimis, ac primo prœlio Romanos propè Placentiam ad amnem Trebiam fudit. Romanis erant ſuorum duodeuiginti millia, ſociorum viginti millia. quot ceciderunt, non inuenimus. funeſtiſſimam fuiſſe cladem, liquet ex eo, quod inter memorabiles numeratur, & animos Romanorum dicta eſt maxime conſternaſſe, vt habet Liuius lib. XXI. Polybius III.

LXXIII. Enim uerò Hannibal nullum nõ crudelitatis exemplum in Romanos, eorumq. ſocios, ac ſtudioſos omiſit. iuſſit enim ſuis, vt quẽcumq. obuiũ nacti eſſent in itineribus faciendis obtruncarẽt, nulla venia data, neq. vllũ precibus, aut deditioni locũ relinquerent, vt idem Polybius refert. atq. ita, vt oſtendemus, Italiam totam peragrauit, & ſæpius per annos ſexdecim circuiuit, ferro, ignique cuncta vaſtans, & ſubuertens. D

LXXIV. Anno 536. Hannibal, ad Lacum Thraſimenum commiſſa iterum pugna, victor illorum, quindecim millia neci dedit, vt habet Liuius lib. xxij. & Polybius 3.

LXXV. Sed omniũ funeſtiſſima clades illa fuit, quæ ad Cãnas eſt accepta. de qua ſic Liuius lib. eodẽ: Quadraginta millia peditum, duo

millia

millia septingenti equites,& tanta propè Ciuiũ, sociorumq. pars cæsi dicuntur. Hæc Liuius. De cuius sententia dicendũ est, Romanorum, & Italicorum perempta millia propè octuaginta hoc prœlio à Pœnis, qualem sanè cladem nullibi vnquã ne dum Romani, & Italici, sed neque Catholici, idest Pontificiæ potestatis cultores retulisse scribuntur.

Atqui Mago, frater Hannibalis, ad Senatum Carthaginensem post hanc pugnam missus, in eo asseruit, à fratre in Italia fuisse interfecta hominũ millia ducenta ad eam diem: quod est apud Liuium lib. xxiij. annumerabat ille, quicumq. in itineribus faciendis obuij necabantur, aut in expugnatione Vrbium velitationibus, minoribusq. certaminibus peribant.

Anno 536. vt numerat Liuius, Romani in Apulia, & Lucania pere- LXXVI
merũt Italicorũ, & hostiũ vigintiquinq. millia, scribit idẽ lib. xxv.

Quingentesimo deinde ac trigesimo octauo, Hannibal occidit Romanorum octo millia, qui Marco Centeuio Penula Duce con- LXXVII.
gredi cum ipso fuerant ausi, at quadragesimo peremit idem Romanorum, sociorumq. tredecim millia, Cn. Fuluio Proconsule profligato. quæ summa est millium viginti, & vnius. At vix reperias tot Italos duobus prœlijs ab eodem Duce vnquam tam breui temporis spatio necatos.

Eodemq. anno à Fuluio deleta est Nuceria, Acerræq. ex parte sunt incensæ. LXXVIII.

Verum minora sunt hæc, si audiamus Strabonem, qui sic lib. 6. respiciens vastitates ab Hannibale illatas Italiæ: Hæc etiam (in- LXXIX.
quit) omnis regio Iapigiæ aliquando copiosa admodum mortalium multitudine florebat, & tredecim Vrbes habuit. nunc autem, excepto Tarento, atq. Brundusio, cætera exigua sunt oppidula: adeò absumptæ sunt eorum vires. Ita ille post annos ducentos, & amplius durasse adductas ab Hannibale clades, vndecimq. Vrbes excisas narrat.

Rursus idẽ de Apulia Daunia, & Peucetia eodẽ libro Priori (ait) tẽpore vniuersę huius terrę fecũda fortuna florebat: posteà vero, & LXXX.
Hannibal, & sequentia bella desertã eam reddiderunt. Ita Strabo.

Qui & addit, suo tẽpore Argyripã, Canusiũq. quas Italicarũ maximas aliquando fuisse Vrbes scribit, apparuisse deletas. quòd si Italicarũ maxime erant, Sybarim, Crotonemq. amplitudine LXXXI
superabant, atq. ita Romæ haud cedebant, vt ostendemus.

Ac lib. v. testatur, Picentiam, Picentũ metropolim, fuisse à Ro- LXXXII.
manis excisam, propter initam cum Hannibale societatem.

Et

Et sexto: Ab Lao sane, ait, prima Vrbs Bruttiæ extat Temesa, quam Ausonij condiderunt. nostræ autem ætatis homines eā Tempsam vocant. post illos eam habitauerant Thoantis comites Aetoli, quos eiecere Brutij, Bruttios de hinc & Hannibal, & Romani funditus extinxere. Sic ille, qui Lucanos eodem mo- A
LXXXIII. do à Romanis, & Hannibale deletos refert lib. v. ad finem.

Ab eodem Hannibale euersam Terinam scribit idem lib. eodem, & Crotonem Vrbem, quæ in circuitu duodecim millibus passuum patebat. quod Liuius lib. xxiv. testatur; atq. ita prope par Romæ erat amplitudine. nam Plinius lib. 3. cap. 5. ait, Romā non habuisse in ambitu, Vespasiano imperante, nisi passuum tredecim millia ac ducentos. Sic itaque per annos sexdecim, quibus in Italia fuit Hannibal, miscens omnia, vastansque incendijs, ac ferro, fuerunt, inter alias, euersæ Vrbes decem, & nouem aliàs preclaræ, & insignes. B

LXXXIV. Si quis autem scire cupit, quot millia Romanorum ceciderunt, quo tempore fuit Hannibal in Italia, colligere id poterit è censibus actis. anno enim 533. censa sunt Romæ ciuium ducenta septuaginta millia, sed quadragesimo quarto centum decem septē millia. sic itaq. intra annos vndecim interempta sunt Romanorum centum quinquaginta millia. His adnumerandi, qui intra istos annos sunt nati, quos non pauciores millibus quinquaginta, ac plures etiam, quiuis dicet. ita, vt non temerè affirmari possit, hominū ducenta millia perempta per annos sexdecim. quod numquam contigit post ætatem Constantini. C

LXXXV. Sed illud haud prætereundum, quod Liuius lib. xxii. tradit, anno 535. ex fatalibus libris in foro boario fuisse viuos defossos Gallum, & Gallam, Græcum, & Græcam, cum prius hostijs humanis locus ille fuisset imbutus contra Romanorum morem, & 547. cliuus publicus ad solum est exustus, magnaq. aquarum diluuia fuerunt. quod idem lib. xxx. scribit. D

Accedant huc itaq. nostrorum temporum momi, ac doceant, num fuerit vllum tempus in Italia, quo tot Vrbes appareant excisæ, tot Populi deleti, quot annis istis sexdecim. Protinus exclamabunt temporibus Gothorum peiora contigisse. Ita ne? Atqui Procopius, & Agathias eorum facta sigillatim recensent, & singulis annis describunt; ac neque tres Vrbes ab eis euersas narrant. euoluant istos scriptores, qui vixere ætate illa, & Procopius in Italia tum versabatur, ac loqui veriora discant.

LXXXVI. Sed numquid hic cladium tantarum finis? Audiamus atrociora.

A ra. Exceſſit Italia Hannibal anno 550. at 554. vel, vt alij numerant, 52. Liuius ait 47. & 50. vt hic vult, L. Fuſius Ciſalpinorum triginta quinque millia cecidit. quod lib. xxxi. refert, & anno 553. Cornelius conſul Inſubrum totidem necauit. quod lib. xxiij. idem narrat, Claſtidiumq. eſt incenſum. & 554. Marcellus prœlium conſeruit cum inſubribus, & Comenſibus, quos Italicos dicimus; eorumque millia quadraginta, & amplius occidit. quod Liuius narrat lib. xxxiij. I nunc, & omnia perueſtigato: & nūquā comperies, poſt imperium Conſtantini tantam Italicorum cædem commiſſam. Inceηderant illi anno 553. Placentiam, cun-
B ctoſq. occiderant, duobus millibus exceptis, qui ſe in Vrbis ruinas abdiderunt, vt Liuius, & Zonaras habent.

Rurſus anno 556. cæſa ſunt à Romanis Boiorum, qui Italici poſt tot ſæcula facti erant, quatuordecim millia, peremptis Romanorum, ac Sociorum quinq. millibus: vt ſumma ſit omnium, decem & nouem millium: LXXXVII

Eodemq. anno, Q. Minucius Ligurum necauit nouem millia: LXXXIIX & ſequenti, quatuor. quod nulli genti Italicæ poſt Conſtantinum legitur accidiſſe:

Verum anno 557. P. Cornelius Boiorum necauit in acie vi- LXXXIX.
C ginti & octomillia, amiſſis ſuorum mille quadringentis octuaginta quatuor. quæ Liuius refert lib. xxxvi.

Ex hoc tempore Galli Ciſalpini nil amplius in Romanos mo- XC.
uerunt, quod omnes fuerint deleti. Sic enim Strabo lib. v. Priſcis igitur, vt dixi, temporibus plurimæ Gallorum gentes fluuium (Padum) incolebant, è quibus ampliſſimi fuerunt Boij Inſubres, & qui olim Geſatis iuncti Senones Romana per impetum potiti ſunt Vrbe. hos vero Romani poſterioribus annis funditus deletos perdiderunt. Hactenus Strabo. Vt cognoſcamus, quæ fuerit Italicorum condicio. Italici namq. hi fuerant per tot ſæcu
D la effecti. Teſtatur porrò ibidem Strabo, Gallos omnes habitaſſe vicatim, ac Mediolanum fuiſſe vicum, cum ſubuertiſſent Vrbes vndecim, quas Etruſci ædificauerant poſt annum ab Vrbe condita ducenteſimum trigeſimum ſecundum. atque ex eo vſq. ad hæc tempora circumpadanæ regiones per annos tercentū plus minus non niſi vicos habuerunt.

Anno 561. non nullis placet accidiſſe illud diluuium, quo in agro Pomptino diuiſo ſub annum 373. vt eſt apud Liuium lib. vi. XCI.
ſubmerſę ſunt viginti Vrbes. quod tradit Plinius lib. 3. c. 5. ſcribens, ętate ſua Paludes ijs in locis fuiſſe, & Romæ plana anno

eodē

codē duodecies inundata a Tiberi fuerūt, teste Liuio lib. xxxviij. A

XCII. Anno 552. vel 574. vt Liuius numerat, C. Valerius Consul occidit Ligurum quinque millia: & anno sequenti totidem P. Mucius: at septuagesimo quinto decem millia M. Popillius Consul, amissis suorum tribus millibus. quod Liuius refert lib. xlij. qui narrat, tunc Ligures ad tantā paucitatem redactos, vt non nisi decem millia eorum, qui gestare arma possent, numerata sint. & tamen amplissimæ illorum regiones erant. Et sane nusquā postea legitur gestum bellum cum Liguribus Cisalpinis, tantum cū Transalpinis. bellatum est cum omnibus per annos octuaginta, vt Straboni placet lib. iv. B

XCIII. Anno 584. Alpinos Ligures ita deuicit C. Sulpicius Gallus, vt Obsequens eos affirmet deletos. & nihilominus ex Epitome Flori constat transalpinos fusos à Q. Opimio Consule anno 595. & antea Triumphatos 594. a Marcello Consule, vt è Capitolinis tabulis Sigonius notauit. ad summam, cum velit Obsequens Ligures deletos, cognoscimus, Italicos Populos ad interitum perductos à Romanis.

XCIV. Post hæc Romanis ingens obtigit calamitas, per hæc tempora, cum scribunt, anno 604. Viriatum Lusitanum, è pastore venatorem, è venatore latronem, ac mox iusti quoq. exercitus ducem factum, quatuor Romanorū magnos exercitus ad internecionem cęcidisse, profligatis eorum Ducibus, Vitellio, Plautio, Claudio, ac Nigidio, ita vt plusquam sexaginta millia Romanorum fuerint occisa. quæ Florus lib. iii. refert, Orosius, Appianus, & alij. C

XCV. Illud autem longe funestissimum contigit anno 613. vt computat Florus, cum Numantini Romanorum triginta millia post alias his allatas clades tempore superiori necauerunt. quod Florus lib. Iv. tradit. Atqui post ætatem Constantini nil simile Romanis euenit, Serui similiter in Sicilia, excusso dominorum iugo, cum forent ad septuaginta millia, quatuor duces Romanorum, Manlium, Lentulum, Pisonem, Hypsęumq. Prætores diuersis prœlijs fuderunt anno 618. D

XCVI. Neq. Italis tamen domi quies, ac fælicitas fuit. Cūcti namque, Fregellanis impellentibus, aduersus Romanos conspirarunt. sed, illis profligatis, exitus hic rerum fuit, vt Fregellæ magni facienda, inquit Strabo lib. v. vrbs, & quæ complures finitimorum cōtineret habitationes, fuerint excisæ anno 628. quod Florus lib. Lx. & Cicero in secunda Agraria scribunt.

Et,

Et, quando Allobroges cum Liguribus transalpinis solent Italis adnumerari,& Saluios, siue Salyos Gallos quidam Liguribus XCVII.
A adscribunt, vt Obsequens scribit, hic non immerito nos Italicis cladibus adiungemus anno 619. Salyos, siue Saluios radicitus à Romanis excisos per C. Sextium. quod cum Obsequente tradunt Florus in Epitome, Velleius, Strabo lib. iv.& Solinus cap.8.

Rursus anno sequenti M. Fuluius Flaccus de Liguribus,& Vocontijs triumphauit, vt vult Orosius: Amplius viginti millia XCVIII.
sunt occisa à Cn. Domitio proconf. & 632. Allobrogum eorundem, sociorumq. Gallorum cęsa sunt centum viginti millia à Q.
B Fabio Maximo. ex quo Velleius ipsum Allobrogicum, Pedianus Allobrogem vocatum scribit. Hæc scilicet illorum temporum beatitudo, quam restitui cupiunt homines Italicarum gentium studiosi: qualis certè post Constantinum numquam fuit.

Obseruandum porro est, vsque ad annum 638. circa Placentiam, Parmamq. ingentes fuisse Paludes, quas hunc sub annum M. Aemilius Scaurus fossis deductis exsiccauit, vt Strabo refert lib. v. vt sciamus, quanto tempore Italia multis in locis permanserit inculta.

Videamus adhuc acerbiora. Anno 640. Cimbri, è septentrio-
C nalibus plagis exciti, innumeras in Italiã copias duxere,& Papiriũ XCIX.
Carbonẽ consulem cũ exercitu fuderunt. ab Italia tamẽ abstinentes, Galliam,& Hispaniam diu peruagati, cuncta igni, ferroq. vastauerunt, vt habet lib. vii. Cęsar. & rursus anno 644. Italiam repetentes Silanum cum exercitu vicerunt. quod Florus in Epitome, & Pedianus in Corneliana tradunt: ac sequenti, eodem modo M. Scaurum cum exercitu trucidarunt, inquit Velleius: & postero, L. Cassium cum suis copijs occiderunt, si Tacito credimus. alij namq. à Gallis hunc interfectum uolunt. Verum 648. Romani tantam, quantam numquam antea, cladem leguntur
D accepisse. nam M. Aurelius est interemptus, necataq. eum illo Romanorum & sociorum octuaginta millia, calonum, lixarumq. sexaginta. Peruolue, vt lubet, historias, ac nihil simile Italicis vllis post ætatem Constantini obtigisse reperies. Hæc Florus lib. lxvii. Prædati sunt Cimbri Gallias, & finitima loca vsq. ad annũ 651. quo Marius eos deleuit.

Atq. hæc Italiæ fęlicitas fuit per annos tercentum octuaginta quatuor, quibus Dionysij Tyranni adeo sæuijt, Bruttij serui latissimas in Italia regiones occuparunt, Aequorum, Auruncorum plurimæ ciuitates, Metapontum, Pandosia, Thebæq. euersæ;

Græci Italici miserabiliter deleti. Italicorum, Romanorumque maximæ strages editæ: Vulsinium dirutum; pestis ditissima fuit: gladiatorum ludi Romæ instituti quasi publicę mortalium lanienæ. Hannibal cūcta ferro, igniq. miscuit; & strages Romanorū sæuissimas fecit: Apulorum, Lucanorum, Bruttiorumq. Vrbes. excisæ; ipsi deleti: Galli Cisalpini omnes extincti, aut expulsi, ita, vt post Constantinum nulla fuerint æque infelicia tempora per annos mille ducentos octuaginta. A

Tercentena Italorum quadriennio cæsa belle ciuili: Romanorum miserabilis in Asia cædes: nobilitas omnis Romana in Vrbe trucidata: Marij, Syllęq. inexcogitabilis crudelitas, proscriptiones, rapinæ: Vrbes Samnitum dirutæ omnes, aut in vicos redactę: Spartaci gladiatorumq. dira facta: Catilinæ coniuratio: bella ciuilia Pompeij, & Cęsaris: Trium virum diræ proscriptiones: bella eorundem sęuissima cum Bruto, & Cassio: latrocinia in Italia: prælia inter Octauianum, Lepidum, Sex. Pompeium, L. & M. Antonios: incendia multa Romę: Pisaurum hiatu haustum: Draco horrbiilis, & ingens: Italicorum bona omnia sæpius militibus diuisa: Itali extra Italiam amandati in varias oras. Cap. VII. B C

POST hæc luctuosissima Italis, ac Romanis tempora fuerūt. anno enim 662. Populi omnes Italici, Marsi in primi, Vestini, Peligni, Marrucini, Picentes, Lucani, Samnites, Iapyges, Vmbri deniq. ipsi, & Tyrrheni conspirauerunt aduersus Romanos. Tyrrheni tamen in Ciuitatem recepti ab armis destiterūt. protractum est bellum, inquit Eutropius, quadriennio, absumpsitq. Italicæ iuuentutis tercentena millia. persequitur euenta Appianus lib. 1. bellorum ciuilium, & Florus à lib. lxxvi. Quis vero poterit ex omni tempore, quod præterijt, à Constantino ad nos proferre huiusmodi cladem, qua tot Italicorum millia tam breui fuerint interfecta? nihil unquam D

sane

A ſane ſimile euenit. quæ tempora igitur pronunciabimus beatiora?

Ac, nequid funeſtum deeſſet Italis domi foriſq. eodem tempore, vt placet Floro lib. lxxvii. de iuſſu Mithridatis in Aſia trucidati ſunt vna die cum omnibus ſuis, quotquot Romani, atque Itali ſunt reperti. quam rem ſic deſcribit Appianus in Mithridatico? Cum adeſſet deſtinatus cædi dies, vniuerſam per Aſiam calamitatum multi formes viſebantur aſpectus: quarum nonnullas huiuſmodi fuiſſe conſtat. Epheſij, eos (Italos) qui in Artemiſiũ confugerant, ſtatuas complexos, per vim detra- CL.
B hentes interfecerunt. Pergameni illos, qui in Aeſculapij templum ſe contulerunt, & abire recuſabant, ſagittis confixere, quã quam ſimulachris Deorum inhærentes. Adramytteni, ſi quos è via fugientes deprehendiſſent, inuadentes in mare iaciebant, eorum impuberes vna ſubmergebant. Caunij, cum ſub Antiochi bello cum Rhodijs tributarij effecti eſſent, & à Romanis paulo ante liberati Italos in Templum Veſtæ fugientes è loco rapuerunt, & primum quidem infantes in conſpectu matrum necarunt, deinde matres ſuper illos, nouiſſime autem viros illis addiderunt. Tralliani Theophilum quendam, ferum, & agre-
C ſtem hominem, induxere pretio, qui, vniuerſos in templo cõgregatos cædere adortus, ijs, qui ſtatuas amplexi eſſent, abſcidit manus. Talibus igitur, qui in Aſia fuere Itali, ac Romani, exagitabantur cladibus; nec ſolum viri, ſed mulieres & infantes, eorumque liberti, ſeruiq. & quicunque Itali cenſerentur eſſe. Huc uſque Appianus. Atqui, ſi verſes omnes hiſtorias, tam calamitoſa Italis ac Romanis numquam comperies eueniſſe poſt imperium Conſtantini.

Sed hæc longe tolerabiliſſima ſunt, ſi conſiderentur, quæ dicturi ſumus. Nam, cum Sylla ob hæc in Græciam, & Aſiam cõ-
D tendiſſet, Cinna, & Marius, ipſius inimici, ad Vrbem venientes, Plautium cum exercitu interfecerunt, Antium, Ariciam, Lauiniumq. colonias Romanorum deuaſtarunt, Romam captã, cædibus, ac rapinis fœdiſſime deturparunt, ac, ne quid ad cladẽ deeſſet, occurrentibus aduerſos eos Pompeio, & Octauio, fulguribus multis in exercitum Pompeij labentibus à Cœlo, multi ex illuſtribus, & ipſe in primis extinctus eſt, inquit Appianus lib. 1. qui rem totam ſic deſcribit: Non Senatorum, non Equitum delectus habebatur. vniuerſa Senatorum capita roſtris affigebantur: non Deorum reuerentia, aut virorum indignatio,

inuidiæ ne timor in his perpetrandis vllus aderat: verum, A
scelera sceleribus addentes, ad aspectus vertebantur nefandissimos. quippè homines impiè cædebant, defunctisque insuper colla secabant, miserabilesque aspectus ad timorem, stuporemque, & spectaculum crudele proponebant. Et mox, enumeratis plurimorum cædibus dirissimis, ita, vt pater filium peremerit, Nulli (ait) sepulchri honos habitus ex ijs, qui interfecti fuerunt: auibus dumtaxat, & canibus laceranda illustrium virorum cadauera reliquere: plurimæ prætererea, & aliæ cædes seditiosorum aduersus innocentes editæ, B
aliorum expulsiones factæ sunt, publicationes similiter bonorum, priuationesque dignitatum. Et post: Ipsius Syllæ amici, ac necessarij interfecti, domus euersa. Et rursus: Serui vero, quicumque præconis voce moniti ad Cinnam profugerunt, libertate donati sunt. Hi, vbi à Cinna locati fuerunt, domos discurrentes, non bona dumtaxat rapiebant, verum obuios quosque necabant, proprijs heris in primis afferentes manus. Hactenus Appianus. At Plutarchus in Mario, Ingressus est (inquit) Marius Vrbem, circumseptus delectis seruis, qui se contulerant ad eum, quos Bar- C
diæos appellabat. multos hi ad vocem eius, multos ad nutum imperantis obtruncabant. Et mox: Cæteros indè quoscumque non appellaret salutantes, vel salutem non redderet, eam habebant confestim interficiendi in vijs tesseram; vnde ingenti sollicitudine, & horrore tenebantur, quoties ad salutandum Marium accederent amici: multo effuso sanguine iam erat Cinna hebes, & exsaturatus cædibus: at Marij quotidiè recens, ac sitiens furor omnes peruadebat, vtcumque ipsi suspectos. omnes viæ, omnia oppida (hoc aduerte) percussoribus, & venantibus profugos, ac delitescentes, repleta erant. ibi cognitum est, hospitij, & amicitiæ fidem rebus aduersis nullam habere stabilitatem. Et D
mox: Proiectis in plateas truncis, & conculcatis, ea species neminem iam commiseratione, sed horrore, ac tremore perfudit, multo maximè illorum, qui Bardiæi dicebantur. Populum impotens pungebat petulantia. Nam dominos in ipsorum iugulabant domicilijs, mox eorum liberis abutebantur, vt vi dominas constuprabant. Hæc ille. Atqui numquam simile aliquid post Constantinum passi sunt ab vllo suorum Ciuium, quin neque ab ipsis Ostrogothis, qui Virginum

pudi-

A pudicitiam maximè tutati sunt, ita, vt Totilas vltimo supplicio affecerit Gothum, qui Virginem violarat, vt est in Procopio.

Quid vero illud? L. Damasippus Prętor, ex voluntate C. Marij Consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in Vrbe erat, nobilitatem trucidauit. Hæc sunt ipsa verba, quæ retulimus Flori lib. lxxxvi. qui vult, id accidisse anno 668. Teias certè, ac Vittiges Senatum Romanum tollere conati sunt, at omnem nobilitatem non legimus voluisse exstinctam. Ijs exceptis, nullus post Constantinum tale aliquid B est machinatus. atque ij Pontificum Romanorum fuerunt hostes: ac tum Pontifex Romanus indignissime habitus, ab Vrbe extrusus, in vincula coniectus, in custodia Constantinopoli adseruabatur. quod ostendimus, vt sciamus, vel à sola Pontificis Romani præsentia Italiæ fęlicitatem pendere. CII. CIII.

At Mario forsan Sylla melior? A quo, direpta Vrbe, centum millia Romanorum, qui pro Mario steterant, Plutarchus scribit occisa. Appianus ait multo plura. Eius quidam Dux, cum Neapolim per proditionem cepisset, omnes, qui in ea fuerant, paucis fuga elapsis, interemit. Erat hæc co- C lonia Romanorum. Pręnestini omnes ab eodem Sylla, quamuis fide securitatis accepta, interfecti. eius hospes, cum sibi ignosci videret, ac cæteris superesse indignum putaret, cæteris se immiscuit, ac trucidatus est. Romæ proscriptorum tabulam, quatuor millia, & septingentos continentem, primus proposuit. ac scripsit, inquit Plutarchus, ei, qui proscriptum recepisset, mulctam capitalem. neque fratrem, filium, parentemuè excepit. notauit proscriptorum liberos, D nepotesque infamia. Proscribebantur non modo Romę, sed & per omnes Italiæ Vrbes. nullius templum Dei à cæde erat inuiolatum, non penates hospitales, non domus paterna, sed in sinu coniugum viri, in sinu matrum liberi iugulabantur; Atque eorum, qui propter iram, vel odium necabantur, exiguus numerus erat, præ illis, qui bonorum causa tollebantur. immo ab homicidis poterat asseuerari, Hunc occiderunt amplæ ædes, illum horti, hunc thermæ. Ita Plutarchus. Appianus addit: Accusationes Præturarum, militiæq. multiplices fiebant, vel ob exactiones pecuniarum, vel alia ministeria, vel omnino ob consilium alicuius rei in Syllam perpetratæ. In proscriptorum numero hospitalitates, & amicitiæ, & collatio-

nes,

nes, vel dantis, vel accipientis ponebantur, vel si quis reus propitudinis alicuius, aut contubernij in itinere deprehensus fuisset. quæ omnia circa diuites asperius exigebantur. Senatores nonaginta sustulit, equites bismille, ac sexcentos, Consules quinque. Quamobrem, cum Senatus ferè exhaustus esset ob tot cædes, trecenti ab illo ex ordine equestri sunt delecti. Hæc Appianus. Addit Valerius Maximus lib. IX. cap. X. quatuor legiones ab illo in deditionem receptas in campo Martio trucidatas, cæsorumq. corpora in Tiberim proiecta. à mulierũ cęde non ille abstinuit. C. Marij cineres in Anienis profluentem dispersit. M. Mario Prætori, priusquam necaretur, oculos erui, & singulas corporis partes confringi iussit. M. Plætorium mandauit interfici, qui cecidisset exanimis ad Marij supplicium. Hæc ille scriptor. Quæ si quis fælicia existimat, talium rerum magnus est æstimator. sed quas nemo non illi relinquet, vt fruatur, quantum volet. Talia certè nulli Vrbi Italicæ, post ætatem Constantini obuenerunt. A B

Numquid hic finis? Reddamus verba Strabonis lib. V. Postquã Sylla (inquit) Italorum rebelliones multis dissipauit prœlijs, Samnitas fermè solos consistentes, & in vnum aduersus Romanos conspirantes, conspicatus, ante illorum mœnia castris locatis, partim in pugna obtruncauit, nullis vitam impartiens captis; partim vero, qui arma proiecerant, ad millia tria, vel alij volunt, quatuor, in campo Martio coactos ad ouilia militibus immissis triduo iugulauit. factis inde proscriptionibus, non anteà destitit, quam Samnitum nomen deleuerit, aut ex Italiæ finibus eiecerit. Hæc ille. I nunc, ac profer Italum, vel alium quemuis, qui in Italia talis fuerit in Romanos, aut Italicos populos post Constantinum, qualis Sylla. Ne Ezzelinus quidem Romani, aut Fridericus II. hostes Pontificum Romanorum tam diri fuerunt, non Petrus ille cognomento crudelis, quem Petrarca hæreticum fuisse scribit. Ac talis eorum temporum beatitudo Romanis, & Italis fuit. C

CIV. catis, partim in pugna obtruncauit ... D

Prosequitur idem Strabo, & ait: In vicos à Sylla redactas Samnitum Ciuitates, aliquas verò funditus euersas, Boianum, Aeserniam, Panuam, Teletiam, Venafro coniunctam, & alias multas, quarum ne vnam quidem pro dignitate censueris (ait) ciuitatem. Profer, quæso, Italum talem post tempora Constan. tin, qui talis in Italos fuerit, tot Vrbes exciderit. Atqui neque Gothi, tot Vrbes euerterunt in Italia, vt è Procopio constat: quam-

quamuis temerè quidam, nullo ex antiquis teste, secus affirmare sint ausi. Proditum est à Floro lib. lxxxix. post annum ab Vrbe con. 668. quadraginta septem legiones ab illo deductas in agros
A captos, ac centum viginti millia militum fuisse, vult Appianus, ac decies mille præterea, qui Forum Cornelij tenebat, alijs in alia loca, quæ occuparent, ex diuisione Italiæ dispersis.

Cum verò incompertum nobis sit, quo tempore fuerint excisæ Agyllæ, ac Tarquinij, florentissimæ Vrbes Etruscorum, hic earum casus reponemus. Bello quidem Punico secundo, sub annum, vt placet Liuio, 545. Cærites, siue Agyllini, frumentum, commeatumq. omnis generis classi Romanæ, quæ Scipione Duce CVI.
in Africam traiectura erat; Tarquinienses autem lintea in vela subministrarunt. Sic igitur annis centum viginti ante hæc tem-
B pora florebant huiusmodi Vrbes. Aetate Strabonis, qui non longe abfuit ab hoc tempore, nullæ erant. quod ipse testatur lib. v. Quantæ autem vires, & opus Cæritum fuerint, id colligi potest ex eo, quod Gallos, qui Romam subuerterant, ipsi fuderunt, Romanosq. cum sacris profugientes exceperunt, ac tutati sunt. quod idem testatur: atque ex eorum templo, Dionysius abstulit talenta mille, vt supra notauimus: quæ est summa scutatorum septingentorum viginti millium.

Hic autem reiecimus istarum Vrbium casus, quod Sylla Etruriam totam suis diuiserit, & Lepidus eo defuncto eandem aduer-
C sus Romanos concitarit, exercituq. collecto Vrbem petierit, arma infesta inferens Patriæ suæ, donec post duo prœlia confecta, vt vult Orosius, ipse fusus in Sardiniam profugit. Stabias similiter in agro Campano à Sylla fuisse euersas, Caribinumq., & Tauraniam deletas, tradit Plinius lib. 3. c. 5.

Anno 677. vt computat Florus lib. 95. serui Ducibus Crixo, & Spartaco, maximum in Italia bellum concitarunt, ac septem Romanorum duces, prœliis septem commissis, cum suis exercitibus profligarunt, Claudium Pulchrum, & P. Vatinium Prætorem, dein Cn. Lentulum Consulem, L. Gellium similiter Cō- CVII.
D sulem, Q. Arrium Prætorem, postremo C. Cassium Procos. & Cn. Manlium Prætorē. quæ lib. 95. refert Florus Et Plutarchus in Crasso: Peruagatus est Italiā totam Spartacus, à Thurijs, qui sunt in extrema Italia, vsque ad Alpes cuncta prædatus. Hinc ille:

Spartacum si qua potuit vagantem
Fallere testa.

Ha-

Habuit autem sub signis armatorum septuaginta millia, quæ incendijs, ait Plutarchus, & populationibus cuncta vastarunt. quadriennio durasse hoc bellum, vult Appianus libro 1. Ciuiliũ Bellorum. Multa Italorum millia, Romanorumq. in eo cecidisse oportuit, quando ille septem prœlijs victor euasit; & Crassus ipse, qui Spartacum superauit, centum viginti peditum millibus armatus, suorum quatuor milla, quod turpiter victi essent, decimo quoque occiso, necarit. quod idem scriptor narrat. Sexcentesimo, & octuagesimo primo Vrbis anno bellum est confectum. Interim vero Sertorius, multis prœlijs victor, in Hispania plurimos Romanorum sæpius interfecit. & post hæc piratæ maritimas omnes oras Asiæ, Africæ, Europæq. per multos annos vsq. ad ipsam Romam prædati sunt, donec anno 686. à Pompeio sunt compressi. quæ Dion, Plutarchus in Pompeio, Florus, Appianus, ac Cicero in Maniliana scribunt. Atqui tantæ clades post Constantinum numquam contigerunt Italiæ. A B

CVIII. Anno 691. Catilina cum viginti millibus suorum fusus est à L. Antonio in agro Pistoriensi. quæ prosequitur Sallustius proprio libro. Et 701. Crassus à Parthis cum exercitu maximo est delectus. quod in Parthico Appianus refert.

CIX. Anno 704. bella ciuilia inter Cæsarem, Pompeiumq. exarserunt. Multaq. in Italia, Græcia, Asia, Aegypto, Africa, Hispania, Galliaq. inter ipsos, & eorum Duces commissa prœlia per annos quatuor. Quot Romanorum ceciderint, hinc colligi potest, quod anno 703. censa sunt Romæ Ciuium tercentum viginti millia, inquit Plutarchus: at anno 707. centum quinquaginta millia, sic igitur absumpta sunt centum septuaginta millia intra annos quatuor sed, quando totis quatuor annis necesse est plurimos esse natos, non aberrabit à vero, qui ducenta millia, & amplius Ciuium Romanorum dicat interempta tot prœlijs fuisse. Italorum vero, qui Romæ censum non inibant, quot dicemus? An hæc Italiæ, Romæq. fœlicitas? Huiusmodi fœlicitas ijs contingat, si quidem volunt, qui Christo, atq. eius Vicario Pontifici Romano aduersantur. Talis certè post Constantinum non euenit. C D

CX. Anno 709. interfectus est Cæsar in Senatu. & sequenti commissum est bis ad Mutinam prœlium inter M. Antonium ex vna parte, & ex altera Hirtium, Pansamq. Coss. & Octauium. Concidere prima in pugna, inquit Appianus lib. 3. ad dimidiam ferè partem ex vtroq. exercitu. erant vtrimq. ad legiones duodecim,

vel

vel etiam plures, ita, vt necesse sit hominum triginta millia periisse ea pugna. quid absumptum sit secunda, nil ille dicit. CXI.

A Anno eodem Trium viratum inierunt Lepidus, Antonius, & Octauius, Romamq. prædantes, ea direpta, innumeros occidi mandarunt, proposita tabula proscriptionis. Quamobrem sic Appianus lib. 3. Hi Tres viri à se ipsis constituti, quos morti destinauissent, vna conscripsere, ac, potentioribus prætermissis, proprios delegere hostes, domesticos eorum videlicet, aut amicos ad necem, mutuo sibi ipsis, & tunc quidem, & posterius in-
B dulgentes, elegere & alij alios; quidam ob inimicitiam, alij ob offensionem solam, aut inimicorum causa, aut amicorum inimicitia, aut diuitiarum excellentia commoti, cum multis pecunijs ad bella indigerent. Et mox: Itaque plerosq. ob habitationum splendorem proscribentes, cunctos ferè vel morte, vel bonorum publicatione damnauerunt, Senatorij ordinis circiter trecentos, equestris ad duo millia, in quibus vel fratres, vel patrui proscribentium inerant, aut quicumq. aduersati fuerunt magistratibus, alijsue ducibus præsidentium sub ipsis. Et deinde: Qui suscepisset aliquem, vel occuluisset, vel inquiri prohibuisset, pa-
C ri pœna tenebatur. Et rursus: Erant, qui libertos metuerent, aut seruos, aut fœnorum debitores, aut ægris suis finitimos, quod inhiarent illis. insurrectio itaque omnium, quanta prius numquam, Romæ fuit: vbique erat subita, & nefanda mutatio. omni in loco visebatur Senatorum, Consulum, Prætorum, Tribunorum, Magistratuumq. discurrentium, procidentiumq. ad pedes suorum seruorum, quos proprios dominos, ac seruatores appellabant. quę res eò miserior videbatur, quò deiecti nulla misericordia ab vllo leuarentur. propria vniuscuiusq. malis referta erant, non quemadmodum in seditionibus, ac belli captiuitatibus. In his enim, qui metuunt aduersarium, vel hostem, domesticis se committunt. at tum, quos neque in bellis, & seditionibus ti-
D muerunt, repente ex necessarijs hostes effectos cernebant, vel ob simultatem, vel ob munerum promissionem, vel ob reposituũ in domibus aurum, vel argentum. infidus quippe vnusquisque domesticis effectus erat, vtilitatemq. propriam beneuolentiæ ipsorum pręponebat. Et post: Erant è Romanis, qui se spontanea fame conficerent, qui laqueo vitam finirent, qui se aquis immergerent, aut è tecto præcipites darent, aut igne se absumerent, aut iugulatoribus se offerrent. Et iterum: Atq. porrò, præter Trium virorum sententiam, aliorum inscitia ab insultu ne

H ca-

cabantur & clare. non proscriptus neci traditus inspiciebatur, quod cadaueri caput adsisteret. nam proscriptorum capita ante Tribunal in foro ponebantur, quo in loco afferentes mercedem referre oportebat. Et post: Alij (milites Triũ virorum) diuersa ab his agitabant. nam aut eos, qui minime proscripti fuerant, inuadentes trucidabant, aut domos nulla ex causa ademptas sibi vindicabant. Hucusque Appianus. Eadem Velleius, & Eutropius, qui lib. vii. scribit, in vniuersum à Trium viris Senatum proscriptum. Et Dion in Augusto, Antonius (inquit) acerbè, & crudeliter nulla misericordia permotus occidebat non modo eos, quos proscripserat, sed eos quoq; qui proscriptis opem ferre conabantur, quorum capita etiam inter epulas spectabat: eoque spectaculo nefario, & calamitoso, magna ex parte satiabatur. At Suetonius cap. 27. de Octauio loquens; Restitit qui dem (inquit) aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio: sed inceptam vtroque acerbius exercuit. namque, illis in multorum sæpe personam per gratiam, & preces exorabilibus, solus magnopere contendit, ne cui parceretur: proscripsitq; etiam C. Toranium tutorem suum, eundemque collegam patris sui Octauij in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit, cum, peracta proscriptione, M. Lepidus in Senatu excusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset, quoniã satis pœnarũ exactum esset; hunc è diuerso professum, ita modum se proscribendi statuisse, vt omnia sibi reliquerit libera. Et mox: Pinarium equitem Romanum cum concionante se admissa turba paganorum apud milites subscribere quædam animaduertisset, curiosum, & speculatorem ratus, coram cofodi imperauit: & Tedium Afrum, Consulem designatum, tantis perterruit minis, vt is se præcipitauerit: & Q. Gallium Prætorem, in officio salutationis tabellas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere, nec quidquam statim, ne aliud inueniretur, ausus inquirere, paulo post per Centuriones, & milites raptum è tribunali seruilẽ in modum torsit; & fatentem nihil, iussit occidi, prius oculis eius sua manu effossis. Hæc ille.

Hic interrogo omnes antiquitatum peritos, an post Constantinum Romæ acciderint vmquam clades huiusmodi, vt nacta sit vllum suorum Ciuem in suos item Ciues adeo crudelem. Atq; neque vlli Vrbi Italicæ contigit, vt tantam ab vllo suorum diritatem sit experta.

CXII. Sed numquid hic tantarum miseriarum finis? Hæc sunt Appiani

A piani verba lib. 4. Ex viris autem, qui ditiores habebantur, centum, & amplius millia, exterorum simul, & Ciuium, libertorumq. proscripserunt. Hæc ille acta scribit ad exsatiandos militum cuncta poscentium animos. At illi, inquit idem, aut eos, qui minime proscripti fuerant, inuadentes trucidabant, aut domos nulla ex causa ademptas sibi vindicabant. En felix Romæ & Italiæ status.

Sequitur bellum Pharsalicum, post alia minora inter Romanos prœlia commissa anno 711. ac victoria stetit pro Antonio, & CXIII.
B Octauio. fuere vtrimque decem, & nouem peditum legiones. Cæsari, & Antonio tredecim millia equitum; Bruto, & Cassio viginti. Quanta sit facta a ipsorum Romanorum strages, explicat his Appianus lib. 4. sic: Cæsari, inquit, & Antonio, ob singularem quandam audaciam, duobus pedestribus prœlijs tam insignis victoria parta est, quantam neminem ante eos consecutum constat. Non enim huiusmodi exercitus tamquam ingens Romanorum manus vtraq. ex parte ante eos bello dimicauit, non ciuili more instructa, sed ex optimis collectis viris neque bellorum inexpertis adhuc, verum iampridem inter se mutuis proba-
C tis armis, neque alienigenas, barbarasue nationes solitis euertere, sed qui eiusdem linguæ homines, eiusdem belli artibus instructos, eiusdem præterea exercitationis, ac tolerantiæ, inter se inexpugnabiles superare didicissent. neque vlli profectò vmquam tanto impetu, & audacia in bello vsi sunt Ciues simul existentes, tum domestici sub eisdem assueti Ducibus. Argumento huius rei abunde erit defunctorum multitudo, cum, æquata pugna, non inferior apud victores conspiceretur numerus. Hæc ille. Et quibus discimus, omnium maximas Romanorum cædes hac pugna factas, quantas certè (inquit Appianus) ante numquam. An Cannensi maiores? in quibus ad octuaginta millia, vt Liuius inquit, Romanorum cæsa? maiores vult Appianus. Illud
D notatu dignum contigit hoc bello: quadraginta Ciues Romanos principes gladijs se proprijs transfodisse.

Nondum finis est Ciuilium malorum Romæ, & in Italia nam CXIV.
postero anno, cum sæpius inter se decertassent acie, quasi velitationibus quibusdam, L. Antonius, & Octauianus, eorumque Duces, in multis Italiæ locis, tandem conclusus ille Perusiæ deditionem fecit, trecentique Ciues primarij ad aram Cæsaris immolati sunt. quod Dion refert. ipsa vero Perusia incensa est, ac diruta. quamuis legamus illam post multum temporis instaura-

tam, & Gothicis bellis sæuientibus stetisse. Atque hunc finem A
scribit Appianus, Perusia habuit, vetustatis gloriam, & digni-
tatis in se continens, quam ab Tyrrhenis iam pridem in Italia
conditam inter duodecim primas Vrbes fuisse memorant. Hæc
scilicet Italiæ fælicitas, quam restitui cupiunt Impij.

Sed ad superiores calamitates illa insignis accessit: eodem nã
CXV. que anno, quo bellum parabatur ab Antonio, & Octauiano in
Brutum, & Cassium, postero scilicet à morte Cæsaris, Sex. Pom
peius Magni filius, occupata Insula Sicilia, Saluidienum lega-
tum Octauiani nauali prœlio vicit, ac per annos quinque om-
nia maria latrociniјs infesta reddidit, diripiens, ac vexans Ita- B
liam, inquit Dion, Romamq. fame opprimens, ita vt grauissi-
mis morbis affligeretur, ait idem, ob eam, ter Octauianum du
ces que illius nauali bello fudit, donec anno 717. debellatus Pom
peius è Sicilia fugiens, & in Asiam veniens, a M. Titio legato
Antonij captus est, atque interfectus. quæ lib. v. prosequitur
Appianus, Florus à libro 117. vsque ad 119. Dion in Augusto.

Interim vero Illyrij insolentiores effecti ob ciuiles discordias
Italiam latrocinijs, prædationibusq. vexabant. quod Appianus
lib. vltimo Ciuilium bellorum scribit.

CXVI. Anno, vt quidam volunt, 720. Pisaurum, quem M. Anto- C
nius Coloniam deduxerat, hiatu terræ haustum in profundo est
demersum. quod Plutarchus in vita M. Antonij refert. adhuc
aiunt non longe à loco, in quo est illa Vrbs restaurata, conspici
ædificia fluctibus cooperta, vbi nunc est Vicus Catholica di-
ctus, quo videntur asportata maris agitationibus: nisi velimus
ibi olim Pisaurum fuisse. Clades huiusmodi numquam contigit
in Italia post ætatem Constantini.

Denique anno 722. cum sæpius esset inter Octauianum, &
Antonium, varios ob prætextus, certatum, tandem victus est D
pugna nauali ad Actium Antonius IV. nonas Septembris, ac
Resp. Romana omnino in vnius recidit potestatem. Auctor est
Dion, inter alia prodigia, quæ bellum præcessere, in Etruria
Draconem bicipitem visum, qui longus pedes octuaginta quin-
que multa vastarit, donec, fulmine perculsus, interijt.

Neque vero duo magna incendia Romæ exorta sunt omit-
CXVII. tenda, horum alterum contigit anno 547. vt Liuius numerat
lib. 30. cliuumq. publicum ad solum, quod prodigij loco est ha-
bitum fœdissime exussit: Alterum verò, cum Sylla Vrbem ce-
pit, ac diripuit, quo Capitolium est vastatum, ac tunc libri om-
nes

A nes Sibyllini flammis absumpti perierunt.

His omnibus adijciendum, ter per Romanos Italiæ vniuersos prope agros, expulsis prioribus colonis, esse diuisos. nam, cum deduxissent innumeras colonias in Italia, fundosq. omnes dominis prioribus abstulissent, ac militibus suis addixissent, Sylla secundo loco in earum plurimas, & alias Vrbes centum, & decem millia militum suorum distribuit, eisque partitus est quęcumque antiqui coloni, ac domini possidebant, vt habet Appianus lib. 1. ciuilium bellorum. Tertio loco Trium viri, ad suos milites remunerandos, decem, & octo colonias, Octauianusque CXVIII

B postremo viginti octo deduxit in Italia, ita, vt plurimos illius Populos, quod ait Dion in Augusto, deleuerit, & in varias Prouincias ablegauerit. Atq. hæc magna fælicitas illa Italiæ, quam sciolì nonnulli decantant, deflet autem Pastor ille, cum cæteris Italis in remota amandatus, apud Vatem Ecloga 1.

At nos hinc alij sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, & rapidum Cretę veniemus Oaxem,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
C *En vmquam patrios longo post tempore fines,*
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor, aristas?
Impius hac tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciuas
Perduxit miseros: en queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites:
Ite meę quondam felix pecus, ite capellę:
D *Non ego vos postbac viridi proiectus in antro*
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente capellę
Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.

Ac talis Italiæ status fuit ab Vrbe euersa vsque ad Augusti Monarchiam, per annos tercentum quinquaginta nouem, quibus Vrbes deletę centum, videlicet Corenossa, & Corenebra in Etruscis, Metapontum in Bruttijs, Pandosia, ac Thebæ in Lucanis, Satricum in Volscis, Aurunca inter Auruncos, quadraginta, & vnum oppida Aequorum, Cominium, & Aquilonia Samnitum, Vulsinium in Tuscis, Nuceria in

Campania, Vrbes vndecim in Iapygibus, Argyripa, Canusium A
Picentium, Terina, Croto, ac viginti tres Vrbes submersæ in agro Pomptino, Fregellæ euersæ in Campania, omnes Vrbes Samnitum, quarum nomina ignoramus, in vicos redactæ, & in his æquatæ solo Boianum, Aesernia, Pauna, Telesia, Agyllę, Tarquinij, Perusia, Pisaurum: his adde Norbam, quam Syllanis obsidentibus exustam scribit Appianus lib. 1. Verum longe plures esse constat, cum legamus, quinquaginta tres Populos excisos in Latio, in Vmbris tredecim, quibus necessario suæ Vrbes erant. His adnumerandæ, quæ Samnitum dicuntur in vicos redactæ, atque eorum nomina non produntur, & quæ in Daunia, ac Peucetia fuerunt ab Hannibale, ac Romanis euersæ; Ita, vt, si quis audiet affirmare dirutas Vrbes ducentas, non aberret ille à vero. B

His adde ipsam Romam ter à suis Ciuibus eorumque militibus atrocissime direptam, & omnes propè Italiæ populos paucis exceptis, deletos, Græcos antiquos, Lucanos, Bruttios, Samnitas, et quicumq. Galli circumpadanas oras tenebant.

Quid vero referemus tot hominum millia, bellis absumpta exteris, ac domesticis? tanta diritatis immanissimæ exempla edita in Italos ac Romanos, proscriptiones, diluuia, fulmina, incendia, hiatus terrarum? &, quod memorandum sit, Romanis C
nulla à bellis quies vmquam fuit: ac, licet anno 518. clausum fuerit Iani templum, eodem tamen annò apertum. quod Velleius lib. 2. Orosius, & Eutropius narrant. quæ si quis omnia simul consideret, nulla fuisse his temporibus infæliciora cognoscet, ac prædicabit.

Ac meritò Lucanus post annos propè centum conqueritur Italiæ vastitates durare adhuc suo tempore, Neronisq. imperio semirutas Vrbes, ac desertas, ædificia collapsa, inaratos, & ad solitudinem, squaloremq. adductos agros tota Italia, ob bella ciuilia. sic enim lib. 1. D

At nunc Semirutis pendent quod mœnia tectis
Vrbibus Italiæ, lapsisq. ingentia muris
Saxa iacent, nulloq. domus custode tenetur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat,
Horrida quod dumis, multosq. inarata per annos
Hesperia est, desuntq. manus poscentibus aruis:
Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit: nulli penitus discindere ferro

Contigit: alta sedent ciuilis vulnera dextræ.

A Quæ verissima esse, ac non per exsuperantiam dicta, ostendemus infra nos è Tacito, vbi agemus de imperio Neronis.

Octauiani adulteria, rapinæ, crudelitas, pestis, fames, inundatio Tiberis, incendia, terræmotus eo regnante: Tiberij sæuities, libido, rapacitas, incendia, inundatio Tiberis, fames: Caligulæ dritas, rapinæ, auaritia, libido. Claudij atrocitas, luxuries, fames, terræmotus eo regnante: Neronis crudelitas, rapacitas: Roma incensa, libido, terræmotus, Italiæ solitudo: Galbæ, Othonis, Vitelliique bella ciuilia, Italia direpta: Tiberis inundatio; bellum

B *ciuile Vitellij, & Vespasiani: Italicorum magnæ strages, Cremona incensa; Vespasiani rapinæ: incendia Romæ Tito regnante, Vesuuijq. eruptiones: Pompeij, & Herculanum Vrbes obrutæ: Domitiani crudelitas, libido, omnium superiorum facta atrocia in propinquos.*

Cap. VIII.

C VIDIMVS hucusque, quantis calamitatum fluctibus Roma, & Italia fuerit inuoluta ab Vrbis excidio vsque ad Augusti summum Principatum. cognouimus illam miserrime vastatam, redactã ad solitudines, ita, vt Vrbes plus minus ducentæ fuerint euersæ, ac Populi propè omnes deleti intra annos tercentum quinquaginta sex. At reliquæ omnes Vrbes fœdissime ab Augusto eodem spoliatæ fuerunt. sic enim Dio de Augusto: Ea, quæ in fanis religionis causa erant, cæteraq. è quibus pecuniam facere poterat, ne-

D que ea solum, quæ Romæ, sed etiam omnia, quæ in Italia, & in ditione, & in potestate eius reposita erant, sustulit.

Quid porrò dicemus, si ostendamus, ex hoc tempore multo fuisse infælicius Romæ, atque Italiæ, quam tempore vllo fuerit vmquam post gentium dispersionem? Incidit enim misera in atrocissimas capitum multorum belluas Imperatores, Romani sanguinis, Italici, ac Barbarici crudelissimos, quibus bellum fuit

cum

cum bonis ipsis, cum toto humano genere, ad exspoliandos mortales omni re, quæ fructum, iucunditatem, decusue vllum possent vllo modo adferre, eos exterminandos, omnia conturbanda, præter clades diuinitus immissas, incendia, Vrbis conflagrationem, fulmina, pestilentias grauissimas, telluris sterilitates, terræmotus, inundationes, gentiumque barbararum irruptiones, quibus est tota Gallia Cisalpina vastata. Videamus tamen, qualia fuerint imperante Augusto tempora, quæ mirifice laudantur quasi beatissima, & Saturnijs sæculis æqualia, vt somnijs, ac fabulis sit aliquis locus, quando nullus est veritati. In primis igitur Augustus post tot Romanos trucidatos, Italiam totam spoliatam, populos Italiæ deletos, aut in remotissimas oras amandatos, vt vidimus testimonio scriptorum, talis scribitur fuisse.

CXIX. Adulteria exercuisse inquit Suetonius cap. lxix. ne amici quidem negant, excusantes sanè, non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia aduersariorum per cuiusque (aduerte hoc verbum) mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liuiæ nuptias, obiecit & fœminam consularem, è triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium, rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam; & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis, & conditiones quæsitas per amicos, qui matres familias, & adultas ætate virgines denudarent, atq. perspicerent, tamquam Toranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hæc familiariter adhuc, nec dum planè inimicus, aut hostis: Quid te mutauit? quod Reginam ineo? vxor mea est. Nunc cœpi, an ab hinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas, vti tu, hanc Epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Rufillam, aut Saluiam Titisceniam, aut omnes. Hæc ille. Quasi Augustus nihil à libidine reliquerit intactum. Et cap. 71. Postea quoque, inquit, vt ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ sibi vndiq. etiam ab vxore conquirerentur. Hucusq. Suetonius. Sic igitur Augustus, qui nihil non eripuit Italis, ac Romanis, antequam solus iniret imperium, vbi solus omnia administrauit, propè omnia polluit.

Sub initium Principatus non modo Tiberis ita inundauit plana Vrbis, vt per ea nauigaretur, sed etiam plura incendia, inquit Vlpianus, vno die Romæ extiterunt, quibus inter alia Messallæ domus conflagrauit: ob eamque rem nocturnas vigilum excubias

A cubias in Vrbe ad illa arcenda instituit: de quibus titulo de Præfecto vigilum. Multæ præterea clades subinde extiterunt: ad quas credo respexit Horatius, cum scripsit:

Iam satis terris niuis, atque diræ
Grandinis misit Pater; & rubente
Dextera sacras iaculatus arces
Terruit Vrbem.
Terruit gentes, graue ne rediret
B *Sæculum Pyrrhæ noua monstra questæ,*
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes:
Piscium & summa genus hæsit vlmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis,
Et super iecto pauidæ natarunt
Æquore damæ.
Vidimus flauum Tiberim retortis
Litore Etrusco violenter vndis
Ire deiectum monumenta Regis,
Templaq. Vestæ.

C

Pestilentiam, famemque fuisse Romæ, & in Italia, scribit Solinus cap. 2. hanc accidisse vult Dio lib. LV. anno Vrbis 712. ac atntam fuisse, vt agris colendis nemo vacaret.

Anno 728. Salassi, Italiæ extremæ Populi, funditus, ait Strabo lib. 4. deleti sunt ab Augusto. eorumque quadragiuta quatuor millia Terentius Varro Imperator vendidit sub hasta. quod ibidem testatur, vt scilicet nullus iam Populus ex antiquis in Italia, Liguribus aliquot, & Vmbris exceptis, propè reliquus foret. D nam (verba sunt hæc ipsius Strabonis) Lepontj, & Tridentini, & Stoni, & alij complures Populi parui, Italiam tenentes, qui superioribus annis inopes latrocinabantur, hac ætate, aut deleti sunt, aut mansuetiores facti. Hæc ille.

Anno, vt quidam volunt, 729. ingens exercitus Romanorum in Arabia perijt inusitato morbi genere: quod cum caput inuasisset, & aridum reliquisset, subito opprimebat ægrotantes, vel cæteras corporis partes peruagatum, crura arripiens, illa maxime affligebat. quæ omnia Dio testatur.

Anno 731. vt quidam numerant, Tiberis pontem Sublicium euertit, effecitq. vt Vrbs triduum nauigaretur, iugisq. tempe-

 stas

ſtas multa ædificia læſit. quæ Dio ſcribit lib. LIII. ad finem. A

Iam vero, vt idem tradit, per annos triginta ſunt Auguſto a permultis inſidiæ paratæ, ac permultos ille ſibi mortem afferre coegit. & fuit inter amicos Ouidius (Vedium Tacitus vocat) Pollio qui tantæ erat crudelitatis, vt, cum in piſcinis murenas haberet, carnibus eas humanis paſceret, ſeruos laniandos proponeret, de quibus ſupplicium ſumere volebat. cumq. in conuiuio, cui fortè interesrat Auguſtus, puer ſcyphum fregiſſet, vix ille Auguſti interuentu ereptus eſt, quin murenis comedendus protinus obijceretur. quod idem ſcribit. Atq. hæc illorum temporum beatitudo. B

Tertio decennio imperii exacto, Palatium conflagrauit, atq. ex eo minus crudelis eſſe cœpit Auguſtus: vt è Dione apparet.

Anno 757. Cn. Cornelio. & L. Valerio Meſſalla Coſſ. magni, ait Dion, terræmotus fuerunt, atque vt ſcribit in Chronico Caſſiodorus, per dies octo impetu miſerando clades hominum, domorumq. fuit. Tiberis ponte diſturbauit, effecitq. vt per ſeptem dies Vrbs nauigaretur. quod nunquam contigiſſe vel ante vel poſtea ſcimus.

Eadem tempeſtate, inquit Dio, Auguſtus alebat viginti tres exercitus, quibus ſumptibus cum pecuniæ deeſſent, ſanxit, vt vigeſima omnium hereditatum, & donationum cauſa mortis, niſi ſi qua eſſent proximis agnatis, aut pauperibus relicta, perſolueretur. quod cum preter ſolita tributa longe graue foret, tum verò grauiſſimum fuit, quod acerbiſſima fames Romanos ita opprimeret; vt expulſi fuerint ex Vrbe vltra nonaginta quatuor paſſuum millia cuncti gladiatores, ac ſerui venales. C

Sub idem tempus Quintilius, cum tribus Romanorum legionibus eſt à Germanis trucidatus. quod tantum Romæ terrorem incuſſit, vt nemo vellet militare. Quocirca ira inflammatus iuſſit Octauianus quintum quemq. Romanorum, qui non dum triginta quinque annos attigiſſent, ac decimum eorum, qui ſupra id ętatis eſſent, ſorte educi. atq. omnes iſtos facultatibus priuauit, & ignominia notauit: quin non nullos neci dedit: veteranorumq. & libertorum quam maximum confecit exercitum, quod cum Tiberio in Germaniam contenderet. E quibus intelligi poteſt, quanta eſſet temporum miſeria, quibus tot Romani fierent infames, & ob id ſolum, quod noluiſſent aſcribi militiæ, bonis omnibus ſpoliarentur. D

Anno 758. Aemilio, & Arrontio Coſſ. Dalmatæ, Salona capta,

pta,

pta, maritimas oras Italiæ vsque ad annum prope 764. prædationibus infestas habuerunt, donec eos Tiberius domitos repressit, vt est apud Dionem.

A Anno 766. defunctus est Augustus, cum post Actiacam victoriam regnasset annos quadraginta quatuor, diebus tredecim exceptis, ait Dio. insecuta est eius mortem penuria, inquit Solinus cap. 2. rerum omnium.

Ac talis Augusto imperante fuit Romæ & Italiæ felicitas. quibus temporibus extiterunt horribiles & funesti terræmotus, incendia multa, pestilentiæ, sterilitates, fames, inundationes, quales numquam memorantur, Italiæ gentes deletæ, aut multis crudeliter occisis in remotissima amandatæ, Romanorum millia multa occisa in acie, domi vero bonis omnibus spoliata, nihil ab

B adulterijs, à stupris intactum, neque prædationes, ac latrocinia per multos annos defuerunt. Et tamen hæc omnium, quæ fuerint, fæliciſſima decantantur.

Quocirca peto ab omnibus, vt mihi proferant aliquem, qui vel ex omni, vel è magna parte Italiæ sit dominatus post imperium Constantini, siue ex Imperatoribus, qui vsq. ad Momyllum Augustulũ vixerunt, siue ex Herulis, Ostrogothis, Græcis, Longobardis, Francis, Germanis, Nortmannis, Hispanis per mille ducentos octuaginta annos, ac tanta atrocitatis exempla in Italos, ac Romanos ediderit, quanta Augustus;

C Romamq. fœdiſſimis proscriptionibus laniarit;

Centum millia virorum, præmijs propositis, occidi mandarit;

Et è quadraginta sex nobilioribus Vrbibus Italiæ Ciues omnibus fundis nudatos expulerit; atque vt aiebat ille apud Vatem, ad sitientes Afros, Scythiamq. amandarit;

Decimum quemque aut quintum, Romanorum, bonis omnibus mulctarit, ignominia notatum,

Et, quo viuente, ter tam sæua inundatio Tiberis, fames, pestilentia, terræmotus, incendia, latrocinia fuisse legantur. Quamobrem fælix ille sibi, suis, ornandæq. Romæ fuit, infæliciſſimus

D in vniuersum Italis, ac Romanis, qualis nemo post Constantinũ.

Anno Vrbis 766. Christi 17. post Octauium imperare Tiberius cœpit. de quo sic Suetonius cap. 61. In omne genus crudelitatis erupit, numquam dificiente materia. Et mox. Sigillatim facta eius crudeliter exequi longum est: genera, velut exemplaria, seuitiæ enumerare sat erit. Nullus à pœna hominum cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer. Aniaduersum in quosdam CXX.

ineunte anno. accusati, damnatique multi cum liberis, atque A
etiam vxoribus suis. Interdictum, ne capite damnatos propinqui lugerent. decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnumquam & testibus: nemini delatorum fides abrogata: omne crimen pro capitali receptum est, etiam paucorum, simpliciumque verborum. Obiectum est poetæ, quod in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset: obiectum & historico, quod Brutum, Cassiumq. vltimos Romanorum dixisset. animaduersum statim in Auctores, scriptaque abolita, quamuis probarentur aliquot ante etiam annos, Augusto audiente, recitata. Et post: Citati ad causam dicendam, partim se domi vulnerauerunt, certi damnationis, sed ad vexationem, ignominiamque vitandam, partim in media curia venenum hauserunt: & tamen colligatis vulneribus, ac semianimes, palpitantesque adhuc in carcerem rapti. nemo punitorum non in Gemonias abiectus, vncoque tractus. viginti vno die abiecti, tractique. inter eos pueri, & fæminæ. immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulare, vitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ. Et cap. 62. Auxit, intenditque sæuitiam exacerbatus iudicio de morte filij sui Drusi, quem cum morbo, & intemperantia perijsse existimaret, vt tandem interemptum fraude Liuillę vxoris, atque Seiani cognouit, neque tormentis, neque supplicio cuiusquam pepercit. Soli huic cognitioni adeo per tot dies deditus, & intentus, vt Rhodiensem Hospitem, quem familiaribus litteris Romam euocarat, aduenisse sibi nunciatum torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessarijs quæstioni adesset, deinde, errore detecto, & occidi, ne vulgaret iniuriam. Carnificinæ eius ostenditur locus Capreis, vnde damnatos post longa, & exquisita tormenta præcipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum manu, & contis, atque remis elidente cadauera, ne cui residui spiritus quidquam inesset. In hunc igitur merito hi versus scripti.

Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Syllam.
Et Marium, si uis, aspice, sed reducem.

Nec non Antoni ciuilia bella mouentis,
Nec semel infectas aspice cæde manus.

Et dic, Roma perit, regnabit sanguine multo
Ad regnum quisquis venit ab exilio.

Refert

A Refert Dion, eum sæpe dixisse, Me mortuo terra cum igne misceatur; fortunatumque dixisse Priamum, quod ei vna cũ patria, & Regno perire contigisset. Tacitus autem lib. v. Nemque sum ignarus, inquit, à plerisque scriptoribus omissa multorum pericula, & pœnas, dum copia fatiscunt, aut quæ ipsis nimia, & mæsta fuerunt, ne pari tædio lectores adficerent, verentur.

Multo turpissimus autem, quoad pudicitiam, fuit Tiberius CXXI. Cæsar. de illo sicidem cap. XLIII. Secessu vero Capreensi etiam sellariam excogitauit, sedem arcanarum libidinum, in quam vndique conquisiti puellarum, & exoletorum greges se inuicem B incestarent coram ipso. Et cap. 45. Fœminarum quoque, & quidem illustrium capitibus quantopere solitus sit illudere, euidentissime apparuit Malloniæ cuiusdam exitu. Et Dion: Cæterum dedecore, atque infamia (Tiberius) opprimebatur, quod amore nobilissimorum puerorum pariter, atque fœminarum captus esset. Et Tacitus li. VI. Præpositi serui qui quærerent, protraherẽt, donã in prõptos, minas aduersũ abnuentes, &, si retinerẽt propinquus, aut parẽs, vim, raptus, suaq. ipsi libita velut in captos exercebãt.

Rursus, quantum ad alienas opes, sic idem cap. 49. Procedente CXXII. mox tempore etiam ad rapinas conuertit animum. Et mox, vbi C ostendit aliquos ob diuitias ad mortem compulsos, addit: Præterea Galliarum, & Hispaniarum, Syriæque, & Græciæ principes confiscatos ob tam leue, ac tam impudens calumniarum genus, vt quibusdam non aliud sit obiectum, quàm quod partem rei familiaris in pecunia haberent. Plurimis etiam ciuitatibus, & priuatis veteres immunitates, & ius metallorum, ac vectigalium, adempta. sed & Venonem, regem Parthorum, qui, pulsus à suis, quasi in fidem Populi Romani, cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia, & occisum.

Nec defuerunt imperante Tiberio clades acerbissimæ. nam D Romæ, vt in Chronico Eusebius notat, anno Christi 24. Pompeij theatrum est incensum, & Vrbis conditæ, iuxta Tacitum lib. 1. 768. Tiberis, continuis auctus imbribus, plana Vrbis stagnauit, relabentemque secuta est ædificiorum, & hominum strages. Sed illud omnium longe luctuosissimum, quod accidit Fidenis anno 780. cum casu amphitheatri ruinose ædificati. Obtrita, inquit Tacitus lib. IIII. vel debilitata sunt hominum quinquaginta millia: & haud multo post tantum Romæ incendium sæuijt, vt mons Cœlius totus sic fuerit exustus, vt sola Tiberij effigies fuerit intacta. Neque vero

fames

fames bis defuit, vt ex eiusdem lib. iii. & vi. apparet. Rursus 787. & Christi 38. Tiberis inundauit, ita vt multæ Vrbis partes nauibus essent peruiæ, ac plurima ædificia prope Circum, & Auentinum flammæ absumpserunt. vt Dio lib. lviij. refert. Inundatione quidem Tiberis, ædificiorum, & hominum factam stragem, scribit Tacitus lib. 1. A

An auditum tale vnquam monstrum post Constantini ætatem? an tantæ clades? Numquid hæc tempora reduci cupiunt impij? &, qui forent impij, nisi tam portentosa concupiscerent, ac funesta?

CXXIII Caligula Tiberio successit anno Christi 39. quem sibi succedere gaudebat Tiberius, quod sceleſtiſſimus esset, vt memoriam scelerum suorum maioribus Caij Caligulæ sceleribus obrueret, ac per eum maxima, & nobilissima pars Senatus necaretur; inquit Dion in Tiberio: ac de Caio quidem sic idem: Cum Caius sanguine expleri non posset, curabat, vt quamplurimi inter se dimicarent, eosq. nonnumquam binos, interdum confertos tamquam in acie congredi iubebat, ita vt sex, & viginti equites vno die cæsi sint. Tanta enim fuit eius crudelitas, vt cum defecissent damnati ad bestias, non nullos ex ea turba, quæ in tabulis consederat, corripi iusserit, & bestijs obijci, ijsq. quominus loqui possent, aut quemquam accusare, linguas præcidi mandauit. coegit etiam illustrem equitem descendere in certamen gladiatorium, quasi Agrippinę matri suæ iniuriam fecisset, eumque postea, cum victor esset, accusari, & interfici iussit, patremque eius, qui nihil commiserat, coniectum in caueam, sicut alios permultos, interemit. Et mox: Conclamante aliquando populo, Adolescens Auguste, ratus sibi iniuriam factam, quamplurimos occidi iussit. eosq. partim abstrai à spectaculis, partim abeuntes à theatro abripi (id enim sæpe facere solebat) quin etiam alio quin minatus est vniuerso populo, his verbis. Vtinam (inquit) omnes vnam ceruicem haberetis. Et post: Postquam fuit cibo, vinoq. confectus, pleroq. deiecit socios de ponte, (erat longitudo Pontis trium milliariorum inter Puteolos, & Baulos, latitudo pro ratione longitudinis, vt superaret, quem Xerses Hellespento confecit) multosq. cum veheretur nauibus rostratis, iaciebat in profundum. Et rursus. Difficile est enumerare nobiles viros, qui ab eo sunt interfecti. Et iterum: Magnum exercitum comparauit, in quo erant militum ducenta quinquaginta millia, eorumque magnam partem necauit. nam eos sigillatim, non num-

B C D

numquam etiam confertos occidebat. Et mox: Congregato autem populo, magnam vim auri, argentiq. profudit de ſuperiori
A loco, (quæ plerique dum colligerent, mortui ſunt) quod cultelli (vt aiunt) cum ijs comixti eſſent. præterea Caſſium Melinum iuſſit occidi, cœgitq. Capitonem patrem eius virum bonum, nullius accuſatum delicti, filij ſupplicio intereſſe, quod, dum à Caio peteret, vt ſibi oculos claudere liceret, iuſſus eſt pariter occidi. Hæc Dion addit, Alia Suetonius, quæ nos retulimus alibi: atque iccirco ab ijs recitandis ſuperſedemus.

Et, quantum ad caſtitatem, ſic refert Suet. cap. xxiv. Cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem fecit; plenóq. conui- CXXIV
B uio ſingulas infra ſe vicißim collocabat, vxore ſupra cubante. Et mox, cap. 36. Supra ſororum inceſta, & notiſſimum proſtitutę Pyrallidis amorem, non temerè vlla illuſtriore fœmina abſtinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, prætereq. pedes ſuos tranſeuntes, diligenter, ac lentè, mercantium more, conſiderabat, etiam faciem manu alleuans, ſi quæ pudore ſummitteret. quoties deinde libuiſſet, egreſſas triclinio cum maxime placitã ad ſe vocaſſet, paullo poſt recentibus adhuc laſciuię notis, reuerſus vel laudabat palam, vel vituperabat, ſingula numerans bona malaue corporis, atque concubitus.

C Deniq. quantum ad alienas facultates, ſic idem cap. 38. Egẽs ad rapinas conuertit animum, vario, & exquiſitiſſimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere. Et: Teſtamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij neque illum, neque ſe heredem reliquiſſent, vt ingrata, reſcidit. item cęterorum, vt irrita, & vana, quoſcumque quis diceret hærede Cæſare mori deſtinaſſe. quo metu iniecto, cum iam, & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam hæres nuncuparetur, deriſores vocabat, quod poſt nuncupationem viuere perſeuerarent, & multis venenatas matteas miſit. Et mox. Au- CXXV.
D ctione propoſita, reliquias omnium ſpectaculorum ſubiecit, & vendicauit, exquirens per ſe pretia, & vſque eo extendens, vt quidam immenſo coacti quædam emere, ac bonis exuti, venas ſibi inciderent. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante monitum à Caio præconem, ne prætorium virum, crebro capitis motu nutantem ſibi, præteriret; nec licendi finem factum, quo ad xiij. gladiatores HS nonagies ignoranti addicerentur. Et cap. 42. Nouiſſime contrectandæ pecuniæ cupidine incenſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffu-

diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquādiu volutatus eſt. Et Dion: Cæterum, conſumpta Vrbis, ac totius Italiæ pecunia, Caius in Galliam proficiſcitur, ad eam gentem fortunis, quæ tum erant maximæ, & florentiſſimæ, vna cum Hiſpanis ſpoliandam. ibi publicum crimen fuit, eſſe diuitem: atque horum poſſeſſiones cum venderet, ipſe multo inde maiorem pecuniam redegit, quod omnes cogerentur pluris, quàm res eſſent, emere. A

Talis itaque Caligula, qui imperauit, vt aliqui volunt, annis quatuor, menſibus decem, diebus octo.

Quæro itaque, an poſt Conſtantini ætatem fuerit vllus Catholicus Princeps Romæ, & in Italia, aut etiam toto orbe Catholico, qualis Caligula, tantæ diritatis, libidinis, ac rapacitatis? Ecquando fuit, qui è noſtris haberet in exercitu ducenta quinquaginta hominum millia, eoſque ipſe ſumma atrocitate occiderit, omnia libidinibus polluerit, orbem totum ſpoliarit? An hæc tempora beata? B

CXXXVI. Claudius Caligulæ eſt ſuffectus, anno Chriſti 43. de quo ſic Dion: Cum ſoleret (Claudius) expleri ſanguine, & cædibus, multas ſubitas, & temerarias cædes fecit. In cauſa fuerunt Cæſariani, vxorque eius Meſſallina; quæ temeritate, atque intemperantia omnes fœminas ætatis ſuæ ſuperauit. nam iſti, cum cuperent aliquem necatum, ſolebant perterrefacere Claudium, vt hac ratione facerent omnia, quæ ſibi collibuiſſet. Et Victor: Huius vxor (Meſſallina) primo clam, mox paſſim, quaſi iure, adulteris vtebatur; eòq. extincti cum ſuis plerique, ingenio, ſeu metu abſtinentes; de hinc atrocius accenſa, nobiliores quaſque nuptas, & virgines, ſcortorum modo ſecum proſtituerat: coactique mares, vti adeſſent. Quod ſi quis talia horruerat, affi&o crimine, in ipſum, omnemque familiam ſæuiebatur. Vt magis ipſa videretur imperare Viro, quam Imperatori nupta eſſe, ita liberti eius, poteſtatem ſummam adepti, ſtupris, & exilio, cæde, proſcriptionibus omnia fœdabant. Et Suetonius cap. 34. Sæuum, & ſanguinarium natura fuiſſe, magnis, minimiſque apparuit rebus. tormenta quæſtionum, pœnaſque parricidarum repræſentabat, exigebatque coram. cum ſpectare antiqui moris ſupplicium Tiburi concupiſſet, & deligatis ad palum noxijs carnifex deeſſet, accitum ab Vrbe veſperam vſque opperiri perſeuerauit; quocumq. gladiatorio munere, vel ſuo, vel alieno, etiam fortè prolapſos iugulari iubebat, maxime retiarios, vt expirantium faciem videret. C D

cum

A cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi paruulos ex vtroque ferro in vsum fieri sine mora iussit. Bestiarijs, meridianisq. adeo delectabatur, vt etiam prima luce ad spectaculum descenderet; & meridie, dimisso ad prandium populo, persederet; præterq. destinatos, etiam leui, subitaq. de causa quosdam committeret, de fabrorum quoque, ac ministrorum, atque id genus numero.

Quoad luxuriem, sic de illo summatim refert idem cap. 33. Libidinis in fœminas profusissimæ fuit.

Imperante Claudio, inquit Annalium lib. 12. Tacitus, cre-
B bris terræmotibus prorutæ domus; (in Vrbe) ac, dum latius metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quisque obtritus. frugum quoque egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur: nec occulti tantum questus; sed iura reddentem Claudium circumuasere clamoribus turbidis, pulsumq. in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infestos perrupit. Hæc ille. Fames hæc toto Orbe vniuersalis fuit, vt habetur in Actis Apostolicis cap. 11.

Regnauit Claudius annis tredecim, mensibus octo, diebus viginti, vt scribit Dion. Ac talis fuit, vt post ætatem Constantini
C nullus Princeps Catholicus in Italia, aut etiam non Catholicus extiterit adeo scelestus, ac perniciosus, quique tot Italorum, vel quorumuis millia per sæuitiam trucidarit.

Nero Claudio est substitutus anno Christi 57. de quo sic Dion: CXX-
Noctu Nero per totam Vrbem debacchabatur. mulieribus, pue VII.
risq. stuprũ inferebat; spoliabatq. eos, qui sibi obuiã fierẽt, percutiebat, vulnerabat, occidebat. Et mox: Domi esse, nulli tutũ erat, Nerone in domos, atque officinas insultantẽ. Et post: Eo anno magnus numerus primorum hominum mortem obierat; atque
D eorum non nullos accusatos, Neroni insidias fecisse, milites lapidibus obruerunt. Et rursus: Cupiuit (Nero) quod antea semper optauerat, Vrbem, atque Imperium viuus funditus perdere. quam quidem ob causam ipse quoque Priamum mirabiliter beatum fuisse dicebat, quod Patriam simul cum Regno perditam vidisset. Iterum, cum Romam iussisset incendi, (ait) multi in hoc grauissimo dolore in ignem se coniecerunt, & innumerabiles homines incendio perierunt. At Suetonius cap. 37. Nullus (à Nerone) adhibitus delectus, aut modus interimendi CXX-
quoscumque libuisset. quacumque de causa. dein plurimos ab eo VIII.

necatos nominatim recenset. Eutropius autem lib. 7. Infinitam A
partem Senatus (Nero) occidit. imperauit annis 13. mensibus
7. diebus 28.

CXXIX Quid autē de libidine dicemus? de eo namq. ita Suetonius cap. 29. Super ingenuorum proagogia, & nuptarum concubinatus, Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Sed illud fœdissimum, & incredibile, quod refert Dio: Publice sumptuosam (scribit) cenam Nero dedit. Huic cenæ Tigellinus præfectus fuerat, eratque eius cenæ magnificus apparatus. fuere in medio amphitheatro, & in aqua posita magna vasa vinaria lignea, & super ea tabulę fixæ. circum erant vndique tabernæ, & diuersoria ædificata: cumque B Nero, & Tigellinus cum conuiuis suis medium locum tenerent, ac in tapetis purpureis, & mollibus stragulis epularentur, cæteri in tabernis magnam lætitiam capiebant, intrabantque lupanaria, & cum omnibus mulieribus, quæ tum ibi consederant, palàm rem habebant, & impudenter. aderant autem pulcherrimæ, & clarissimæ ancillæ, liberæ, scorta, virgines, vxores multorum Ciuium, non solum plebeiæ, sed etiam nobilissimæ, & puellæ, & mulieres. poterat quisque ea, quam cuperet, potiri: negare licebat nemini. multitudo congregata videlicet ex plebeijs hominibus largiter potabat, faciebatque iniuriam libidinose. tum C enim seruus cum domina, præsente domino suo, & gladiator cum virgine nobili, inspectante patre, rem habuerunt. sequebantur inde grauissimæ, & turpissimę altercationes, vulnera, tumultus, non solum ab his, qui intus erant, sed etiam ab his, qui foris remanserant. quibus ex causis multi homines mortui, multæ mulieres suffocatæ, multę raptæ sunt. occulte noctu per totam Vrbem debacchabatur: mulieribus, puerisque stuprum inferebat. Hæc Dion. D

CXXX. De eodem sic Suetonius, quantum ad pecunias, cap. 33. Iam exhaustus, inquit, atque egens, (Nero) vt stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi, ac differri, necesse esset; calumnijs, rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit, vt è libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent vllæ familiæ, quas ipse contingeret. deinde, vt ingratorum in Principem testamenta ad fiscum pertinerent; ac ne impune esset studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea. tum, vt, lege maiestatis, facta, dictaque omnia, quibus modo delator non deesset,

A ſet, tenerentur. reuocauit & prǫmia coronarum, quæ vnquam ſibi in certaminibus Ciuitates detuliſſent. &, cum interdixiſſet vſũ amethyſtini, ac Tyrij coloris, ſummiſiſſetque, qui rundinarum die pauculas vncias venderent, præcluſit cunctos negotiatores. quin etiam inter canendum animaduerſam matronam è ſpectaculis vetita purpura cultam, demonſtraſſe procuratoribus ſuis dicitur, detractamque illico non veſte modo, ſed & bonis exſuit. nulli delegauit officium, vt non adijceret, Scis, quid mihi opus ſit; & hoc agamus, ne quis quidquam habeat. Vltimo, templis compluribus dona detraxit; ſimulacraque ex auro, vel argen
B to fabricata conflauit: in his penatium deorum, quæ mox Galba reſtituit.

Et cap. 27. Aſſueuerat (Nero) tabernulas etiam effringere, & expilare; quintana domi conſtituta, vbi partæ, & ad licitationem diuidendæ prædæ pretium aſſumeretur. Et Dion: Exiſtimauit (Nero) Imperatoriæ maieſtatis, & poteſtatis eſſe, efficere, vt nullius rei, ne viliſſimę quidem, indigeret. qua ex re cœpit (vt pareſt) magnam pecuniam conſumere, multa per iniuriam quærere, multa per vim eripere. nec enim paruo, aut abiecto animo erat. & non ſolum exegit noua vectigalia, ſed etiã inhiauit locuple
C tum facultatibus, quas per iniurias abſtulit à multis; eorumque non nullos occidit: & occulte noctu per totam Vrbem debacchabatur, mulieribus, pueriſque ſtuprum inferebat, ſpoliabatq. eos, qui ſibi fierent obuiam. & cauſa belli Britannici fuit publicatio bonorum, quæ cum eſſet primarijs eorum à Claudio remiſſa, Decianus Catus, eius Inſulæ Procurator, dicebat, eam renouari oportere. Et: Nero magnam pecuniam à priuatis, & populis, propter incendium factum, partim vi, partim de volun tate ipſorum exegit, & Populo diuiſionem frumenti abſtulit. Et: Græciam depopulatus eſt, licet eam liberam reliquerit; fe-
D citque cædes infinitas, & bona quorundam adhuc viuentium publicauit, atque innumerabilia donaria, quæ vel Romæ in templis repoſita erant, abſtulit; quæ in Vrbe erant, atque in omni Italia, ea omnia dedit Aelio Cæſariano, cui tanta facta erat omniũ rerum poteſtas, vt inconſulto Nerone bona proſcriberet, mitteretque in exilium, ac non modo plebeios homines, ſed etiam viros equeſtres, Senatorijque ordinis iuberet occidi. Et: Polycletus autem, & Caluia Criſpillina ſeparatim vitam degebant, depopulabanturque, & ſpoliabant omnia, quæ occurrerent. Et: Omnem orbem terrarum, cuius imperium tenebat, expilauit.

Ac talis Nero, qui, vt omnibus se flagitijs inuoluerit, illud eius facinorosissimum fuit, quod Romam incenderit: cum Totila partem illius tertiam tantum incenderit: vt ex Procopio liquet. A

Neque verò clades aliæ regnante illo defuerunt. Anno namque illius supremo, qui est Christi septuagesimus, accidit in Italia terræmotus, quo prata, & oliueta agri Marrucini, intercedente via publica, in contrarias sedes sunt translata. quod narrat Plinius lib. 2. cap. 83. Et Dion in Nerone, Tam ingens, inquit, terræmotus factus est, vt terra funditus conquassari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum insultare ipsi putarentur. Hæc anno Christi 70. conditæ Vrbis 812. Sed & B Eusebius anno Christi 60. vult alium Romæ terræmotum contigisse. Tacitus quidem lib. XV. ait terræmotu Pompeios ex magna parte corruisse.

Porro in Italia imperante Nerone incolarum tanta erat infrequentia, quod è Lucano supra etiam narrauimus, atque Vrbes adeo desertæ, vt opus fuerit Antium, Tarentumq. colonias deduci. neque tamen ob id satis est prouisum solitudini locorum. quod disertissime tradit lib. 14. Tacitus. & tamen hæ duæ Vrbes in fœcundissimis, & amœnissimis erant locis.

Præterea vero Britanni, sumptis in Romanos armis, eorum, C & sociorum septuaginta millia crudelissimis modis trucidarunt, vt eodem libro idem narrat: quamuis postea sint interfecta octuaginta millia Britannorum. & anno Vrbis 819. iuxta Tacitum vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit: pertulitq. violentiam ad vicina Vrbi, in qua omne mortalium genus pestilentia depopulabatur. Hæc ille lib. 16.

CXXXI Galba Neroni succedens imperauit menses septem. qualis esset futurus in posterum, non est certum. sæuissimum fuisse, D prodit cap. 12. Suetonius, hæc inquiens: Præcesserat de eo fama sæuitiæ simul atque auaritiæ, quod ciuitates Hispaniarum, Galliarumque, quæ cunctantius accesserant, grauioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset, & præpositos, procuratoresq. supplicio capitis affecisset, cum coniugibus, ac liberis. Hæc ille.

De Galba sic idem Dion: Erat in coaceruanda pecunia inexplebilis.

Suetonius cap. 18. narrat sub ingressum Galbæ terram tremuisse,

A muisse, & assimilem mugitui sonum dedisse.

Illud vero longe funestum Romæ contigit, vt, multis in ipsa Vrbe commissis prœlijs, dum pugnant de Imperio Galba, & Otho, plurimi ciuium sint vtrimque interfecti vna cum Galba.

Otho igitur, occiso Galba, tenuit Imperium dies nonaginta quinque. qualis esset in Imperio futurus, ita Dion: Non erat obscurum, eum multo etiam petulantius, atque acerbius, quam Neronem, regnaturum: nomen quidem eius sibi statim imposuit. Et mox: Eo genere vitæ, quod instituerat, quodque cum B sorore consuetudinem habebat, cæterisq. Neronianis vtebatur, omnes perterriti erant. CXXXII.

Ipso imperante Tiberis inundauit. quod ita describit Tacitus lib. 17. Tiberis, immenso auctu, prorupto Ponte Sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia, & plana Vrbis loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publico plerique. plures in tabernis, & cubiculis intercepti. fames in vulgus, inopia quæstus, & penuria alimentorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. CXXXIII

C Sed hæc ferenda essent: illud luctuosissimum. nam, cum prœlium conseruissent inter se Vitellius & Otho, Cremonæ desiderata sunt vtrimque militum quadraginta millia, inquit Dio. Cæterum scribit Tacitus lib. 2. historiarum: Italia grauius, atque atrocius, quam bello, afflictabatur. dispersi per municipia, & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi, & stupris polluere, in omne fas, nefasq. auidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. & fuere, qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsiq. milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant. Et mox: At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia D insepultorum ciuium exhorruit.

Vitellius, his de medio sublatis, ad Imperium venit: de quo Suetonius ita cap. 14. Pronus verò ad cuiusque, & quacumque de causa necem, atque supplicium, nobiles viros, condiscipulos, & æquales suos, omnibus blanditijs tantum non ad societatē imperij allicefactos, vario genere fraudis occidit; etiā vnum veneno manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione, quā is affectus febre poposcerat. tū fœneratorum, & stipulatorū, publicanorumq. qui vnquā se aut Romę debitum, aut in via portoriū flagitassent, CXXXIIII.

vix vlli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione suppli- A
cio traditum, statimque reuocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iussit, velle se dicens pascere oculos. Alterius pœnæ duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnā, Heres meus es, exhibere testamenti tabulas coegit; vtque legit coheredem sibi libertum eius adscriptum, iugulari cū libert, imperauit. Quosdam & de plebe, quod Venetæ factioni clare male dixerant, interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. nullis tamen infensior, quam vernaculis, & mathema- B
ticis, vt quisq. deferretur inauditū capite puniebat. Trucidatus est anno Christi 71. regnauit annum vnū, decem diebus exceptis.

CXXX IIII. Orto namque inter ipsum, Vespasianumque bello, pugna ad Cremonam commissa, occubuerunt hominum quinquaginta millia, teste Dione. Cremona, Romanorum colonia, cunctis, vel captis vel occisis, incensa, & euersa. Quam rem sic Tacitus describit lib. 3. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Et mox: Quadraginta armatorum millia irrupere, calonum, lixarumque amplior nume-
rus, & in libidinem, ac sæuitiam corruptior. non dignitas, non C
ætas protegebat, quominus stupra cædibus, cædes stupris miscerentur. grandæuos senes, exacta ætate feminas, viles ad prędam, in ludibrium trahebant. vbi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi, manibusque rapientium diuulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel grauia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam obuia aspernati, verberibus, tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. faces in manibus: quas, vbi prædam egesserant, in vacuas domos,
& inania templa, per lasciuiam iaculabantur. vtque exercitu va- D
rio linguis, moribus, cui ciues, socij, externi interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquā illicitum. Per quatriduum Cremona sufficit. cum omnia sacra profanaq. in ignem conciderent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, seu numine defensum. Hucusque Tacitus.

Rursus, pugnantibus inter se ijsdem, Romę perempta sunt hominum quinquaginta millia, ipse occisus, quod narrat Dio, ac Tacitus lib. 3. & 4. Atque ita intra annum militum Romanorum centum millia perempta, ac nobilissima Ciuitas euersa. Quorum nihil simile Romanis euenit post Constantinum, maximeque Ro-

mani

A mani Pontificis auctoritate inter Romanos, atque Italos vigente.

Hucusque Romani sanguinis Imperatores regnarunt. Post hos Italici tenuerunt imperium, Romamque: vt verum fuerit oraculum, quod narrat Suetonius:

Hinc ter tercentum circum voluentibus annis
Seditio perdet Romanos.

Numerant enim non nulli ab Vrbe condita ad obitum Vitellij
B annos octingentos uiginti. sic itaque circumuoluebatur sæculum nonum, cum necatus est Vitellius.

Vespasiano est Imperium delatum post annum, & dies viginti CXXXV
ab obitu Neronis. Vespasiano quidem patria fuit agri Reatini vicus Phalacrine. quamuis autem nomen Imperatoris Vespasianus ferret, Titus omnia tamen administrauit. quo tempore crudelem maxime extitisse, ait Suetonius cap. 6. his verbis: Suspectissimum quemque sibi, summissis, qui per theatra, & castra, quasi consensu, ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit. Et sequenti ait, eum, quasi alterum Neronem, creditum, & voca-
C tum. Et Victor: Præfecturam Prætorianam (Titus) patre imperante adeptus, suspectum quemque, & oppositum sibi, immissis, qui per theatra, & castra inuidiosa iactantes ad pœnam poscerent, quasi criminis conuictos, oppressit. In quibus Cæcinam consularem adhibitum cenæ, vix dum triclinio egressum, ob suspicionem stupratæ Berenices vxoris suæ, iugulari iussit. Hæc ille. Mutatis tamen moribus, Titus, adepto Principatu, optimus omnium, qui hucusque regnauerant, euasit.

De Vespasiano hæc Suetonius cap. 16. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex indu- CXXXVI.
D stria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Et Dion: Multa accipiebat à multis, cum magistratus, procurationesque prouinciarum, & officia militum, ac sacerdotia ipsa, quin responsa Principis nonnullis venderet. Hæc ille. Peruolue nunc historias, si lubet, ac post Constantinum, qui tanta fuerit rapacitate, & Italiæ sit dominatus, profer, si potes.

Titus, patri succedens, haud male se gessit. Ipso imperante, CXXXVII.
anno primo, Vesuuius, eruptione maxima flammarum facta, tot,

ac tantas

ac tantas cinerum moles euomuit, vt duas Vrbes Campaniæ nobilissimas, Pompeios, Herculanumque obruerent; in Græciam, Syriam, Aegyptum, & Africam peruenirent; Romæ theatrum replerent: ex quo pestis est oborta, terræmotus, mugitusque horrendi adeo fuerunt, cœlumq. caligine obductum tam dira spectra obijciebat, vt homines crederent Mundum ruiturum. Quæ Dio late persequitur. A

Sequenti Romæ, vt idem scribit, Serapium, Isium, Septa, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ, Pantheon, Diribitorium, Theatrum Galbæ, Scæna Pompeij, Octauiana ædificia, vna cum libris, Templum Iouis Capitolini cum proximis templis, igne sunt consumpta. Triduum durasse hoc incendium, Suetonius tradit. An tot, tantæq. clades vmquam fuerunt, post Constantinum, Romæ, & in Italia? Numquam certe. B

CXXXVIII. Domitianus, Romæ natus, Tito successit, anno Christi 84. de quo sic Eutropius lib. 7. Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio, quā patri, aut fratri suo similior (fuit Domitianus.) Et Victor: Atrox cædibus, bonorum supplicia agere cœpit. Et mox: Domitianus longe tetrior, in omne hominum genus, etiam in suos, ferarum more grassabatur. Et Dion: Spectatoribus multa (Domitianus) crebro largiebatur in sphæris paruulis, nonnunquam conuiuium faciebat eis in eodem loco sedentibus, præbebatq. sæpenumero vinum fluens nocturno tempore. quæ res, vt multitudini erat voluptati, (vt par est) ita potentibus viris causa erat interitus: multos enim occidebat, cum non haberet, vnde tantos sumptus faceret, partim reos factos in senatu, partim absentes accusatos: nonnullos quoque ex insidijs clandestinis venenis sustulit. Et deinde: Nec, quot homines interfici iusserit, dici potest. Et post: Indagatis diebus, horisque, in quibus Principes viri nati essent, plerosque etiam ex ijs, qui potentiam numquam sperauerant, sustulerat. C D

De eodem, quantum ad castitatem, ita Suetonius: Fratris filiam, adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, cum deuinctus Domitiæ nuptijs pertinacissime recusasset, nō multo post alij collatam vltro corrupit, & quidem viuo etiam tum Tito: mox patre, ac viro orbatam ardentissime, palamq. dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere.

Et, quoad alienas opes, ita idem cap. 12. Bona virorum, ac mortuorum, vsque quaque, quolibet & accusatore, & crimine corripiebantur. satis erat obijci qualecumque factum dictumq.

A ctumq. aduersus maiestatem Principis. confiscabantur alienissimæ hereditates, vel vno existente, qui diceret, audisse se ex defuncto, cum viueret, heredem sibi Cæsarem esse.

Illud autem memorabile simul, ac miserandum, contigit imperante Domitiano, quod his verbis recitat Dion: Per id tempus cœpere nonnulli acubus oblitis veneno, quos collibitũ esset, pungere. qua ex re multi eorũ, ne sentientes quidẽ, moriebãtur. multi ex illis, cum delati essent, supplicio affecti sunt: idq. non solũ Romæ, sed in omni etiam fere Orbe terrarum factũ est. Hęc ille. CXXXVIII.

Occisus est Domitianus, anno Christi 98. Vrbis 860. cum re-
B gnasset annis 15. demptis diebus 5.

Domitiano suffectus est Nerua, bonus Imperator, & Christianis amicissimus, qui regnauit (ait Dion) annum vnum, menses quatuor, dies nouem. Ac, ne vacuum foret à cladibus illius imperium, teste Victore in vita Traiani, Tiberis magna omnium pernicie late inundauit.

Sed numquid Tiberius, Caius, Claudius, Nero, in propinquos mansueti extiterunt? Audiamus, an ita sit. Tiberius matrem nihil de se male meritam sic odio persecutus est, vt toto triennio semel eam sit allocutus, ægrotam inuisere, funeri, vt mos erat, adesse
C noluerit; testamentum fecerit irritum; qui funus curauerunt, afflixerit multis modis, & in his ex equestri ordine virum ad lapides cædendos damnauerit; filiorumq. suorum alterum Drusum neglexerit mortuum, Germanico mortem dederit, eiusq. coniugem cum liberis crudelem in modum, vt Suetonius ait, afflixerit; Agrippinam nurum relegarit; oculumq. effoderit per centurionem; cumq. audisset mortuam, conquestus sit, quod laqueo strangulatam non abiecerit in Gemonias. quid, quod Neronem, Drusumque, Germanici filios, atque ex eo sibi nepotes, talibus legum pœnis non obligatos, fame necauit? è quibus hic tomẽtum è cul-
D citra propter inediam mandere est conatus, vt Suetonius scribit. nam veneno vult sublatum Dio. Verum non ita forsan crudelis Caligula qui auiam Antoniam compulit ad mortem, dato, vt est creditum, veneno, neque defunctæ vllum voluit haberi honorem, fratrem Tiberium, tribuno immisso, occidit, Seianum socerum coegit ad secandas nouacula fauces; Ptolemæum, Regis Iubæ filium, consobrinum suum, nihil male meritum, Macronemque, & Enniam, adiutores Imperij, propinquos item suos, nulli crimini obnoxios, occidi iussit. Nihilo melior Caio Caligula Claudius successor. cui non obijciemus, quod

vxorem suam Messallinam peremerit, fœminam nequissimam, sed quod Appium Syllanum, socerum suum, Liuiasque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, neptes suas, crimine incerto, nec defensione vlla data, interemit. item Cnæum Pompeium, maioris filiæ suæ virum, & L. Syllanum, minoris sponsum, generos innocentes. quæ Suetonius narrat, cap. 29. Verum, quid de Nerone dicemus? num poterimus eius infandas cædes, quibus in suos sæuijt, referre? Claudium namq. Imperatorem, Patruum magnum, Parentemq. suum adoptiuum, matri consentiens, dato veneno, interfecit; Britannicum fratrem, matrem ipsam suam Agrippinam, per quam fuerat euectus ad Imperium, cum veneno ter frustra tentasset, & alias molitus esset insidias, pugione tandem confodi iussit. ad interfectæ cadauer lætus adcurrit, membra contrectauit, alia laudans, alia vituperans. Huic, amitæ necem addidit. Octauiam coniugem sæpe frustra strangulare conatus, adulterij falso etiam crimine oneratā peremit, Poppæamq. postea ductam calce occidit; Antoniam, Claudij Imperatoris filiam, propinquamq. ob id suam, quod nuptias eius recusaret, interfecit; Aulum Plancum, affinem, per vim antea constupratum, & innocentem necauit, ob id, quod amatus esset à matre, Rufinum Crispinum, Poppæa natum, priuignūq. suum, impuberem, mergendum mari, dum piscaretur, seruis mandauit. Denique nullum genus necessitudinis, ait Suetonius cap. 35. fuit, quod non scelere perculerit. Numquid autem crudelitate cedet huic Domitianus? qui Flauium, patruelem suū, ex tenuissima, inquit idem Scriptor cap. 18. suspicione interemit. huic adiecit & Flauium Sabinum patruelem, quod eum præco perperam non Consulem ad populum, sed Imperatorem pronunciasset, vt idem cap. 11. refert. Quin Dion scribit, & Titum fratrem, quem ipse insidijs ad mortem petierat, occisum: subijcitque, tabulas repertas, in quibus notauerat omnium propinquorum, domesticorumq. nomina, quos idem statuerat necare. En igitur, quam fuerint in suos pij, post Marium, Syllamq. Principes Romani. An poterunt igitur tot Romani Principes, ex ijs, qui Pontifici Romano obedierunt, argui tantæ diritatis in suos? Quid vero tot ego ciere velim? Numquid reperientur duo Romani, qui tot suorum per summum scelus immerentes occidere vmquam, aut leuissima, aut nulla de causa sint ausi? Age, nūquid vnus Romanus? Fuerunt intra annos circiter octuaginta, ex istis, quatuor. Proferatur intra mille ducen-

tos

A tos octuaginta prope annos vnus è nostris. Vide, quid petam. Non me Romæ concludam. peruestigemus Italiæ Regiones singulas, quibus per tot sæcula Principes innumeri fuerunt, legibus Pontificijs obsequentes: an poterit erui, qui tot, ac tanta in suos admiserit? Vnum peto, Italiamq. totam pono pro vna Vrbe; mille, ac trecentos annos pro octuaginta. Rem prorsus admirabilem dicam. Totus Orbis Catholicus in iudicium vocetur; ac singuli, qui Papæ decreta sint secuti, adducantur: exquiratur, an aliquis Princeps extiterit, qui tot coniunctos innocentes interfecerit, nihil in se ausos, nulla de causa, aut tenui.

B Ac, ne quis me putet loqui temere; fuere in Anglia Riccardus Tertius, in Germania Federicus II. qui Henricum filium, Iolemq. vxorem carcere inclusos mori ob incommoda coegit; Riccardus duos ex fratre nepotes, coniugemque, vt regnaret, è medio sustulit; Petrus, cognomento Crudelis, impios illos æquasse videretur, aut aliquos etiam superasse, nisi dicamus, eum nullo modo nostris esse adnumerandum. hæreticum fuisse, tradit illorum temporum grauis scriptor Petrarcha lib. de solitaria vita. Quin & Federicus II. esset à nobis excipiendus, quod peruulgatissimum sit, eum, semper Pontifici Romano aduersatum, C paruisse illi numquam. Quot igitur, ac quantis bonis accumulatam Romam dicemus? quot, ac quantis Italiam? quot, ac quantis Orbem totum Catholicum? quando per tot sæcula numquã contigit, vt sortirentur vel vnum Principem tantæ diritatis in suos, postquam Pontifex Romanus auctoritatem suam stabiliuit; cum per annos octuaginta infelix Roma tot fuerit perpessa.

Hactenus Italici sanguinis Imperatores rerum sunt potiti. Ex hoc exteri prope cuncti, vt paulo post ostendemus. Sed ex ijs, quæ adduximus, apparet clarissime, per annos centum viginti-D duos à Principatu Augusti solius vsque ad Neruæ mortem, crudelissimos homines, rapacissimos, & libidinosissimos omnium mortalium Romæ dominatos, sæuitiamq. incredibilem in suos ciues, ac prouinciales exercuisse, ac fuisse ab istis prope cunctos sibi obstrictos vinculo cognationis extinctos.

Interrogo Peritos igitur historiarum, num legerint apud vllos probatos auctores, post ætatem Constantini, ab anno scilicet 312. Romæ, vel in Italia natos tot fuisse, ac tam sæuos Imperatores, Principesve vllos, Catholicæ Religionis cultores, in suos Romanos, aut Italicos? Numquam reperient, quamuis cuncta

 euoluant.

euoluant. Et hoc igitur est Vrbi, Italiæq. bonum ab auctorita- A
te Pontificia, qui per tot sæcula tantam sæuitiam, tot Princi-
pum, ciuiumq. suorum, aut prouincialium nullo modo sint ex-
pertæ. Fuerunt Romæ factiones Vrsinorum, Columnensium-
que, quæ tamen sunt sublatæ: ex quo magis in Vrbe Pontifex
valet, sed numquam per illos tam feræ atrocitatis exempla edi-
ta. At exteri fuerunt, inquiet aliquis. Sed neque hos fuisse
mox suo loco aperiemus. Nunc illud vrgeo, vt producatur ali-
quis Romæ, vel in Italia Princeps, Ciuisve ortus, qui tam fe-
rus in Romanos Ciues suos fuerit: & tamen centum octuaginta
annis oppono mille ducentos octuaginta, & plures, qui transa-
cti sunt ab imperio per Constantinum Romæ inito vsque ad æta- B
tem nostram. Quod eo magis est mirandum, quod à primo ci-
uili bello Mariano vsque ad Augusti Principatum numerantur
anni circiter quinquaginta, quibus quinque priuati ciues, Ma-
rius, Sylla, M. Antonius, Lepidus, Octauius, nihil diritatis in
suos Ciues omiserunt, vel in innocentes, vt apparet. Quam-
obrem nunc aliud peto, vt proferatur dimidium tot Ciuium, vel
Principum, qui Romæ, vel in Italia nati sæuierint adeo in Ci-
ues Romanos, vel Italos per tot annorum sæcula, quæ præterie-
runt ab imperio Constantini, cum tamen intra annos centum vi-
gintiduos tot à nobis fuerint enumerati. C

Quid vero tot exigam? Satis erit mihi vnus. Vide, quæso,
quo me redigam. numerauimus octo Ciues, Tyrannideq. arre-
pta Imperatores efferatissimos, Octauium, Tiberium, Caligu-
lam, Claudium, Neronem, Othonem, Vitellium, Domitia-
num. Pro istis, qui intra annos centum octuaginta fuerunt, de-
tur mihi vnus è nostris Romæ Romanus, aut Italicus intra an-
nos mille ducentos octuaginta, qui talia patrauerit in Roma-
nos, cum tamen post Constantinum Magnum Romæ imperaue-
rint Constantinus II. Gratianus, Valentinianus II. Constan-
tinus, Honorij affinis, Valentinianus III. Maiorianus, Iulius D
Nepos, quos omnes, aut Romani sanguinis, aut Italici fuisse qui-
dam volunt. Sed adhuc maiora sum dicturus, nihilq. diffiden-
tia à præscripto veritatis.

Non enim modo nulli Romanorum, vel Italicorum fuit tan-
ta in Romanos atrocitas, verum neque vlla fuit Vrbs Italiæ,
quæ tot produxerit in suos, aut Ciues, aut Italicos adeo sæuos,
eosdemq. Pontificijs legibus subiectos, Catholiceq. Religioni
addictos. Numquid vero hic nobis erit finis? Neque vnum re-

periri

A periri contendo Italicum, qui in quemuis Italiæ Populum talia ſit auſus. quin, ſi perſcruteris omnia Catholicorum, quos impij ad ignominiam Papiſtas appellant, (quod nos gloriæ ducimus) loca per tot ſæcula, nullus reperietur talis, qualis ex iſtis quilibet fuit interuallo temporis tam paruo.

B

C

D

LIBER

Atrocissima facta Imperatorum, qui è duodecim barbaris nationibus Italiæ sunt dominati: clades horrenda, terræmotus, inundationes, sterilitates, pestilentia, incendia, dirutæ Vrbes, irruptiones barbarorum. Cap. I.

B

TALICI sanguinis Imperatores hucusque in Italia regnasse, ac pessimos fuisse, ostendimus. Ex hoc exteri plerique omnes flagitiosissimi sunt dominati; vt pudeat eorum, qui, Romano Imperio stante, nullos exteros, quos ipsi Barbaros vocant, Italiæ dominatos esse, non sunt veriti memoriæ mandare.

CXL. Anno Christi centesimo imperare Traianus cœpit. Hispanus autem fuit. & ante ipsum nemo alterius nationis, ait Dion, Imperium Romanorum obtinuerat. C præfuit annis decem & nouem, mensibus sex, diebus quindecim. Qui cum vocetur optimus, vno tamen munere gladiatorũ millia decem dedit, qui mutuis vulneribus ad oblectandum Populum se conciderent. quod Dio refert. Illo imperante, magna clade ædium, Tiberis inundauit, ac pestis fuit. Hanc inundationem Plinius describit lib. 8. ep. scribens ad Macrinum. Hic assiduæ, inquit, tempestates, & crebra diluuia. Tiberis alueum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur. quamquam fossa, quam prouidentissimus Imp. fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quaq. planum solum, pro solo cernitur: D inde, quæ solet flumina accipere, & permixta deuehere, velut obuius retro cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoq. adiacentibus villis velut inuitatus, retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, & fregit, & rapuit. subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem supellectilem, alibi instrumen-

A instrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hic soluta, & libera armenta: atque inter hæc, arborum truncos, aut villarum trabes, atque culmina, varie, lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines: perrupta opera, quibus pretiosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monumenta: multi eiusmodi casibus debilitati, obtriti, & aucta luctibus damna.

Anno septimo Romæ domus aurea conflagranit, quæ Vrbem totam cingebat, Plinio teste lib. 36. cap. 15. decimo tertio Pan-
B theon fulmine est concrematum: quod Eusebius refert.

Anno præterea decimo sexto tantus Antiochiæ terræmotus fuit, vt pæne totam subuerterit. cumq. in ea Traianus hiemaret, ingens militum numerus Italicorum, Romanorumq. est oppressus. quin ait Dion, in vna Vrbe Antiochiæ omnis Orbis terrarum subiectus Imperio Romano detrimetum accepit. Sub imperij finem Iudæi in Aegypto, & Cyrene, Romanorum, Græcorumq. ducenta millia, in Cypro ducenta quadraginta millia trucidarunt, vt Dio scribit. Hæc scilicet illorum temporum fælicitas ijs, qui Romani esse voluissent.

C Vt igitur bonus vocari Traianus possit, Romæ certe, & Italiæ imperante illo maximæ omnium clades intra annos decem, & nouem fuerunt. Vt vix post Constantinum possit inueniri tempus, quo fuerint Romæ inundatio Tiberis, pestilentia, incendium, ac denique tot millia Romanorum fuerint occisa, ac terræmotibus obtrita.

Anno Christi 120. imperauit Hadrianus, quem non Hispanica Patria, quibuslibet humanitatis studijs aptissima, sed sæuitia Barbarum facit. Testatur Spartianus, ipsum fuisse Italica Hispaniensi natum, atque Hadriani Afri filium. de eo sic Dion ad finem vi- CXLI.
D tæ: Hadrianus in odium venit propter nefarias, & indignas cædes, quas initio, & sub finem Principatus fecit. Et in principio: Hadrianus, quamquam fuit Princeps humanissimus, tamen, propter cædes quorundam bonorum Ciuium, quas, & initio Principatus, & paulo antequam moreretur, fecit, culpa non caruit; parumq. absuit, quin ob eam causam ne in heroum quidem numerum referretur. ij, quos, statim vt adeptus est Principatum, interfici iussit, fuere Palma, Celsus, Nigrinus, & Lusius, quod insidias ei in venatione fecisse dicerentur; itemq. alij potetissimi, ac præclarissimi viri ob alias causas occisi sunt. pro-

pter

pter quos Hadrianus, cum vulgo murmurari intelligeret, non A
modo se purgari voluit, verum etiam, interposito iureiurando, negauit eos iussu suo fuisse interfectos. paulo vero antequam discederet è vita, Seuerianum, Fuscumq. nepotem eius necari iussit. Et mox: Multos, propterea quod in aliqua arte, aut facultate excellerent, oppressit, multosq. sustulit, cupiens scilicet ipse omnibus antecellere. ea causa fuit, cur Fauorinum Gallum, ac Dionysium Milesium sophistas tollere conatus sit, dum sectatores eorũ perderet. Hæc Dion. At Spartianus: Facile de amicis, quidquid insusurrabatur, audiuit (Hadrianus) atque ideo prope cunctos, vel amicissimos, vel eos, quos summis honoribus B
euexit, postea vt hostium loco habuit, vt Tatianum, & Nepotẽ, & Septitium Clarum. Nam Eudæmonem prius conscium Imperij ad egestatem perduxit; Polenum, & Marcellum ad mortem voluntariam coegit; Heliodorum famosissimis literis lacessiuit; Tilianum, vt conscium tyrannidis, & argui passus est, & proscribi; Vuidium Quadratum, & Catilium Seuerum, & Turbonem grauiter insecutus est; Seruianum sororis virum nonagesimum iam annum agentem, ne sibi superuiueret, mori coegit; libertos denique, & nonnullos milites insecutus est. Et mox: Omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ vsque eo repressit, donec C
in villa Tiburtina profluuio sanguinis pene ad exitum venit. tũc libere Seruianum, quasi affectatorem imperij, quod seruis Regis cenam misisset, quod in sedili Regio iuxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit. multis alijs venena data ab Hadriano. Et post: Ob leues offensas plurimos iussit occidi. Ac talis fuit iste, qui imperauit, vt idem Scriptor prodit, annis XXI. mensibus XI. Fuerunt eius temporibus, inquit Spartianus, fames, pestilentia, terræmotus, ac Tiberis inundatio. D

CXLII. Hadriano successit Antoninus Pius Nemausensis Gallus anno Christi 140. & præfuit vigintiduobus annis, mensibus septem, diebus sex, pius, ac bonus.

Hoc imperante, tanta Romæ caritas annonæ fuit, vt lapidibus à Plebe Romana, inquit Victor, perstringeretur.

Circus etiam corruit, incendiumq. exortum trecentas quadraginta insulas, seu domos absumpsit. Tiberis præterea inundauit, vt refert Capitolinus.

Anno Christi 163. M. Aurelius, & L. Verus Antonini Imperatores, Romæ præfuerunt. & regnauit ille, hoc defuncto, annis

A nis decem, & nouem, mensibus nouem; quo tempore inquit Eutropius lib. 8. vniuersi exercitus perierunt. sub hoc enim tantus casus pestilentiæ fuit, vt post victoriam Persicam, Romæ, ac per Italiam, prouinciasque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiæ languore defecerint. Hæc ille. Hinc factum, vt Marcomanni vsque ad Aquileiam cuncta obuia in Italia vastantes irruperint. Famem fuisse scribit Capitolinus, & inundationem Tiberis, his verbis: Interpellauit istam fælicitatem, securitatemq. Imperatoris Tiberis inundatio, quæ sub eo grauissima fuit. quæ res, & multa Vrbis ædificia vexauit, & plurimum B animalium interemit, & famem grauissimam peperit. Ita Capitolinus. Et Aurelius Victor: Per omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamq. bella feruebant; terræmotus non sine interitu ciuitatum; inundationes fluminum, lues crebræ, locustarum species agris infestæ prorsus, vt propenihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici, seu cogitari queat, quod non illo imperante (Antonino philosopho) sæuierit.

Sic itaque, imperantibus tribus istis Antoninis, tot, ac tantæ clades in Vrbe, & Italia fuerunt, vt eam breui tot, ac tantas exstitisse post Constantinum numquam facile legamus.

C Anno 182. Commodus, patri succedens, rerum potitus est annis 12. mensibus nouem, diebus quatuordecim. De hoc ita Lampridius: Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit, & submotos vsque ad ægritudinem desiderauit. Et: Honestissimos, quosque aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum abiecit. Rursus: Hac igitur lege viuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum, meretricumq. delectu ad formæ speciem conscijuit, ac trecentis alijs puberibus exoletis, quos æque ex plebe, ac nobilitate, nuptijsq. forma disceptatrice collegerat, in Pala- CXLIII

D tio per conuiuia, & balneas bacchabatur. Et: Feminæ nonnullæ per prouincias à Perennio ob diuitias insimulatæ spoliatæ sunt, vel etiam interemptæ. His autem, quibus deerat ficti criminis appositio, obijciebatur, quod scribere voluissent Commodum heredem. Iterum: Tunc primum vigintiquinque Consules in vnum annum; venditæq. omnes prouinciæ. omnia Cleander pecunia venditabat; reuocatos de exilio dignitatibus ornabat; res indicatas rescindebat. Idem Scriptor, plurimis connumeratis, qui per summum scelus occisi fuerant, subijcit: Inter plurimas cædes multorum ciuium, quasi quidam nouus Sylla,

M idem

idem Commodus ille Pius, ille Felix finxisse etiam quandã contra se coniurationem dicitur, vt multos occideret. Et: Sacra Mithriaca homicidio vero polluit, cum illic aliquid ad speciem timoris, vel dici, vel fingi soleat. Et: Siquis sane se mori velle prædixisset, hunc inuitum præcipitari iubebat. Mox: Multos præterea passim extinxit, alios quia Barbarico habitu occurrerant, alios quia nobiles, & speciosi erant. Deinde: Vendidit etiã suppliciorum diuersitates, & sepulturas, & immunitates malorum, & alios pro alijs occidit. vendidit etiam prouincias, & administrationes, cum hi, per quos venderet, partem acciperent; partem vero Commodus: vendidit nonnullis & inimicorum suorum cædes. Denique: Vrbem incendi iusserat vt pote Coloniam suam. Hæc Lampridius: At Dion: Confunderem inquit, & perturbarem historiam, si scriberem accurate de singulis, quos ille adductus non solum falsa calumnia, & suspicione non vera, verum etiam propter opes maximas, nobilitatemq. generis, & excellentem præstantiam doctrinæ, atque ob alias virtutes interfecit. Hactenus isti scriptores.

An fuit igitur vmquam talis in Italia Rex, aut Princeps vllus? an orbe Catholico toto, qui fuerit Pontificis Romani studiosus? An isthæc antiquorum temporum beatitudo?

CXLIV Sed, numquid alia luctuosa defuerunt? tantam fuisse inopiã rei frumentariæ scribit Dio Commodo Imperante, vt Populus occiderit Cleandrum Commodi amicissimum: Idem scriptor, Per id tempus, inquit, tanta pestilentia fuit, quantam numquam fuisse cognoui: nam vno die moriebantur sæpe numero ad duo millia hominum. Hinc ne finis erit malorum? Multi non solum (scribit idem) in Vrbe, sed etiam sub omni fere Imperio Romano necabantur à maleficis hominibus, quod acus oblitas venenis quibusdam pretio, atque mercede adducti in alios conijcerent, (id malum etiam extiterat Domitiani temporibus) ob eamq. causam innumerabiles homines interibant. Bis incendiũ fuisse notat in Chronicis Eusebius: semel anno octauo, cum fulmine Capitolium, Bibliotheca, ac vicinæ ædes sunt concrematæ; iterum duodecimo, cum Palatium, Vestæ ædes, plurimaq. Vrbis pars est solo coæquata, inquit ille. Hoc late describit Herodianus, Totum, inquiens, de improuiso Pacis templum consumptum incendio est: quod vnum scilicet opus cunctorum tota Vrbe maximum fuit, atque pulcherrimum: idem templorum omnium opulentissimum, egregieq. munitum, multoq. ornatum

tum

A tum auro, & argento: quippe vniuersi fermè suas illuc diuitias, quasi in thesaurum congerebant: ideoq. per noctem debacchatus ignis multos ex opulentis egenos reddidit. quapropter communem quidem iacturam publice omnes, suam autem quisque priuatim deplorabat. Sed, vbi templum omne consumptū ignibus est, plurima quoque, & pulcherrima Vrbis ædificia conflagrarunt: inter quæ etiam Vestæ templum, & multæ præterea, pulcherrimæq. Vrbis partes combustæ; plurimosq. dies peruagatum incendium non prius sedatum est, quàm repentinis imbribus extingueretur.

B Ac talia temporibus his contigere; Numquam post Constantinum, nisi cum Pontifex Romanus indignissime est habitus, eiusq. auctoritas imminuta, & oppressa; vt, cum Romæ tertiam partem Gothi euerterunt.

Commodo occiso suffectus est Pertinax bonus Princeps, qui ob id à Prætorianis est interfectus post 82. dies. quod illi, rapinis, & iniurijs inferendis assueti, refugerent omnem disciplinam, rapere, inquit Herodianus, cupientes: vt sciamus, quo statu essent omnium bona ante Constantinum. Substitutus est illi Didius Iulianus, qui pretio comparauit apertè imperium ve-
C nale à Prætorianis anno 195. quo, & necatus est à Seuero. Obseruat Herodianus, ex hoc tempore fuisse Prætorianis immanem licentiam rapiendi aliena, ac nihil non mali miscendi. quæ videtur fuisse causa, cur sustulerit Prætorianos Constantinus. Ex hoc tempore præterea lecti Imperatores plerumq. à militibus per factiones, ijq. lecti, per quos cuncta ipsis licerent, homines Barbari, ac dirissimi, qui contra voluntatem Senatus, Romæ, & Italiæ per summam crudelitatem dominabantur.

Igitur Anno 196. Septimius Seuerus Libya oriundus, è Lepti, CXLV.
vt habent Spartianus, & Eutropius (Leptis vero est in Libya, vt
D discimus è Ptolemæi lib. IV. tabula Libyæ II. & Plinio lib. V.) est imperator factus à militibus apud Carnutum, inquit Spartianus. de quo sic ille: Post hoc de sua clementia disseruit, (Seuerus in senatu) cum crudelissimus fuerit, & Senatores conscriptos occiderit. occidit autem sine causæ dictione hos nobiles. Et mox, enumeratis quadraginta, & vno Senatoribus, addit: Horum igitur tantorum, ac tam illustrium virorum (multi in his cōsulares, multi prætorij, omnes certe summi viri fuere) interfector Ab Afris vt Deus habetur. Et post: Multos inter hæc causis, vel veris, vel simulatis occidit. damnabantur autem plerique,

cur iocati essent; alij, cur tacuissent; alij, cur pleraq. figurata di- A
xissent, vt esset Imperator vere nominis sui, verè Pertinax, verè
Seuerus. Et iterum: Inter hæc Pescennianas reliquias Plautia-
no auctore persequebatur; ita, vt nonnullos etiam ex amicis suis
quasi vitæ suæ insidiatores appeteret, multos etiam quasi Chal-
deos, aut vates, de sua salute consuluissent, interemit; præcipue
suspectos, vnumquemq. idoneum imperio. Rursus: Infinita mul-
torum cæde crudelior habitus. At Dio, qui tum vixit, in Sena-
tu Romæ tum perspicuum fuit nihil esse in ipso (Septimio Seue-
ro) boni Principis, tum vero multo magis nos, populumq. per li-
teras perterruit: quippe qui potitus omnibus armatis militibus B
euomebat apud inermes omnem iram, quam longo tempore an-
te in ipsos conceperat: sed, & nobis timorem longe maximum
fecit, cum se Marci filium, & Commodi fratrem diceret, & Com-
modo, in quem antea contumeliosus fuerat, heroicos honores da
ret. nam, cum haberet orationem in Senatu, extolleretq. Syllæ,
Marij, & Augusti acerbitatem, ac crudelitatem, veluti rem tutis-
simam; modestiam autem, & humanitatem Pompeij, atque Cæ-
saris, vt rem illis ipsis perniciosam, deprimeret, ad defendendum
Commodum processit, increpans Senatum, quod immerito eum
notaret ignominia. Et post, vbi dixit viginti nouem Senatores ab C
ipso necatos, eumq. ad bellum deinde profectũ subijcit: Interea
Plautianus, cuius erat apud Seuerum maxima auctoritas, quiq.
Præfecti potestatem habebat, eratq. omnium hominum poten-
tissimus, morte affecit magnum numerum priuatorum hominũ,
& optimatum. is erat homo inexplibili cupiditate: omnia enim
petebat ab omnibus, & capiebat omnia; nullamq. gentem, nul-
lam ciuitatem reliquit, quam non prædaretur: cumq. cuncta
diriperet vndequaque, ea congerebat in domum suam. Hæc Dio
de Plautiano, qui socer erat Seueri, ac postea iussu ipsius est inter-
fectus vna cum multis alijs, vel innocentibus. Hinc idem: Inte- D
rea Seuerus aperiè multas cædes fecit, atque in primis Quintilli
Plautiani viri nobilissimi, qui erat vnus ex primis Senatoribus:
cumq. iam esset grandis natu, viueretq. ruri, nec quidquam quæ-
reret, aut faceret curiosius, tamen calumniam non effugit, subla-
tusq. est. Hæc Dio: qui deinde narrat, occisum Apronianum, qui
præerat Asiæ, non alia de causa, nisi quod eius nutrix somniata
esset illum regnaturum: ob eamq. causam similiter occisus Mar-
cellinus. Seueri hæc vltima verba ad filios fuerunt. Locuple-

tate

A tate milites: ceteros omnes contemnite. Regnauit annos decem, & septem, menses octo, dies tres. duo bella ciuilia gessit contra Albinum, & Nigrum, diuersis temporibus, ac locis, in quibus innumerabiles ceciderunt. CXLVI

Anno 213. Antoninus Bassianus Caracalla, Patri, quem gladio conatus est occidere, successit: statimque, vbi potuit, Getam fratrem, post multas vtrimque suorum cædes editas in Vrbe, necauit, & quidem in sinu matris, vt solus imperaret. Post hoc, ait Spartianus, Capitolium petijt, & eos, quos occidere parabat, affabiliter est allocutus; innitensq. Pa-B piniano, & Chiloni, ad Palatium redijt. Cum flentem matrem Getæ vidisset, aliasq. mulieres, post necem fratris mulieres occidere conatus est. sed ob hoc retentus, ne augeretur fratris occisi crudelitas, Lætum ad mortem coegit, misso à se veneno. ipse enim inter suasores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemptus est. ipse mortem eius sæpissime fleuit. multos, qui cædis eius conscij fuerant, interemit, eumque, & imaginem eius honorauit. post hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cena miserat, iussit occidi: qui cum se præcipitasset percussorum timore, & ad vxorem C crure fracto erepsisset, tamen per ludibrium à percussoribus deprehensus est, & occisus; occidit etiam Pompeianum Marci Nepotem ex filia natum, & ex Pompeiano, cui nupta fuerat Lucilla post mortem Veri Imperatoris. Et mox, vbi retulit interfectum summo scelere Papinianum Iurisconsultum, quod in Senatu noluerit approbare sua sententia cædem Getæ, filiumq. ipsius, & Petronium, subijcit: Iisdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris eius partibus fauerant. occisi etiam liberti, qui Getæ administrauerant. cædes deinde in omnibus locis, & D in balneis factæ, occisiq. nonnulli etiam cenantes. Et post, relatis aliquorum, qui sunt occisi, nominibus, addit: Multas præterea postea cædes in Vrbe fecit, passim raptis à militibus non nullis hominibus, & occisi, quasi seditionem vindicans. Heluium Pertinacem suffectum Coss. ob hoc solum, quod filius esset Imperatoris, occidit. neque cessauit vmquam sub diuersis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. sæpe in Senatum, sæpe in Populum superbum inuectus est, aut edictis propositis, aut orationibus editis, Syllam se etiam ostendens futurum. Denique sic idem scriptor: Hic (Caracalla) omniũ durissimus,

durissimus, &, vt vno complectar verbo, parricida, incestus, A patris, & matris, & fratris inimicus in Deos est relatus. Ac Xiphilinus ex Dione, Mihi, inquit, non est necesse percensere, numerando omnes clarissimos viros, quibus ille nullam iustam ob causam mortem attulit. quamquam enim Dio, quod essent celeberrimi viri, atque notissimi illis temporibus, omnes perse-quatur nominatim; tamen mihi satis erit dicere, eos omnes, quos ipsi collibitum fuit, quoquo iure quaq. iniuria morte affectos, Vrbemq. Romam priuatam bonis viris, comminutam, & quodam modo mutilatam fuisse. Et rursus: Si quis vel solum nomen Getæ scripsisset, aut pronunciasset, statim morte mulctabatur, adeo vt ne Poetæ quidem in comœdijs eo nomine deinceps vterentur. B Idem narrat, ab ipso gladium, quo fratrem peremerat, Deo consecratum. & post innumeras cædes atrociter factas, nobiles cunctos Alexandrinos ad conuiuium vocatos, ceteros autem domi occlusos ab ipso interemptos, non aliam ob causam, nisi quod ab Alexandrino Populo argueretur ob multas causas, ac præsertim ob cædem fratris, indignissimis modis habitum Romanum Senatum. Hic regnauit annos duos, menses sex, dies aliquot. Ac tales fuere è Libya oriundi Imperatores. Vbi nunc igitur Macchiauellus, qui dicit, Romani Pontificis culpa fieri, vt Italia diripiatur à Barbaris? an non hi barbari erant? C an non Italiam maxime diripiebant? Quis autem Rex post Constantinum tam fœda patrauit, stante Pontificis Romani auctoritate?

CXLVII. Anno 219. Macrinus natione Maurus, Caracallæ est suffectus. qui magnum, inquit Capitolinus, numerum Equitum, & Senatorum per calumniam interemit; eos, quos moleste ferre suspicabatur aut ignobilitatem eius, aut inopinatam adeptionem imperij, tractabat incuriosius, eosq. de medio tollebat. D tribunum, qui excubias deseri passus est, carpento rotali super adnexum per totum iter viuum, atque exanimem traxit. reddidit etiam Mezentij supplicium, quod ille viuos mortuis illigabat, & ad mortem cogebat longa tabe confectos. viuos etiam homines parietibus inclusit, & struxit. Hæc ille. peremptus est Macrinus, cum filio Diadumeno, ac talis fuit, vt tam dirum numquam passa sit Italia post ætatem Constantini.

CXLVIII. Anno 220. excepit, occiso Macrino in acie, Imperium M. Aurelius Antonius Heliogabalus, siue Auitus Pseudantoninus Varius. E Syria fuit. de illo sic Lampridius: Cecidit & humanas hostias,

A stias, lectis ad hoc pueris nobilibus, & decoris per omnem Italiam patrimis, & matrimis, credo, vt maior esset vtrique parenti dolor. omne denique magorum genus aderat illi; operabanturq; quotidie hortante illo, & gratias dijs agente, quod amicos eos inuenisset, cum inspiceret exta puerilia, & excruciaret hostias ad ritum gentilem suum. Et: Cum ipse priuatus (Heliogabalus) diceret se Apicium, Imperator vero Neronem, Othonem, & Vitelliū imitaretur. Et: Oppressit in triclinijs versatilibus Parasitos suos violis, & floribus, sic, vt animam aliqui efflauerint. Et: Serpentes per Marsicæ gentis Sacerdotes col-
B legisse fertur, eosq subito ante lucem, vt solet populus ad ludos celebres conuenire, effudisse, multósq. afflictos morsu, & fuga. Et: Parasitos ad rotam aquariam ligabat, & cum vertigine sub aquas mittebat, rursúsq. in summum reuoluebat. eosq. Ixionios amicos vocauit. Hic regnauit annos tres, menses nouem, dies quatuor.

An non autem Heliogabalus hic barbarus fuit? An non Italiam spoliauit, ac miserrime vexauit? Et quis vnquam talis post Constantinum fuit in Italia, vigente Romani Pontificis auctoritate? Nullus certe. Quid igitur impius aduersus illam latrat?
C Anno 224. interfectus est Heliogabalus. Cui succedens Alexander Mammeæ bene imperauit. Sed, hoc occiso per militarem tumultum,

Anno 237. Maximinus cum filio è Thracia natus imperauit. CXLIX
de quo sic Capitolinus: Tam crudelis fuit, vt illum alij Cyclopem, alij Busiridem, alij Scirronem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus eum tantum timuit, vt vota in templis publice e priuatimq. mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille vnquam vrbem Romam videret. audiebat enim alios in crucem sublatos, alios animalibus nuper
D occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos. atque omnia hæc sine delectu dignitatis. cum videretur disciplinam velle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiam corrigere voluit: quod non conuenit Principi, qui velit diligi. erat enim ei persuasum, nisi crudelitate imperium non teneri, simul & verebatur ne propter humilitatem generis barbarica nouitate contemneretur. Et: Ignobilitatis tegendæ causa, omnes conscios generis sui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei sæpe misericordiæ, ac pietatis causa pleraq. donauerant. neque enim fuit crudelius animal in terris. omnia sic in viribus suis ponens, quasi

quasi non posset occidi. Et: Nobilem circa se neminem passus A est, prorsus vt Spartaci, aut Athenionis exemplo imperaret. Et: Cum esset ita moratus, vt ferarum more viueret, tristior, & immanior factus est. Et: Denique sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, omnium bona sustulit, & plus quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit. Et: Cum Romani eius crudelitatem ferre non possent, quod delatores euocaret, accusatores immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicumque in iudicium venissent. Imperauit triennio, & paucis diebus, ait Eutropius. B

CL. Quæro igitur, an hic Barbarus fuerit, & an talis in Italia post Constantinum regnarit. Sed illud longe acerbissimum non est nobis omittendum. nam Romæ, coorta seditione inter Prætorianos, qui Maximino studebant, & Populum Romanum, qui Balbino, sæpius cõmissæ pugnæ, plurimiq. sunt occisi, ac magna pars Vrbis incensa, ac tota direpta fuit. Alibi in Balbino idem testatur, Vrbis maiorem partem perijsse. sic enim ait: Populus à Prætorianis laniatus est: denique magna pars Vrbis incensa est. Et Herodianus: Neque vero pauci extincti mortales, quod ianuis igne occupatis, proripere se domo copia non foret: bonaq. diuitum direpta penitus, immiscente se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoque, & tenui plebecula: sed adeo peruagatum longe lateq. incendium est, vt plus multo consumpserit, quàm quantum spatij maxima quæq. Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille. Quæ quidem Romani Pontificis auctoritate in Italia vigente nunquam contigerunt. C

CLI. Anno 241. occisis Aquileiæ, dum bella ciuilia feruerent in Italia, quibus Italorum multa millia cæsa, Maximinis, præfuit Gordianus bonus imperator. Sed, ne libera à cladibus Italia foret, quid acciderit, è Capitolino referamus: Fuit, inquit ille, terræmotus eousque grauis imperante Gordiano, vt ciuitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totam Vrbem, totumq. orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Sic ille. Atqui post Constantinum nihil simile in Italia legimus accidisse. D

CLII. Anno 246. Gordiano occiso, suffectus est Philippus Arabs, vna cum filio: quos Maximinis crudelitate æquales fuisse, asserit Vopiscus in Aureliano, his verbis: At contra quæ series malorum? vt enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones,

quis

A quis ferat Maximinos, & Philippos, atque illam inconditæ multitudinis fœcem? Hæc ille. Cumq. à nemine Philippi vita, nisi à Victore, summatim sit memoriæ mandata, atrocia ipsius facinora non possumus recensere. Illud è Capitolino in Gordiano Iuniore constat, malis eius artibus interfectum Misitheum Præfectum Prætorio, cuius singulari virtute Resp. stabat, postea vero Gordianum. Quo circa, cum se Christianæ Religioni vellet addicere, à Fabiano Papa non nisi in humilem pænitentium locum recipi, propter multa delicta, quæ ab illo ferebantur admissa, voluit, vt narrat Eusebius historiæ Ecclesiasticæ lib.
B 6. cap. 27. Regnauit annis septem.

Certe, & hic Barbarus fuit, atque adeo crudelis, vt nullus ei similis in Italia post Constantinum regnarit.

Ac, ne quid ad cumulum malorum Romæ deesset, memorat in Chronico Eusebius, anno Philippi tertio theatrum Pompeij incensum, & hecatostylon.

Anno 253. Philippis occisis, Decius cum filio successit, è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, inquit Eutropius: eoq. imperante Amphitheatrum, quod Eusebius notat, est incensum. Qualis autem fuerit, quando ipsius vitam nemo describit, scire
C non satis possumus: quamuis eum dicat Victor cunctis virtutibus instructum. Sed ipse cum filio, vna cum toto exercitu, à Scythis in Mœsia est obtruncatus. quod Constantinus in oratione, quam recitat Eusebius, narrat.

Anno 254. imperium Decij exceperunt Gallus Hostilianus, CLIII.
Meninge in Africa natus, & Galli filius Volusianus, Lybici, qui sunt exercitu profligato occisi, non completo biennio, ad Interamnam, ab Aemiliano Mauro, qui & ipse interfectus est ad Pontem Sanguinarium, prope Spoletum, cum tenuisset imperium mensibus, ait Eutropius, tribus.

D Sic igitur tres Imperatores Barbari Italiam tenuerunt, atque intra annos quatuor cum suis exercitibus cæsi, commotis in Italia ciuilibus inter eos bellis, quibus multitudo incredibilis est absumpta. Quod numquam legimus accidisse post Constantinum.

Præterea vero pestilens morbus, ait Eusebius, totius Orbis multas Prouincias occupauit, ita, vt sola pestilentia, morbis, atque ægritudinibus Galli, & Volusiani notus fuerit Principatus, inquit Eutropius.

Licinius Valerianus his successit, anno 256. qui cæso exercitu CLIV.

victus à Sapore, Persarum Rege, captusq. ignobili seruitute con- A
senuit. nam, quamdiu vixit, Sapor, incuruato eo, pedem ceruici-
bus imponens, equum conscendebat. Quod nulli vmquam Prin-
cipi Catholico, qui paulo sit illustrior, scimus obtigisse.

CLV. Anno igitur 261. Gallienus eius filius, imperium iniuit. de quo sic Pollio: Natus abdomini, & voluptatibus, dies, ac noctes vino, & stupris perdidit orbem terrarum. Et: Fuit nimiæ crudelitatis in milites. nam, & terna millia, & quaterna militum singulis diebus occidit. Quod autem magis fuit acerbum cunctis, occupato in transalpinis expeditionibus Gallieno, Alemanni, ac Scythæ, arrepta occasione, in Italiam sese effuderunt, B
Romamq. petentes, Rauennam peruenere. Zosimus addit, Italiam prope vniuersam per illos excursionibus afflictam. nam Borani adijcit, & Gothi & Carpi, & Vrugundi nullam nec Italiæ, nec Illyrici partem à continuis vexationibus immunem relinquebant, omnia, nemine resistente, diripientes.

Sic igitur, & ab hostibus, & à domesticis ita vexabatur Italia, vt numquam nacta sit post Constantinum, vel Regem tam dirum, vel inimicos, qui Italiæ nullam partem reliquerint à vexationibus immunem, omniaque, nemine resistente, diripuerint.

CLVI. Inter tot bellicas clades, inquit idem Pollio, etiam terræmotus C
fuit, & tenebræ per multos dies. auditum præterea tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante. quo motu multæ fabricæ deuoratæ sunt cum habitatoribus; multi terrore mortui. quod quidem malum tristius in Asiæ vrbibus fuit. mota est & Roma, mota & Libya: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cum aqua salsa in fossis appareret. maria etiam multas Vrbes occuparũt. Et mox: Pestilentia tanta extitit vel Romæ, vel in Achaicis vrbibus, vt vno die quinque millia hominum pari morbo perirent. D
Hucusq. ille. At Zosimus, referens adductas ab Alemannis, quos vocat Scythis, in Italia vastitates, Tanta, inquit, pestis in oppidis exorta, quanta nũquam prius vllo tempore extiterat, calamitates à Barbaris illatas leuiores reddebat, efficiebatque, vt morbo correpti beatos se dicerent, & Ciuitates occupatas, in quibus omnino virorum solitudo esse occœperat. Enimuerò post ætatem Constantini tot, ac tantæ clades, simul Italiam numquam vastarunt.

Anno 269. Claudius excepit imperium Gallieni, bonus Princeps, quem Pollio vult à militibus occisum: nonnulli tradunt morbo perijsse. Zosimus lib. 1. peste absumptum scribit. bien-

nium

A nium non exegit in imperio. frater vero eius Quintillus paucis diebus imperio potitus est, ac post decimumseptimum diem necatus. Zosimus vult sibi mortem consciuisse execta vena.

Anno 271. Imperator creatus est Aurelianus Dacus, vt Victor scribit. Vopiscus dubitat, Dacusne fuerit, an Moesus. hic ab initio visus est optimus: sed, finito, ait Vopiscus, praelio Marcomannico, Aurelianus, vt erat natura ferocior, plenus irarum, Romam petit, vindictae cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat. inciuilius denique vsus imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus interemptis, cruentius ea, quae mollius fuerant curanda, compescuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores, cum his leue quiddam, & quod contemni à mitiore Principe potuisset, vnus, vel leuis, vel vilis testis obijceret. quid multa? magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiae tristioris ictu contaminauit imperium. Et: Crudelitas denique Aureliani, vel (vt quidam dicunt) seueritas eatenus extitit, vt epistola eius feratur, confessionem immanissimi furoris ostentans, cuius hoc exemplum est. Aurelianus Augustus Ceionio Basso: Non oportet vlterius progredi militum gladios. iam satis Palmyrenorum caesum, atque occisum est. mulieribus non pepercimus, infantes occidimus, senes iugulauimus, rusticos interemimus. cui terras, cui vrbem deinceps relinquemus? Et: Hae literae, vt videmus, indicant, satiatam esse immanitatem Principis duri. Et: Dicitur praeterea huius fuisse crudelitatis, vt plerisq. Senatoribus simulatam ingereret factionem coniurationis, ac tyrannidis, quò facilius eos posset occidere. addunt nonnulli, filium sororis, non filiam, ab eodem interfectum. pleriq. autem, etiam filiam sororis. Haec ille. Victor autem, cui consentit Eutropius, tradit, illum saeuum fuisse, sanguinarium, trucemq. omni tempore. Regnauit annis, vt volunt aliqui, septem. CLVII.

Talis denique fuit, vt nullus aeque crudelis Italiae vel toti, vel maiori parti sit vnquam dominatus post Constantinum.

Imperante Aureliano, Alemanni, ac Marcomanni in Italiam iam se rursus effuderunt, & vsque ad Fanum fortunae processerunt, teste Vopisco, ac Victore, qui narrat ab eo tria praelia cōmissa aduersus illos, primum ad Placentiam, iterum ad Fanum fortunae, postremò Ticinensibus in campis. Addit ille, ab ijs cuncta circa Mediolanum grauiter euastata, acceptamq. ab ipsis per errorem tantam cladem apud Placentiam, vt Romanum CLVIII

pæne solueretur imperium. Sic ille. Romam tunc muris, ob metum, cinctam fuisse, scribit Zosimus. Testatur Hieronymus, ad Innocentium scribens, Vercellas raro habitatore semirutas suo tempore fuisse. Et Ambrosius ad Faustiniam narrat, Placentiam, Parmam, Brixillum, Regium, Mutinam, Bononiam, & Claternam semiruta eodem modo. quod accidisse Gallieni, & Aureliani temporibus, necesse est dicamus, ob testimonium Vopisci, Victoris, ac Zosimi. Nam, qui ad tempora Constantini hæc referunt, nullo teste nituntur. cum nihil vastitatis attulisse Italiæ Constantinus vllibi legatur. Ad summam, quoties Romæ Pontifex fuit, & auctoritate valuit, tantum vastitatis Italiæ numquam fuit illatum. nam, cum Gothi eam vastarunt, abductus est Roma Pontifex, in vincula coniectus, Constantinopolimq. missus de iussu Theodoræ Augustæ. quod Procopius lib. I. belli Gothici, & Liberatus in Breuiario tradunt. A B

Eodem Vopisco auctore discimus, circa Placentiam densissimas fuisse siluas. atqui, ita incultum solum nunc non esse, quiuis earum regionum peritus non ignorat: cognoscimusq. Italiæ terras nunc magis esse excultas.

Anno 278. Aureliano occiso, successit Tacitus post interregnum sex mensium, regnauitq. totidem, Floriano eius fratre arripiente imperium, sed intra duos menses à militibus interfecto. C

Quo circa anno 279. Probus, Pannonici sanguinis, vt vult Vopiscus, optime tamen moratus, imperium sumpsit. eo imperante, gladiatores numero ad octuaginta, eruptione facta, custodibusq. suis interemptis, in Vrbem ingressi, quidquid offerretur, diripiebant, multis, vt fieri solet, eorum numero permixtis. verum & illos Imperator, missis copijs, excidit. Hæc ille. Interfectus est autem Probus apud Syrmium, factione militari. D

CLIX. Anno 283. Imperator factus est Carus, cum filijs Carino, & Numeriano Cæsaribus, qui Patri superstites imperarunt. Et Carum quidem Victor, & Eutropius Narbonensem faciunt, Cærellianus apud Vopiscum tradit natum in Illyrico, Pœnis parentibus; Onesimus Romæ ortum, parentibus Illyricianis. Sicut autem Carus ab omnibus laudatur, ita Carinus, qui Occidentale administrauit imperium, sceleratissimus, ac dirissimus fuit. Sic enim Vopiscus: Amicos optimos quosque relegauit, & pessimum quemq. elegit, aut tenuit. Et Victor: Carinus

(ait)

A (ait) omnibus se sceleribus inquinauit, plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Et Eutropius: Condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel leui fatigatione taxauerant, perniciosus fuit. Præfuit Carinus annis prope tribus. Cumq. eius Pater Carus fulmine ictus interijsset prope Tigrim, ac Numerianus eius filius in itinere ab Apro socero fuisset interemptus, Diocletianus à militibus factus Imperator apud Murgum ingenti prœlio Carinum vicit, & interfecit, in quo innumeri ex Italis perierunt.

Anno 284. Diocletianus Dalmata iniuit imperium: quem licet aliqui scriptores non admodum velint sæuum fuisse, tamen,
B ait Eutropius, admodum subtilis ingenio fuit, & qui seueritatem suam aliena inuidia vellet explere. Sed, crudelissimum re vera fuisse, quamuis id tegere vellet, callide per alios exequens, quæ animo atrocissime concipiebat, plurima ostenderunt: omittamus eius iussu occisos Caium Papam, Gabiniumq. consobrinos suos, & Gabinij filiam Susannam; dirissimamq. omnium, quæ fuerant vmquam, proscriptionem Christianorum, atrocissima in illos adhibita tormenta: illud referamus. Diocletianus, cum vicisset Achilleum, qui occuparat Aegyptum, Victoria, inquit Eutropius, acerbe vsus est, totam Aegyptum grauibus
C proscriptionibus, cædibusq. fœdauit. Adijcit Eusebius, Busirim, Coptomq. Vrbes solo æquatas.

Anno eodem Collega imperij delectus est à Diocletiano Maximianus Herculeus è Pannonia natus, qui vna cum Diocletiano imperauit. de quo sic Eutropius lib. IX. Vir fuit ad omnem asperitatem, sæuitiamq. procliuis, infidus, incommodus, ciuilitatis penitus expers. ei fuisse temeritatem sanguinariam tradit. Et Victor. Maximianus (ait) cognomento Herculeus ferus fuit natura, ardens libidine, consilijs stolidus, ortu agresti, Pannonioq. Imperauit vna cum Diocletiano annis viginti, ac ta- CLX.
D lis fuit, vt tã diris, durisq. moribus nullus aut Italiæ toti, aut eius maiori parti post Constantinum sit dominatus. Maxentius porrò eius filius ab Eutropio scribitur Romæ omnibus exitijs aduersus nobiles sæuisse. Et Zosimus lib. 2. Bello, inquit, in hunc modũ extincto, latus Sicophantis apertus est campus (apud Maxentium) omnes prope dixerim quotquot in Africa vel genere, vel opibus præstabant, velut Alexandri partium sectatores, deferendi: nec vlli omnino parcebatur, dum alij necarentur, (per Maxentium) alij facultates suas amitterent. Quin & Romæ triumphatum est ob perpetrata Carthagine mala. Et Maxentij quidem CLXI.

rerum

rerum ita gestis, & omnibus per Italiam, & in ipsa Vrbe per summam crudelitatem, libidinemq. ita habitis, hic status erat. Hæc ille. Regnauit annis sex Maxentius. Cuius similem Tyrãnum post ætatem Constantini Italia non est perpessa. Multis prœlijs in Italia fusus à Constantino, in Tiberi denique est submersus, innumerabilibus suorum cæsis: quod è Zosimo, & Nazario, Eusebioq. constat. A

E superioribus inter alia constat, numquam Romæ, & Italiæ post Constantinum contigisse tot Imperatores, aut Rẽges, è tot barbaris nationibus, & tantæ crudelitatis (hoc enim barbarum facit) quot ante ipsum, siue quot ante Pontificiam potestatem magis constitutam. Vbi sunt igitur imperiti illi, qui conqueruntur, Italiæ dominatos barbaros ex eo dumtaxat tempore, quo Pontifici Romano obediri est inceptum? an non è duodecim nationibus, tum re verà Barbaris, quòd Papæ haud obedirent, multos protulimus efferatissimos Imperatores, Hispanicã, Libycã, Maurica, Syria, Threiciã, Arabica, Daca, Gallicana, Dalmatica, Pannonica, Mœsa, Illyrica? B

Sed proferantur, quæso, tot ex Herulis, Gothicis, aut Longobardis, qui aut Italiam totam, aut eius maximam partem tenuerunt, sæuierintque in Romanos, Italosve, cum subiecti ipsis fuerunt, (hoc enim maxime obseruandum) vel cum bella etiam gesserunt in ipsos tot ac tantã atrocitatis exempla? C

Sed, quid ego tot, qui Romæ, Italiæq. sint dominati, sæuissimos Principes flagito? Satis erint mihi dimidio pauciores, peto vnum; & tamen isti omnes intra annos ducentos duodecim fuerunt. At post Constantinum transacti iam sunt anni mille ducenti octuaginta, quid ad ista respondebunt impij? An repetemus hic etiam clades alias, terræmotus, pestes, incendia, dirutas Vrbes, bella ciuilia, strãges in eis editas, irruptiones barbarorum, rapinas, latrocinia perpetua prætorianorum, corruptas virgines, matronas, adolescentes, pueros sacrificatos, aliaq. huiusmodi multa, quæ post imperium Traiani extitisse retulimus? Sed audiamus maiora. D

A *Oſtenditur, ſuperioribus Imperatoribus illud in primis fuiſſe in animo, vt omnes bonos, omnem virtutem tollerent è terris; ipſos autem plerumq. occiſos.* *Cap. II.*

MPERATORIBVS plerisq. Romanis ante Conſtantinum videtur illud cordi fuiſſe, vt virtutes omnes excinderent, ac præſtantiſſimos quoſq. è mundo tollerent. nam, cum Senatus Romanus conſtaret ex ijs, qui-
B bus aliquod eſſet ſpecimen virtutis, & laudabilis quiſque in illum cooptaretur, apparet, plerosq. omnes Imperatores illius fuiſſe hoſtes acerrimos, & optimos ex eo quoslibet abſtuliſſe, necíq. tradidiſſe, aut aliquo modo vexaſſe, vna cum cæteris viris bonis.

De Tiberio ſic Dion: Cumq. non haberet (Tiberius) ſibi propinquitate coniunctiorem, ſciretq. eum peſſimum, & ſceleratiſſimum fore, (Caium Caligulam) libenter ei, vt aiunt, imperium reliquit, quò memoriam ſcelerum ſuorum maioribus Caij ſceleribus obrueret, vtq. maxima, atque nobiliſ- CLXII.
C ſima pars Senatus poſt mortem ſuam necaretur. ſæpe enim dictum illud vetus fertur vſurpaſſe,

Ἐμοῦ θανόντος, γαῖα μιχθήτω πυρί.

Me mortuo, terra igne miſceatur.

Sæpe numero Priamum fortunatum dixiſſe, quod ei vna cum Patria, & Regno perire contigiſſet. Quæ de eodem Tiberio vere licet ſcribere ex ijs, quæ tum acciderunt, Tam
D magna enim multitudo Senatorum interijt, & reliquorum hominum, vt magiſtratus prouincias, quas ſortiti fuerant, prætorij quidem viri triennium, conſulares autem ſex annos penuria ſucceſſorum obtinerent. Hæc ille. Quibus quid illuſtrius ad Senatorum, bonorumque, quibus adminiſtratio prouinciarum committenda eſſet, interitum; quem Tiberius attuliſſet, explicandum proferri poteſt?

De Caio Caligula ſic idem: Caius, vt eſt in Vrbem ingreſ- CLXIII
ſus, fere voluit vniuerſum Senatum perdere, quod ſibi honores prope diuinos non decreuiſſet. Et Tranquillus cap. 26.

Alios (Senatores) cum clam interemisset, citare nihilominus, vt viuos, perseuerauit, paucos post dies voluntaria morte perijsse mentitus. Et cap. 27. Multos honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones viarum, aut ad bestias condemnauit; aut, bestiarum more, quadrupedes cauea coercuit; ac medios serra dissecuit. Et cap. 28. Cum discerpi Senatorem concupisset, subornauit, qui ingredientem Curiam repente hostem publicum appellantes inuaderent, graphijsq. confossum lacerandum cæteris traderent. nec ante satiatus est, quam membra, & viscera hominis tracta per vicos, atque ante se congesta vidisset. Et 30. Sæpe in cunctos Senatores, vt Seiani clientes, matris, ac fratrum suorum delatores, inuectus est, prolatis libellis, quos crematos simulauerat: defensaq. Tiberij sæuitia, quasi necessaria, cum tot criminantibus credendum esset. Et: Ingentia facinora ausus. Et cap. 49. Aliquanto maiora moliens. Siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandriam commigrare, interempto prius vtriusque ordinis (Senatorij, & equestris) electissimo quoque: quod ne cui dubium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diuerso titulo: alteri Gladius, alteri Pugio index erat. ambo notas, & nomina continebant morti destinatorum. A B C

CLXIV De Nerone autem sic Dion: Erat crimen omnibus publicum, virtus, opes, nobilitas: atque ob eam causam vel sibi mortem inferebant, vel ab eo occidebantur. Et Eutropius lib. 7. Infinitam partem Senatus interfecit, bonis omnibus hostis fuit. Et Tacitus lib. XVI. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupiuit, interfecto Barea Sorano, & Thrasea Pæto.

CLXV. De Domitiano Eutropius ita lib. VII. Interfecit nobilissimos ex Senatu. Et Dion: Rusticum Arulenum interfici iussit, propterea quod philosophabatur, quodq. Thraseam diuinum fuisse hominem dicebat. itemq. Herennium Senecionem, quod, cum vixisset diutissime, post quæsturam nullum magistratum petiuisset, quodq. Eluidij Prisci vitam conscripsisset: compluresq. alij ex eadem causa, quod studio philosophiæ operam darent, occisi fuerunt, cæteris omnibus ex Vrbe iterum expulsis. D

CLXVI De Hadriano supra retulimus è Dione, quemadmodum præstantissimos quoslibet in singulis artibus occiderit, eorumq. sectatores oppresserit, & amicissimos quosque, ac summis honoribus

A noribus perfunctos, vita spoliarit. ob has causas, eodem teste, Homerum volebat è medio tollere.

De Commodo Lampridius ita scribit: Adhibitos custodes vitæ suæ honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit, & submotos vsque ad ægritudinem desiderauit. Et mox: Honestissimos quosque aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum abiecit. Tot hic Senatores occidit, vt illo occiso sic statuerit Senatus, Qui Senatum occidit, in spoliario lanietur; qui Senatum occidit, vnco trahatur; qui innocentes occidit, vnco trahatur. carnifex Senatus more maio- CLXVII.
B rum vnco trahatur; sæuior Domitiano, qui omnes occidit, vnco trahatur; qui Senatum vendidit, vnco trahatur.

De Septimio Seuero produximus supra Spartianum narrantem plurima in plurimos Senatores iniquissima homicidia perpetrata. Quibus addimus ex eodem, Senatores illos, qui cum Nigro militauerant ducis, vel tribunorum nomine, occisos; similiter & qui fauerant Albino. Hinc ille: Interfectis, ait, innumeris Albini partium viris; inter quos multi Principes Ciuitatis, multæ fœminæ illustres fuerunt. Et tum: Hispanorum, & Gallorum proceres multi occisi sunt. Et: Vltus igitur gra- CLXVIII.
C uiter Albinianam defectionem, interfectis plurimis, genere quoque eius extincto, iratus Populo, & Senatoribus, Romam venit; Commodum in Senatu, & concione laudauit, Deum appellauit, infamibus displicuisse dixit. Addit deinde, interfectos quoslibet imperio idoneos, timens, ne filijs illud eriperetur, ijq. à militibus eueherẽtur. Rursus idẽ in Pescennij vita: Tunc innumeros Senatores interemit Seuerus, & ab alijs Marij nomẽ accepit.

Antoninus Caracalla omnium durissimus, inquit Aelius Spartianus, & Septimio patre duro crudelior, Romam bonis omnibus, ait Dio, spoliauit, ac mutilauit. Et idem, qui fuit his CLXIX
D temporibus, Hic Antoninus, inquit, Alexandri amantissimus, militibus comis, atque humanus erat; reliquos omnes spoliare, depeculari, & opprimere conabatur, atque in primis Senatores. Hæc ille: qui deinde plurima indignissima in Senatores perpetrata describit. Quamobrem Capitolinus in vita Macrini narrat, Caracallam vocatum Senatus decreto interfectorem Senatus, & Populi. Hinc Herodianus lib. V. inquit: Vniuersi gratulabantur extinctum Antoninum. nam, vt quisque authoritate aliqua, aut dignitate præcellebat, ita maxime imminentem suis ceruicibus depulisse gladium arbitrabatur.

O delatores

delatores autem, & serui omnes, quicumque dominos detulerant, patibulo suffixit: totaq. Vrbs, atque adeo Romanum imperium sceleratis hominibus perpurgatum. A

CLXX. De Macrino, qui Antonino successit, ita Dion: Macrinus magnum (ait) numerum equitum, & Senatorum per calumniam interemit.

CLXXI Antoninus Heliogabalus imperium Macrini excepit. De illo sic Herodianus, vbi scripsit, Alexandrum filium Mammeæ Cæsarem creatum: Mammæa, ab omni illa fœditate (Heliogabali) vindicabat Alexandrum, summissis clam doctoribus omnium disciplinarum, modestiamq. edocens, ac palæstræ, virilibusq. gymnasijs assuefaciens, Græcisq. cum pariter & Latinis litteris instituens. quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur; iamq. adoptionis, imperijq. participati pænitebat. quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamq. illustriores partim morte, partim exilio affecit. Hæc Herodianus. Addit Lampidius, exactum iussu ipsius Vrbe vniuersum Senatum, iussumque, vt è Senatoribus nonnulli necarentur. B

CLXXII. Maximinus Thrax qualis, quoad argumentum propositum, fuerit, ita Herodianus: Complures, inquit, exercitibus, aut prouincijs præpositos, consulares, triumphalesq. viros (hi solebant esse ex ordine Senatorio) leuissima, tenuissimaq. calumnia attactos, corripi de improuiso iubebat, ac sine vllis ministerijs solos vehiculis impositos die noctuq. iter facere ab Oriente, aut Occidente, si ita cecidisset, itemq. à Meridie in Pannoniam vsque, in qua tunc ipse morabatur, dein spoliatos, omniq. ignominia affectos, exilio, vel morte puniebat. Et Capitolinus: Sine delicto, inquit, consulares viros, & duces multos interemit. C

CLXXIII. Aurelianum necem attulisse nonnullis nobilibus Senatoribus ob leues causas, è Vopisco supra retulimus. D

CLXXIV. Carinus, vt Vopiscus ait, optimos quosque relegauit, pessimum quemq. elegit, aut tenuit, præfectum Vrbi vnum ex Cancellarijs suis fecit. quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. præfectum prætorio, quem habebat, occidit. Et: Superbas ad Senatum literas dedit, Vulgo Vrbis Romæ quasi Populo Romano bona Senatus promisit. Et: Hominibus improbis plurimum detulit.

CLXXV. Maxentium narrauimus supra ex Eutropio omnibus exitijs in nobiles sæuijsse. Hinc Prudentius, contra Symmachum lib. I.

Ipse

A *Ipse Senatorum meminis clarissimus ordo,*
Qui tunc concreto processit crine, catenis
Squalens carcereis, aut nexus compede vasta.
Et paulo ante, alloquens Romam:
Hoc signo, inuictus transmissis Alpibus vltor
Seruitium soluit miserabile Constantinus.
Cum te pestifera premeret Maxentius aula,
B *Lugebas longo damnatos carcere centum,*
Vt scis ipsa, patres.

Hinc in Panegyrico Nazarius, verba faciens de Constantini triumpho: Non agebantur (inquit) quidem ante carrum vincti ducis; sed incedebat tandem soluta nobilitas; non coniecti in carcerem barbari, sed deducti e carcere consulares; non captiui alienigenæ introitum illum honestauerunt; sed Roma iam libera nihil ex hostico accepit, sed se ipsam recuperauit; nec præda auctior facta est, sed esse præda desiuit.

C Tales itaque fuere Imperatores quatuordecim. non enim filios aliquorum connumeramus ijs, quamuis fuerint & ipsi Imperatores. Imperauerunt omnes annis centum triginta sex, & aliquid amplius. Quocirca, cum numerarentur à Tiberij Principatu vsque ad Maxentium defunctum ducenti nonaginta quinque anni, dimidium prope tempus est illud, quo Senatus est adeo vexatus, interfectis eorum plurimis vna cum cæteris bonis, Imperatorum iussu; cum reliqui tamen Imperatores memorentur crudelissimi fuisse.

D Hic peto à quibuslibet, an post imperium Constantini vsque ad Momyllum fuerint tot Imperatores Catholici in Senatum crudeles per annos centum sexaginta quatuor plus minus, qui intercedunt à Constantino ad Momyllum? Quid tot exigo? Proferatur eorum dimidium: proferantur duo: proferatur vnus.

Age, maiora dicamus. Excepto Vittige, ac Teia, nullus Vrbi imperauit, ea ve potitus est, non dico Catholicus, (Vittiges enim, Teiasq. Ariani fuerunt, ac Pontifici Romano infensi) sed cuiusuis superstitionis, qui in Senatum Romanum, ac bonos sæuierit adeo, vt isti sæuierunt. Et tamen à Constantino ad nostra tẽpora colligũtur anni mille ducenti octuagintaduo. Senatus enim Romanus ille constans ex hominibus, quos laicos vocamus, desijt esse, quod, recepta Vrbe, Gothisq. deletis, non

curarunt Imperatores in locum Senatorum, qui moriebantur, vllos sufficere, aut extinctis plerisque, dum bella Gothica ardebant, aut Romam redire, e qua profugerant, vt ostendimus, negligentibus, Clerus in antiquum Senatum substitutus est. quod alibi explicauimus. A

Neque vero mihi satis est hoc dixisse. Tot sunt Vrbes in Italia, quibus suus est tenuis Senatus, ac fuit: nulla erit tamen, cui contigerint tot Principes, tam saeui, tam nulla de causa atroces in suum Senatum, vel ipsos bonos, saeculis omnibus, quae transacta sunt ab aetate Constantini: Vide, quae bona sint nobis Catholicis post Romani Pontifices auctoritatem magis constitutam. B

Nec consistamus hic. Est Pontifici Romano Cardinalium coetus, loco cuiusdam Senatus; & cuilibet Episcopo suum, quod vocant, Capitulum Clericorum. Non quaeram, num fuerit ex istis Catholicus aliquis (nam de his est nobis semper oratio) adeo saeuus in illos, quamuis Vrbanus VI. Ioannes XII. & Alexander VI. in Cardinales ferantur fuisse crudeles, cum nemo ex istis occiderit sex Cardinales. Sed totus orbis Catholicus in iudicium vocetur. Sunt in eo, fueruntq. Reges innumeri, quibus sunt Procerum conuentus loco Senatorum, quibus, & Episcopi annumerantur, vt Poloniae, Hungariae, Boemiae, Germaniae, Daniae, Suetiae, Angliae, Galliae, Aragoniae, Castellae, Lusitaniae. Num tot Reges Catholici, tam saeui, tam breui tempore vlli istorum Regnorum fuere in proceres suos, aut generatim in bonos ipsos, vt vel nullas, vel leues ob causas ipsos interficerent? numquid per tot saecula extiterunt tot? numquid eorum dimidium? sed neque vnum credo produci posse talem ex ijs Regibus, qui Pontificis dicto, ac legibus fuerunt audientes. C

CLXXVI. Sed forsan bene istis Imperatoribus, aut Regibus fuit: eorum vita in tuto posita erat: omnes fere atrocissime interfecti. Quin à Iulio Caesare, vsque ad Constantinum nonnulli numerant quinquaginta septem tum Caesares, tū Augustos: ex his octo ad summum non fuerūt indubitate vel veneno, vel ferro sublati. quod eo rum vitas legentibus apparebit. effugerunt violentam mortem Vespasianus, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Antoninus Philosophus, Septimius Seuerus, Claudius Constantius. Quae fuit igitur faelicitas vitae Romanis. Italicis ve priuatis hominibus, aut Imperatoribus per ista tempora? Illud enim posco ab eruditis, vt omnium Italicorum Principum, qui Catholici fuerunt, D

A runt, successiones recordentur, aut euoluant; ac proferant mihi ex aliqua tot Principes, tam breui interemptos. quid peto tam breui? sumant, me dante, omne tempus, ex quo Pontifices Romanos colunt: neque poterunt tot Principes alicuius gentis inter Italos ab alijs sublatos enuntiare. Atque, vt pudeat impios, qui Pontificum Romanorum tempora incusant, circumspiciatur totus Orbis Catholicus, excutiantur omnium Regum, Principumq. illustrium, qui fuerint Catholici, successiones, ac nihil tale reperient. Non temere verba effundimus. libro namq. de signis Ecclesiæ XX. signo LXXXIX. nostra nos
B cum quibuslibet exteris, quorum sint exitus memoriæ proditi, sigillatim contulimus, atque iccirco hæc possumus asseueranter affirmare. Hoc autem cui non faciat admirationem? toto Orbe Catholico, per tot sæcula, nullam Regum seriem posse inueniri, qui, cum Pontificij fuerint, nihil adeo sæuum perpessi sunt, quale tot Imperatores per annos tercentum sexaginta plus minus.

Verum enimuero, si non oscitanter legimus superiora, & contulerimus cum cæteris, quæ memoriæ fuerint vmquam prodita, cognoscemus Imperatores Romanos ad summum nequi-
C tiæ, quæ fuerit inter mortales, & quę ad hos perdēdos à Principibus vllis extiterit, peruenisse. Nam, quis crudelitate par Tiberio, Caio, Neroni, Domitiano, Commodo, Septimio. Seuero, Maximino, Carino, vt cæteros mittamus? quis luxu, ac libidine tum istis prope omnibus, tum Heliogabalo? Hæc scilicet Italiæ fælicitas: Hæc Romæ erat beatitudo; & non pudet aliquos istis vllam tribuere partem laudis? non ista tempora abominari?

En igitur, quo loco vita esset Imperio Romano florente, non modo quibuslibet, sed etiam bonis ipsis, & quidem præstanti-
D bus dignitate, opumq. abundantia, quin ipsis Imperatoribus. quo loco erant itaque plebeij? quo pauperes, ac cæteri omnes? necesse est, vt fateamur, iniquissimo. Quid ad hæc dicemus? quot, & quanta bona nobis Catholicis adsunt auctoritate Pontificis Romani magis dilatata? Sed reliqua inspiciamus.

Tributa

A

Tributa immensa, quibus Itali, ac Romani opprimebantur ante ætatem Constantini. Cap. III.

ENIAMVS, quæso, ad Tributa. Nam, ne quis sibi fingat fuisse Imperatores quidem rapaces, vectigalia tamen fuisse modica, & tolerabilia; demonstremus, hæc ab Augusti temporibus vsque ad Constantinum fuisse immoderatissima, & quæ nullo modo ferri possent. Atque, vt omittamus ab Augusto statutum, B quod refert Dion, vt vigesima pars hæreditatum, legatorum, donationumve causa mortis fisco inferretur, nisi ad proximos agnatos, aut pauperes homines pertinerent, idq. præter ordinaria Tributa, vectigalia, & portoria, quibus adeo Senatores oppressit, vt multi Senatu migrare sint coacti. quæ Dio lib. 53. historiæ suæ testatur, & à Tiberio plurimis Ciuitatibus, ac priuatis hominibus veteres immunitates, & ius metallorum, vectigaliumq. adempta, quod hæc sint leuiora, si comparentur cum alijs, quæ dicturi sumus.

CLXXVII. Caius Caligula, inquit Suetonius cap. 40. vectigalia noua, C atque inaudita, primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones, tribunosq. prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. pro edulijs, quæ tota Vrbe venirent, certum, statumq. exigebatur; pro litibus, atque iudicijs vbicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur; nec sine pœna, siquis composuisse, vel donasse negotium conuinceretur; ex gerulorum diurnis quæstibus pars octaua; ex capturis prostitutarum quantum quæque vno concubitu mereret; additumq. ad D caput legis, vt tenerentur publico & quæ meretricium, & quæ lenocinium fecissent; nec non & matrimonia obnoxia essent. Et cap. sequenti: Ac, ne quod non manubiarum genus expediretur, lupanar in Palatio constituit; distinctisque, & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuiq. starent, (nota incredibile simul, & abominandum facinus) misit circum fora, & basilicas, nomenclatores ad inuitandos ad libidinem iuuenes, senesque, præbita aduenientibus pecunia fœnebri: appositique, qui nomina palam subnotarent, quasi adiuuantium Cæsaris reditus; ac, ne ex lusu quidem aleæ compendium

spernens,

A spernens, plus mendacio, atque etiam periurio lucrabatur. Et cap. 42. Filia vero nata, paupertatem, nec iam Imperatoria modo, sed & patria conquerens onera. collationes in alimoniam, ac dotem puellæ recepit. edixit & strenas ineunte anno se recepturum: stetitq. in vestibulo ædium Kal. Ian. ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus, ac sinu, omnis generis turba fundebat.

Nero, ait Suetonius cap. 38. collationibus non receptis modo, verum & efflagitatis, prouincias priuatorumq. census prope exhausit. Et Dion: In Britannia, causa belli fuit publi- CLXXVIII.
B catio bonorum, quæ cum esset primarijs eorum à Claudio remissa, Decianus Catus, eius Insulæ procurator, dicebat, eam renouari oportere. Et mox, inducens Bunduicam, fœminam Britanieam, quæ loquatur, Nonne (inquit) maximis, atque amplissimis facultatibus priuati sumus? nonne reliquorum tributa pendimus? nonne præter cætera, quæ damus, & agros quos colimus, ad eorum vtilitatem, nostrorum etiam corporum omnia tributa conferimus?

Galba, inquit Suetonius cap. 12. Cũ Ciuitates Hispaniarum, Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, grauioribus tri- CLXXIX.
C butis, quasdam etiam murorum destructione punisset, & præpositos, procuratoresq. supplicio capitis affecisset cum coniugibus, ac liberis, quodq. oblatam à Tarraconensibus è vetere templo Iouis coronam auream librarum XV. conflasset, ac tres vncias, quæ ponderi deerant, iussisset exigi. Et Dion: Erat inquit (Galba) in coaceruanda pecunia inexplebilis.

De Vespasiano similiter cap. 16. Sola est (inquit) in qua merito culpetur pecuniæ cupiditas. non enim contentus omissa sub Galba vectigalia reuocasse, noua, & grauia addidisse, & auxisse Tributa prouincijs nonnullis, & duplicasse, negotiationes quo- CLXXX.
D que vel priuato pudendas propalam exercuit, coëmendo quædam tantum, vt pluris postea distraheret; nec candidatis quidem honores, reisve tam innoxijs quã nocentibus absolutiones venditare cunctatus est. creditur etiam Procuratorum rapacissimũ quẽque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quò locupletiores mox condemnaret. quibus quidem vulgo pro spõgijs dicebatur vti, quod quasi, & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. & 23. reprehendenti filio Tito, quod etiam vrinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur; & illo negante.

atque

atqui (inquit) è lotio est: & Dion, Nullo genere Tributi prætermisso, vt ne mendicis quidem pepercerit, ac de Diuinis humanisq. rebus pecuniam fecerit. multa enim vectigalia, quæ tum solui desierant, renouauit, auxitq. multa ex ijs, quæ obtinebant. idq. in cæteris Prouincijs subditis imperio Romano, ac postea in Vrbe fecit. A

CLXXXI Atque hæc isti: Romæ porro erant Tributa vsitata, quæ pendebantur à lenonibus, meretricibus, exoletis ob scelera sua. quod in Alexádro Lampridius testatur; quem laudat ex eo, quod illa in ædificia publica conuerterit, & quod ad Thermas construendas à singulis quibusq. artificibus exegerit nummos. B

At Constantinus omnium Tributorum sustulit quartam partem. quod Eusebius testatur in vita ipsius lib. 4. cap. 2. 3. 4. Lenones, atque exoletos expulit. qua in re mendacissimus & calumniarum plenus esse Zosimus apparet.

Producantur itaque è tot sæculis post Constantinum transactis tot vel Imperatores, vel Principes, qui Romæ sint dominati, ac tam grauibus eam tributis onerarint. Quid ego tot produci flagitem? duo sint satis similes, aut Caligulæ, aut Vespasiano. Age detur vnus horum par, aut similis aliquo modo. Quid autem Romam duntaxat tanta fælicitate donatam contendo? C En tot Vrbes Italiæ, tot Regiones, quibus Principes aliqui dominati sunt per annos octingentos, cum potestas Comitum, Marchionum, Ducumq. maxime cœpit vsurpari, quam multo ante Longobardi visi sunt inuexisse, & tamen huiusmodi vllus non poterit cieri, qui Caligulæ, Vespasionove similis fuerit in exigendis tributis. Atqui tantum bonum post ætatem Constantini neque soli Romæ, neque soli Italiæ contigit. nulla Catholicorum Regio Regi Pontificis Romani studioso subiecta vmquam fuit, quæ memoretur tam grauibus exactionibus toties, ac tot oppressa. D

Quid toties dico, vel à tot? A nullo vmquam Principe Catholico, vel per exiguum tempus.

Dire

A

Dira, & infanda leges, moresve vsu recepti, & comprobati in Vrbe, & Italia. Cap. IV.

INTOLERABILIA sunt hæc, quæ diximus: sed multo intolerabiliora, & perniciosissima quædam, legibus apertis, aut moribus publicis ita comprobata, vt vel laudabilia reputarentur, vel nulla ijs perpetratis pœna aut
B irrogaretur, aut constituta fuerit vnquam. quamuis enim sit necesse quodammodo, vt admittantur flagitia, atque, vt aiebat Christus, scandala nascantur, & in omni domo magna Paulus adijciebat, Sint vasa honoris ad vsus splendidos, & vasa ignominiæ ad vsus inhonoratos, si tamen supplicio fuerint admissa facinora aliquando castigata, aut saltem pœna legibus fuerit apposita, quæ repeti possit, sine dubio rarius delinquitur; cum verissimum sit illud:

C *Oderunt peccare mali formidine pœnæ.*

ac rectissime dixerit Plato, respublicas pœna, ac præmio contineri, ita, vt, si quid mali fiat, idq. non coerceatur, necesse sit in præceps ire Remp. Igitur, quamuis superiora fuerint hominibus maximo detrimento, & grauia, quæ subijcientur, tamen multo erunt acerbiora, & magis damnosa, quod vel honesta existimarentur, vel saltem nulla mulcta coercerentur. Sit igitur hoc Romæ, & Italiæ adductum bonum per Pontifices Romanos post ætatem Constantini, quod non amplius innumeri mortales
D cancellis vllis includuntur coacti sese mutuis vulneribus concidere. quod fiebat in ludis gladiatorijs, qui solebant quotannis CLXXXII.
edi à magistratibus multis diuerso tempore ad oblectandum Populum, conciliandamq. sanguinis humani copiosa profusione illius beneuolentiam. atque hoc adeo laudabile iudicabatur, vt Traianus maximam sibi comparare gloriam sit visus, qui decem millia gladiatorũ dederit vno spectaculo. quod refert Dion. Sustulit hanc immanitatem Constantinus, vt est in Codice Theodosiano. & nihilominus adeo pessima consuetudo confirmata erat, vt, quamuis eandem sanctionem Constantius Constantini filius renouauerit, breui fuerit repetita. Hinc Augustinus, in Confessionibus, ea se Romæ aliquando vidisse dolet, & ingemiscit;

ac Symmachus, qui Theodosio imperante florebat, exhibitos refert in Consulatu Flauiani. Sublati vero fuerunt prorsus imperante Honorio. Operæpretium porro est cognoscere, qui mos fuerit Vestali Virgini, cum gladiatores inuicem se necarent. Describit illum Prudentius his versibus, contra Symmachum lib. 2. A

Interea, dum torta vagos ligat infula crines,
Fatalesq. adolet prunas innupta sacerdos,
Fertur per medias, vt publica pompa, plateas,
Pilento residens molli, seq. ore retecto B
Imputat attonitæ virgo spectabilis Vrbi.
Inde ad consessum caueæ pudor almus, & expers
Sanguinis. it pietas, hominum visura cruentos
Congressus, mortesque, & munera vendita pastu
Spectatura sacris oculis. sedet illa verendis
Vittarum insignis phaleris, fruiturq. lanistis.
O tenerum, mitemq. animum. consurgit ad ictus,
Et, quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusq. iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi, C
Ne lateat pars vlla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.

CLXXXIII. Hæc ille. An hic illud adijciemus? solitum bibi sanguinem gladiatorum, qui occidebantur. Hæc sunt Plinij verba lib. 28. cap. 1. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis comitiales morbi pellantur: quod spectare facientes eadem arena feras quoque horror est. At Hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum, spirantemque, & vna ipsam animam ex osculo vulnerum. En felicitas antiquorum. D

CLXXXIV. Huic proximum sit illud, in more apud Romanos, & Italos fuisse, vt homines ipsi, quasi pecora, ad aras sacrificarentur. &, quamuis sublatus fuerit hic mos in Latio, cum dicitur Hercules eo venisse multo ante Aeneæ aduentum, (quod Dionysius refert lib. 1.) in Italia tamen perdurauit, vt refert Plinius, vsque ad annum 657. & eam consuetudinem restituerunt Imperatores aliqui. Octauius namq. Augustus plurimos Romanos ad arã Iulij Cæsaris Perusiæ mactauit, & Heliogabalus nobilissimos

quosque

A quoſque pueros, & formoſiores, quibus eſſent parentes, ex
Italia deligi iuſſit, quos litaret. quod in eius vita Lampridius
narrat. & Imperator Domitianus (niſi me fallit) Gallam, Græ-
cumq. innocentes defodi viuos ex oraculis Sibyllinis imperauit.
Iulianus eodem modo multos pueros ad artis magicæ vſum diſ-
ſecuit. quod refert Theodoretus. & Hadrianus Antinoum ſuum
ſcribitur a nonnullis ad eadem ſcelera interfici voluiſſe. quod aſ-
ſeueranter affirmat Dion: qui & teſtatur, a Didio Iuliano Impe-
ratore pleroſque pueros interfectos artium magicarum cauſa.
quamuis tota hæc conſuetudo publice remanſerit in gladiatori-
B bus buſtuarijs. En, quæ Religio quondam foret Italicis Popu-
lis. Et hic itaque mos ita ſublatus, vt nihil ſimile vnquam toto
orbe Catholico ſit auditum.

Illud vero longe grauiſſimum, fuiſſe in poteſtate Dominorum CLXXX
ſuos ſeruos caueis publicis includere, vt cum ferociſſimis be- V.
ſtiis ad oblectandum populum depugnarent; a quibus illi ſæpe
atrocem in modum diſcerpi ſolebant. Et, quamuis Lucius, &
Verus Antonini Imperatores, qui inierunt imperium anno Chri-
ſti 163. id vetuerint, vt Martianus Iuriſconſultus teſtatur, ac Mo *l. domini*
deſtinus lege Petronia cautum dicat, ne id fieret abſque Iudicis *ff. de cōt.*
C conſenſu; tamen, id non omnino obſeruatum fuiſſe, ex eo li- *empt. l.*
quet, quod & Iudicum conſenſu id fiebat, & ante hos per mul- *circu. de*
ta ſæcula hic mos eſt obſeruatus. & Conſtantinus habuit neceſ- *re. ff. ad*
ſe Antoninorum legem renouare. vt eſt in Codice Iuſtiniani, tit. *l. Corne.*
de emend. ſeru.

Cui ſimilis erat alius, quo licebat dominis ſuos ſeruos, vt lu- CLXXX
bebat, interficere. quod fuiſſe olim iuris gentium, & ab omni- VI.
bus gentibus obſeruatum, teſtatur Caius Iuriſconſultus. hinc *l 1 ff. de*
oſtendimus, ſupra Auguſto imperante fuiſſe, qui carnibus hu- *iis, qui*
manis ſeruorum paſcerent murenas. Verum temperauit hæc *ſunt ſui,*
D Antoninus Pius, vt idem ſcribit. quod & Vlpianus, qui floruit *vel al. iu*
Alexandro Mammeæ imperante, narrat. Sed, & ante hunc, *ris. l. ſi*
qui cœpit imperare anno Chriſti 140. impune admitti id poterat; *dominus*
poſtea vero cum cauſa licebat. quod per multa ſæcula fuerat in *ide Co.*
Vrbe, in Italia, ac toto Orbe factitatum.

Quod adeo verũ, vt parẽtibus ipſis fas olim foret ipſoſmet filios CLXXX
arbitrio ſuo necare. quod Paulus Iuriſcon. refert, & Diony. lib. 2. VII.
Quo circa, cum lege à Pompeio lata puniantur plurimi, qui *l. in ſuis.*
ſuos propinquos occidunt, non recenſetur in his Pater, cum fi- *de lib.*
lium morti tradit, vt habetur in Digeſtis. Primus Hadrianus Im- *et poſth.*

perator, quod Martianus scribit, hoc delictū coercuisse videtur. A
l. diuus, D. ad l. Pomp. Defunctus est Hadrianus anno 163. Sic itaque per tot sæcula, antequam Romę Pontificia potestas confirmaretur, atrocissimis legibus hic locus erat.

CLXXXVIII. An omittemus illud in omnes debitores dirissimum? si qui ex ijs die constituta non soluissent, creditoribus vincti tradebantur, plumbatis cædebantur. adijcitq. Gellius, qui verba legum Duodecim tabularum recenset, permissum fuisse ijs, post tertias nundinas hominem dissecare, ac partiri. *Gell. lib. X. c. 1.* Testatur Dionysius Halicarnasseus lib. 6. non modo debitores, sed & eorum filios creditoribus tradi solitos. B Et, quamuis tanta atrocitas secandorum debitorum, quoad Romanos ciues, póstea fuerit aliquo modo temperata, quin & nectendorum, ac verberandorum, anno, vt vult Liuius lib. 8. 429. tamen vsque ad Constantinum durarunt aduersus alios ponderum, ac plumbatarum supplicia, quibus illi cædebantur, ac distendebantur incredibili tormento. quod apparet è Codice Theodosiano l. 3. tit. de exactionibus.

En, quanta in seruos, in debitores, in ipsos filios sæuitia exerceretur à Ciuibus Romanis, & Imperio Romano subiectis, in ipsa Roma, in Italia, ac toto Orbe Romano? C Numquis vult has leges renouare, has diritates ex inferis educere, cum fuerint ablatæ post Romani Pontificis auctoritatem constitutam? Nemo erit, qui non exclamaret nullo modo reuocanda atrocitatis immanissimæ exempla. Vnus erit Macchiauellus, qui velit reuocari; credo, vt seruos, filios innocentissimos, ac Ciues suos Italos omnes his pœnis addicat. Addicatur ijs ipse, quando vult, & experiatur, non qui Pontificem Romanum colunt, à quo ita Constantinus edoctus, alijq. Imperatores hæc sustulerunt.

Atque hæc quidem, quantum ad vitam, & ea, quæ proxime D accedunt ad illam tuendam in mores inducta, & comprobata. Nunc ad alia respiciamus, spectantia ad facultates. neque de Colonijs aliquid dicamus, ex quarum deductione contingebat, vt ex alijs in alios omnia bona transferrentur, sed de vsuris, quibus priuatorum quælibet res breui absumebantur. Has igitur Romanis, & cunctis Romano imperio subiectis fuisse permissas, nemo est antiquitatis mediocriter peritus, qui ignoret. posterioribus quidem temporibus per leges modus est vsuris accipiendis præscriptus. Summa vero moderatio fuit huiusmodi,
CLXXXIX. vt duodena possent exigi quoannis in singula centena. icciirco autem

A autem vocabantur Centesimæ, quod mensibus quibuslibet centesima pars dati exolueretur; atque ita, centum mensibus transactis, intra annos octo mensesq. septem æquabatur vsuris ipsa sors. Illud præterea concedebatur, vt, nisi fœnus exolueretur suo tempore, singulis scilicet mensibus, ex illo etiam deberentur vsuræ, atque id vocabatur Anatocismus; cuius sæpe Cicero meminit in Epistolis ad Atticum. quamobrem, quia visæ sunt Romanis mitissimæ vsuræ, sine dubio erant huiusmodi, vt Cato dixerit, nihil aliud esse illas exercere, nisi homines ipsos occidere. quod in libris de Offic. Cicero narrat. Ob hæc factæ in Vrbe B graues exactiones; multæque, ac periculosæ seditiones, vt anno 258. & rursus 260. vt meminit in Coriolano Plutarchus; sed & paulo ante, cum Tarquinius Vrbe fuisset eiectus, coniuratio est inita ab ijs, qui fœneratoribus respondere non poterant; cuius meminit Dionysius lib. V. nam binis, ternis, ac quaternis etiam centesimis multi fœnerabantur. quod è Verrinis, & Epistolis ad Atticum cognoscimus. Tacitus lib. 3. scribit, grauia bella in Romanos excitata à multis Populis ob fœnoris grauitatem. Diô refert in Nerone, inter alias causas defecisse Britannos à Romanis, & ob hanc, quod Seneca ille Philosophus, quem non nulli C tantopere laudant, quadringenta millia aureorum sub magnis vsuris credidisset, eamq. summam omnem simul magna vi, atque violentia exigebat. Sic etiam Sallustius ait, Catilinæ adhæsisse in primis maximam obæratorum manum. Et sanè Gracchorum, Cinnæ, Carbonis, Marij, Syllæ, & aliorum seditiones ab oppressis huiusmodi fœnore oriri solebant. Nunc, quis ignorat has sublatas toto Orbe Catholico, per Pontificias leges? an non hoc bonum? quis negabit, nisi impius?

Quod si mentis oculos aduertamus ad ineptas Romanorum, gentiumq. superstitiones, nullus esset dicendi finis. Ab his Cloa-D cinæ, quod Cloacis præesset, Deæ, ab his Sterquilinio, quod CXC. stercoribus, Febri, Pallori, Serpenti, Aesculapij lapidi è Pesinunte allato, monstris Ægyptiacis, diuini honores decreti; vt rectè hæc deridens Prudentius cecinerit, contra Symmachum lib. I.

Sint hæc barbarieis Gentilia Numina pagis.
Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremendum

Suaserit: horrificos quos prodigialia cogunt A
Credere monstra Deos, quos sanguinolentus edendi
Mos iuuat, vt pinguis luco lanietur in alto
Victima, visceribus multa inter viua vorandis.

CXCI. Sed, numquid hic finis?, fœdissima quæque, & obscenissima superis sunt ascripta, & veluti cœlestia numina supplicationibus, ac sacrificijs culta. An non talis Venus, Flora meretrix, Antinous Hadriani cynædus, Faustina coniux impudicissima Antonini Philosophi, Liuia Augusti, Priapus ipse hortorum Deus? En ait Prudentius: B

Hic Deus è Patrio prænobilis Hellesponto
Venit adusq. Italos sacris cum turpibus hortos:
Simum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit, ac ruris seruat vineta Sabini.
Turpiter affixo pudeat quem visere ramo.

Quo circa Romæ, & in quibuslibet paulo celebrioribus Ciuitatibus erant publica obsoletorum prostibula: quæ fuisse à Constantino deleta, testatur S. Hieronymus in Isaiam lib. 1. cap. 2. C

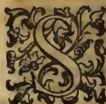
Quin multis in locis habebatur ab aliquibus pium, religiosumque, siquando corpore suo quæstum fecissent, quem Dijs offerrent, ac dedicarent. quæ refert Eusebius in vita Constantini, & libro de Præparatione Euangelica. Sic igitur nihil erat purum toto Orbe Romano, nihil non erat omnibus modis contaminatum. Quæ sublata sunt omnia per ipsos Romanos Pontifices, eorumq. studiosos. Sed pergamus ad alia. D

Clades

A

Clades maximæ è terra, aquis, aere, igniq. obortæ, in Italia, & Romæ, ante tempora Constantini. *Cap. V.*

VPERIORIBVS alia non minora mala ſuccedunt, quæ diuinitus immiſſa ſunt, eaq. pertinent ad terram, aquam, aerem, ignem: quæ quidem elementa interdum coniuraſſe aduerſus Italos, ac Romanos videri poſſunt ante ætatem Conſtantini, poſtea vero non

B ita, niſi cum Pontifices Romani, vel Roma, Italiaq. depulſi, vel alioquin male habiti ſunt à Principibus. vt appareat ab eis bona, vel mala pendere. Incipiamus à terra nobis viciniore: ac de terræmotibus agamus primo loco, quibus olim ſæpius Italia concutiebatur, ita vt in agro Gabienſi non procul ab Vrbe Roma forent olim ducenta telluris iugera, quæ ſemper tremebant, vbi equites in ijs ſtetiſſent: idemq. in Reatino agro contingebat. quæ Plinius teſtatur. nunc horum nihil auditur. Vt autem cæteros minores terrarum *lib. 2. c.* motus, aut antiquioris memoriæ omittamus, quoſdam refere- *94.*

C mus, qui humanam fidem ſuperare videantur. Anno 536. ſe- *lib. 2. c.* pties & quinquagies Italia interruptis quaſſationibus eſt con- *84.* cuſſa. quod idem ſcriptor narrat.

At 662. in agro Mutinenſi duo montes inter ſe concurrerunt CXCII. crepitu maximo aſſultantes, inquit ille, recedenteſq. inter eos flamma, fumoq. in cœlum exeunte, interdiu ſpectante è via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarium, viatorumq. multitudine. eo concurſu Villæ omnes eliſæ, animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata. Et 556. in Sabinis fuiſſe terræmotus Liuius tradit lib. 41. 560. L. Cornelio, & Q. Mucio

D Coſſ. crebros Romæ, & in Italia fuiſſe. quo tempore crediderim contigiſſe, vt maxima pars Rhegij in Calabria corruerit. quod lib. VI. Strabo refert. Is vero funeſtiſſimus, qui contigit 770. Chriſti vigeſimo, & Italiæ parum nocuit ille quidem, ſed Aſiæ tredecim Vrbes vna nocte ad ſolum proſtrauit. eæ ſunt, vt refert Euſebius, Magneſia, Sardis, Moſthene, Magaechyero, Cæſarea, Philadelphia, Timolus, Temis, Cumæ, Myrrhina, Apollonia, Diahrcania. Idem refert Tacitus lib. Annalium ſecundo.

Anno

Plin.lib. 2. c. 83. Anno Neronis supremo, qui est Christi septuagesimus, accidisse in Italia terræmotum, quo prata quædam, & olíueta agri Marrucini, intercedente via publica, in contrarias sedes sunt transgressa, testatur Plinius. Et Dion: Tam ingens, inquit, terræmotus factus est, vt terra funditus conquassari, & animæ hominum ab eo (Nerone) interfectorum insultare ipsi putarentur. Atque hæc anno Christi 70. Conditæ Vrbis 812. A

Sed & Eusebius anno Christi 60. vult alium Romæ terræmotum contigisse. minora sunt illa, quod Galba ineunte Imperium terra in Vrbe, & Palatio non modo concussa est tremore, sed similem mugitui sonum dedit. quod Suetonius refert. Imperante autem Tito, sub annum Christi 82 de Campania sic Dion: B Repente ita graues terræmotus facti sunt, vt & omnis ea planities feruida esset, & culmina montium subsiderent. ad hæc sonitus subterranei tamquam tonitrua, & super terram mugitibus similes extiterunt. ob id mortales innumeri perierunt.

Traiano rerum summam tenente, anno Christi 107. & 108. terræmotus vniuersalis Orbem totum visus est quatere. Illo quatuor Vrbes Asiæ dirutæ sunt, Elea, Myrrhina, Prytanæ, Cumæ, & duæ in Græcia Opuntiorum. Rursus, alio, quod contigit anno 112. tres Galatiæ Ciuitates erutæ, & 126. aliæ submersæ; Antiochia tota prope concidit. quæ late describit Dio. C Refert Eusebius in Chronico, hunc terræmotum per Prouincias multas extitisse, Narrat Victor, Romæ, & Italiæ. An aliquid insignis detrimenti attulerit. nobis non est compertum.

Hadriano rerum potito, circiter annum 123. Nicomedia terræmotu corruit, & Nicenæ Vrbis plurima conciderunt. quod Eusebius narrat. Capitolinus ait, Romæ Circum corruisse. Xiphilinus è Dione, Cyzicum funditus perijsse. D

Gordiano imperante, sub annum 241. terræmotum fuisse vniuersalem, Capitolinus indicat, inquiens, adeo grauem fuisse, vt Ciuitates cum Populis perirent: ob idq. in Vrbe instituta fuisse sacrificia.

Galieno autem præsidente, circiter annum Christi 260. terræmotus Romæ fuit, in Asia, & Libya, quo multa absorpta, & diruta ædificia sunt, vt è Trebellio habemus.

At hi terræmotus per annos quadringentos sexaginta sex in Italia, & Vrbe contigerunt. ab anno enim 536. Vrbis conditæ vsque ad 260. Christi tot anni numerantur. Quærant igitur homines

A mines curiosi, num tot, ac tanti extiterint ab anno 312. quo Pontificia potestas robur nancisci est visa vsque ad ætatem nostram per annos mille ducentos octuaginta, in Italia, & Vrbe: ac nil simile comperient.

Atqui neque dimidium contigit harum cladium. Et tamen nos annis quadringentis sexaginta sex opponimus mille ducentos octuaginta, quod est triplo prope amplius. Non hic mihi quiescendum videtur. nulla Catholicorum Regio, Regi Catho-
B lico parens, tot, ac tantos, tam breui tempore terræmotus vmquam passa memoratur. En, quantum boni Romæ, Italiæ, Orbi Catholico peperit Pontificia potestas.

Post terræmotus ponemus hiatus, ac voragines terrarum dehiscentium, cum scilicet illæ fatiscunt, & Vrbes, Populos ue absorbent; qualis accidit, cum Sicilia à continenti Italiæ est auulsa, & alias Prochyta contra Campaniam sita facta est Insula, quod subsederit quidquid est intermedium spatij, quod à mari est absorptum. Idem contigit Pithecusuæ, Capreisq. insulis: vt diligens auctor Strabo narrat sic. Vrbis Tindaridis in Sicilia di- CXCIII
C midium à Mari est absorptum, quod Plinius testatur: & Archippe oppidum Marsorum à Fucino lacu, quod refert Plinius lib. 3. c. 12. & aliud in Campania, vt habet idem lib. 2. cap. 88. Sed hæc forsan antiquiora. illud non ita, quod Plutarchus in M. Antonij vita refert, hiatu terræ haustum Pisaurum, quam coloniam deduxerat Antonius. videtur hoc contigisse sub annum conditæ Vrbis 720. & adhuc aiunt non longe ab ijs sedibus, in quibus est illa Vrbs restaurata, conspici ædificia in profundo mari demersa, vbi nunc est vicus, qui dicitur Catholica, quò videtur vndis asportatum, nisi velimus ibi olim fuisse. Post obitum
D Neronis haustas similiter Vrbes in Italia scribit Tacitus historiarum lib. 1. quæ fuerint illæ, haud refert. Idem discimus è Capitolino accidisse imperante Gordiano, cum scribit, Ciuitates cum Populis hiatu terræ haustas: & Trebellius, rerum potito Gallieno, multas fabricas ait terris dehiscentibus deuoratas cum suis habitatoribus. Quorum nihil vmquam post annum 312. ab ortu Christi euenisse, quod insigne sit, in Vrbe, & Italia, memoratur.

Strab. li. 1. Plin. lib. 2. c. 92.

His proximum sit illud, sterilitas terræ, frugumq. inopia, quas consequitur fames. atque, vt omissa faciamus vetustiora, contenti erimus ea recitasse, quæ post Augustum contigere. CXCIV

Prima sit igitur, quæ contigit Augusto ipso Imperante, quam

Q refert

refert in annum Christi octauum Eusebius in Chronico, qui fuit A
Augusti quinquagesimus. ob hanc Roma expulsi peregrini omnes, lanistæ, ac serui venales, aliorumq. mancipiorum magna pars, vt cap. 42. refert Suetonius. tum Romæ quinque modij vendebantur viginti septem denarijs ac semis, ait Eusebius.

Secunda, est Imperante Tiberio, vt retulimus.

Tertia, est imperante Claudio, quæ toto Orbe terrarum vagata est, ob quam Romæ iterum peregrini eiecti. fuit autem sub annum Christi 50. prædicta est ab Agabo in Actibus Apostolorum. tum modius in Græcia sex drachmis est venditus. assiduas autem fuisse imperante Claudio sterilitates, non vnam, docet B
Suetonius cap. 18. habens, ipsum vix effugisse manus Populi maledicentis.

Quarta extitit Principatu Traiani: vt Victor refert.

Quinta est Imperio Hadriani: quod tradunt Spartianus, & Capitolinus.

Sexta est Antonino Philosopho imperante, cum locustæ cunctas fruges exedissent: quod Victor narrat, & Capitolinus.

Septima, Commodo rerum potito, sub annum 184.

Octaua contigit imperio Gordiani.

Nona Galli, & Volusiani. C

Decima Gallieni.

Vndecima Claudij.

Duodecima Maxentij Principatu, quo tanta Romæ inopia fuit, quantam fuisse vmquam nulla memoria extabat. quæ omnia Spartianus, Capitolinus, Vopiscus, Pollio, Victor, Eutropius, Zosimusq. scribunt. In Oriente quidem pro vna tritici mensura persolutæ sunt bis mille quingentæ drachmæ Atticæ, inquit Eusebius lib. IX. cap. 7.

Sic igitur intra annos tercentum duodecim fuit duodecies maxima annonæ caritas, ac tanta, quantam tam breui, ac toties D
haud facile comperies contigisse non dico Romæ, & in Italia, sed in ulla Orbis Catholici regione.

Illud mirum, si proferamus, in Italia fuisse olim loca quædam non aere dumtaxat insalubri, qualia vult esse Strabo lib. V. finitima Tusculano agro mare spectantia, aut loca Latij maritima, aut prope Grauiscas, vt Rutilius describit,

Quas premit æstiua sæpe paludis odor.

Sed pestilentia, quæ protinus afflatu suo, atque odore necarent

A rent non modo volucres, sed & homines ipsos accedentes. Quatuor autem talia scribuntur olim fuisse; primum, in agro Puteolano; secundum, in Sinuessano; tertium, in Soracte, hoc tamen volucribus tantum Plinius ait mortiferum fuisse; quartum, Amsancti in Hirpinis, vt idem refert lib. 2. cap. 93. e quibus halitus letales emittebantur. Describit ex his tria Virgilius: Primum, lib. VI. volens ex illo ad Tartara descendi, quasi foret inferorum Ianua.

Spelunca alta fuit, vastoq. immanis hiatu,
B *Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq. tenebris:*
Quam super haud vlla poterant impune volantes
Tendere iter pennis. talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat.
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Secundum, lib. VII.

Est locus Italiæ in medio, sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amsancti valles. densis hunc frondibus atrum
C *Vrget vtrinque latus nemoris: medioq. fragosus*
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrantur; ruptoq. ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces. queis condita Erynnis
Inuisum numen, terras, cælumq. leuabat.

Tertium, lib. eodem.

At Rex sollicitus monstris, oracula Fauni
D *Fatidici genitoris adit, lucosq. sub alta*
Consulit Albunea; nemorum, quæ maxima sacro
Fonte sonat; sæuamq. exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisq. Oenotria tellus
In dubijs responsa petunt. huc dona sacerdos
Contulit; & cæsarum onium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis; somnosq. petiuit.
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturq. deorum
Colloquio; atque imis Acheronta affatur Auernis.

Quo nunc igitur abierunt loca ista? cuncti ignorant, vbi extiterint. abolita sunt vestigia, nisi illius, quod in agro Puteolano, & in Hirpinis erat: quorum tamen neutrum dicitur homines accedentes enecare, neque volucres etiam protinus, aut animalia, quæ tamen exanimentur. En, quid boni nacta sit Italia post Romani Pontificis auctoritatem constabilitam. Omittimus insalubri aere terras, quales fuisse maritimas Latij, finitimæq. huic Etruriæ, & quæ in agro Tusculano respiciebant Austrum, de quibus Strabo lib V. nam tales etiam nunc cuncti fatentur. In Italia priscis temporibus erant mures aranei, quibus venenatus erat morsus, vltra Apenninum duntaxat non erant, Plinio teste, lib. IX. cap. 58. Nunc relegati videntur isti in extremos Apuliæ tractus; alibi numquam, aut non ita infesti. A B

CXCV. Quid illa? Boæ serpentes olim frequentes erant in Italia, tantæ magnitudinis, vt Claudio Principe Romæ fuerit occisa ex his in Vaticano quædam, solidusq. infans in aluo ipsius fuerit repertus. quod Plinius, ac Solinus narrant. addit hic, ab illis regiones aliquando redigi ad vastitatem. quo circa haud mirandum fuisse, Amyclas à serpentibus vastatas, ac deletas. quod idem Plinius scribit. Quo nunc abierunt iste Boæ? quò tot serpentes? quò tot per Italiam totam sparsi mures aranei? Ecquis audiuit vmquam, solidos infantes post ætatem Constantini absorptos? Ecquis deletas ab anguibus Ciuitates? Quis ista portenta disiecit, exterminauit, ad nihilum redegit? Numquis illa vult iterum reuocari? Is profecto volet, qui in Pontificem Romanum non bene animatus, illum de Italia sublatum cupit. Ridet Rutilius Numatianus, qui scripsit imperante Honorio, post Constantinum, quod Cosa fuerit à muribus euersa, incolæq. ab illis fugati. & tamen multo incredibiliora his narrantur: C

Cernimus antiquas nullo custode ruinas, D
Et desolatæ mœnia fœda Cosæ.
Ridiculam cladis pudet inter seria causam
Promere, sed risum dissimulare piget.
Dicuntur ciues, quondam migrare coacti,
Muribus infestos deseruisse lares.

CXCVI Absoluimus, quæ pertinent ad terram. Videamus de aquis: quarum nonnumquam tantæ erant eluuiones, vt anno, quantum nonnulli colligunt, Vrbis quingentesimo sexagesimo primo

à palude

A à palude Pomptina viginti tres Ciuitates demersæ fuerint, ac Roma à Tiberi inundata duodecies, omniaq. illius ædificia posita in plano disiecta. Numquis aliquando audiuit, aut legit, post Imperium Constantini talia passam vel Vrbem, vel Italiam? Num viginti tres Italiæ Ciuitates vndis obrutas? numquid decem? numquid vnam? Num toto orbe Catholico contigit aliquid simile in regione Catholicorum, quæ Catholico Regi obediat: quamuis in Phrisia scribant aliqui insignem aliquando eluuionem contigisse? Christophorus Castellettus magna diligentia collegit singulas Tiberis inundationes ab Vrbe condita vs-
B que ad nos. & ex illo tempore ad Cõstantinum per annos 1064. triginta quatuor enumerat. sed à Constantino ad nos per annos 1282. recenset viginti. sic itaque duplo fere plures ante illum contigerunt; si temporis habeamus rationem.

Videamus autem, quæ fuerit aeris clementia Romæ, & Italiæ priscis temporibus ante Constantinum. Et quidem nos collegimus alias ab anno 248. vsque ad 572. per annos 324. pestes decem, & octo in Vrbe, ita, vt cuilibet non detur annorum viginti interuallum. Sed, his omissis, recenseamus, quæ Imperio Romano florente contigerunt.

C Prima, imperãte Augusto. Cuius meminit Solinus c. 2. & Dio.

Secunda, euenit imperante Nerone. vt in Tacito habetur.

Tertia, euenit imperante Vespasiano, cum per multos dies Romæ decem millia mortuorum prope referrentur in Ephemeridem, quod Eusebius scribit; anno Christi 80.

Quarta, Tito, cum cinis è Vesuuio monte erumpens in Syriam, Aegyptum, Africamq. peruenit, ac Romæ theatrum cooperuit, aeremq. & morbum pestilentem, & grauem immisit. Quod refert Dio.

V. Traiano. Hanc vocat atrocem Victor.

D VI. Hadriano. Quod testatur Spartianus.

VII. Antonino philosopho, sub annum octauum. Quod refert Eusebius.

VIII. Eodem regnante, sub annum duodecimum. quæ tanta per orbem fuit, inquit idem, vt pene vsque ad internecionem Romanus exercitus deleretur, vehiculisque, & carrucis cadauera exportarentur, ait Capitolinus.

IX. Commodo regnante.

X. Gallo, & Volusiano.

XI. Gallieno, vt docuimus supra.

Sic

Sic itaque intra annos ducentos septuaginta (nam tot numerantur à prima peste, quæ contigit sub Augusto vsque ad Gallienum) decem maximæ pestes extiterunt. vt vigesimo quinto quoquo anno videatur pestis extitisse in Vrbe. quod adeo non euenit post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, vt numerentur iam sexaginta sex anni, ex quo nulla Romæ fuit: & post Constantinum vsque ad Alaricum prope nulla memoretur per annos centum. A

CXCVII. Eodem spectant ventorum maximæ tempestates. E quibus satis erat retulisse, tantam fuisse imperante Nerone, vt eius turbine vastatum fuerit quidquid erat villarum, arbustorum, frugumq. à Capua ad Vrbem. quod est interuallum centum quinquaginta milliariorum, disiectis omnibus. Et Titi Principatu ventus è Vesuuio erumpens, tam late cineres dispersit, vt propinqua terrarum, mareque, & Theatrum Romæ oppleuerit, in Africam, & Aegyptum peruenerit, ac duas Vrbes in Campania Pompeios, & Herculanum obruerit. Quorum nihil vmquam contigit post Imperium Constantini, Romæ, aut vllo Italiæ loco. B

CXCVIII. Huc referri possunt illa prodigia, quæ in singulos annos Liuius refert, pluisse scilicet lapidibus, sanguine, carnibus, & si quid est huiusmodi monstrosum. quæ vix vmquam postea contigerunt, vel rarissimo scimus audita. Credimusq. olim tam crebra fuisse, quod dæmones ea procurarent, & efficerent. atque ijs euenientibus publicę supplicationes fiebãt, ac publica sacrificia, quibus dæmones ipsi colebãtur. Nerone imperãte, ait Tacitus, ita sanguine in Albano pluisse, vt eo fluerẽt amnes. Veniamus modo ad Ignẽ. C

CXCIX. Incipiamusq. à Fulminibus, quę tam crebra olim iaciebantur, vt Plinius asserat, Italiam præ cunctis regionibus fuisse illis obnoxiam, maxime vero Romam, Campaniamq. Et vero, ita esse, colligimus ex historijs. Imperante Nerone, ait Tacitus, non alias fuisse tam crebram fulminum vim. Domitiano autem, per octo menses continuos tot fulmina cecidisse, inquit Dion, vt imperator exclamarit, Feriat iam, quem volet. At imperante Traiano, inquit Eusebius, Pantheon fulmine est concrematum. Commodi imperio Capitolium, Bibliotheca, vicinæq. ædes fulminis ictu arserunt. quod Capitolinus refert, & Eusebius. Denique Plinius lib. 2. cap. 55. narrat, olim desijsse fieri turres inter Terracinam, & ædem Feroniæ, quæ erat ad montem Soractis, quod nullæ non earum fulmine diruerentur. Orosius lib. 4. c. 4. scribit, anno 477. mœnia Formiarum fulminibus D

crebris

A crebris ambuſta, & diſſoluta. & eodem lib. c.1. in exercitu Romano trigintaquatuor milites fulminibus occiſos.

Quo circa mirum non videbitur, Vulſinium, oppidum opulentiſſimum Tuſcorum, inquit Plinius lib.2.cap.52. Fulmine percuſſum conflagraſſe. Quin addit idē, in more poſitum fuiſſe apud antiquos, vt magicis quibuſdam cantionibus, ac precibus fulmina aduerſus inimicos impetrarent. ob idq. tum prædictam Vrbē concrematam, tum vero ipſius agros à monſtro quodam vaſtatos: ac citat L. Piſonem, grauem, vt ait, auctorem, qui aſſerat, à Numa Pompilio ſæpius euocata fulmina, Tullumq. Hoſtilium,
B qui id non rite tentaſſet, occiſum. Sed quis vnquam poſt Conſtantini tempora audiuit in Italia tantam fulminum frequentiam? quis vllo eorum fuiſſe vllam Vrbem incenſam? Hoc ſcilicet peperit nobis Pontificia poteſtas, vt minus eſſet nobis iratus Deus.

Atqui apertiſſimum cunctis erat, hæc fulmina de Cœlo miſſa. Quid illud? E terra ſæpius enatos ignes, qui maximas mortalibus in Vrbe, & Italia vaſtitates inferrent. Huc ſpectat ignis Veſuuij, qui Tito imperante erupit, Campaniæq. toti plurima damna intulit. quæ Dion refert, ac ſupra retulimus. Inſequen- C C.
C ti anno Romæ extitit è terra incendium, quod conſumpſit fana Serapis, atque Iſidis, Templum Neptuni, Balnea Agrippæ Pantheon, Diribitorium, Theatrum Balbi, Scenam Pompeij, Octauiana ædificia, Templa Iouis Capitolini, cum proximis templis. Hæc Dion. Triduum duraſſe hoc incendium, narrat Suetonius. Incertum porro eſt, aliqua incendia, quæ contigerunt, an è terra ſint orta, an aliunde excitata. quæ nos capite ſequenti referemus.

Incredibile namq. eſt, quot, & quanta incendia Romæ ante Conſtantini tempora ſæuirent, ſiue fortuito, ſiue acciderent
D aliquorum dolo malo. vt omittamus, quod intulit Nero. Et quidem, priuſquam Octauianus Auguſtus Imperium iniret, id malum frequentius erat. ipſe enim prior inſtituit excubias nocturnas, vigileſque, ac ſuis eos in Vrbe ſtationibus diſpoſuit, vt viderent, ne quid incendij exoriretur, & exortum ſtatim reſtingueretur. quod habetur in Digeſtis, tit. de off. præfect. vigil. & Suetonius refert cap. 30. & nihilominus mirum, quam crebris incendijs multæ ac magnæ Vrbis partes concremarentur. Referamus illa, vt cognoſcamus, antiqua fuiſſe multo crebriora. Primumq. fit, cum Capitolium, pugnantibus inter ſe Vitellij,

lij, Vespasianiq. militibus, est incensum. quod Dion refert, & Tacitus. A

Secundum, contigit imperio Traiani, vt Victor narrat. illo conflagrasse auream Neronis domum, scribit Eusebius. ea porro tanta erat, vt ille dixerit:

Roma domus fiet. Veios migrate, Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.

B

Testis est Plinius lib. XXXVI. cap. 15. hac domo Vrbem totam cinctam.

Tertium, fuit Antonino Pio regnante, quod absumpsit trecentas quinquaginta domos, vt auctor est Capitolinus.

Quartum, Commodi Principatu: quo conflagrauit Palatium, Vestæ ædes, ac plurima Vrbis pars, inquit Eusebius. Et ipse quidem Commodus, Vrbem, Neronis exemplo, iusserat incendi. quod Lampridius testatur. Et Dion: Incendium, ait, excitatum in quibusdam ædibus, ad templum Pacis peruenit, consumptisq. tabernis, in quibus merces Aegyptiorum, & Arabum C erant, comprehendit Palatium.

Quintum, imperio Philippi, quo Theatrum Pompeij incensum, & Ecatostylon, inquit Eusebius in Chronico.

Sextum, Decio regnante, quo Amphitheatrum concrematum scribit idem.

Septimum contigit imperante Maximino, quo magna pars Vrbis est incensa. quod Herodianus testatur. cuius hæc sunt verba: Adeo peruagatum longe, lateq. incendium est, vt plus multo consumpserit, quam quantum spatij maxima quæq. Vrbs ædificijs occupet. D

Octauum fuit, cum Maximianus Imperium contra Maxentium recepit. eo Fanum Fortunæ conflagrauit, ac parum abfuit, quin tota Vrbs à militibus incenderetur. quod Zosimus lib. 2. refert, & anno 307. Sigonius reponit.

Cum vero incendium primum contigerit anno 71. vt è Tacito colligi potest, fit, intra ducentos triginta annos hæc incendia fuisse. vt omittamus, quod Nero attulit. Atqui, si mille ducentos octuaginta post Constantinum transactos circumspicias, certissimo cognosces, neque tot in Vrbe, vel in vlla Italiæ parte, aut etiam totius Orbis Catholici vllo tractu, qui Catholico

Regi

A Regi obedierit, obtigisse, neque dimidium. En, quibus seruiebant illæ opes Romanorum, moles illæ vastissimæ, vt sæpius igne absumerentur, vt è ditissimis pauperrimos homines facerent, ac forent in causa, vt ad eas reficiendas tributis nimijs totus Orbis Romanus oneraretur, atque exhauriretur; atque ita breuis hæc molium magnificentia, &, si quidem vocare ita velimus, fælicitas infælicitati, & ruinæ maximæ foret omnibus Prouincijs, & Romæ ipsi.

B

De incendio, euersione, & direptionibus Vrbis, perpetuisque, ac diuturnis Italiæ vastitatibus ante Constantinum. *Cap. VI.*

ROMAM, quam vocarunt antiqui scriptores Orbis epitomem, quod scilicet contineret vna quidquid in terris esset admirandi, plurimæ clades afflixerunt ante Constantinum, quibus nullæ postea pares euenerunt. vt sciamus, quot,
C ac quantis sit à Deo bonis illa cumulata, quamuis iacturam fecerit immensæ illius admirabilitatis, quæ in sede Imperij profani, vastitate molium constructarum ad iactantiam, voluptateque, ac rerum luxu spurcissimo posita erat. Hæc enim secum ferebant vim maximam malorum, ita, vt Romanis, atque Italis adesset adumbrata quædã fælicitatis imago, ac larua, sed re vera nullo non malorum genere discruciarentur, ac miserrime vexarentur. Et quidem numerauimus hucusque mala tam dira, vt eorum prope nullum contigerit vllo sæculo, vlli Catholicorum Regioni, aut Vrbi Re-
D gi Catholico subiectæ. Recenseamus adhuc alia. Sitq. hoc inter illa: Numqnam fuisse Romam post Constantinum concrematam incendio per aliquem Principum suorum, vt à Nerone scimus fuisse incendio consumptam. In regiones, ait Tacitus, quatuordecim Roma diuidebatur: quarum quatuor integræ manebant; tres solo tenus deiectæ; septem reliquis pauca tectorum vestigia superarent lacera, & semiusta. Hæc ille. At, inquies, Totila Gothorum Rex Vrbem incendit, atque euertit. Quid autem refert, Catholicus ne fuerit, an in Pontificem Romanum contumax? Equidem, Romæ euenisse mala multa post Constantinum, non diffiteor: sed nullo modo à Pontifice Romano, vel eius studiosis: quin longe secus accidisse illa osten-

CCI.

 demus,

demus, vel ab hostibus Romanorum Pontificum, vel cum Roma Pontifex Romanus est exturbatus, aut etiam Romani Imperatores, vel Ciues in illum fuerunt iniquiores. vt scilicet apertissimum fiat, quidquid est Vrbi, & Italiæ boni, id cælitus à Deo per Pontificem deriuari, per eumq. innumera mala, quæ Romæ, & Italiæ prius obueniebant, fuisse depulsa. Igitur & Totilas hæreticus erat Arianus, ac Papæ inimicus, & quod malorum caput fuit, Pontifex Romanus tunc Vigilius pessime habitus à Iustiniano, Roma expulsus, Constantinopolim cum summa ignominia perductus, & in vincula coniectus. Non itaque mirum; si Roma est hoc tempore incensa. &, quod maxime sit obseruandum, anno 545. captus est à Belisario Vigilius, Constantinopolimq. missus, & sequenti percussus alapis, per Vrbem tractus, in carcerem traditus, modico pane, & aqua ad vitam misere tolerandam datis: eodemq. anno Roma per Totilam capta & inflāmata, vt è Marcellino, Liberato, Procopioq. post alios refert Sigonius lib. XIX. de occidentali Imperio. En, vt bona Italiæ per auctoritatē Pontificis constitutā, mala per euersam contingant. A B

Neque tamen Roma prorsus est incendio tradita per Totilā. testatur enim, qui vidit hæc, Procopius lib. 3. belli Gothici, tertiam tantum Romæ partem fuisse ab illo deiectam. at incendio Neronis è quatuordecim decem Tacitus narrat absumptas. C

Quod si quis dicat, à Nerone Vrbem restitutam, non id negamus. Sed, quo modo? Audi eundem scriptorem, qui sic lib. XV. Interea conferendis, inquit, pecunijs peruastata Italia, prouinciæ euersæ, socijq. populi, & quæ Ciuitatum liberæ vocantur. Hæc ille, narrans euersas omnes regiones, vt Vrbs restitueretur, ædificiaq. ad omne illicitarum voluptatum genus excitarentur.

Stet itaque, numquam sic Romam fuisse ab vllo Catholico Principe, qui Pontifici Romano faueret, quamdiu paruit Vrbs eidem, fuisse concrematam. Sed, quid ego Romam dumtaxat in cōparationem voco? nulla Vrbs illustrior Catholicæ Religionis adhærēs, Catholicoq. Principi subiecta ab eodem simile aliquid est vmquam passa: vt iam sit hoc commune totius Orbis Catholici bonum. D

CCII. Succedet huic aliud Romæ proprium, numquam fuisse illam post ætatem Constantini ita subuersam, vt à Gallis anno 363. qui, Capitolio excepto, cuncta solo æquarūt. quod Plutarchus in vita Camilli tradit, Polybius lib. 8. Dionysius, & Plinius lib. 34. cap. 1. Post hanc Gallorum numquam maior accidit Romæ cla-

des,

A des, ac ruina. nam Totila partem dumtaxat illius tertiam prostrauit. quod Procopius, qui vixit eo tempore, testatur lib. 3. Gothici belli. Quod enim prisca ædificia collapsa videamus, id fuit in causa, quod nulli seruiebant alij rei ipsorum plurima, ac maxima quæque, nisi luxui, ac voluptatibus, quas in postremis habent Christiani. ac talia scilicet fuerunt amphitheatra duo, nymphæa, lupanaria 45. theatra quatuor, ludi quinque, naumachiæ quinque, thermæ duodecim, balneæ, lacusq. priuati innumeri, circi duo. quæ sane ædificia maximam totius Vrbis partem constituebant; suaq. vastitate, & magnificentia cunctos, qui aspicerent,
B stupore defixos tenebant: vt è Publio Victore apparet. Pro his vero neque tam vasta, aut sumptuosa, & elegantia, sed honestissima, & vtilissima sunt ædificia reposita Romæ domorum hospitalium viginti; monasteriorum, in quibus Virgines Deo sacratæ morantur, vigintiduo; aliorum, in quibus Viri religiosi, vigintiquinque; in quibus adolescentes literis operā dant, octo; præter alia, quæ sunt alijs pijs operibus dedicata, de quibus mox loco suo.

Iam vero, sicut neque vmquam Roma, vel adeo incensa, vel euersa, sic post Constantinum non est ex omni, aut maiori parte toties direpta. nonum namq. est illa à militibus fœde spoliata an CCIII.
C te ætatem Constantini.

Primum, à Gallis, cum solo est æquata;

Secundum, à Cinnæ militibus. quod Appianus lib. 1. Ciuiliū bellorum narrat, ita, vt ea verba scripta reliquerit de Vrbe: Omnino, inquit, nihil à multitudine, & varietate malorum aberat.

Tertium, à Syllæ copijs, vt eodem libro idem refert.

Quartum, ab exercitu trium virorum. quod lib. 4. scribit idē.

Quintum, à Neronis satellitibus, cum fuit Vrbs inflammata. sic enim Dio: Multi sua exportare, multi aliena rapere, se inuicem decipere, in sarcinis errare, nec, quò progrederentur, aut
D vbi starent, scire, tum expellere & expelli, exturbare alios, mox ipsi exturbari, multi suffocari, multi opprimi; postremo nihil, quod in huiusmodi calamitate hominibus accidere potest, prætermitti: neque vero aliò poterant profugere. nam, si quis proximū euasisset saluus, mox incidebat in aliū, & ab eo necabatur: Id non vno tantum, sed pluribus diebus, ac noctibus, eodem modo factum est. Et mox: Milites cæteri, & excubiæ nocturnæ ad rapinas spectantes, non solum non restinguebant incendium, verum etiam magis incendebant.

Sextum, à Vitellij, & Vespasiani militibus est Roma dire-

pta, quin & Italia tota. Sic enim Dio: Neque enim milites hæc ob aliam causam agebant, quàm vt Italiam diriperent. quod & factum est. Et deinde: Dum Vrbs (Roma) hoc modo diriperetur, pugnarentq. alij, alijq. fugerent, & ijdem postea rapinas, & cædes pariter facerent. A

Septimum, à Seueri militibus. Sic enim Spartianus: Tota deinde Vrbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palatinis, quasi in stabulis, manserunt: fuitq. ingressus Seueri odiosus, atque terribilis, cum milites inempta diriperent, vastationem Vrbi minantes.

Octauum, à Maximini fautoribus aduersus Balbinum pugnantibus. Sic enim Capitolinus. Balbinus, inquit, Romæ bellis intestinis, & domesticis seditionibus vrgebatur, occisis præcipue per populum Gallicano, & Mæcenate; quod populus à Prætorianis laniatus est, cum Balbinus resistere seditionibus non satis posset. denique magna pars Vrbis incensa est. Hæc ille in Maximinis. At in Balbino; In Vrbe autem, prius quàm dictum esset, milites pacatos venire, & tegulæ de tectis iactæ sunt, & omnia, quæ in domibus erant, vasa proiecta. atque ideo maior pars ciuitatis perijt, & multorum diuitiæ. nam latrones se militibus miscuerunt ad vastanda ea, quæ norant, vbi reperirent. Et Herodianus lib. VII. Intellecto periculo, milites, (Prætoriani) ac rebus desperatis, erumpunt vniuersi patentibus portis, congressiq. multitudinem fugientem in Vrbem vsque persequuntur. sed, vbi iam statario illo certamine plebs inferior intra domos se receperat, ac tegularum, lapidumque, & testarum iactibus desuper vrgere cœperat milites, haud ausi illi ignota ædificia subire, clausis etiam domibus, & tabernis, ignem ianuis, ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in Vrbe plurimæ sunt, illico admouerunt. Quo factum est, vt partim crebitate insularum, partim lignea materia, bona pars Vrbis conflagrauerit, multiq. ex opulentis pauperes facti, maximis, atque egregijs amissis possessionibus, vel prouentu vberrimis, vel splendore ipso, & varietate pretiosis. neque vero pauci extincti mortales, quod, ianuis igne occupatis, proripere se domo copia non fuerat. bonaq. diuitum direpta penitus, immiscente se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoque, & tenui plebecula. sed adeo peruagatum longe lateq. incendium est, vt plus multo consumpserit, quàm quantum spatij maxima quæque Vrbs ædificijs occupet. Hæc ille.

B C D

Nonum,

A Nonum, Probo imperante, ab octuaginta gladiatoribus, quibus deinde alij multi se admiscuerunt, qui egressi è carceribus, atque interemptis multis, conspiratione facta, Romæ obuia cuncta diripuerunt; quod Zosimus refert lib. 1. ad finem.

Sed, cum recensuerimus nouem Vrbis direptiones, vel à ciuilibus bellis, vel hostilibus quibuscumque obortas; si quis superioribus alias velit adnumerare, quas ipsi Imperatores prætextu scelerum vindicandorum, quæ diuitibus objiciebantur, per calumniam faciebant, adiungentur his octo aliæ: quarum Prima ascribetur Tiberio, Secunda Caligula, Tertia Domitiano,
B Quarta Commodo, Quinta Caracalla, Sexta Heliogabalo, Septima Carino, Octaua Maxentio. Sed, quando non prouenerunt hæ à ciuilibus seditionibus, vel exteris bellis, merito distinguendæ nobis videntur. quamuis hæ re vera dicantur non Vrbē modo, sed Orbem præterea terrarum spoliasse: appareatq. multo flagitiosius, & atrocius id ipsos fecisse. nam falsa crimina imposuerunt ijs, quos diripuerunt; ac plerumq. eos capitali supplicio, aut alioquin acerbo affecerunt: neque potuerunt illi effugere hæc omnia, quæ in publicis Vrbium direptionibus sæpe effugi solent; cum quis vel occultat rerum suarum pretiosa quæ-
C que, ac subtrahit imminenti rapinæ, quæ cum duret duobus, tribusve mensibus, videtur omnium sæuissima. at isti Imperatores pluribus annis sunt crudelissime dominati: ac pauci potuerunt euadere ex illorum manibus: vt è verbis scriptorum, quæ supra recitauimus, liquet. Quo circa, si vellemus istas multo diriores prædationes superioribus adiungere, septimum decimum dicemus esse Romam direptam. Atqui, si enumeremus, quoties eadem fuerit spoliata post ætatem Constantini, cognoscemus, nullo modo toties, neque tam diriter: excepta, credo, hac suprema, quam duce Borbonio Germani, & Hispani fecerunt.

D Prima est autem, quæ contigit ab Alarico, Visigothorum Rege, cum regnaret Honorius, de qua sic iornandes: Romam ingressi (Gothi) Alarico iubente, spoliant tantum, non autem, vt solent gentes, ignem supponunt, nec locis Sanctorum in aliquo penitus iniuriam irrogari patiuntur. Idem scribit Socrates lib. IX. cap. 9. & S. Augustinus lib. de Ciuitate Dei.

Secunda est, quæ accidit imperante Maximo, cum Gensericus Vrbem populatus est. quod lib. 1. belle Vandalici refert Procopius. Post hæc neque Odoacer Herulorum, neque Theodoricus

Ostro-

Ostrogothorum Reges, qui Italiam summo imperio tenuerunt, A
aliquid Vrbi abstulerunt.

Tertia est, cum Totila eam cepit, ac tantum viginti è militibus sexaginta plebis Romanæ sunt obtruncati. quod lib.3. Procopius narrat. nec passus est Barbarus Rex, vt Gothi Romanos fugientes vllo modo prosequerentur.

Quarta est, cum rursus eandem populati sunt ijdem Gothi, eodem regnante, & humane similiter actum cum Romanis.

Quintam volunt esse non nulli, cum fuit ab Arnulfo Germaniæ Rege capta, sed ab Arnulfo fuit tantum suburbium Vaticanum, quam Leoninam vocant Vrbem, populatum. quod Luit- B
prandus horum temporum scriptor lib. 1. cap. 8. narrat. neque Otho. 1. eandem prædatus scribitur, quamuis eam bis ceperit, vt ex eodem habemus lib. VI. cap. vlt. quæ post alios refert etiam Sigonius lib. VII. de regno Italiæ anno 964. Consentiunt antiqui Marianus Scotus, & Rhegino. Idemq. asserimus de Henrico III. quod liquet è Sigeberto æquali horum temporum, in Chronico anni 1084. & de Henrico IV. vt Sigonius narrat anno IV. lib. X. Et Dodechinus, qui fuit hac ætate, & Friderico II. quod liquet ex Vrspergensi, qui temporibus his viuebat. quamuis hi vere dici possint agros populati, & partes Vrbis, quæ mœnibus haud inclu- C
derentur, vel ædificijs Vaticano continentibus cis Tiberim, quod innumeri fecere ante Constantinū, quibus cū bella Romani gerebāt Quamobrē quinta est, quā fœdissime hoc sæculo fecerūt Borbonio Duce Germani, & Hispani. Atq. ita intra annos mille ducētos octuaginta, & amplius, quinquies dūtaxat Roma tota militares prædationes est passa, cū supra illud tēpus intra annos mille quinquaginta quatuor plus minus, q numerātur ab Vrbe cōdita ad Cōstantinū, sit nonū direpta, aut omnino, aut maiori ex parte.

CCIV. Age vero, non dum finem faciamus, ostendamusque Italiā sem- D
per in maximis maximarum regionum vastitatibus, ac solitudinibus fuisse vsque ad Constantinum. Atque, vt omittamus Aboriginum, Pelasgorumq. incredibiles, quas memorauimus, clades, Vrbesq. ipsorum in desertum redactas; veniamus ad ea, quæ non ita sunt antiqua. Anno ducentesimo secundo ab Vrbe condita, Galli transalpini, irruptione facta, cunctas circa Padum terras occuparunt, vndecimque Ciuitates ab Etruscis conditas in ijs locis euerterunt, ita vt vna superfuerit Mantua è duodecim, quas illi ædificauerant. quod nos docet Liuius lib. V. Dionysius VII. & Plinius lib. III. cap. 17. & 19. Ex illo, quamdiu Galli tenuerunt

A nuerunt eas oras, neque Romani colonias in illis deduxerant, in Vicis est habitatum tercentum prope annorum spatio, vsque ad Hannibalis aduentum, qui fuit anno 533. Hinc Strabo lib. V. ait, Mediolanum non ita pridem ante ætatem suam (floruit autem Strabo imperante Tiberio) vicum fuisse, populosq. illarum regionum vicatim habitasse. Ac Liuius lib. 21. testatur, loca circa Mutinam pleraq inculta, & circa viam siluas fuisse. Similiter in Placentino, ac Parmensi agris paludes erant, ac stagna lata, quæ Scaurus, vt retulimus, exiccauit anno 638. Veluti multo ante Etrusci loca mari Hadriatico viciniora, vt supra narrauimus.

B Donec autem Galli tenuerunt circumpadanas terras per annos tercentum, & amplius, nulla in ijs Vrbs fuit, sed vici tantũ. quod Polybius, qui fuit post secundum bellum Punicum, lib. 2. testatur, his verbis: Præcipuæ igitur auctoritatis Populi ex Gallis qui in Italia morabantur, hi sunt: Villas habitabant, nullis septas mœnibus; apparatuum omnium prorsus expertes erant; in terra super strato gramine dormiebant; vescebantur carne; bellicas solummodo res, atque agriculturam exercebant, & simplicem vitam viuentes neque scientijs, neque alijs artibus operam dabãt. Hæc ille de Laijs, Lebitijs, Insubribus, Cenomanis, Ananibus,

C Boijs, Eganibus, Senonibus, qui è Gallia profecti terras Italicas circa Padũ multos ante annos occuparant, vndecimq. inter alia, Ciuitates euerterant, latissimiq. terrarum tractus nihil aliud, nisi vicos, habebant. Sed, nondum finitis in Gallia Cisalpina vastitatibus per Gallos illatis, ita vt nulla Vrbs in ijs locis per annos tercentum fuerit, tantum villæ essent, Hannibal loca Apuliæ, Calabriæq. cum suis Vrbibus vastauit. Romani etiam Bruttiorum, Lucanorumq. Ciuitates in vicos redegere. quod lib. V. Strabo refert, qui durasse illas clades adhuc suo tempore vsque ad annum prope octingentesimum narrat. Ex eodem discimus, à

D Sylla dirutas Vrbes omnes Samnitum, ita vt non nisi vici essent in latissimis terris, & has euersiones extasse temporibus suis imperante Tiberio. Rursus è Cornelio Tacito habetur, Nerone in Italia regnante tã magnã fuisse solitudinẽ, vt ob incolarum infrequentiã deducti fuerint coloni Tarentũ, & Antiũ, neque tamen loca deserta fuisse ab eis repleta. Recitauimus prterea è Lucano, in Italia tẽpore Neronis extasse Vrbes desertas, semirutas, agros incultos ob ciuilia bella, quãdiu postea durarint, certo nõ põt omnino affirmari. post obitũ sane Neronis, Italiã rursus vniuersam à Vitellianis direptam, ac multas editas ruinas, ostendimus, &

impe-

imperante Pertinace, docet nos Herodianus, in Italia fuisse plurimos agros incultos, donec Gallieno, & Aureliano imperium tenentibus plurimæ Vrbes in Gallia Cisalpina à Marcomannis, Alemannisq. sunt semirutæ, ad solitudinemq. adductæ, quæ perstitere usq. ad tempora Hieronymi, & Ambrosij, qui florebant anno 390. post Constantini imperium Romæ initũ 78. A

En igitur, vt, Imperio Romano florente, ante Constantinum, ante Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, latissima Italiæ loca perstiterint, euersis Vrbibus, inculta, ac prope deserta, non vno sæculo, sed multis, ob incursationes barbaricarum gentium: quorum tamen nihil vmquam simile contigisse postea, palam fiet à nobis: vt, qui secus opinantur, facile possint illi confutari. B

CCV. Illud tamen haud præteribimus ab Aeliano adnotatum, qui floruit imperante Hadriano, ad quem non nullos è suis libros mittit: in Italia per multos, variosq. exterarum gentium populos habitasse, plures quidem, quam in vlla alia terra. Sic ille lib. IX. cap. 16. variæ historiæ. Quod esse verum, constat è superioribus. non ita contigisse post Constantinum, facillime dignoscemus inde, si aduertemus, nullas exteras gentes in ea consedisse, nisi Longobardorum, per annos mille ducentos octuaginta. nam Gothi post Herulos ab ipsis deiectos fuere omnes vel occisi à ducibus Iustiniani, vel adducti in seruitutẽ. quod Iornandes lib. de rebus Geticis, Procopius lib. vlt. Gothici belli; Agathiasq. scribunt. C

Similiter, quod Aelianus idem tradit eodem capite, in Italia fuisse aliquando ante Hadriani tempora Vrbes mille centum nonaginta septem, clarissime ostendit, Imperio Romano florente, fuisse in Italia minus Vrbium, quàm fuerit ante illud. Et vero ita videtur esse aliquo modo, antequam Galli transalpini Etruscas Vrbes in circumpadanis oris diruerent, Romani Latium fœdissime vastarent, oppida quadraginta, & vnum subuerterent in Aequicolis, ac vastitates aliæ Samnitibus, Bruttijs, Lucanis, Apulisq. contingerent. de quibus est à nobis tractatum. nihilominus falsum putamus, tot Vrbes vmquam fuisse Italiæ, nisi dicamus, Vrbes antiquis dictas, vel ipsas arces; quod in vita Poblicolæ notat Plutarchus. Quem sensum si sequamur, nihil impedit, quin dicamus esse hodie in Italia Vrbium viginti millia. Quod si Vrbes vocemus coniunctionem plurium domorum, quibus sint communia spatia, templum commune, quo modo definit D

A definit Cicero libris, de Republica, falſum putamus, quod inquit ille. Nam Plinius memorat Populos omnes, quicumque vmquam narrentur in Italia fuiſſe, quorum multis nullæ erant ciuitates, & oppida; ad quæ conſtituenda populus eſt neceſſarius aliquis; &, his adnumeratis, vna cum dirutis Vrbibus, & extantibus, non perueniunt ad ſummam ſexcentorum. quod ſequentibus libris apertiſſime explicabitur. Igitur Aeliani verba accipienda ſunt in eam ſignificationem, vt Vrbium nomine intelligamus ipſas quoque arces paulo laxiores, quomodo Plinius ſcribit Tyrrhenos ademiſſe Vmbris tercentum caſtella, ita,
B vt Hadriani Imperatoris tempore in Italia non fuerint oppida, & arces ſimul mille centum nonaginta ſeptem. Sed huius rei veritas maxime eluceſcet, cum populos, & oppida Italiæ, tùm temporis antiqui, tùm noſtri enumerabimus.

Interim non omittemus illud ad Italiæ vaſtitatem, quæ florente Imperio Romano contigit, ac durauit, potentiſſimas ab ipſis Romanis ciuitates, vel exciſas, vel imminutas, neque illorum loco vllas ijs æquales vſque ad Conſtantini ætatem ad tantam magnitudinem perductas. ſecus autem poſt illam. nam noſtra ſunt multæ. vt ſequentibus libris aperiemus. Ciuitates porro,
C ante ætatem Conſtantini exciſæ, aut diminutæ ſunt, vt memorauimus ſuperiori tractatu, ſequentes. CCVI.

Sybaris, quæ tercentum millia militum produxit aliquando in aciem, euerſa anno tercenteſimo.

Croto, quæ centum viginti millia, exciſa eſt ab Hannibale, & cuius circuitus erat duodecim millium paſſuum, teſte Liuio lib. 24. atque ita par fere Romæ erat, vt habet Plinius lib. 3. cap. 5.

Spina, quæ Hadriatici maris, inquit Strabo, imperium diu tenuit, euerſaq. eſt à Gallis.

Canuſium, &

D Argyripa, Italicarum Vrbium, ait idem lib. VI. maximæ, verum deletæ ipſius ætate. quod ſi Italicarum maximæ fuerunt, haud Sybari, & Crotoni cedebant.

Agylla, quæ tantæ fuit potentiæ, vt Gallos Romæ dirutæ, ac ſeptem iam collibus inſidentis ſpolijs onuſtos vicerit, templumq. habuerit opulentiſſimum, è quo ſcutatorum ſeptingenta viginti millia diripuit, quod ſupra retulimus, Dionyſius Syracuſarum Tyrannus.

Veij, quæ anno 360. tantæ erat amplitudinis, vt ſitu, magnificentiaq. priuatorum, ac publicorum tectorum Romæ ipſi præ-

S poneretur,

poneretur, & opulentissima Etruscarum foret, inquit Liuius lib.V. Iam tum septem colles Roma erat complexa studio Tullij Regis, vt habet Dionysius lib. IV. A

His haud paulo minores Vulsinij erant, Pæstum Lucanorum, Picentia Picentinorum metropoles,& quidem superioribus nullæ vsque ad Constantinum pares post Romam fuerunt in Italia. nam quæ? producantur, si quæ creduntur huiusmodi fuisse. adducantur testimonia antiquorum. Atqui ego contra adducam. Mela scribit lib. 2. cap. 2. Vrbium, quæ procul habitantur à mari, opulentissimas in Italia fuisse, Patauium, Bononiam, Mutinam, Capuam, Romam. Nulli harum, Roma excepta, B tantum fuisse potentiæ post imperium constitutum, legimus, quantum superioribus. Quin Strabo lib.V. testatur, ætate sua imminutum maxime Patauium, quamuis ita magnam retineret dignitatem, vt equestris ordinis quingentos haberet viros, & præcelleret cunctis Vrbibus Galliæ Cisalpinæ, & finitimarum regionum, cum prius temporibus antiquis centum viginti millia militum mitteret. Sic igitur hæc Vrbs amiserat plurimum è priscis opibus: &, cum censeret quingentos ordinis equestris viros, omnibus alijs præstabat. qua in re superata fuisset ætate nostra à pluribus Ciuitatibus, vt Mediolano, Brixia, Cremona, C Ferraria, Mantua, si fuissent hæ tunc eo statu, quo nunc sunt. Vt Neapolim, Venetiasq. omittamus.

Apparet itaque, post Imperium Romanum constitutum plurimum dignitatis, atque opum, ciuitatibus Italicis detractum.

Simulq. ante Imperium Romæ stabilitum, multo nobiliores, ac potentiores in Italia fuisse Vrbes, quam post illud, excepta scilicet Roma: idq. fuit vsque ad Constantinum. nam post illum, vt ostendemus, clarissimæ Vrbes ad maximum dignitatis sunt euectæ splendorem, qualem nunc etiam multæ habent, neque Constantini tempore vel ipsæ vel vllæ aliæ habebant D in Italia. quod in sequentibus aperietur.

Numquam porrò in Italia post illius imperium fuere tot, ac tam diræ sterilitates, diluuia, pestilentiæ, incendia, clades è terra, aqua, aerē, igne, tot exterarum gentium irruptiones, à quibus pristini coloni vel eijcerentur, vel in seruitutem redigerentur, aut etiam trucidarentur, tot, ac tantæ Vrbes euersæ, regiones euastatæ, populi deleti, tot Italicorum, Romanorumq. strages editæ, tot, tam sæua, perpetuaq. bella, tot, ac tam crudeles tyranni, rapaces, contaminati; tot ac tam barba-

ri, &

A ri, & efferati Principes, fœdi, ac truculenti mores; atrocissimæ leges, pestilentia loca. quæ sequentibus adhuc libris illustrissima lectori fient. vt liquidissimum sit, ante constitutam Romani Pontificis auctoritatem fuisse infelicius Italiæ, ac Romæ, quam post illam magis dilatatam.

LIBER TERTIVS.

De maiori fœcunditate Italicæ telluris, optimis eius arboribus, & fructibus, qui olim non erant ea magis habitata; pluribusq. illius Vrbibus post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam, quàm prius.

Cap. I.

RECENSVIMVS hactenus mala, quibus Itali olim, Romaniq. sunt oppressi ante ætatem Constantini. explicatum abunde, quot, & quantis illi cladibus fuerunt afflicti, ac vexati: quarum nulla euenit post ea tempora, quibus Romani Pontificis auctoritas est maxime constituta. Nunc aperiamus, quot, & quantis Italia bonis ex illo fuerit amplificata, & cumulata; quorum nullum prius ei contigit. Et quasi enauigauerimus è scopulis periculorum plenissimis, inter maximos æstus, ac turbulentissimos fluctus, exordiamur à terrenis.

1. Et vero fœcunditatem telluris nunc esse in Italia multo maiorem, negari non potest. argumento sit illud, quod Plinius lib. 18. cap. 18. scribit. Multifariam, inquit ille, in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelant. Hæc Plinius. Atqui nunc bini, aut ad summum quaterni iunguntur. Omittimus fertilitatis esse apertissimum signum, quod nullibi modo in Italia Boæ illæ, quæ solidos infantes deglutiant, aut alioquin tam vasti serpentes, quales supra memorauimus, gignuntur. sicut etiam pestilentes hiatus, quos olim fuisse recitauimus, non ita diri apparent, neque tot in locis. sic etiam nunc videmus tellurem magis excultam, quàm prius. quod infra ostendemus.

2. Hinc innumera, iucunditatem, fructumq. maximum ferentia secum, quæ priscis temporibus nullo modo producebantur, nunc scimus in Italico solo produci. sic enim Virgilius lib. Geor. secundo:

A *Diuisæ arboribus patriæ: sola India nigrum*
Fert hebenum: solis est Thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
Balsamaque, & baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraq. vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus Orbis? vbi aera vincere summum
Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
B *Media fert tristes succos, tardumq. saporem*
Felicis mali, quo non præsentius vllum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ;
Miscueruntq. herbas, & non innoxia verba.
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciemq. simillima lauro:
Et, si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo; & senibus medicantur anhelis.

C

Hæc Virgilius de Gossypio, quod in Aethiopia duntaxat olim nascebatur; de Serico, quod inter Seras tantum; de Malis medicis, & arboribus, quæ nasci nisi in Media nolebant, ac nequidquam tentatum est olim transferre in alias terras, Plinio teste lib. XII. cap. 3. de Citrijs, eorumq. varijs generibus: quorum tam magna nunc est copia in tot Italiæ locis, cum prius in illis haud orirentur: vt post alios adnotauit Matthiolus lib. I. cap. 132. Quid autem de Saccaro dicemus, quod Arabia fælix, & India solæ ferebant? quod idem Plinius scribit lib. 12. cap. 8.
D Hinc Lucanus de Indis:

Quiq. bibunt tenera dulces ab arundine succos.

Et Varro, vt refert idē Matthiolus lib.2.c.74.in Dioscor.

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.

Iam vero,cū Virgilius e versibus Sibyllinis canat, Italiæ,atque 3.
Vrbi, quæ aduenientem Christum suscipiet, ac venerabitur, maximam

maximam futuram fælicitatem, cuius euenta in primis illa A prædicit, ecl. 4.

Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
Et:
Incultisq. rubens pendebit sentibus vua,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Hoc sane sic accidisse, planum fit ex eo, quod immanissimæ B illæ boæ, quæ regiones totas ad vastitatem redigebant, in Italia non amplius vllibi visuntur. Sic enim Solinus cap. 8. Calabria Chelydris frequentissima est, & Boam gignit; quem anguem ad immensam molem ferunt coalescere. captat primo greges bubulos; &, quæ plurimo lacte rigua bos est, eius se vberibus innectit, suctuq. continuo saginata, longo sæculo ita funebri satietate vltimo extuberatur, vt obsistere magnitudini eius nulla vis queat: postremo depopulatis animantibus, regiones quas obsederit, ad vastitatem cogit: denique D. Claudio Principe in loco, vbi Vaticanus ager est, in aluo occisæ boæ spectatus est C solidus infans. Hæc ille. Occidit igitur iste serpens. Sic etiam cicutam consentiunt omnes antiqui ita venenosam cunctis in locis, vt nullibi non occideret. quod Plinius habet lib. 25. c. 13. nunc, vt in Italia venenosa vocari possit, venenum tamen eius non ita, vt olim, letale apparet. quod Matthiolus adnotauit lib. 4. c. 31. in Dioscoridem. Quod si ex incultis sentibus in Italia dicemus nostris temporibus vuas nasci, ac pendere, admiratio nem faciemus. Atqui idem testatur lib. 1. cap. 103. vuas spinæ, ribes, crispini, barberis, cognitas antiquis haud fuisse, quæ sane ex incultis sentibus nascuntur sponte, & passim visuntur in D Italia, ita vt in Eugubinensi territorio prope Cantianum non ignobile oppidum sint syluulæ huiusmodi vuarum sponte exorientium. An non autem duræ quercus sudant mella roscida? quando plurimis in locis Italiæ manna laudatissima è frondibus arborum defluat, excudaturq. ex ornorum fraxinorumq. cortice inciso, aut earum ramis, qui frondibus fuerint spoliati. Id tam raro antiquis contingebat, vt Auerroes, alijq. existimarint, mannam non fuisse ipsis cognitam: falli tamen est certum, nam cognouere illi quidem: sed huiusmodi ros melleus ijs rarus: ars, qua posset exprimi ex arboribus, nulla. atque iccirco verè olim

A olim quercus duræ roſcida mella haud ſudabant. nunc autem ſecus. En itaque, vt bonitas Italicæ telluris ſit mirabiliter aucta poſt Imperij Romani caſum, poſt auctam Pontificis Romani auctoritatem.

Magis præterea nunc eſt exculta Italia, quam fuerit ante Conſtantinum. teſtis eſt Vopiſcus in Aureliano, quidquid eſt terrarum ab Aurelia porta Romæ vſque ad Alpes maritimas, fuiſſe incultum, ac ſyluoſum, regnante Aureliano, qui paulo ante Conſtantinum vixit. Bene eſt, vt eius verba reddamus, ne quis fidem nobis abroget. Sic igitur ille: Etruriæ inquit per Aureliam vſque ad Alpes maritimas ingentes agri ſunt, ijq. fertiles ac ſyluoſi. ſtatuerat igitur (Aurelianus) dominis locorum incultorum, qui tamen vellent, pretia dare, atque illic familias captiuas conſtituere, viribus montes conſerere, atque ex eo opere vinum dare, vt nihil redituum fiſcus acciperet, ſed totum Populo Romano concederet. Hæc ille. Atqui ſcimus nunc omnes hoſce tractus eſſe vrbibus, villisq. frequentiſſimos, cum nihil huiuſmodi olim foret in ijs locis, vt mox oſtendemus. Circa Placentiam ſimiliter, Aureliano imperante, denſiſſimæ erant Syluæ, in quas ſe Marcomannorum copiæ innumeræ abdiderant, atque, vt à Romanis tuti eſſent, eorumq. manus effugerent, ſe contulerant: vt idem Vopiſcus teſtatur in eiuſdem vita. Nunc eant omnes, ac perluſtrent, ſi quid inuenire Syluarum denſiſſimarum (ſic enim ſcribit ille) poſſint in Placentino Territorio, in quas ſe abdant innumeræ Marcomannorum copiæ. Ex Herodiano præterea lib. 2. diſcimus in Vita Pertinacis, hoc regnante in Italia fuiſſe agros incultos, ad quorum culturam cum vellet homines ipſe inuitare, occupantibus eos, & colentibus largitus eſt: agricolis autem perpetuam libertatem, decemq. annorum conceſſit immunitatem. Rurſus docemur à Tacito lib. XIV. à Nerone Veteranæ militiæ colonos miſſos Antium, Tarentumque, quod ea loca deſerta eſſent, atque adeo deſerta, vt hoc adhuc modo non fuerit in frequentiæ locorum conſultum: & tamen ſcimus amœniſſima eſſe, ac ſemper fuiſſe loca Tarenti. Hinc ille Vates præfert eas locis omnibus Orbis totius poſt Tibur, Carm. l. 2. od. 6.

4.

B C D

Tibur Argeo poſitum colono
Sit mea ſedes vtinam ſenectæ:

Sit

Sit modus laßo maris, & viarum,
Militiæque. A
Vnde si Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ouibus Galesi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet: vbi non Hymetto
Mella decedunt, viridiq. certat
Bacca Venafro.
Ver vbi longum, tepidasq. præbet B
Iuppiter brumas; & amicus Aulon,
Fertili Baccho minimum Falernis
Inuidet vuis.
Ille te mecum locus, & beatæ
Postulant arces, &c.

Igitur, si loca tam fœcunda, & amœna, Romano imperio florente, deserta erant in Italia, quid de cæteris dicemus? Nũc aspice, an post auctam Romani Pontificis auctoritatem talia con tingant? Nihil minus. C

Atque, vt accedamus ad propiora, non grauabor (id enim lectori veritatis amico non erit iniucundum, & plurimum momenti habebit ad rem propositam) recensere, quot fuerint priscis temporibus Vrbes, & Oppida, Populiq. in Italia, & quot ætate nostra. sic enim cuncti noscent, quantum decoris, magnificentiæq. fuerit illi allatum post Romani Pontificis auctoritatem dilatatam. Illud autem primum monebo, Oppidum, & Vrbem, Latinis esse idem. Hinc Cicero lib. de Diuinatione, Pheræ, (inquit) quæ erat Vrbs Thessaliæ, in quo oppido. Et in epistolis familiaribus, & ad Atticum, vocat Antiochiam Oppidum. Quin Vrbem prisci nominabant, vel ipsas arces, teste Plutarcho in Poplicola. Ob id Plinius lib. 7. cap. 56. Oppidum ait Cecrops appellauit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Ac recte Cicero, linguæ Latinæ magister, Vrbem definit lib. de Rep. & oratione pro Sextio, plurium domorum coniunctionem, cum spatijs, & delubris communibus. Quocirca plures ædes, quibus nullum commune spatium, nullum templum, vicos efficient, non Vrbem. Castra porro, & Castella, sunt loca munita, quibus neque plateæ communes, neque delubra, aut priuatorum D

A natorum domus villæ. Ob id Castra dicuntur, quibus exercitus cinguntur, ac muniuntur, vbi locum milites ceperunt, ac sedem fixere ad tempus. Hæc ideo præfari oportuit, quod nonnulli imperiti, Vrbem Latine haud vocant, nisi cui sit Episcopus. ridicule prorsus. nam, si ita foret, antiquis nulla Vrbs fuisset, quando nullus ijs erat Episcopus. Castra ijdem nominant, quæ Latine Oppidula vocarentur, aut, si volumus ita loqui, Vrbeculæ. Hinc illi affirmant inepte, pauciores nunc esse Vrbes in Italia, quam priscis temporibus fuerint. Quod vti est imperitissime assertum, sic ab ipsismet Geographis antiquis
B apertissime refellitur; qui plurima Oppidula deserta, quod ipsi asseuerant, Vrbium tamen nomine dignantur. quod apertissime sæpius infra apparebit. Quin Plinius, cum lib. 3. Italiam describat omnium, qui sint in manibus, antiquorum diligentissime, ipsiusq. omnia loca, eam distinguit in Colonias, Oppida, Fora, & Populos, ac tantum refert omnium summam quadringentorum quadragintaquinque.

Vt autem diligentiæ nihil à nobis omitteretur, quæ faceret ad inuestigationem veritatis, quam præ oculis semper habuimus, & cui soli studemus, quas Vrbes nominet Strabo, & quas
C Ptolemæus, à nobis hic recitabitur. Et hic quidem refert ducentas septuaginta octo; Strabo ducentas trigintaquinque. Atque hæc variatio inter istos contingit, quod ætate ipsorum multa essent oppidula (quæ indocti Castra vocant) &, quæ duxit alius omittenda, alius noluit tacere.

COLONIÆ,

Quæ extasse memorantur à Plinio sua ætate, lib. 3.

D

In Prima regione, Cap. V.

1 Ostia.
2 Antium.
3 Minturnæ.
4 Puteoli.
5 Capua.
6 Aquinum.
7 Suessa.
8 Venafrum, quod vocat oppidulũ Strabo lib. V.
9 Sora.
10 Theanum Sidicinorum.
11 Nola.

In Secunda, Cap. XI.

12 Beneuentum.
13 Venusia, &c
14 Luceria, in Apulia Dauniorum

In Tertia, Cap. XI.

15 Tarentum.

In Quarta, Cap. XII.

16 Bouianũ vetus, in Samnitibus.

In quinta, Cap. XIII.

17 Atria.
18 Asculum.
19 Ancona; omnes in Piceno.

In sexta, Cap. XIV.

20 Fanum Fortunæ, in Vmbria.

In septima, Cap. V.

21 Luca.
22 Pisæ.
23 Volcientium.
24 Falisca.
25 Lucus Feroniæ.
26 Rusellana.
27 Senensis.
28 Sutrina, omnes in Etruria.

In octaua, Cap. XV.

29 Ariminum.
30 Bononia.
31 Brixillum.
32 Mutina.
33 Parma.
34 Placentia.

In nona, Cap. V.

35 Dertona, in Liguria.

In decima, C. XVIII. A

36 Concordia.
37 Aquileia.
38 Tergeste, in Istria.
39 Pola, seu Pietas iulia.
40 Cremona.
41 Brixia. B
42 Ateste.

In vndecima, C. XVII.

43 Augusta Taurinorum.
44 Augusta Prætoria. C

ITALIAE OPPIDA,

A Plinio memorata.

In prima regione, Cap. V.

1 Laurentum.
2 Ardea.
3 Terracina, Anxur, lingua Volscorum.
4 Formiæ.
5 Sinuessa.
6 Vulturnum.
7 Liternum.
8 Cumæ.
9 Misenum.
10 Neapolis.
11 Herculanum.
12 Pompeij.
13 Nuceria.
14 Surrentum.
15 Abellinum.
16 Aricia.
17 Alba longa.
18 Bouillæ.
19 Calatiæ.
20 Casinum.
21 Calenum.
22 Capitulum.
23 Cernetum.

Oppida secundæ regionis, Cap. V.

24 Salernum.
25 Picentia, quæ deleta fuisse scribitur a Strab. lib. V. & cap. XI. D

Oppida tertiæ, C. XI.

26 Varia Apula.
27 Messapia.
28 Aletium.
Gallipo-

A 29 Gallipolis, siue Anxa.
30 Basta.
31 Hydruntum.
32 Soletum, quod desertũ scribit idem Plinius.
33 Fratuertium.
B 34 Lupia, quam Stationẽ militum dicit.
35 Balesium.
36 Cœlium.
37 Brundesiũ. Strabo testatur à Tarento ad Brundesium nullam fuisse Vrbis effigiẽ,
C tenuia dũtaxat oppidula.

In Pediculis.

38 Rudia.
39 Egnatia.
40 Barium.
41 Canusium.
D

In Apulia Daunia.

42 Salapia.
43 Sipontum.
44 Vria.
45 Theanum.
46 Larinum.
47 Cleternia.
48 Arpi.

Oppida tertia, Cap. V.

49 Pæstum, seu Posidonia.
50 Helia, seu Velia.
51 Baxentum.
52 Blanda.
53 Tempsa.
54 Terina, quam dicit Strabo ab Hannibale euersam.
55 Cosentia.
56 Acheron.
57 Hippo, seu Vibo Valentia.
58 Tauranum.
59 Scyllæum.
60 Rhegium.
61 Petilia.
62 Caulo. huius vestigia tantũ superfuisse, Plinius tradit li. 3. c. 10.

Et Cap. XI.

63 Croto.
64 Thurium.
65 Heraclea.
66 Metapontum.
67 Tarentum.

Oppida quartæ, C. XII.

In ora Frentanorum.

68 Histonium.
69 Buca.
70 Ortona. hanc petram piratarum fuisse, non Vrbem, Strabo testatur.
71 Alba ad Fucinum lacum.

In Samnitibus.

72 Bouianum Vndecumanorum.

Oppida quintæ in Piceno, Cap. XIII.

73 CuPra.
74 Firmanorũ castellum.
75 Nouana.
76 Cluana.
77 Potentia.
78 Numana.
79 Vrbs Saluia.

oppida sextæ in Vmbria, Cap. XIV.

80 Senogallia.
81 Pisaurum.
82 Hispellum.
83 Tuder.

Septimæ in Etruria, Cap. V.

84 Luna.

85 Vada Volaterrana.
86 Populonium, de quo sic Strabo lib. V. Oppidulum ipsum totum, pręter sacras ædes, desertũ, & domos modicas.
87 Cosa, quam ex antiquis temporibus fuisse desolatã, Numatianus his versibus testatur: A

Cernimus antiquas nullo custode ruinas
Et desolatæ mœnia fœda Cosæ.

88 Grauiscæ.
89 Pyrgi.
Et hæc duo fuisse oppidula, aut potius villas, idem scribit: B

Alsia prælegitur tellus, Pyrgiq. recedent,
Nunc villæ grandes, oppida parua prius.
Et:
Inde Grauiscarum fastigia rara videmus,
Quas premit æstiuæ sæpe paludis odor.

90 Cere. Et hoc vix Vrbis vestigia seruasse, Strabo ait lib. V.
91 Alsium.
92 Fregenæ.
93 Fæsulæ.
94 Ferentinum, quod vocat oppidulum Strabo.
95 Fescennia.
96 Hortanum.
97 Hebanum.
98 Nepet. Dicit oppidulum Strabo.

Octauæ regionis, Cap. XV.

99 Rauenna.
100 Butrium.
101 Cæsena.
102 Cliterna.

Nonæ regionis, Cap. V.

In Liguria.

103 Nicæa.
104 Cemelion.
105 Albium Intemelium.
106 Albingaunum.
107 Genua.
108 Tigulia.
109 Segesta. C
110 Libarna.
111 Trica.
112 Barderate.
113 Industria.
114 Pollentia.
115 Carrea, quod & Potentia.
116 Forũfuluij, qđ Valentinum.
117 Augusta Vagiẽnorum. D
118 Alba Pompeia.
119 Asta.
120 Aquæ Statiellorum.

Decimæ regionis, Cap. 18. & 19.

121 Altinum.
Acelum

A 121 Acelum.
123 Patauium.
124 Opitergium.
125 Bellunum.
126 Vicetia.
127 Mantua.
128 Verona.
129 Neſactium.

Vndecimæ regionis,
Cap. 17.

Seguſio. quam nos omittimus cũ gentibus Alpinis, qđ Galliæ Germaniæq. attribuãtur, quas ſi vellem' Italiæ aſcribere, innumera ſunt oppida in ijs locis noua.

130 Eporedia.
131 Vercellæ.
132 Nouaria.
133 Ticinum.
134 Laus Pompeia.
135 Mediolanum.
136 Comum.
137 Bergomum.

B

Populi à Plinio commemorati.

In Prima regione,
Cap. V.

1 Acerrani.
2 Alliſani.
3 Atinates.
4 Aletrinates.
C 5 Anagnini.
6 Atellani.
7 Aſulani.
8 Arpinates.
9 Auximates.
10 Auellani.
11 Alfaterni. Hæc omnia oppida fuiſſe, idẽ videtur indicare.
12 Corani.
13 Cubulterini.
14 Caſtrimonienſes.
15 Cingulani.
16 Fabienſes.
17 Foro populienſes in monte Albano.
18 Fruſinates.
19 Ferentinates.
20 Freginates.
21 Fabaterni veteres.
22 Fabraterni noui.
23 Ficolenſes.
24 Fregellani, quorum vicũ fuiſſe ait Strabo lib. V.
25 Foro Appi fuiſſe locum dũtaxat nautarum, & cauponum, ſcribit Horatius

---inde fortum Appi
D *Differtum nautis. cauponibus atque malignis*

26 Ferentani.
27 Gabini.
28 Interamnates.
29 Sucaſani, qui & Lirinates.
30 Ilionenſes.
31 Lauinij.
32 Norbani.
33 Nomentani.
34 Prænestini.
35 Priuernates.
36 Setini.
37 Signini.
38 Sueſſullani.
39 Teline.
40 Trebulani Balinienſes.
41 Trebani.
42 Tuſculani.
43 Verulani.
44 Veliterni.
45 Vlubrenſes.
46 Vluernates.

In

In secunda regione, Cap. X I.

Hirpini.

47 Auceculani.
48 Aquilonij.
49 Abellinates Protropi.
50 Compsani.
51 Caudini.
52 Ligures Corneliani.
53 Bebiani.
54 Vescellani.
55 Deculani.
56 Aletrini.
57 Abellinates. Marsi.
58 Atrani.
59 Aecani.
60 Alsellani.
61 Atinates.
62 Arpani.
63 Borcani.
64 Collatini.
65 Corinenses.
66 Cannenses.
67 Dirini.
68 Forentani.
69 Genusini.
70 Hordonienses.
71 Hyrini.
72 Larenates Frétani.
73 Metinates.
74 Mateolani ex Gargano.
75 Neritini.
76 Matini.
77 Rubustini.
78 Siluini.
79 Strapellini.
80 Turmentini.
81 Vibinates.
82 Venusini.
83 Vlurtini.

In Calabria.

84 Aegetini.
85 Apamestini.
86 Argentini.
87 Butuntinenses.
88 Deciani.
89 Brumbestini.
90 Norbanenses.
91 Palionenses.
92 Sturnini.
93 Tutini.

In Sallentinis.

94 Aletini.
95 Basterbini.
96 Neretini.
97 Valentini.
98 Veretini.

In tertia regione, Cap. X I.

99 Aprustani Brutiorum.

Lucanorum.

100 Atinates.
101 Bantini.
102 Eburini.
103 Grumentini. A
104 Potentini.
105 Sontini.
106 Sirini.
107 Tergilani.
108 Vrsentini.
109 Volcentani.
110 Numestrani.

In quarta regione, Cap. XII. B

111 Anxani Frentani.
112 Carentini infernates.
113 Carëtini supernates.
114 Lanuenses.

Marucinorum. C

115 Theatini.

Pelignorum.

116 Corfinienses.
117 Superæquani.
118 Sulmonenses.

Marsorum. D

119 Anxantini.
120 Atinates.
121 Fucentes.
122 Lucenses.
123 Maruuij.

Albensium.

124 Albenses.

Aequi-

A

Acquiculanorum.

115 Citernini.
126 Carseolani.

Vestinorum.

127 Angulani.
128 Pinnenses.
B 129 Peltuinates.
130 Aufinates cismontani.

Samnitum.

131 Aufidenates.
132 Esernini.
133 Fagi.
134 Fugali.
C 135 Ficolenses.
136 Sæpinares.
137 Treuentinates.

Sabinorum.

138 Amiternini.
139 Curenses.
140 Fidenates.
141 Interamnates.
D 142 Nursini.
143 Nomentani.
144 Reatini.
145 Trebulani Mutuscæi.
146 Suffenates.
147 Tiburtes.
148 Tarinates.

In quinta regione, Picenum, Cap. 13.

149 Auximates.
150 Beregrani.
151 Cingulani.
152 Cuprenses Môtani.
153 Falarienses.
154 Pausulani.
155 Pleninenses.
156 Ricinenses.
157 Septempedani.
158 Tollentinates.
159 Triacenses.
160 Pollentini.

In sexta regione Vmbri, Cap. 14.

161 Amerini.
162 Attidiates.
163 Afirinates.
164 Æsinates.
165 Camertes.
166 Casuentillani.
167 Carrulani.
168 Dolates Salentini.
169 Fulginates.
170 Foro flaminienses.
171 Foro iulienses Concubienses.
172 Foro bremitiani.
173 Forosempronienses.
174 Iguuini.
175 Interamnates Nahates.
176 Meuanates.
177 Meuanienses.
178 Matilicates.
179 Narniêses, quorũ oppidum Nequinum.
180 Nucerini Fauonienses.
181 Camelani.
182 Ocriculani.
183 Ostrani.
184 Pitulani Pisuertes, &
185 Mergentini.
186 Pelestini.
187 Sentinates.
188 Sarsinates.
189 Spoletini.
190 Suarrani.
191 Sestinates.
192 Suillates.
193 Tadinates.
194 Trebiates.
195 Tuficani.
196 Tifernates Tiberini, &
197 Metaurenses.
198 Vesionicates.
199 Vrbinates Metaurenses, &
200 Hortenses.
201 Vettionenses.
202 Vindinates.
203 Viuentani.

In septima regione Etruriæ, Cap. V.

204 Aretini veteres

205 Aretini Fidentiores.
206 Iulienses.
207 Amitinenses.
208 Aquenses Taurini.
209 Blerani. Horũ oppidulum fuisse, ait Strabo.
210 Cortonenses.
211 Capenates.
212 Clusini noui, & Veteres.
213 Fluentini.
214 Suanenses.
215 Saturnini, qui Aurinini.
216 Sudertani.
217 Statones.
218 Tarquinienses.
219 Tuscanienses.
220 Vetulonienses.
221 Veientani.
222 Vulsinienses.

In Octaua regione, Cap. 15.

223 Fauentini.
224 Fidentini.
225 Otesini.
226 Padinates.
227 Regienses.
228 Solonates.
229 Galliani Aquinates.
230 Tanetani.
231 Veliates Vecteri.
232 Regiates.
233 Vmbranates.

In Nona, Cap. V.

234 Veneni.
235 Vagienni.
236 Statielli.
237 Vibelli.
238 Magelli.
239 Euburiates.
240 Casmonates.
241 Veliates.

In Decima, Cap. 19.

242 Fertini.
243 Tridentini.
244 Bernenses. Hos nos omittemus. nam, si horum regiones adnumeraremus, innumera sunt ijs oppida noua.
245 Alutraenses.
246 Assertiates.
147 Flamonienses.
248 Vannienses.
249 Culici.
250 Foroiulienses Trãspadani.
251 Foretani.
252 Venidates.
253 Quarqueni.
254 Taurisani.
255 Togienses.
256 Vauuani.

Fora Italiæ, in Sabinis, regione Quarta, C. 12. A

1 Forum Decij.
2 Forum nouum.

In Octaua regione, Cap. 15.

3 Forum Clodij.
4 Liuij. B
5 Popillij.
6 Truentinorum.
7 Cornelij.
8 Licinij.

In Vndecima regione, Cap. 17.

9 Vibij.
10 Licinij. C

In Nona, Cap. 5.

11 Forum Fuluij.

In Septima, Cap. 5.

12 Forum Clodij, præfectura.

Sic igitur Plinio, nisi mendosi sint codices, aut male interpũcti, Coloniæ sunt quadraginta quatuor. D
Oppida centum triginta septem.
Populi ducenti quinquagintasex.

Fora

A Fora vndecim, seu duodecim. nam repetit Forum Fuluij. Summa est omnium quadringentorum quadraginta octo. Obseruandum porro, plurimis istorum Populis nulla fuisse oppida, vt de plerisq. omnibus Liguribus, Samnitibus, Bruttijs, ac Lucanis affirmat Strabo lib. IV. & V. quos ait in vicis habitasse, & villis. sed, quando ijs erat communis denominatio aliquo in loco, hinc Populi vocabantur: & nos tamen perinde rationem inibimus, ac si singulis oppida sua quondam fuissent. Oppida à Strabone descripta.

B 1 Albiũ Intemelium.
2 Albigaunum.
3 Sabatia.
4 Genua.
5 Eporedia.
6 Augusta.
7 Augusta Taurinorum.
8 Augusta Prætoria.
C 9 Mediolanum, quam dicit haud ita pridem vicum fuisse.
10 Verona, amplissima Ciuitas
11 Brixia.
12 Mantua.
D 13 Regium.
14 Comum.
15 Patauium, omnib. superiorib. pręstans.
16 Rauenna tota lignea, maxima.
17 Spina, Vicus.
18 Opitergium.
19 Hadria.
20 Ordea.
21 Vicetia. hæc quatuor vocat ille oppidula ac Vicetiam fuisse exiguũ municipium, refert Tacitus hist. lib. 3.
22 Pola.
23 Placentia, &
24 Cremona, vocãtur, ab ipso celeberrimę ciuitates.
25 Parma.
26 Mutina.
27 Bononia.
28 Acara.
26 Regium Lepidi.
30 Nacri.
31 Campi.
32 Citerna.
33 Forum Cornelij.
34 Fauentia.
35 Sarsina.
36 Ariminum.
37 Ticinum.
38 Clastidium, viculus à Tacito vocatur.
39 Derthona.
40 Luca.
41 Custodia.
42 Tellia.
43 Cære, vix seruans vestigia Vrbis.
44 Luna, Ciuitas haud magna
45 Pisæ.
46 Volaterræ.
47 Populoniũ, oppidulum desertum.
48 Cosa.
49 Grauiscæ.
50 Pyrgi.
51 Halium.
52 Fregenia. Has quatuor inquit esse exiguas Vrbes.
53 Aretium.
54 Perusia.

V Vulsi-

55 Vulsinum.
56 Sutrium.
57 Blerate.
58 Ferentium.
59 Falerij.
60 Faliscum.
61 Nepet. Has quinque Vrbes vocatoppidula.
62 Feronia, ad Soracte.
63 Clusium.

Vmbria.

64 Sarsina.
65 Ariminum.
66 Sena.
67 Carinum.
68 Sentinum.
69 Fanum fortunæ.
70 Ocriculi.
71 Laralum.
72 Narnia.
73 Carsuli.
74 Menania.
75 Florum Flaminij.
76 Nuceria.
77 Forũ Sempronij.
78 Interamna.
79 Spoletum.
80 Asisium.
81 Camerte.
82 Ameria.
83 Tuder, clara Ciuitas.
84 Iturum, siue Iguuium. Sabini, inquit idem, paucas, ac tenues habitãt Vrbes, ob bella.
85 Amiternum.
86 Interocrea, vicus.
87 Foruli petræ, ad rebellandum, quàm ad habitandum aptiores.
88 Reate.
89 Curis, viculus
90 Trebula, &
91 Eratum, vici.
92 Nomentum.

Latium.

93 Ardea.
94 Alba.
95 Lauinia.
96 Collatia.
97 Antennæ.
98 Fidenæ. Viculi omnes, ait strabo, & priuata quorundam ędificia.
99 Ostia.
100 Antium, in rupe situm.
101 Laurentium.
102 Circeium castellum. A
103 Terracina.
104 Formiæ.
105 Minturnæ.
106 Sinuessa.
107 Caieta.
108 Fregellæ, vicus.
109 Fundi.
110 Roma. B
111 Tusculum.
112 Algidum, oppidulum.
103 Pictæ.
114 Pandosia.
115 Labicum, oppidũ disiectũ
116 Ferentum.
117 Frusinum.
118 Fabrateria. C
119 Acuenum, magna Ciuitas.
120 Casinum, præclara.
121 Theanum Sidicinum.
122 Caleuum, eximia.
123 Setia.
124 Signa. D
125 Priuernum.
126 Cora.
127 Syes.
128 Velitræ.
129 Alatrium.
130 Gabij.
131 Præneste.

Herni-

A

Hernici.

132 Pitutum, oppidulum,
133 Anagnia.
134 Cærete.
135 Sora.
136 Venafrum, oppidulum.
B 137 Casilinũ, Vrbs: sed, eius tantũ reliquias extasse, ait Plinius.
138 Aternia, oppidum deletũ.
139 Allife.
140 Valeria.
141 Carseoli.
C 142 Alba.
143 Tibur.
144 Aricia.
145 Lanuuium.
146 Alba, Marsis finitima.

Picenum.

D 147 Ancona.
148 Auximum.
149 Septempeda.
150 Potentia.
151 Pneuentia.
152 Firmum.
153 Druentum.
154 Asculum.
155 Hadria.

Marsi.

156 Corfinium.
157 Sulmo.
158 Maruuium.
159 Tegeate.
160 Auternum, oppidulum.
161 Buca.
162 Forentanum.
163 Orthium, petra piratarum.

Campania.

164 Liternum.
165 Vulturnum.
166 Cumæ.
167 Baiæ.
168 Puteoli.
169 Neapolis.
170 Heraclia.
171 Pompeij.
172 Nola.
173 Nuceriæ.
174 Ancherarum, colonia.
175 Capua præ qua inquit Strabo omnia superiora sunt Castella.
176 Callateria.
177 Calydium.
178 Beneuentum.
179 Calce.
180 Suessula.
181 Atella.

182 Acerræ.
183 Auella.
184 Boianum.
185 Æsernia.
186 Pauna.
187 Telesia. Quatuor hæ funditus excisę.

Picentini, deleti.

188 Posidonia, seu Pæstum.
189 Marcinna.
190 Picentia euersa.

Lucani, deleti.

191 Hiela.
192 Talaus.
193 Petelia, Lucanorum metropolis.
194 Vertine, &
195 Calaterni, vici exigui.

Bruttij, deleti.

196 Temesa.
197 Terina, ab Hannibale euersa.
198 Cosentia, metropolis.
199 Pandosia, propugnaculũ.
200 Hipponium, seu Vibo

Valentia.

Locri.

201 Medama.
202 Conys.
203 Rhegium, bona Ciuitas.
204 Locri Epihephirij.
205 Mamertium.
206 Caulonia, Vrbs, inquit Ptolemæus, vacua, & cuius vestigia tãtum superfuisse, ait Plinius.
207 Scyllacæum.

Magna Græcia.

208 Croto.
209 Sybaris, excisa.
210 Thurij, seu Copias.
211 Lagaria, castellum.
212 Heracleopolis.
213 Siris, seu Polyum.
214 Metapõtus deleta.

Iapygia.

215 Tarentum.
216 Brundisiũ. His exceptis, cętera sunt oppidula in Iapygibus.
217 Barium, Vrbs tenuis.
218 Leuca, non magna.
219 Hydrus, paruula.
220 Rhodæi.
221 Lupiæ.
222 Salepia.
223 Vria.
224 Egnatia.
225 Celia.
226 Netia.
227 Canusium deletum.
228 Cerdonia.
229 Vria.
230 Venusia.
231 Argyripa, excisa.
232 Sypuns.
233 Syla.
234 Siluium.
235 Theanum Apulum.

Vrbes à Ptolemæo cõmemoratæ ac primo maritimæ.

1 Nicæa.
2 Portus Herculis.
3 Portus Monœci.
4 Albintemeliũ.
5 Albingaunum.
6 Genua. A
7 Tigullia.
8 Portus Veneris.
9 Portus Erycis.
10 Launa.
11 Populonium.
12 Liburnum.
13 Cosa.
14 Grauiscæ.
15 Castrum nouũ. B
16 Pyrgi.
17 Alsium.
18 Ostia.
19 Antium.
20 Elostra.
21 Terracina.
22 Formiæ.
23 Suessa.
24 Vulturnum.
25 Cumæ. C
26 Liternum.
27 Misenum.
28 Puteoli.
29 Trophæa Augusti.
30 Neapolis.
31 Surrentum.
32 Salernum.
33 Pæstum.
34 Buxentum. D
35 Tempsa.
36 Rhegium.
37 Locri.
38 Scyllacæum.
39 Croto.
40 Thurium.
41 Metapontum.
42 Tarentum.
43 Hydrus.

A 44 Lupia.
45 Brundiſium.
46 Egnatia.
47 Barium.
48 Salapia.
49 Sipus.
50 Apeneſte.
51 Trium.
52 Brica.
53 Iſtonium.
B 54 Orthona.
55 Caſtrum.
56 Cupra.
57 Potentia.
58 Numana.
59 Ancona.
60 Senogallia.
61 Fanum.
62 Piſaurum.
63 Ariminum.
C 64 Rauenna.
65 Tergeſte.
66 Parentium.
67 Pola.
68 Pinguentum.
69 Aluo.

Mediterraneæ Vrbes Carni.

D 70 Forum Iulij.
71 Concordia.
72 Aquileia.
73 Vicetia.
74 Bellunum.
75 Acedum.
76 Opitergium.
97 Ateſte.
78 Patauium.
79 Altinum.

80 Hadria.

Canomani.

81 Bergomum.
82 Forum Diugunſi.
83 Brixia.
84 Cremona.
85 Verona.
86 Mantua.
87 Tridentum.
88 Butrium.

Becuni.

89 Vaunia.
90 Carraca.
91 Bretenta.
92 Anaunium.

Inſubres.

93 Mediolanum.
94 Nouaria.
95 Comum.
96 Ticinum.

Salaſſi.

97 Auguſta Prætoria.
98 Eporædia.

Taurini.

99 Auguſta Taurinorum.
100 Auguſta Batienorum.

101 Tra.
102 Derthona.

Libici.

103 Vercellæ.
104 Gaumellum.

Centrones.

105 Forũ Claudii.
106 Aſſima Lepontij.
107 Oſcela.

Caturiges.

Eborodunum. hoc non numeramus: nam Galliæ attribuunt. alioquin in ijs locis nũc oppida ſunt noua innumera, ſic neque Sedunos, Neruios, Sarios, & Vedientios.

Liguria.

108 Sabata.
109 Pollentia.
110 Aſta.
111 Alba Pompeia.
112 Liburnum.

Galliæ togata.

113 Placentia.
114 Fidentia.

115 Bri-

115 Brixellum.
116 Parma.
117 Regium Lepidi.
118 Nuceria.
119 Tanetum.
120 Mutina.
121 Bononia.
122 Cliterna.
123 Forum Cornelij.
124 Cæsena.
125 Fauentia.
126 Forum Liuij.

Etruriæ.

127 Biracellum.
128 Fossæ Papirianæ.
139 Bondelia.
130 Luca.
131 Lucus feroniæ.
132 Pistorium.
133 Florentia.
134 Pisæ.
135 Volaterræ.
136 Rosellæ.
137 Fæsulæ.
138 Perusia.
139 Arretium.
140 Cortona.
141 Aucula.
142 Biturgia.
143 Manliana.
144 Senæ.
145 Suana.
146 Saturnia.
147 Eba.
148 Volci.
149 Clusium.
160 Vulsinium.
151 Sudernum.
152 Ferentia.
153 Villa Elbij.
154 Sutrium.
155 Tarquinij.
156 Blera.
157 Coricum.
158 Forum Claudij.
159 Nepet.
160 Falerinum.
161 Cære.
162 Senæ.
163 Ostia.

Picenorum.

164 Traiana.
165 Vrbs Saluia.
166 Septempeda.
167 Cupramontana.
168 Firmum.
169 Asculum.
170 Atria.

Vmbrorum.

171 Pitinum.
172 Tifernum.
173 Forum Sempronij.
174 Iguuium.
175 Æsium.
176 Iusicum.
177 Perusia.
178 Sentinum.
179 Asisium.
180 Camerinum. A
181 Nuceria.

Vilumbrorum.

182 Arna.
183 Hispellum.
184 Tuder.
185 Forum Flaminij.
186 Spoletum. B
187 Meuania.
188 Ameria.
189 Narnia.
190 Ocriculi.

Sabinorum.

191 Nursia.

Aequicolorum. C

192 Cliternum.
193 Carseoli.

Marsorum.

194 Exa capra.
195 Alfabucelis.

Præcutinorum. D

196 Bererra.
197 Interamnia.

Vestinorum.

198 Penna
199 Auia.
200 Amiternum.

201 An-

A 201 Angulum.

Marrucinorum.

202 Theate.

latinorum.

203 Roma.
204 Tibur.
B 205 Præneſte.
206 Tuſculum.
207 Aricia.
208 Ardea.

Rutulorum.

209 Nomentum.
210 Trebia.
211 Anagnia.
C 212 Vempſum.
213 Velitrum.
214 Lanuuium.
215 Atina.
216 Fidenæ.
217 Fruſino.
218 Feentinum.
219 Priuernum.
220 Setia.
221 Aquinum.
D 222 Sora.
223 Minturnæ.
224 Fundi.

Pelignorum.

225 Corfinium.
226 Sulmo.

Frentanorum

227 Aneſanum.
228 Larinum.

Samnitum.

229 Boianum.
230 Aeſernia.
231 Sæpinum.
232 Alliſa.
233 Tuticum.
234 Teleſia.
235 Beneuentum.
236 Caudium.

Campanorum.

237 Venafrum.
238 Theanum.
239 Sueſſa Pometia.
240 Cælenum.
241 Caſilinum.
242 Trebula.
243 Forum populi,
244 Capua.
245 Abella.
246 Atella.

Picentinorum.

247 Nola.
248 Nuceria.

Lucanorum.

249 Volci.
250 Compſa.
251 Potentia.
252 Blanda.
253 Grumentum.

Hirpinorum.

254 Aquilonia.
255 Abellinum.
256 Herculanum.
257 Trattuolum.

Apuliæ Dauniæ.

258 Theanum.
259 Nuceria.
260 Vibarnum.
262 Arpi.
262 Erdonia.
263 Canuſium.

Apuliæ Pecentiæ.

264 Venuſia.
265 Celia.

Bruttiorum.

266 Numiſtrum.
267 Coſentia.
268 Valentia.

Magnæ Greciæ.

269 Petilia.
270 Arbiſtrum.

Sallentinorum.

271 Rudiæ.
272 Neritum.

273

273 Alterium.
274 Bauota.
275 Vxentum.
276 Veretum.

Calabriæ. A
277 Turni.
278 Vretum.

Hucuſque Ptolemæus, qui nouiſſimus omnium loca Italiæ cuncta deſcripſit, neque Vicos, & Vrbes exciſa omiſit, & tamen nonniſi ducenta, ac ſeptuaginta huiuſmodi recenſet. Nam populis, quos Plinius commemorat, pleriſque nulla oppida fuerunt, villę tantum, ruſticæ ac ſeparatæ a cæteris habitationes, quod auctoritate Strabonis eſt confirmatum alioquin fruſtra ille diſtinxiſſet inter Colonias, oppida, populos, fora, præfecturas, neque ſolent illi præterire diſiectas, ac deſertas Vrbes, oppidula exigua vicos, & viculos, quod vt oculis legentium clariſſimè ſubijciatur, ſeparatim rurſus hic ſe ponemus in vnum paruula loca, quæ enumerarunt iſti inter maximas Italiæ ciuitates, ac videamus ab aliquibus Geographis Vrbium numero adiectas Vrbeculas, & Vicos. inprimis igitur. B C

1 Populonium.
2 Soletum.
3 Cauloniam.
4 Labicum.
5 Grauiſcas.
6 Coſam.
7 Cære.
8 Pyrgos deſerta Scribunt, & tamen recenſent inter magnas Vrbes Italiæ
9 Aeſerniam.
10 Boianum
11 Aterniam.
12 Paunam.
13 Teleſiam.
14 Picentiam.
15 Terinam.
16 Metapotum.
17 Canuſium.
18 Argyripam.
19 Caſilinum.
20 Sybarim tradunt euerſa, & tamē reliqui adſcribunt.
21 Spinam.
22 Claſtidium.
23 Curim.
24. Fidenas.
25 Trebulam.
26 Eratum.
27 Ardeam.
28 Albam.
29 Sauiniam.
30 Collatium.
31 Antemnas viculos nominant.
32 Intetocream.
33 Fragellas.
34 Vertinem.
35 Circeium
36 Calaternos.
37 Orthium.
38 Lagardam vicos exiguos dicunt. D
39 Opitergium.
40 Hadriam.
41 Ordeam.
42 Vicetiam.
43 Lunam.
44 Halium.
45 Fregenium.
46 Lupiam.
47. Blerate.
47 Ferentinum.
49 Falerium.

50

A 50 Faliscos.	58 Hydruntum		ne insigni &
51 Nepet.	Vrbes exi-		tamen illi ;
52 Forulos.	guas& oppi		cuncta ad-
53 Algidum.	pula dicunt		numerât Vr
54 Pitutum.	quamuis ali		bibus, quæ
55 Venafrum.	quæ nunc		ætate ipso-
56 Auternum.	istarum sint		rum magnę
57 Barium.	magnitudi-		erant.

Nos igitur, vt euidentissime appareat, quanto nunc habita-
B tior sit Italia & quanto sint in ea frequentiores Vrbes, quam
olim: huiusmodi loca cuncta pręteribimus, quæ modo memo-
ratis sunt longè ampliora, ac referemus ea tãtum, quibus sunt
supra tercentum domus, ac regni duntaxat Neapolitani. mu-
tuabimurque totam hanc descriptionem à descriptione regni
Neapolitani, quæ recenset illius domicilia diligentissime. O-
mittemus reliquæ Italiæ, quod exactam cuiuslibet oppidi de-
scriptionem non potuerimus expiscari. & quamuis multos
regionum peritos interrogauerimus, variationem tamen ali-
quam, & sępe alicuius momenti depræhendimus: Ex illis au-
C tem, quid sit dicendum de partibus alijs Italiæ, quoad habi-
tationum, & Vrbium multitudinem facile est colligere. Nam
si ascribamus Italiæ Graias Alpes, Lepontias, Cottias, Pœ-
ninas, Carnos, & Istriam, quod faciunt Srabo, Plinius, ac Pto-
lomæus, nunc vero Germaniæ, Galliæ, Dalmatiæque attri-
buuntur, Neapolitanum regnum non conficiet Italię tertiam
partem. Conuenitque inter omnes illud superari a plurimis
eiusdem Italiæ regionibus oppidorum frequentia, & magni-
tudine. Vide igitur quanto inferiori conditione velimus cer-
tare cum antiquis, quando nos innumera oppida sileamus,
D quibus multo minora ipsi enumerant, & infrequentiorem ma-
gna ex parte regionem nunc in certamen adducamus: Venia-
mus ad rem. sequamurque in distinctione prouinciarum Re-
gni Neapolitani ordinẽ, nominaque proferamus vulgata infle-
ctentes duntaxat vltimam syllabam linguæ latinæ modo.

Prouincia prima terra Laboris.	2 Arcis	6 Itrium
	3 Ariezum	7 Caiazum
	4 Arpinum	8 Caiuanum.
1 Aluitum.	5 Auella	9 Carinola.

10 Caserta.
11 Castellum forte.
13 Cerritum.
14 Durazanum.
15 Fundi.
16 Fratta.
17 Somma
18 Gallucium.
19 Ischia.
20 Laurum.
21 Matalone
22 Marriglianum.
23 Marzanum.
24 Concha
25 PedimõsAbba
26 Ottaranum.
27 Palma.
28 PedimõsAllifę
28 Petra Vairani.
30 PedimõsPalef.
31 Prochita.
32 RoccaMosina.
33 Rocca Gugliel ma.
34 Rocca Secca.
35 S. Angeli.
36 S. Donati.
37 Suessa.
38 Sora.
49 Theanum.
40 Traiectum.
41 Venafrum.
42 Formicula
43 Rocca Mondrag.

Prouincia Secunda Principatus citerior in qua Picentini, & Hirpini.

44 Angrium
45 Altailla.
46 Amalphia.
47 Bonum Habitaculum.
48 Buconum.
49 Caua.
50 Campania.
51 Capra.
52 Contursis.
53 Capasselis.
54 Castelluccia.
55 Castellũ ad mare stabiæ.
56 Castellũ ad mare Linterzierũ
27 Dianum.
58 Ebuli.
49 Gragnanum.
60 Gisunis.
61 Laurinum maius.
62 Monstorum.
63 Maiure.
64 Marsicum nouum.
65 Mõs Caruinus
66 Mõs Coruinus Rauelli.
67 Nuceria
68 Nuceria inferior.
69. Olibanum
70 Padula
71 Polla
72 Sala Laterani.
73 Salernum.
74 Sanseuerinum.
75 S.Angeli Fasan
76 Saponaria

77 Sarnum A
78 Sicignagnum.
79 Tramonte.
80 Vietre
81 Maiure.

Tertia prouincia Principatus vlterior ex parte continens Cãpaniam, Vestinos, Pelignos, Hirpinos, Sabinos, Samnitas, Picentes. B

82 Arianum
83 Aierola
84 Bagnolum
85 Bisaccia.
76 Ceruinara
86 Chiusanum
88 Calitrum. C
89 Furinum
90 Gesualdum
91 Monsculanum
92 Mirabella
93 Mõs Sarchius.
94 Montella
95 Padula.
96 S. Agathæ.
97 Solofra.
98 S. Iorij molinare. D
99. Torella.
100 Vitulanum.
101 Tuncoli
102 Mercoglianũ.
103 Beneuentum.
104 Tripalta
105 Abellinum.

Quarta.

A

Quarta prouincia Basilicata, Lucanos, Brutios magnā Græciam, Peceutios, & Hirpinos ex parte continens.

106 Abriola.
107 Acerenza.
B 108 Ansa.
109 Aibannm.
110 Alianum.
111 Armentum.
112 Attela.
113 Colombariū.
114 Carbuni.
115 Cracum.
116 CastellumSaracinum.
C 117 Caluiellum.
118 Ferrandina.
119 Forenza.
120 Grottula.
121 Lacignana.
122 Inonigrum.
123 Ialcanum.
124 Latronicum.
125 Lauiellum.
126 Laurentiana:
D 127 Marsicum Vetus.
128 Marathia inferior.
129 Mons Albanus.
130 Mons scaiosus.
131 Miglionicū.
132 MonsPelosus
133 Mons Murus.
134 Murum
135 Petra Petrosa.
136 Pisticcium.
137 Pumaricum.
138 Posentia.
139 Riuiellum.
140 Rocca Imperialis.
141 Rotonda.
142 Spenaruola.
143 Sinisium.
144 S.Martini.
135 S.Mauri.
147 Tisum.
147 Tricaricum.
148 Tramansula.
149 Tursum.
150 Venusia.
151 Viggianum.

Quinta prouincia calabria citrerior.

152 Acris.
153 Aiellum.
154 Amanthia.
155 Amendolara
156 Apigliarium.
157 Beluedere.
158 Bisignanum.
159 Casale nouū.
160 Castellum.
161 Castellio Consentiæ.
162 Cassanum.
163 Castrouillare
164 Carpansanū.
165 Colicum.
166 Cerediarum
167 Citrarum.
168 Cumpanum.
169 Curiglianū.
170 Cosentia.
171 Depignanū.
172 Felignum.
173 Flumen frigidum.
174 Friscaldum.
175 Ipsicrum.
176 Lainum.
177 Lapparum.
178 Lungobuccum.
179 Iuzze.
180 Mangune.
181 Martoranum
182 Mendicinum
183 Mormandū.
184 Motta S. Luciæ.
185 Mons altus.
186 Nuccria superior.
187 Rioluum
188 Paula.
189 Pasernum.
190 Pendace.
191 Petrafitta.
192 Regina.
193 Roggianum.
194 Rouitum.
195 Rende.
196 Rossanum.
197 Roglianum.
198 Saracina.
199 Siciglianum.
200 Spezanū paruum.

201 Spezannm. magnum.
202 S. Feli.
203 S. Marci.
204 Strongolis.
205 Tarria.
206 Toranum.
207 Terranoua.
208 Verrinum.

Sexta Prouincia Calabria vlterior.

209 Arena.
210 Bagnaria.
212 Badulattum.
213 Biancum.
214 Briaticum.
215 Burellum.
216 Cantanzanũ.
217 Calanna.
218 Carilla.
219 Castellum vetus.
220 Corro.
221 Cropane.
222 Cuero.
223 Ferolilum.
224 Fiumara.
225 Francia.
226 Galatrum.
227 Girace.
228 Gruttaria.
229 Lopizum.
230 Maida.
231 Melicucea.
232 Mesuraca.
233 Mesianum.
234 Miletum.
235 Monsleo.
236 Mottaiuuenis.
237 Mottabuccolina.
238 Motta Philocastri.
239 Nicastrum.
240 Nicotera.
241 Oppidum.
242 Palone.
243 Polycastrum.
244 Polisthena.
245 Rhegium.
246 Rosanum.
247 Seminara.
248 Sciglium.
249 Sinopolis.
250 Squillace.
251 Stylum.
252 Surianum.
253 Suritum.
254 S. Agathæ.
255 S. Christinæ.
256 S. Georgij.
257 S. Laurentij.
258 S. Seuerinæ.
259 Taberna.
260 Terra noua.
261 Tropæa.
262 Vallis longa.

Septima Prouincia Hidruntina.

263 Brundusium.
264 Ceglie.
165 Castelaneta.
166 Campse.
267 Casale nouũ.
268 Cuperinum.
266 Curigianum. A
270 Francauilla.
271 Fasnanum.
272 Gasuiola.
273 Gallipolis.
274 Genosa.
275 Aletium.
276 Leueranum.
277 Martina.
278 Masera.
279 Maraggium. B
280 Massafra.
281 Oira.
282 Ostunum.
283 Hydruntum.
v84 Solitum.
285 Squintanum.
ũ86 S. Visi.
387 S. Petri in Galatina.
288 Tarentum. C
289 Tertia.

Octaua prouincia Barensis.

290 Aquauiua.
291 Altamura.
292 Andria.
293 Barium.
294 Barletta. D
295 Bitontum.
296 Bitettum.
297 CasaMaxima
298 Capursum.
299 Cassanum.
300 Cesterninum
301 Conuersanũ.
302 Fascianum.
303 Gioia.

304

A 304 Iuuenatium.
305 Grumum.
306 Grauina.
307 Monopolis.
308 Molfitta.
306 Modugnum.
310 Mola.
311 Monoruinũ.
312 Noia.
313 Nuce
B 314 Palum.
315 Puglianum.
316 Pulignanum.
317 Quarata.
318 Ruum.
319 Rutiglianum
320 Tranum
321 Iure.
322 Viſeglia.

C *Nona prouincia Aprutium citerius continens ex parte Samnitas, Præcutinos, frentanos, Pelignos, veſtinos Marrucinos, Hirpinos.*

323 Agnon.
324 Ateſſa.
325 Bocchianicũ.
D 326 Curauicum.
327 Caſtellum ſãgri.
328 Theate.
329 Francauilla.
330 Guardagele.
331 Lancianum.
332 ortona.
333 Palena.
334 Peſcum Conſtantinum.
335 Sulmo
336 Toccum.
337 Vaſtum.

Decima prouincia Aprutium vlterius.

338 Acumolum.
339 Aquila.
340 Camplis.
341 Penna.
342 Ciuitella S. Angeli.
343 Iulia noua.
344 Leoneſſa.
345 Loriſum.
346 Lucolum.
347 Mons Realis.
348 Montonium.
349 Montagna.
350 Peſcum.
351 Pixxulum.
351 Roccamedũ.
353 Theramum.
354 Truentum, ſiue Ciuitella vt alij volunt.

Vndecima prouincia comitatus Moliſis Samnij partem continens.

355 Boianum.
356 Campobaſſũ.
357 Gambureſa.
358 Morcone.
259 Aſeruia.

Duodecima complectitur Latij, Sabinorum Samnitumqae partem, de qua ſupra

Decimatertia Iapygiã Duuniamque complectitur.

360 Alarinum.
361 Aſculum.
362 Biccarum.
363 Bouinum.
364 Cerignola.
365 Celeuſa.
366 Cereolum
377 Dellecitum.
368 Toggia.
369 Guglioniſis
370 Luceria.
371 Manfredonia
372 Parcina
373 S. Agathæ
374 S. Bartholomei.
375 S. Seueri
376 Troia.
377 Termole
378 Vicum.

Tot itaque ſunt Regni Neapolitani oppida, quibus ſint plures, quam tercentum domus. At ſi illud Italiæ non æquat ter-

tiam,

tiam partem connumeratis Alpibus Cottijs, Graijs, Lepontijs, Pæninis, Carnis, & Istria, preterea vero duæ reliquæ partes plerumque sunt Vrbium frequentia & amplitudine prestantiores, quilibet nunc videt, quanto hac parte præsens Italiæ status fœlicior sit antiquo. Quod, vt adhuc illustrius fiat apponemus summatim, quot oppida, & habitationes, qui describunt regnum Neapolitanum testentur esse in illo. omittunt autem vicos & pagos. A

Prima prouincia Laboris.

Prouincia Laboris continens etiam Neapolim, Aenariam, Procytam complectitur oppida habitata centum triginta octo. 138 B

Domorum vero quinqueginta octo millia centum quinquaginta duas. 58152

Principatus Citerior.

Habet oppida centum viginti quatuor. 124

Domorum quadraginra septemmillia quingentas sexaginta duas. 37562 C

Principatus Vlterior.

Recenset oppida centum quadraginta nouem. 149

Domorum trigintamillia quingentas trigintaquinque. 30435

Prouincia. quæ dicitur Basilicata.

Numerat oppida nonaginta octo. 98 D

Domorum trigiuta octo millia, septingentas, quadraginta septem. 3874

Prouincia Calabriæ Citerioris.

Complectitur oppida centum triginta quatuor 134

Domorum quinquaginta millia octingentas septuaginta octa. 38747

Pro-

A *Prouincia Calabriæ Vlterioris.*

Habet oppida centum triginta vnum. 131
Domorum quinquaginta quinque millia,quadringentas quinquaginta ſeptem 55457

Prouincia Hydruntina.

Contiuet oppida centum ſexagiutauuum. 161
Domorum quinquaginta millia octingentas ſeptuaginta. 50874.

B. *Prouincia Barenſis.*

Recenſet oppida quinquaginta nouem. 59
Domorum triginta octo millia octingentas ſeptuaginta vnam 39141.

Aprutium Citerius.

Numerat oppida centum quadraginta ſeptem. 147
Domorum viginti ſex millia octingentas viginti octo preterea Sclauinorum ducentas decem & octo ſumme omnium 27046

C. *Aprutium Vlterius.*

Habet oppida centnm viginti 120
Domorum quadraginta octo millia quingentas nonaginta nouem, Sclauinorumque nonaginta. 48689

Comitatus Moliſis.

Numerat oppida nonaginta nouem. 95
Domorũ quindecimmillia quingentas nonaginta tres. 15693

D. *Capitaniata.*

Continet oppida ſexaginta nouem. 69
Domorum decem & nouem millia ſexcentas quadraginta nouem Sclauorumque mille centum quinquaginta quinque. 20804

Sunt igitur oppida mille quadringenta ſexaginta tria, habitationum quadringenta octuaginta tria millia, quadringentas ſeptuaginta octo.

Sunt

Sed præter hæc plurimi sunt pagi (casalia vocant) quibus A tot sunt domus, vt Vrbibus, quales multas recenset Strabo, Plinius, Ptolomæus, possent adnumerari. eorumque nullam nos habuimus in Superiori descriptione rationem verbigratia

In Anuersano territorio Iulianum continet domos.	742
Pagus S. Antami.	436
In Summano, Pagus S. Anastasij.	482

Adhuc autem præter memorata oppida sunt veluti extra ordinem.

365	Neapolis	368	Caieta	371	Puteoli
366	Auersa	369	Massa	372	San. Germani
367	Capua	370	Nola	373	Surrentum

B

Iam cum dixerimus a regno Neapolitano vix confici Italiæ tertiam partem, si adscribamus Italiæ Istriam, Carnos, Alpes Lepontias, Graias. Pæninas, Cottias, quod faciunt Strabo, Plinius, ac Ptolomæus, ac propterea nos ex ipsorum sententia supra attulerimus Vrbes Istriæ, Carnorum, & Alpium dictarum, quæ nunc Italię non attribuuntur, & constet regni Neapolitani oppida, quibus sint ædes plusquam tercentum, esse trecenta septuaginta tria, hic numerus si ter multiplicetur, conficiet mille centum, ac decem nouem, qui C erit numerus oppidorum Italicorum e domibus plusquam trecentis constantium. Sed esse longe plura, hinc colligimus, quod reliquæ duæ partes Italiæ sint plerumque frequentiores, quam regnum Neapolitanum, & habeat oppida ampliora, Nam si excipias Neapolim, cui possumus adijcere longo interuallo distans Aletium, non est in toto illo regno similis Vrbs vlla Romæ, Venetijs, Mediolano, Genuæ, Florentiæ, Ferrarię, Veronæ, Bononiæ, Brixiæ, Cremonæ, Placentiæ, Perusiæ, Patauio, Senis, Mātuę, Vrbibus quindecim reliquæ Italię: Atque ita de cæteris idē dici potest maiora maioribus, ac mi- D nora minoribus conferendo. sic quoad frequentiam scribunt principatui Pedemontano cis Alpes esse oppida plusquam ducenta quinquaginta quinque, in Marchionatu, vt vocatur, Montisferrati tum maiora, tum minora tercentum sexaginta. In agro Patauino septem sunt oppida insignia Montinianum, Castrum Baldum, Ateste, Mons Silicis, Sacum, Campus S. Petri Cittadella, quibus alia sex haud multo minora adiunguntur Miranum, Oriacum, Titulum, Liuianum, Arquadū, Consiluium, Anguillaria. Numerātur preterea tercentum

A quadraginta septem oppidula ita vocamus, quod illis sua sunt templa, forum, plateaque communis, ex quibus Vrbem Cicero definit. vt iam certissimo cognoscamus, Italiam longe esse habitatissimam in his locis cum. Cum vero singulis Oppidis suus sit Populus, liquet etiam plures nunc esse Populos, Italiæ, quam prius. nam Plinius Populos, & Oppida simul enumerat tantum 445. Strabo oppida 235. his posterior Ptolemæus 178. & tamen adscribunt euersa, & exigua. Nos vero omisimus Oppidula minora, quibus domus tercentum plerumque haud sint; quamuis illi recenseant Oppidula multo
B minora: quæ si nos voluissemus persequi, numerus eorum longe ingens excreuisset. Nam descriptio regni Neapolitani refert Oppida Regni duntaxat Neapolitani & hæc cōstat non conficere Italiæ tertiam partem, neque esse ita habitata, vt tres reliquas, aut Oppida tam magnam eius, ut aliarum regionus. E quibu fit, oppida Italiæ omnia nunc esse supra tria millia sexcenta quinquaginta. Nam, si Regni Neapolitani sunt, quot inde habemus; illud autem non conficit nisi Italiæ tertiam partem habetque Oppida mille quadringenta sexagintatria; colligitur necessario, reliqua esse multo plura, quam
C quot diximus, & insuper aliarum partim multo maiora. Quod si antiquorum more, cuius meminit in Vita Poplicolæ Plutarchus, vellemus Oppidis ascribere arces, ac prætereа vicos, quos liber non adijcit numero memorato, incredibile esset, quot eorum numerus in Italia foret. Atque ita quod Aelianus qui imperante Hadriano viuebat, scripsit, Aliquando Italiæ fuisse Oppida, siue Vrbes mille centum nonaginta sex, quæ florente Imperio tunc non extarent omnia, nunc locum non habet, quando liqueat esse longe plura, quàm fuerint vmquam Quin Regnum Neapolitanum quoad frequentiam, siue oppido
D rum, siue habitationum, vix vt diximus iuxta antiquos fines Italiæ tertiam partem conficit. Quo circa habebit Italia, si hanc rationem sequi velimus, Oppidorum quinque millia octingenta quinquagintaduo: quibus si, vt dicebamus, adiungeres, quos descriptio regni Neapolitani non adnumerat, vicos, & arces, quibus non est delubrum, suæ plateæ, spatiaque communia, ex quibus Cicero cum antiquis Vrbes definit, multitudo foret innumera illorum.

Cum vero asseueretur ibi Regno Neapolitano esse habitationum 486. mill. & 578. quibus non adnumerat habitationes

Nepolis, Neapolitanique agri, hinc Italiæ totius si quis dicat esse habitationum quindecies centena millia, non aberabbit à vero. Cumque plures sint vni domicilio homines, quàm alteri; pensatisque omnibus, assignari soleát cuilibet domui quinque homines, aut etiam plures, Regno Neapolitano erunt hominum prope tricies centena millia, adnumeratis ijs, qui Neapoli, & in agro eius morantur, quorum volunt esse trecenta sexagintamillia. Neque vero hac in re, quad habitationes, decipi possumus. è regijs enim censibus, qui exiguntur quotannis, certissimus ille numerus habetur. quod se è quolibet domicilio tantummodo vnus educeretur, solum Regnum Neapolitanum daret militum quingentamillia, & tamen quadruplo plures mortales domi remanerent. Italia porro tota produceret in aciem, si cogere ad arma suos incolas vellet militum quindecies centena millia & nihilominus, vt diximus, quadruplo amplior multitudo in suis ædibun consideret. A B

De maioribus Italiæ Vrbibus, magnificentioribus ædificijs, frequentiori Italicorum multitudine, Venetiarum dignitate, monasterijs, templisq. extra Vrbes admirandis, hospitalibus domibus, collegijs, basilicisq. ad omnes disciplinas percipiendas pulcherrime constructis in Italia post ætatẽ Constnatini, siue post Romani Pontificis auctoritatem stabilitam. Cap. II. C

OSTENDIMVS itaque apertissime, vt nemo iam tergiuersari possit, nunc esse multo plures Vrbes in Italia, quã fuerint olim. Vrgébit tamen aliquis, ac dicet, Vrbes antiquorum fuisse ampliores: atque ita, quod multitudini illarum deerat, magnitudini debebitur: ac, si superamus prisca tempora oppidorum numero, illa nobis præstabunt amplitudiue paucorũ. Sed, qua ratione id asseuerari poteſt? effutire enim quęlibet, est omnium; probare, paucorum. Equidem pecurrenti antiqua, ac sigillatim sęcula transacta peruoluenti, non occurrit vmquam fuisse in Italia tam magnas Vrbes, vt ætate nostra, si Romam demas. Proferatur enim, quæso, ecquando fuerint in Italia nouem Vrbes eodem tempore, quantæ sunt Roma, Venetiæ, Neapolis, D

A Neapolis, Mediolanum, Genua, Florentia, Ferraria, Verona, Bononia. Quibus addas licet alias octo, quæ ſunt Brixia, Cremona, Placentia, Peruſia, Patauium, Senæ, Mantua, Aletium. Omnes erunt decem, & ſeptem. quibus eodem tempore tot pares in Italia non habuit antiquitas tota. Nunc enim quidem Romæ eſt idem murorum circuitus, qui olim, ſed & amplior multo. Nam, quidquid eſt ædificiorum in Vaticano colle, ſpatioque, quod inter Tiberim, ac templum Sancti Petri intercipitur, non erat olim, ac proinde etiam nullis mœnibus cingebatur. nunc omnia cernimus eſſe domibus, palatijsq. repleta, ac muris circumſæpta. Cognoſcimus præterea, locorum, quæ antiquo circuitu ambiuntur, dimidium non habitari, cuius quidem ſolitudinis detrimentum reſarcit aliqua ex parte Vaticani frequentia. Superiores tamen nouem Ciuitates frequentiſſimæ ſunt incolis, neque à priſca Romæ magnitudine multum diſtant. Atqui Auſonius, qui imperante Theodoſio vixit, poſt Romam tres tantum Ciuitates amplas in Italia recenſet, quas non illi ſecundas vult eſſe, ſed longo interuallo diſtantes. ita, vt primus Romæ locus debeatur, ſecundus Conſtantinopoli, tertius Carthagini, quartus Antiochiæ, quintus Alexandriæ, ſextus Treueri, ſeptimus Mediolano, octauus Capuæ, nonus Aquileiæ, quam vocat oppidum Pacatus in Panegyrico Traiani. Vt rideamus, qui diſtinguunt Vrbes, ab oppidis. Neque tamen Mediolano contigit amplitudo ante Conſtantinum. Pomponius enim Mela non ponit illud inter Italiæ Ciuitates celebres, neque illius, vt celebris, vllam mentionem facit, præponens Patauium, Mutinam, Bononiam, quas in mediterraneis Italiæ opulentiſſimas omnium à ſiniſtro latere facit, à dextro Capuam. Strabo autem ſcribit, Mediolanum non ita pridem vicum fuiſſe: contigitq. illi magnitudo poſt Diocletianum, & Maximianum: è quibus hic Thermas in illo Herculeas, quod Herculeus ipſe nominari vellet, exſtruxit, anno tercenteſimo primo, ante imperium Romæ initum per Conſtantinum vndecimo. quod Auſonius idem refert. Patauium porro, Mutinam, Bononiamq. hic nullo loco ponit, cum det decimum Arelate, vndecimum Emeritæ, duodecimum Athenis, tertiumdecimum Catinæ, quartumdecimum Syracuſis, quintumdecimum Toloſæ, ſextumdecimum Narbonæ, ſeptimumdecimum Burdegalæ. Vt cognoſcamus, Mutinam, Bononiam, Patauiumq. imperio Romano florente, vſque ad Conſtantinum, non inter præclaras

omnino, de quibus agimus, referendas; neque pares ijs, quas retulimus: alioquin Auſonius haud eas prætermiſſet. poſt has nulli tribuit Vrbi ſingularem dignitatem. florebat Auſonius anno tercenteſimo nonageſimo. Sic igitur ante Conſtantinum, dempta Roma, non fuit in Italia, Romano imperio florente, ulla Vrbs magnitudine præſtanti, quæ nouem ſuperiores æquaret. Neque tamen ſit, qui putet antiquæ Romæ ambitum fuiſſe ex omni parte domibus repletum. nam latiſſimi intra illum campi octo fuere, plures alij volunt præter Bacchij prata. In regione Tranſtiberina duo campi, Bruttanus, & Codetanus. vt omittamus amplos hortos Domitij, & Getæ Imperatoris. In regione duodecima Piſcinæ publicæ; vbi ſeptem domus Parthorum viſuntur, erat Campus lanatarius. In decima Palatij, erant Prata Bacchij. In nona Circi Flaminij, Campus Martius, & Villa publica; hic tam late patebat, vt Populus in eo cenſeretur, ac deſcribitur à Strabone lib. V. In regione ſeptima Viæ Latæ, Campus Agrippæ. In quinta, Campus Exquilinus, & Viminalis, ac duo luci Petelinus, & Fagutalis. In ſecunda, Martialis. Sic itaque intra Vrbem Campi octo, ſuis herbis virentes, vt è loco citato Strabonis apparet referentis, perennes ſolo herbas fuiſſe, coronatos vſque ad flumen collis, atque hortos nemoroſos. Quid memorabimus primæ regionis lacus 83. tertiæ 65. quartæ 78. quintæ 79. ſextæ 76. ſeptimæ totidem, octauæ 120. decimæ 80. vndecimæ 60. duodecimæ 80. decimæ tertiæ 78. decimæ quartæ 180. vt narrat Victor? An igitur omnia ædificiorum plena erant in illa Vrbe, in qua ſeptem campi, & lacus 1055. habebantur, Plurima iacebant vacua ſpatia, & quidem late pertinentia, in quibus nullæ conſpiciebantur ædes, vt è Victore cõſtat?

Quod autem nonnulli adducunt ædificia Romanorum pertinentia vſque Ocriculos, Oſtiam, Campaniamque, villarum illa erant, quæ ruſticantibus æſtiuo tempore ſeruirent, alioquin vernarum ſedes, & agricolarum: ita, vt nihil aliud ſit hoc obieciſſe, quam ſi quis Florentiam, Genuam, Venetias, Neapolimq. circumſtantia ædificia nobiliſſima Vrbibus illis aſcribat, earumq. partem velit eſſe, & è ruſticis prædijs faciat Vrbana.

Quod ſi omnia redacta in vnum fuiſſent, non tantum ſolitudinis Romæ adiudicaremus nunc eſſe præantiqua illa, quantum non nulli putant. Ad ſummam non modo noſtris temporibus Italiæ ſunt plures Vrbes, ſed etiam multo maiores. Roma eſt excipienda, non eo tamen modo, quo quidam ſomniant. De magnifi-

A magnificentia non est disputatio, qua se Italia in Vrbibus suis olim iactabat, & nunc se antiquæ merito audet præferre, ita, vt illam longo interuallo post se relinquat in multis. Sed tamen, si de ædificijs ad voluptatem, iactantiamque, & proprij nominis celebritatem constructis, nos agamus, hæc nostra nulla sunt respectu priscorum. Nam, quis amphitheatra, theatra, circos, naumachias, septizonia, mausolea, thermas, nymphea, & obeliscos, si ostentationẽ quæras, admirari satis queat in antiqua Vrbe? Hac igitur parte nos quidem nulli sumus. Quod si agatur de sacris, & pijs ædificijs, aut ijs, quæ bonas artes, ac disciplinas promouere possint, nostri superant ita priscos, vt nullo sint illi loco. Nam, quis pro dignitate celebrare vmquam valeat nostram templorum maiestatem? Pantheon ostentat vetustas, quod sane omnia templa ab impijs olim constructa superauit, ac templum Pacis vincebat. Atqui Tholus duntaxat impositus templo admirabilissimo Sancti Petri tantæ est celsitudinis, atque etiam maioris, latitudinis autem prope vno palmo minoris, quam totum Pantheon: superest deinde altitudo à pauimento templi ad tholum, qui hoc amplius habet, quàm Pantheon; quod duplici concameratione, quæ multis domunculis intersæpitur, est constructus. Quid autem dicemus de quatuor templis, quæ ad quatuor latera se se in altum mirabiliter extollunt, ac singula singulos tholos ostentant? Quid inter vnum quodque intercurrentia spatia? Quid nihil non è lapide Tiburtino affabre elaboratum? An huic simile è sacris ædificijs habuit antiquitas tota? Certe Plinius asserit, opera pulcherrima, quæ fuerint Romæ, basilicam Pauli è columnis Phrygibus mirabilem, forum Augusti, templumq. Pacis fuisse, Pantheon similiter, quod veluti superioribus admirabilius describere videtur Ammianus Marcellinus. & quidem templum Pacis Pantheo fuisse ignobilius, ostendunt loca ei propinqua, quæ nunc extant, & in angusto illud positum demonstrant. Vt necesse sit, eodem non fuisse minus nobilia S. Pauli, ac S. Ioannis in Laterano. Alia deinde plura minoribus alijs, quæ Romæ olim conspiciebãtur, opponi possunt. Nã, quale, & quantũ S. Mariæ Maioris, S. Crucis in Hierusalẽ, S. Laurentij extramuros, S. Mariæ in Aracæli, & supra Mineruã? Mittimus S. Cæciliæ, S. Chrysogoni, & quæ auorum, nostraq. memoria sunt exstructa, S. Augustini, Sanctæ Mariæ in Vallicella, Transpontinæ, ad Populum, Lauretanæ, ad Hortos, in Montibus, Animæ, S. Ioannis Florentinorum, S. Ludo-

Plin. lib. 36. c. 15. Ammiã. lib. 16.

(Margin letters: B, C, D)

S. Ludouici Gallorum, S. Hieronymi Sclauonorum, S. Athanasij, S. Catharinæ Funariorum, S. Trinitatis in Colle hortulorum, seu Pincio, S. Spiritus in Saxia, &, quod ista omnia vincit, templum IESV, à magnificentia Panthei non admodum distans. Sicut autem Romæ, sic in Vrbibus, de quibus veluti nobilioribus egimus mentionem, nemo non scit Augustissima templa haberi, quæ miraculo fuissent antiquis. Neque in Vrbibus istis duntaxat, sed in omnibus vel exiguis oppidulis, vicis, ipsis pagis, ac densis nemoribus excitatas videmus amplissimas Deo, cœlitibusq. ædes, ita, vt, vbi solitudines maximæ erãt, ac deserta loca, sint ibi celeberrima omniũ delubra. quod scilicet, qui condidere illa, fuerint viri rerum diuinarum cõtẽplationi in primis addicti, atque iccirco deuia sectabantur, ne quis ipsos interpellaret: quorum deinde sanctimoniam demirati Populi, ædificauerunt in ijs locis pulcherrima. Nam, qualia, quæso, templa Mediolani, vt Episcopale, & quod Gratiarum vocant? qualia, & quanta S. Marci, & S. Georgij, Venetijs? SS. Petri, & Petronij, Francisci, Bononiæ? S. Ioannis Euangelistæ, S. Vitalis, Geruasij, & Protasij, S. Andreæ, S. Mariæ Rotundæ, Rauennæ? S. Mariæ Floris, S. Mariæ Nouellæ, & S. Spiritus, S. Crucis, Florẽtiæ? S. Mariæ, Senis? Episcopale Vrbe veteri? S. Iustinæ, & S. Antonij, Patauij? S. Mariæ Lauretanæ, in Piceno? Ædes Episcopalis, ac S. Dominici, Cremonæ? S. Ioannis, Modoetiæ? S. Mariæ in domo, Pisis.

Interim non omittemus duo. Ac primum sit illud: Romam, cæterasq. Vrbes Italiæ non multum decoris habuisse ante imperium constitutum, verum fuisse illis ædificia rudia, & Impolita. Nam veteres illi (sunt hæc Strabonis verba) Romani Vrbis pulchritudinem contempsere, cum maioribus magisq. necessarijs animum adiecissent. Posteri vero, & ij præsertim, (nota hoc) qui nostris fuere temporibus, haud quaquam illis hac in re cessisse videntur: sed innumerabilibus, ac præclarissimis Vrbem Romanam impleuerunt insignibus. Pompeius namque, & Diuus Cæsar, & Octauius, & eius filij, & familiares, & vxor, & soror cunctorum studium simul, & impensas ad apparanda decora superarunt. Hæc ille. Quin Plinius lib. 17. cap. 1. ait, columnas marmoreas in publico Romæ nullas visas nisi ætate Crassi: à quo ad Constantinum non intercedunt anni quadringenti. vt videas, quanto tempore fuerit Italia sine vllo magnificentiæ ornamento. Paulatimq. accessit ad alias Vrbes. ita, vt

idem

A idem Strabo testatur, Rauennam fuisse Vrbem maximam, totamq. ætate sua ligneis compactam ædificijs. Quo circa venient,cum nostris temporibus in contentionem tempora duntaxat illa, quæ nouissima Imperij fuerunt,ac simul breuissima, nos deinde excepimus imperante Constātino Italiam magnificentiæq. artes ad cultum Dei,non ad hominum rerumq. humanarum luxum traductas,tenemusq.per annos mille tercentum constatq. iam nostras Vrbes antiquis esse magnificentiores in ijs,quæ pertinent ad diuina;illas in ijs, quæ sunt voluptatis, & inanis ostentationis:quorum tantæ erant moles, vt Roma vere B hac parte Orbis epitome,ac miraculū foret. Hinc Propertius:

Omnia Romanæ cedant miracula terræ
Natura hic posuit quidquid vbique fuit.

Secundum sit, ædificia priuatorum Romæ necessario fuisse humilia, & angusta.non enim licebat illa attollere supra pedes septuaginta.ita enim cauit Augustus ad arcendas ruinas.quod idem scriptor lib.V.narrat.lata haud fuisse,incredibilis Insularum numerus ostendit in qualibet regione, quem recenset Vi- C ctor.cum vero Insulę coarctarentur ædificijs publicis, quæ vastissima erant, & crebra, fieri non poterat, vt aliquid in insulis & domibus magnifici foret. neque vero potest esse hic error. nam Publius Victor scribit, quot pedum foret ambitus quarūlibet regionum, quas Romæ quatordecim scimus ex eo fuisse verbi gratia narrat ille primam regionem continuisse in ambitu pedes duodecies mille ducentas viginti duos,in illa vero fuisse insulas quater mille ducentas quinquaginta. domusq.centū viginti, balnea octuaginta duo,lacus octuaginta tres, horrea tredecim,pistrina viginti,ædiculas decem,pręter ædificia mul- D ta publica. Atqui diametrum circuitus assignati est pedum circiter septuaginta septem supra quater mille. Quocirca, si tota area daretur insulis, ac memoratis duntaxat ædificijs,& æqualis omnium mensura foret, ac daretur suus vijs locus publicisque structuris,angusta admodum foret ædificijs area.

Tacitus iudicatur, agens de Incendio Romæ sub Nerone.

Restat videre,an Populi nunc in Vrbibus, & regionibus sint frequentiores,quam dicantur olim fuisse. Romæ non esse, nemo est, qui inficietur, cum si spectes antiqua, sint pauci Romæ mortales. Neque tamen, quod aliquando me fefellit,Romæ fuit illa hominum multitudo,quam nonnulli ridicule prodiderunt

diderunt in deſcriptionibus Ciuium Romanorum. Referendus A quidem videtur inter maximos cenſus Rep. ſtante, qui actus eſt anno 667. cum cenſa ſunt ciuium capita millia quadringenta ſexaginta tria, teſte Euſebio. Mox bellis Ciuilibus eſt adeo numerus imminutus, vt Plutarchus tradat, anno 703. inuenta Ciuium Romanorum capita tercẽtum ſexaginta millia. ſed anno 706. rurſus initio cenſu deſcripta tantum centum ſexaginta millia. Nunquid autem deſcribebantur cenſu hoc, qui in Vrbe ſtatas ſedes haberent, an etiam qui alibi morarentur, ſed Ciues Romani eſſent, ac proinde in dicto cenſu nomen ſuum deferrẽt, & quidquid opus foret? Sine dubio, & iſti cenſebãtur, ac B Ciues Romani dicebãtur, atque illorum nomina, cũ vel Reip. cauſa abeſſent ipſi, vt Iudices milites, alijq. huiuſmodi, vel alio iuſto prętextu, per alios deferebantur, ac ſcribebantur. Quamobrem non ex eo quis Ciuis Romanus erat, quòd Romæ moraretur, ſed quòd ius Ciuitatis adeptus eſſet, cenſebatur; neque ſoli cenſebantur, qui arma ferre poſſent ætatis anno decimo ſeptimo exacto, ſed quicumque liberi forent, ſiue fœminæ, ſiue mares eſſent, pueriue, aut ſenes, vt colligi poteſt ex Vlpiani lib. 2. de cenſibus. nam cenſus agitabatur, vt, etiam quid cuiq. eſſet, ſciretur, ob tributa præſtanda; iccirco, & ſerui adnota- C bantur, vt inquit idem lib. 3. Quod vero nonnulli ſecus opinantur, ex eo, quod Liuius lib 1. ait, primo luſtro cẽſa Ciuiũ octuaginta millia, adijcitque Fabium prodidiſſe eum numerum fuiſſe eorum, qui ferre arma poſſent, nihil afferunt, aut, concludunt: nam Fabius oſtendit, eum numerum non accipiendũ, vt aliorum cenſuum, quo continentur imbelles etiam, alioquin non erat, quod Liuius afferet Fabij dictum veluti ſingulare, ſi commune fuiſſent cenſibus alijs. Hinc Plinius lib. 7. cap. 49. aperte deſcriptos in cenſibus ſenes prouectiſſimæ ætatis teſtatur. Sed & Dionyſius Halycarnaſſeus lib. 4. apertiſſime inquit, D omnes cuiuſcũq. ætatis, licet infantes, ac fœminas, deſcribi ſolitas ex inſtituto Tullij Regis. Cũ vero ius hoc latiſſime per Imperatores fuerit communicatum, ita vt ad extremum toti orbi Romano, ſiue omnibus Imperio Romano ſubiectis patuerit, hinc Romanorum Ciuim numerus erat prope infinitus, ac Roma proinde dici ex hoc cœpit Patria communis. quod Modeſtinus Iuriſconſultus in Digeſtis ait. quamuis non omnes eodem Iure Ciues eſſent Romani, vt è titulo de cenſibus in Digeſtis apparet. nemo vero cogebatur in cẽſibus nomen veluti Ci-

A uis Romanus dare. quod nos docet Cicero in oratione pro Balbo.

Censebantur itaq. ij, quibus ius erat Ciuitatis Romanæ cōmunicatū, si modo voluissent, atque hi Ciues erant Romani. quod adeo verū erat, vt per cēsum soliti essens fieri Romani, & qui vel furtim fuisset ascriptus haberetur, atque esset Ciuis Romanus: quod discimus è Cicerone in Sextiana, & Liuij lib. 41. à quo similiter habemus lib. 42. multitudinem iuniorum ingentem ex foris Italicis, & conciliabulis descriptam, lustro, de quo ipse meminit. nam lustro quolibet olim plerumq. census inibantur.
B & lib. 42. ait iussos Latini nominis socios in suas Ciuitates redire, atque ibi censeri. & lib. 29. Lustrum inquit conditum serius, quia per prouincias dimiserunt censores, vt ciuium Romanorum in exercitibus, quantus vbique esset, referretur numerus. censa cum ijs ducenta sexagintaquinque hominum millia. duodecim deinde coloniarum, quod numquam antea factum erat, deferentibus censoribus censum acceperunt. Gellius item refert, P. Scipionem Æmilianum censorem in oratione ad Populum de moribus hæc dixisse, absentes censeri iubere, vt ad censum nemini necesse sit venire.

C Ad summam, cum post Italicum bellum fuerit Italicis data Ciuitas Romana, & mox ad exteras Prouincias plurimæ Romanorum coloniæ missæ, præsertim vsque ad Augustum, postremo autem ius Romanæ Ciuitatis collatum quibuslibet imperio Romano subiectis, quamuis non omnibus eodem prorsus modo, si quando Romæ census inibatur Ciuium Romanorum, cunctiq. deferebant nomen suum, qui Ciues essent, siue præsentes, siue absentes, quorum tabulæ Romam transmitterentur, incredibilis erat numerus ciuium Romanorum. nam vix erat vllus,
D qui priuilegijs eorum gaudere nollet, quod maxima forent. Hinc Numatianus:

Fecisti patriam diuersis gentibus vnam:
Profuit inuictis te dominante capi.
Dumq. offers victis proprij consortia iuris,
Vrbem fecisti; quod prius Orbis erat.

Quod itaque ait Eusebius in Chronico his omnino verbis, Censu Romæ agitato, inuenta sunt Ciuium Romanorum quadraginta & vnum centena, & sexaginta quatuor millia, cum so-

lus Augustus regnare cœpit, non loquitur de ijs duntaxat, qui Romæ habitarent, anno, vt quidam colligunt, 724. cum doceat nos Plutarchus anno 706. Romę commorantium numerum fuisse ad centum sexaginta millia. qui fieri potuisset itaque, vt, cum sequentia bella ciuillia innumeros absumpserint, cunctis id scriptoribus testantibus, è centum sexaginta millibus aucti essent ad quadraginta & vnum centena millia, ac præterea sexaginta quatuor item millia? A

Eodem modo intelligendus est Eusebius idem, cum Claudio imperante, scribit descriptione Romæ facta, inuenta sunt Ciuiũ Romanorum sexaginta nouem centena, & centum quadraginta quatuor millia. Hæc ille. Nam Cassiodorus in Fastis sic habet: His coss. descriptio Romæ facta est, & inuenta sunt Ciuium Romanorum centena millia & 43. Et Taciti codices in referendo nnmero huiusmodi varij sunt. B

Ac merito Lipsius in notis ad Tacitum lib. XI. deridet vti antiquos, ac simplices, qui tantam mortalium multitudinem Romæ fuisse autumant in descriptionibus relatis. nam quæ domicilia illos capiebant, cum circuitus Vrbis non fuerit maior, quã qui cernitur, & in eo multa, vt ostendimus, spatia vacua forent, ac Romæ plusquam dimidium publicis molibus habitationem non ferentibus occuparetur, ædesq. non admodum præcelsæ essent ex Augusti lege? Nam suburbana ædificia pro tempore rusticantibus seruiebant, ex eo vernis & agricolis. ac merito deridet Panuinius, qui ex deprauatis Vopisci verbis putant ambitum Romæ fuisse milliarium quinquaginta. Et quidem Zosimus lib. 2. scribit, campos patentes fuisse ad pontem Miluium, neque Vrbis mœnia peruenisse ad illum, cum bellum Maxentij, & Constãtini describit. Et tã ex Rufo, quàm ex Victore, qui post Constantinum vixere, apparet, non fuisse ampliorem Romæ circuitum, quam nunc antiqua mœnia complectantur. C D

Enimvero, si tot Romæ mortales fuissent, cum regnante Claudio maxima Romæ fames extitisset, Tacitus historiarum peritus, & antiquitatum lib. XII. non attulisset, quasi illius mali caussam, quod tellus Italica non exerceretur, vt prius, sed quod numerus incolarum, ciuiumq. Romanorum fuisset auctus. atqui ille non hoc dicit: incusat autem tacite sæculi illius homines, quod terras non exercerent, atque ob id Romæ fames esset.

Iam vero, Imperio Romano florente, Italiam minus habitatã fuisse, docuimus ex eo, quod idem Tacitus testatur, agrum Tarentinum,

A tinum, qui fœcundiſſimus, & ſi quis alius delicijs pleniſſimus foret, & Antiatem deſertos fuiſſe imperante Nerone, atque ob id miſſas colonias, neque tamen iccirco ſatis conſultum ſolitudini fuiſſe. Ælianus autem, qui imperante Hadriano vixit, cum ſcribit in Italia fuiſſe aliquando longe plurimas Vrbes, quam fuerint eo regnante, quod nos ſupra retulimus, manifeſto nos docet, mortalium maiorem copiam, qui Italiam colerent, extitiſſe ante Imperium conſtitutum.

Noſtris autem temporibus in Italia multo maiorem mortalium eſſe multitudinem, poſſumus inde colligere, quod Plinius B lib. 3. c. 13. ſic ait: Quinta Regio Piceni eſt, quondam vberrimæ multitudinis. tercentum ſexaginta milla Picentium in fidē Populi Romani venere. Hæc ille: oſtendens, ætate ſua non tot Picentes fuiſſe. Atqui nunc Picentum numerant duplo plura, & amplius, quam cum demiratur Plinius fuiſſe vberrimæ multitudinis, quaſi ætate ſua non foret.

Quod ſi quis dicat, Italiam Gallico tumultu ſolam ſine externis auxilijs, ac tranſpadanis Populis armaſſe peditum ſeptingenta millia equitum octuaginta, quod idem ſcribit c. 20. lib. 3. Reſpondemus, Italicos tunc nihil niſi bella cogitantes ſolitos C fuiſſe, quicumque ſupra annum decimum ſeptimum fuiſſent, vellent illi, aut nollent armare. quod ſi mos hic retineretur, ab vno Neapolitano regno educi poſſent militum quingenta millia; vt oſtendimus ſupra. Sed nos ſcilicet non niſi tranquillitatem meditamur, ac molimur.

His explicatis, quando apparet in Italia fuiſſe olim pauciores, quàm nunc homines, Vrbes etiam pauciores, easq. non ita magnificas, niſi in ijs, quæ inanem apparatum voluptatemq. continerent, quis quæſo, non incredibile Italiæ totius ornamentum iactet, cui cedant antiqua omnia, Venetæ Vrbis con- D ſtructionem; conſidere illam in medijs aquis, è quibus extent moles adeo ſuperbæ, ac decoræ? an non hoc accidit poſt auctā Romani Pontificis auctoritatem? An non valde diuinum? An non vere, & eleganter ille Vates?

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in vndis
Stare Vrbem, & toto ponere iura mari.
Nunc mihi Tarpeias quantumuis Iuppiter arces
Obijce, & illa tui mœnia Martis, ait:
Si Pelago Tibrim præfers, Vrbem adſpice vtramque,
Illam homines dices, hanc poſuiſſe Deos.

An aliquid huiusmodi producet antiqua Italia simile ad magnificentiam decusq. æternum? A

Quid vero hic ego tot monasteria, templaq. extra Vrbes in saltibus, ac nemoribus posita, magnificentissimèq. constructa commemorem? passim visuntur illa, & occurrunt iter facientibus. Sed, vt minora innumera mittamus, quales quæso Ticinensium Carthusia? S. Michaelis in Boscho, in Bononiensi? S. Benedicti, in Mantuano? Mons Oliueti, in agro Senensi? Valles Vmbrosa, & Sanctæ Mariæ Saxi in Fæsulano? Abbatia, & S. Dominicus in Florentino? Farfense monasterium in Sabinensi? Sublacense, Casinum, & Cauense, in Latino? Mons B Virginis in Hirpinis. In Campano S. Mariæ Tridetti? S. Mariæ in Patirò, in magna Græcia? monasterium Carthusianorum in Franca Villa? in Iapygibus S. Mariæ in finibus Terræ? in Apulia Peceutia, seu Barensi S. Viti, S. Leonardi? S. Mariæ in Tremito, in Insulis Diomedeis? in Pelignis autem, Samnitibusq. monasterium S. Liberatoris, S. Spiritus? & in Gallia togata prope Cesenam, monasterium S. Mariæ Montis? in Taurinis autem S. Antonij, & Ambrosij? in Pisano Carthusia, & S. Saluatoris prope Calcem? Monasterium Pracæ, in Patauino? Sancti Fructuosi in ora Genuensi. C

Hæc igitur magnificentissima monasteria extra Vrbes, vt alia innumera mittamus, non longe ab his, eorumq. dignitate dissimilia, sunt huiusmodi, vt antiquitas tota nihil possit ostendere extra Vrbes positum par illis vllo modo. Nam quid, quæso, proferetur? credo, aliquod amphiteatrum, nihil aliud continens, nisi inani voluptati seruiens. Sed neque tot amphitheatra habuerunt Prisci extra Vrbes, neque tanti splendoris, quanti hæc Monasteria. Ex his possumus colligere Monasteriorum, quæ vocabimus Vrbana, multitudinem, magnificentiamq. priscis omnino incognitam, quorum sane inire numerum nemo potest. His aliud ædificiorum genus. nulla his parte cedens succedit. antiqui enim neque Romæ neque in alia Vrbe, quod legatur, habebant vlla ampla ædificia ad ægrotos curandos, egenos alendos, expositos, orbos, virgines custodiendas, educandas, dotandas. Romæ in Insula Tiberina dicitur vnum, vel alterum in Transtiberina regione, quod Taberna meritoria vocabatur, cum tanta foret Vrbs, Nosocomium fuisse. sed illud erat non ægrotis alendis, aut ope medici curandis; verum recipiendis duntaxat ijs, qui ad Æsculapij templum, quasi ab illo opem D

11.

diuinam

A diuinam suppliciter implorantes expectaturi, confugiebant.

Huc spectat aliud ædificiorum genus nullo modo ignobile: In multis namque, vt ostendemus, Vrbibus Italiæ sunt omnium disciplinarum gymnasia publica, atque in earum plerisq. habentur amplissimæ ædes, in quibus collegia iuuenum solent habitare, qui bonis artibus operam dant, atque in ijs commorari solent. Illæ vero plurimum decoris habent, seu quod amplissimæ sunt, seu qnod etiam præseferunt structuræ non exiguam dignitatem. Huiusmodi sicut olim nullæ erant in Italia tota, sic huiusmodi illa bono carebat. quod post auctoritatem Pontificis B Romani amplificatam, vt aperietur, est adsecuta. 12.

Neque vero nobis omittendæ Basilicæ (sic enim vocabimus) 13. ædificatæ ad omnium disciplinarum magisteria, & excipienda, & colenda. in ijs enim sunt scholæ complures eleganter constructæ, in quibus Doctores artium quarumlibet, doctrinarumq. è superiori loco verba faciant ad Auditores. quot vero illæ sint, & quales, apposite nos infra dicemus. Vt enim prisci basilicas suas haberent; non ad hunc tamen finem; sed vel ad inanem voluptatem, vel ad ostentationem solam. Qualis vero hoc in genere est, quam Gregorius decimustertius ædificauit Romæ Societati C IESV; aut etiam quæ publico Gymnasio omnium doctrinarum seruit? Qualis, quæ Bononiæ Patauij, Ferrariæ, Ticini, Pisis, ac Senis habetur?

Ad summam, cum viderimus Italiam nunc esse aere salubriori, terra cultiori, in eaq. nunc esse plures Vrbes, ac Roma excepta, ampliores, templa magnificentiora, Populos in ea frequentiores, structuras Ciuitatum, si demamus ædificia adiactantiam, voluptatemq. excitata, in vniuersum multo magis mirabiles, ita, vt Venetiæ solæ præstare cunctis alijs possint, monasteriorum porrò dignitas antiquis fuerit incognita, sicuti Hospitalium D domorum, ac miserabilibus personis seruientium, Basilicarumq. ad omnes disciplinas tradendas nulla fuerit eis copia, vt ostendemus, ante Pontifices Romani auctoritatem dilatatam, colligitur ex ijs, Italiam nunc esse multo fœliciorem, quàm prius.

De diu-

De diuturniori libertate, ac potentiæ communione, paceq; Italicarum ciuitatum post Imperium Constantini, siue post auctam Romani Pontificis auctoritatem magis florente quam prius. *Cap. III.* A

X his, quæ libro primo aperuimus, liquet, Italicis Ciuitatibus numquam fuisse diuturnam libertatem, quæ in Populi totius, vel in optimatium præcipua gubernatione ponatur; idq. propter exterarum gentium frequentes irruptiones; à quibus non modo latissimæ regiones occupabantur, & sub imperium mittebantur, sed incolæ priores omnibus bonis expoliabantur. ex quo deinde tot irruptiones cessauerunt, (vltima enim Gallorum fuit) Romani cuncta in Italia adduxerunt in potestatem suam: qui & ipsi, colonijs inductis, Populos antiquos fundis omnibus exuerunt: quin eos deleuerunt, exceptis fere solis Liguribus, & Vmbris. atque hi maxime omnium libertatem retinuerunt, sed Ligures in vicis habitasse vsque ad tempora Strabonis, ac Diodori Siculi, ex eorum libris discimus, Vmbros non C
ita. tradit enim Dionysius lib. 1. fuisse ijs Ciuitates, in quibus Crotona, quæ Cortona deinde est vocata. Sed tam Liguribus, quàm Vmbris, quæ fuerit gubernandi ratio, nobis est ignotum, neque vllis est literis ad posteritatis memoriam commendatum. Sic etiam, quæ Populorum quorundam, qui aliunde in Italiam venerunt, ac sedes in ea fixere, nobilissimasq. Vrbes, quibus latum fuerit Imperium, construxerunt, libertas extiterit, est altissimis silentij tenebris inuolutum, & in neutram partem potest aliquid affirmari, siue in Regis alicuius aliquando peruenerint ditioné, D
siue permanserint semper in sua potestate, consilijq. publici rectione integra, & absoluta. At illud est certissimum, postquam
14. Carolus Magnus à Pontifice accersitus Longobardos suis ditionibus in Gallia Cisalpina, quæ Longobardia vocatur, spoliauit, plerosq. illius Populos in maxima libertate vixisse; quæ qualis foret, his verbis Otho Frisingensis, qui ante annos fere quingentos viuebat, ita describit lib. 2. cap. 12. Libertatem tantopere affectant, vt potestatis insolentiam fugiendo Consulum potius quam Imperantium regantur arbitrio. cumque tres inter eos ordi-

A ordines Capitaneorum Vauassorum, Plebis esse noscantur ad reprimendam superbiam, non de vno, sed de singulis prædicti Consules eliguntur. neue ad dominandi libidinem prorumpant, singulis pæne annis variantur. ex quo fit, vt tota illa terra (Longobardiæ) intra Ciuitates fermè diuisa, singulæ ad commanendũ secum diœcesanos compulerint; vixq. aliquis nobilis, vel vir magnus, tàm magno ambitu inueniri queat, qui Ciuitatis suæ non sequatur imperium. consueuerunt autem singuli singula territoria ex hac comminandi potestate comitatus suos appellare. vt etiam ad comprimendos vicinos materia non careant. inferio
B ris conditionis iuuenes, vel quoslibet contemptibilium etiã mechanicarum artium opifices, quos cæteræ gentes ab honestioribus, & liberalioribus studijs tamquam pestem propellunt, ad militiæ cingulum, vel dignitatẽ gradus assumere non dedignantur. ex quo factum est, vt cæteris Orbis (nota hoc verbum) Ciuitatibus diuitijs, & potentia præemineant. Iuuantur ad hoc non solum, vt dictum est, morum suorum industria, sed & Principum in transalpinis manere assuetorum absentia. Hæc ille de Ciuitatibus Longobardorum. Vt sciamus, eas maxima ex parte liberas fuisse; in exiguis solitos agnoscere Imperatorum potestatem, Re-
C gumve, quos elegissent, quod etiam prope contingebat omnibus alijs Ciuitatibus, quæ Pontificiæ ditionis erant. En igitur, vt Lõgobardorum Ciuitates præcellerent cunctis alijs, quæ in orbe erant, diuitijs, & potentia, simulq. maximam libertatem possiderent: ex quo Carolus Magnus Longobardos eiecit anno 773. vt è Rheginone apparet. licet enim subiectæ essent Imperatori in aliquibus, libertatem tamen in maximis retinebant, vt Spartacum Regibus suis, ac magistratus ipsæ creabant, & publico consilio gubernabantur. quod antequam Pontifex Romanus Carolum Magnum non accersiuerat, haud euenit. permansere in hac
D libertate Longobardi vsque ad illud tempus, quo Pontifices Romani excesserunt Italia, & Auenionem commigrarunt per annos quingentos quinquaginta, & amplius: quod non facile reperies accidisse Italiæ ante ætatem Constantini.

Sed hæc à nobis haud numerentur inter maiora: illud præstãtissimum, numquam fuisse Italiæ tandiu liberas, ac tam potentes simul Ciuitates. fuerunt potentiores, sed non tandiu liberæ. Nam Venetiæ semper omnino liberæ fuerunt supra annos iam mille ducentos, ac latissimo imperio potiuntur, quale post Romam nullum maius in Italia fuit Italico Regi, aut Ciuitati. 15.

Roma

Roma quidẽ perquam latiſſimo eſt potita, ſed in libertate haud A
fuit, niſi ab exactis Regibus anno 244. vſque ad Cæſaris dictaturam 704. per annos quingentos quadraginta, atque ita non perſtitit in libertate tanto tempore, vt Venetorum mirabilis Reſp. Nam quæ Italiæ Ciuitas, ſi Romã demas, tot in Italia Regiones Dalmatia Illyrioq. quæ Corcyræ, Cophaleniæ, Zacyntho, Cretæq. inſulas æquales obtinuit vmquam poſt gentium diſperſionem? Atqui ætate auorum noſtrorum Venetijs multo latius imperium contingebat. Sed tamen haud curamus de præteritis: de præſentibus agamus. quod ſi illæ vellent antiquorum more in prœlia mittere quoſcumque armis ferendis idonei forent ditioni ſuæ ſubiecti, aut eorum maximam partem, an non B
ſupra decies centena mortalium poſſent armare?

16. Illud etiam poterimus adijcere, ante ætatem Conſtantini nũquam fuiſſe Italiæ tot, ac tam potentes, ac tandiu liberas ſimul Ciuitates. En Genua, cui paret non modo quidquid eſt ab Intemilio vſque ad ſpetiam, ſed Corſica etiam, maiorumq. noſtrorum memoria paruit Sardinia, paruerunt multæ è Cycladibus Inſulis, Theodoſia in Taurica Cherſoneſo multaq. alia loca. An fuere vmquam ſimul in Italia duæ Ciuitates tantæ, ac tam longe imperitantes? Quod ſi Genua vellet, quicumque militiæ ſunt apti, vel eorum maximam partem, producere in aciem; C
an non ſupra ſexcenta millia armatorum ſub ſignis haberet? & eadem tamen Genua plerumq. poſt exactos Longobardos in libertate permanſit per annos fere octingentos, quamuis ad breue tempus aliquando fuerit adducta in aliquorum poteſtatẽ. Nominentur ex Annalibus antiquis duæ ſimiles in Italia Ciuitates. Quid hic referemus Florentiam, Piſas, Senas, Lucam? quarum illæ tandiu libertatem ſunt tutatæ, ac late dominabantur hæc vero adhuc tutatur.

17. Neque in minoribus bonis reputandum nobis eſt, quod Italis D
omnibus tot fundi ſint communes, qui Clericis, dum viuunt, aſſignantur, vt ex eorum fructibus vitam poſſint honeſte tueri. Simile aliquid antea non ſcribitur in Italia fuiſſe ad vtilitatem Prouincialium communem, cuiuſcumque illi conditionis forẽt. De beneficijs, vt vocant, Eccleſiaſticis loquor, quæ Clericis conferuntur, perque egeſtas plurimorum ſubleuatur, dignitas familiarum nobilium conſeruatur. Vt igitur tot hominibus benefiat, per Pontificias leges, Religionemq. & pietatem, cura, ſtudioq. ipſius, & eorum, qui ipſi obediunt, ſtabilitã, ſcimus effectũ.

18. Eo-

A Eodem refertur Episcoporum dignitas, quæ nulli non, quamuis sit ortus ex humili loco, modo sit probatis moribus, ac meritis, patet. Tantum sane bonum non fuit Italicis ante Pontificis Romani auctoritatem ad Italos adductam. Vidit hoc Iulianus Imperator: iccirco, vt antiquas superstitiones restitueret, Antistites earum in qualibet Ciuitate curauit honestari, & ampliari opibus, dignitate, atque omnibus rebus, quæ possent auctoritatem conciliare, admirationem facere, splendoremq. augere: vt ex eius litteris ad Arsacium Galatiæ Pontificem liquet, atque ijs, quæ late refert Nicephorus lib. X. cap. XXI. & XXII. 18.

B Huc etiam faciunt prouentus illi communes, qui seruiunt tot mortalium miserorum necessitatibus, & vsibus pijs, vt dotandis puellis nubilibus, quæ egestate premuntur, mutuo dandis pecunijs, si quando Ciues egent, neque habent quo confugiant, ac pignoribus datis nummos accipiunt, quibus succurrant præsenti necessitati; aut bene fit ægrotis, qui satis de suo morbum curare haud possunt ob inopiam summam. vt omittamus perpetuos aliorum fundorum fructus ad expositos alendos, peregrinos excipiendos, ac pascendos ægros, quibus nulla est domus, nulla res, curandos, parentibus orbos educandos. Quorum sane nihil erat antiquis, & Italicis oppidis; nunc maximo omnium bono adsunt. Iulianus Imperator hæc transferre in suarum superstitionum sectatores est conatus: vt idem Nicephorus testatur, quo nobilitaret illas, ac promoueret. Quæ sane omnia per Pontificem Romanum, Pontificiosq. procurata sunt: ac, si quis ea non magnifacit, vel maximum præfert ingenij stuporem, vel publicæ vtilitatis contemptum, & dignus eo supplicio foret, vt in huiusmodi ærumnas incideret, feriaq. miserijs opprimeretur, ac disceret, quid sit illud: 19.

D *Non ignara mali, miseris succurrere disco.*

Atque hic ego non ago de ædificijs, quæ ad hos fuerint vsus excitata, sed de fructibus, ac reditibus amplis in idem contributis, qui nulli erant ante amplificatam Pontificis Romani auctoritatem. 20.

An non autem singulare erit illud bonum, diuinumq. in primis, quod Italia post auctam Romani Pôtificis auctoritatem têporibus pacatissimis fruitur, pacatissimis, inquam, si respicias

antiqua. quod ita esse, abunde explicauimus lib. de Signis Ecclesiæ vigesimo, signo XC. Eo nos reijcimus Lectorem, ne agamus actum. A

De latissima Pontificij Imperij potestate, & eius diuturnitate. Cap. IV.

NIMVERO torquet illud aliquos Italos quod Italiæ non adsit Imperator, vt olim, qui tot Prouincijs dominetur, quod Romæ desit ille Senatus Imperatori adsidens, &, si quando ille voluisset, eum consilio iuuans ad tot Populorum gubernationem. Atqui post Neruam nullus fere fuit Imperator Italici sanguinis, omnes exteri, ac plerumq. efferi, ac truculentissimi, vt ostēdimus, Pauci fuere generis Italici, aut saltem è gente ciuiliori, & ad humanitatem nata, & instituta. Quin raro Imperatores isti Romæ morabantur, in expeditionibus bellicis semper occupati erant. Quæ cum verissima sint, & nunc Romanis, Italisq. est Imperator, & semper quodammodo fuit ab anno 312. vsque ad ætatem nostram, qui se Romanorum vocaret Imperatorem, C
21. à Pontificeq. Romano id dignitatis assequeretur post annum octingentesimum, & cum dignitate ius, quo magna Italiæ pars ratione feudi illi pareret. Non fuere scilicet isti tam diri in Romanos, & Italos, nec tot ac tantis eos Tributis onerauerunt, & exhauserunt, non coegere, vt, vellent, nollent, Itali nomen militiæ darent, & in bella procederent, non in Italia consederunt, & eius viscera comederunt, non tam latè dominati sunt. Et quidem, ne superiora acciderent, bene illud fuit. Haud negamus, tam late non imperitasse; diutius tamen: & nihilominus haud anguste, vt nos ostendimus libris de Fortitudine bellica, & amplitudine imperiorum Catholicorum. Quo circa vsque ad Momyllum Augustulum deiectum imperio anno 476. fuere in Italia Imperatores post Constantinum per annos centum sexaginta quatuor. Inde Herulorum, & Ostrogothorum Reges vsque ad 552. post hæc imperatores, qui Constantinopoli morabātur, ac Romanorum se vocabant Imperatores, magnamq. Italiæ partem tenuerunt, cætera Longobardi. donec anno 800. Longobardis non longe antea depulsis, creatus est à Leone Papa Imperator D

B

A peratorRomæ & Italiæ Carolus Magnus,teſte Eginartho, Ademaro, Rheginone, qui latiſſime dominabatur, cuius poſteritate deficiente, Italici nonnulli hanc dignitatem, poteſtatemq. retinuerunt Pontificis Romani beneficio: denique anno 962. Germaniæ Rex Otho 1. à Ioanne 12. creatus eſt Imperator, atque ex illo Germanici Reges ampliſſimè olim dominantes Romæ, & Italiæ fuerunt Imperatores, Pontifice Romano eis hoc donante, vt Rhegino, Marianus Scotus, Sigebertus, Vrſpergenſis, alijq. tradunt.

Quamuis igitur olim latius plerumque, (non enim ſemper B imperarunt Romani Imperatores ante Conſtantinum) non tamen diutius, & tunc quidem, cum latius, ſimul etiam crudelius, & maximo Romæ, & Italiæ malo, poſtea maiori Italiæ bono. Id vero totum eſt à Romano Pontifice, vt per annos prope octingentos Imperatoria dignitas Romæ, Italiæq. attributa ſteterit.

Quid, inquiet aliquis, ad meam dignitatem, ſi Gallicus, aut Germanicus Rex late imperitans, Romanorum ſeſe Imperatorem, Regemq. Italiæ vocet? Atqui, ſi ad Italiæ dignitatem non pertinet hoc, quid conqueruntur aliqui moroſi concidiſſe impe-C rium Romanum, neque nobis amplius impotenter, & crudeliſſime dominari Hadrianum Hiſpanienſem, Macrinum, Heliogabalum Syrum, Seuerum, Caracallamq. Afros, Philippos, Arabas, Maximinos Thracas, aut alia efferatiſſimarum gentiũ monſtra, quæ Italiam, Romamq. miſerrimè laniarunt: quod ſupra apertiſſime oſtendimus? Eſt ſane, quod pudeamus iſta ſcelera tot annos Italis dominata, & tamen adeo quidam præpoſteri ſunt, vt iſtos habuiſſe Reges non pudeat, doleant iſtos non regnare, conquerantur ab huiuſmodi feris Italiam, Romamque, & Orbem non lacerari, ac diſcerpi.

D Italiæ, Romæq. decus eſt, habere per Pontificis Romani ſtudium, curamque, & poteſtatem, qui è Gallis latiſſimas ditiones habuerit, è Germanis ampliſſimè præfuerit, & tamen hoc maxime glorietur, quod ſe nominet Imperatorem Romanorum, Regemq. Italiæ & ab alijs nominetur.

Neque inane eſt hoc decus, atque vmbratile. Tantæ eſt maieſtatis, vt, cui Romanus Pontifex fuerit largitus Imperatorium nomen, & dignitatem, is primas inter Chriſtianos Reges, qui ſemper potentiſſimi fuerunt, & maximæ apud omnes gentes exiſtimationis, teneat in conſeſſibus, conſultationibus publicis, &

Aa 2 alijs

alijs rebus tractandis, expediendis, transigendis, maxima apud A omnes fuerit auctoritate. quæ si quis nihili facit, nihili sane videtur. An non enim plurimi cunctis in rebus est momenti, præcipuas in rebus mortalium partes habere?

Ecquando igitur ab Orbe condito sortita est hoc Italia, vel Roma, vt eius vllus Antistes potuerit vmquam largiri tantam dignitatem, tantum decus Regi potentissimo inter potentissimos omnium Reges? ecquando potuit hoc largiri Rex vllus Imperator ve Romæ, aut Italiæ vllui, quantum sibi Roma tribuit, cum Nero, inspectante Populo Romano, Tyridati coronam imposuit, eumq. Armeniæ Regem declarauit? neque tamen inter potentissimos omnium Reges potentissimus ipse Rex B primas ob id tenuit.

Atqui Pontifex Romanus per annos fere septingentos multis Galliarum, multis Germaniæ Regibus maximis dedit, vt primas haberent inter maximos omnium Reges.

Iccirco illud inter ornamenta Italiæ, Romæq. cælestia ponetur, & singulare bonum reputabitur, vt illi contigerit Pontifex Romanus, quem tantis honoribus coluerint Imperatores amplissimi, & amplissimi omnium Reges, vt ad eius Pedes in morem supplicum procubuerint. quod non aperuimus lib. 20. signo 86. de signis Ecclesiæ Dei fecisse cum Ioanne Pontifice Iustinum C Imperatorem, cum Constantino Iustinianum, Pipinum vero Francorum Regem cum Stephano Secundo, cui Stratoris etiam voluit exhibere humile ministerium; Carolum Magnum cum Hadriano, Leone Tertio; Ludouicum Pium cum Sergio Secundo, & Nicolao Primo; Henricum Quartum cum Paschali Secundo, Fridericum Primum cum Hadriano Quarto. at Ludouicus Franciæ, Henricusq. Angliæ Reges, cum scirent Alexandrum Tertium venire ad eos, obuiam progressi, Stratoris functi sunt officio, dextra leuaq. equifrenum tenuerunt. quod etiam hoc nostro sæculo ad illustre Christianæ pietatis documen- D tum, & in Sedem Apostolicam reuerentiā fecisse fertur non minus religione pius quam bello inuictus Imperator Carolus V. quamuis notissimum sit cunctis, plurimos alios Reges idem fecisse, Pontificumq Pedes eosdem solitos osculari. Num tempus è tota antiquitate vllum proferri potest, quo Pontifici vlli Italico, vlli Imperatori, aut Regi, (quid Italicos moror?) vlli Regi, Imperatorive quicumque vmquam fuerit toto æuo, toto Orbe, tot, ac tanti honores, à tot, ac tantis Imperatoribus,

&

A & Regibus fuerint dati, vt Pontifici illi, qui Romæ Christi nomine, Christi personam sustinens præsidet? En, quibus gloriari Roma potest, quibus Italia, per Pontificem Romanum.

Age vero, an non quotidie videmus, vbi creatus est Pontifex Romanus, ad illum colendum, obedientiam illi præstandam venire Regum maximorum nomine Legatos è tota Europa? & quorumnam Regum, Philippi verbigratia secundi nostra ætate, qui latissime omnium, quicumque vmquam fuerint ab Orbis fabricatione, dominetur; qui tertiam totius terræ partem teneat imperio; Rodulphi II. Germaniæ Boemiæ, Hungariæ B Regis, & Imperatoris, Sigismundi Tertij, qui in Septentrione amplissimas omnium ditiones habet; vt alios aliarum mittamus? An hoc vmquam Regi vlli, Imperatorive haud dicam Romano, & Italico, sed cuiusuis gentis legitur contigisse? Et hoc igitur habet Roma, & Italia à Pontifice Romano. 23.

Numquid hic finis? An non ad colendum Pontificem Romanum iurandamq. illi, & præstandam obedientiam venere Legati Dauidis Æthiopum Regis ex vltima Africa, & Principum Mexicanorum è remotissimis Indiarum Occidentalium Regnis ad Clementem VII. & ab extrema Africa rursus Manicongi C Regis ad Iulium Secundum, nostraq. memoria è Iapone, & longissime posito Oriente Iaponensium Regum ad Gregorium XIII. Quid ego hic referam Legatos ad eundem Pontificem Romanum missos ad idem à potentissimis Tartarorum Regibus ex Asia? è quibus Cobilas à Cappadocia, Cilicia, c...aq. dominatus est vsque ad vltimos Seras: quam sane ...perij magnitudinem nullus vmquam Rex est assecutu... ...te ipsum in vlla Orbis parte. quod nos aperuimus lib... de Fortitudine bellica... amplissimis, ac diuturnis Ca...corum Regnis, aduersus impia Macchiauelli scrip... 24.

D Verum, dic... aliquis, Pontifex iste Summus, qui Romæ præsidet, ...Regibus huiusmodi, & Imperatoribus speciosos ...t honores. nihil illi præterea est potestatis. At..., vbi opus est, & viderit ille opus esse, Imperatores, ac Reges solio deiecit, alios eorum loco posuit. Sic Constantin... apa ab... gauit Occidentale imperium Philippico Impera... ...i anno 712. vt refert post Bedam Paulus Diaconus lib... cap. 10. & sub idem tempus, idem fecit Gregorius ...cundus cum Leone Isaurico, quod ab eodem notatu... Anno deinde 750. Zacha- 25.

Zacharias Papa Chilpeticum Francorum Regem Regni admi- A
nistratione summouit, ob inertiam, Pipinumq. creandum de-
creuit : quod Rhegino, & Ademarus scribût. Et, ne singula per-
sequamur, quæ nos alibi complexi sumus lib. X V I I. signo 76.
de signis Ecclesiæ Dei, Gregorius Septimus, ac sequentes Pon-
tifices Imperatoria potestate exuerunt Henricum Tertium,
Innocentius Tertius Othonem Quartum, Innocentius Quartus
Fridericum Secundum. Spoliatis autem substituti alij Impera-
toriam dignitatem tenuerunt. Sic Innocentius Secundus San-
ctium Portugalliæ Regem loco mouit, alium suffici curauit,
Gregorius autem decimus Imperij Constantinopolitani Iura B
Michaeli Palæologo adiudicauit, alijs abstulit. Sic alios alij re-
gno deposuerunt, alijq. substituti. En itaque, vt speciosis ho-
noribus duntaxat non contineatur Pontificia Maiestas ? Quid ?
nonne temporibus nostris Alexander Sextus Indiarum siue in
Oriente, siue in Occidente positarum latissimas regiones, ac
denique tractus omnes terrarum, quas circumfluit Oceanus,
& qui antiquis peruij non erant, diuisit inter Castellanos, ac
Lusitanos : & ex hac partitione sic vtrique sibi iura vindicarunt,
vt, oborta controuersia de finibus imperij amplissimi, ex illius
præscripto sit iudicatum ; neque illi ad alia confugerent aut con C
[illegible]giendum fore affirmarent ? Quocirca Pôtificia potestas apud
Im[illegible]ratores, ac Reges Christianos, qui ab ætate Constantini
non m[illegible]late semper omnes imperarunt, quàm forent Impe-
rij Romani [illegible]ites, non posita fuit in vmbris, & imagine tan-
tum, sed in soli[illegible] & efficaci vi dante, aut auferente imperia,
regnaque opulentissi[illegible] & omnium maxima, Orbem terra-
rum distribuens, ac partie[illegible] inter maximos omnium Principes,
veluti inter filios suos. Quod ta[illegible]onium, quæ sane præstantia
numquam contigit Italiæ, numquam [illegible]cipi vlli Italico, aut
in Italia regnanti. Quod enim Romanis ha[illegible]re non euenit, D
nullis accidit. At hi regi vlli non abstulere, aut de[illegible] vel to-
ties, vel vmquam tantum terrarum, quantum possidebant [illegible]
ricus Tertius, Otho Quartus, Fridericus Secundus, quibus to-
tus prope Septentrio, cum magna Italiæ parte, obediebat ;
numquam tam latas terrarum plagas iure suo partiti sunt inter
vllos, quot, ac quantas Alexander Sextus Pontifex Romanus ;
numquam Regnum florens ita, vti Galliarum, leguntur alte-
ri quidem dedisse, alteri vero abstulisse. Atqui hoc Pontifex
Romanus

A Romanus egit, cuius opera ſuperioribus annis Polonica regna Sigiſmundus Tertius pacifice tenet, cum de illis controuerſia grauiſsima oborta eſſet, & periculum foret, ne bella exitialiſſima exardeſcerent, cognoſcente tantam cauſam ſumma cum maturitate ad hanc rem miſſo Hippolytio Aldobrandino, qui nunc eſt Clemens Octauus, à quo maxima Reip. Chriſtianæ bona expectamus. Numquid Romani tantas vlli Regiones in Europa iure ſuo addixerunt? Idem porro factitarunt ſæpiſsime Romani Pontifices, huiuſmodi litibus excitatis inter Principes de maximis Regnis, Boemico, Hungarico, Anglicano, Gallico,
B Hiſpanico, Siculo, Neapolitano, Italico, Hieroſolymitano, & alijs, quæ longum nimis foret perſequi omnia, & recenſere. Et nunc quidem Gallicum Regnum nonne Pontificis Romani ſententiam, vel reformidat, vel expectat?

Quid, an non illi tributa pendét, ac pependerunt ex antiquiſſimo tempore potentiſsima, ac remotiſsima Regna? an non illi etiam feudi iure multa ſubiecta vel fuerunt, vel etiam núc ſunt? 26.
Mittamus Siculum, Neapolitanum, Sardum. talea fuiſſe oſtendimus alibi Luſitanicum, Anglicum, Polonicum, Danicum, Bolemicum, Noruegicum, Hieroſolymitanum, ſigno octuageſimo
C ſeptimo de ſignis Eccleſiæ Dei. Non eadem repetere hic volumus: cum quiuis hæc ſibi videre poſsit. Quod ſi quibus hæc iura Romanus Pontifex remiſit, obedientia ſincera, ac ſimplici contentus, non id minuit eius poteſtatem; quamuis eam quidem diffugerint, quando illa in nummorum penſione non collocetur. Certe tandiu tanta Romanis haud adfuerunt. Anno enim 851. ſiue 47. Adelophus Angliæ Regnum Romanæ Eccleſiæ tributarium fecit. vt ſcribit poſt alios Polydorus Virgilius, atque ita per annos ſeptingẽtos tributum Romano eſt hoc Pontifici perſolutum, donec illud Henricus VIII. negauit. Ro-
D manis quidem nulla regio tam remota dedit hoc nomine aliquid huiuſmodi per annos ſeptingentos ante Conſtantinum. minus antiqua, ac diuturna ſunt aliorum regnorum.

Enimuero finibus hiſce Romani Pontificis poteſtas haud coarctatur. Notiſsimum namq. eſt, ab ipſo ordinari Epiſcopos, quibus obediant longiſsime poſiti Populi ad Auſtrum, Boream, Solis ortum, & occaſum. &, qui ex his per alios eliguntur, neceſſe eſt ab ipſo confirmari. Quo circa ex vltimis Meſopotamiæ, Perſidisq. finibus, ex Armenia, & Media veniunt, mittuntque, qui accipiant ab ipſo plenam poteſtatem, qua Populis iura di- 27.

uina

nina præscribant. Sic Pio Quarto sedente Abdisu Romam venit hac de causa, cui Persæ, Medi, Armeni, Indique parent: vt è litteris eius, ac fidei professione liquet, quæ in Latinum sermonem cum multis alijs similibus vertit Andreas Masius Bruxellanus, & habet in sua Bibliotheca Sixtus Senensis. Sic ab eodem Romano Pontifice Episcopi dantur, qui Populos regant in vltimis Serum, Iaponensium, Indorumque Orientalium, & Occidentalium terris. Vt vere Dauid cecinerit illud Psal. 41. Constitues eos Principes super omnem terram: memores erunt nominis tui, Domine; & Isaias cap. 49. Ecce esti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone, & mari, & isti de terra Australi; aut, si quos delectant Prophana, nunc multo verius Romæ, quam prius, conuenit, quod ait Virgilius Aen. lib. 1. A B

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi, Et:
Imperium Oceano, famam qui terminet astris.

Olim namque vltra Oceanum Romana arma non penetrauerunt. nunc summota sunt per Pontifices Romani ditionem, fixa Oceani confinia. & Romanorum sane Imperio antiquo metæ rerum positæ fuerunt, tempora præstituta, quibus illud cócidit, nisi quatenus ab ipso Romano Pontifice est sustentatum. Huius ditio sine fine erit vsque ad vltimum Magni Iudicij diem, & multo diutius, quam Romæ Imperium durauit. C

28. Sed, quoniam non nullis adeo cædes, mortaliumque strages, Vrbium, Regionumque vastitates placent, vt, nisi hæc, cum Populi ad obedientiam adducuntur, accidant, nihil ijs actum videatur; ideo Romani Pontifices potestas in diuinitatis æternæ splendore, atque intimo illapsu posita à cædibus, quantum fieri potest, Ciuitatumque ruinis abhorrens, istis non probatur; & addunt præterea, nihil illi esse diuitiarum, nil opum, quod scilicet ferro non agat, vt prius à Christiana Religione alieni agebant, ac more Octauiani, Tiberij, Caij, Claudij, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellij, Vespasiani, Domitiani, Hadriani, Commodi, Seueri, Caracallæ, Heliogabali, Maximini, Gallieni, Aureliani, Carini, Maximiani, Orbem terrarum non expilet. Cum tamen, si agatur de opibus, nullus vnquam tot, ac tantas distribuerit, ac distribuat quotidie, toto Orbe terrarú, veluti Pontifex Romanus; ita, vt, si quis affirmet, in redditibus D

Ecclesia-

A Ecclesiasticis, quos inter varias gentes, variosq. homines Romanus Pontifex partitur, esse ducenties centena millia aureorum, siue ducentas myriadas, non aberrabunt à vero. vni Toleto aiunt esse decies centena millia. quarum Ecclesiarum iuspatronatus & nominationes nonnisi à Sede Apostolica fuere Regibus, ac Principibus Christianis concessæ, & liberalitate eius datæ. vt omittamus opulentissimos Prouentus Episcoporum Germaniæ, Boemiæ, Galliæ, ac reliquæ Hispaniæ. Atqui nulli Imperio re vera fuisse tot diuitias, quas inter suos distribueret Princeps, potest asseuerari, nisi sequi velimus fabulas B Ægyptiacas, aut huiusmodi quædam.

Verum non his cancellis amplissima Romani Pontificis potestas concluditur, & astringitur. Episcopi namq. vel ab ipso delecti, vel confirmati ipsos Reges creant, Reges eligunt potentissimos, aut ius regnandi eis dant legitimum, & plenum. notissimum namq. est, in creandis Germaniæ, Hungariæ, Boemiæ, Poloniæq. Regibus maximis primas esse Episcoporum. notissimum, Reges Galliæ, Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Suetiæ, nisi vngerentur, & coronarentur ab Episcopis, non fuisse omnino pro Regibus habitos, vt aperuimus signo 76. de admiranda sacræ C potestatis progressione lib. XVII. At Hispaniarum Rex, omnium, quicumque vmquam fuerint, amplissimus, Inquisitionis sacræ Tribunali speciatim præ cunctis alijs est subiectus. Eodem signo ostendimus, olim à Patriarcha Constantinopolitano, & Hierosolymitano solitos Imperatores, ac Reges coronari, neque illis Imperatoriam, Regiamve potestatem consuesse attribui, nisi postquam rite fuissent coronati. quod in Anastasio Zonaras tomo 3. tradit. quamuis, ex quo Patriarchæ Constantinopolitani abiecerunt obedientiam Papæ, ius coronandi Imperatores ad ipsos pertinens ad nihilum fuerit redactum. Nam, D & solitos, vbi coronantur Reges, iurare, se Religionem Catholicam, cui Pontifex Romanus præest, tuituros, nemo est, qui ignoret. Quamobrem, cum Papa Episcopos ordinet, à quibus vel Reges tanti eliguntur, vel plenum ius assequuntur per tot iam sæcula annorum, quod nam fuit vmquam tempus, quo Regi alicui aut Imperatori Italico per tot sæculorum spatia tantum potestatis contigerit? Romani enim quingentesimo ab Vrbe condita anno vix Italiæ fines egressi erant, quin Italiam totam non dum adduxerant in suam potestatem. anno enim 595. cum Ligures continenter bella cum Romanis gessissent, per an-

nos octuaginta, neque vmquam fuissent adducti in potestatem, A
tandem sub imperium missi sunt. quod Strabo lib. IV. Florus in
Epitome tradit. Galli autem Cisalpini, cum venit Hannibal in
Italiam anno 535. non dum ditioni Romanæ parebant. millesi-
mo autem sexagesimo quarto, imperium Romanum peruenit
ad Constantinum, vt quidam numerant. Sic itaque sexcentis an-
nis amplitudo illius inter gentes à cultu Christi alienas non ste-
tit. Pontificia vero potestas, Reges ita subiectos habens, vt Re-
gium ius pendeat ab Episcopis ab ipso ordinatis, durat ex quo
Clodoueus Galliarum Rex anno 496. nomen Christo dedit, & à
Remigio baptizatus, vnctusq. est Rex Galliarum, quin ex quo B
Pulcheria Augusta anno 450. Marcianum sibi Imperij consor-
tem adsciuit, & induxit in mores, vt Imperatores à Patriarchis
coronarentur: vt adnotauimus signo 76. Atque ita potestas
hæc Romani Pontificis persistit in his supra annos mille centum
quadraginta. An hoc exiguum videtur? Et quæ maior non Ita-
liæ modo, sed vlli Regioni contigit vmquam maiestas?

30. Hæc autem vera sunt adeo, vt, cum Galliarum Rex vngitur
ab Archiepiscopo Rhemensi, is accipiat baculum, differatque,
per illum se dare Galliæ Principatum Regi, propter ius, quod C
Hormisdas Papa Sancto Remigio dedit, asseuerans, ad se in pri-
mis eligendi Regis potestatem pertinere. quæ refert Papirius
Massonus Gallicus scriptor in vita Henrici Primi. Rursus eli-
gendi Germaniæ Regis, & Imperatoris potestas, Electoribus
Septem conueniens, ijs data est ab ipso Pontifice Romano, qui si-
bi hoc speciatim vindicant non alia de causa, nisi quod Pontifex
Romanus id ipsis est largitus, vt post Innocentium Tertium in c.
venerabilem, de electione, Germanici scriptores Iordanus lib. de
translatione Imperij, Iacobus Vuimphelingius in Epitome rerũ
Germanicarum, c. 20. Crantzius lib. 4. Saxoniæ c. 25. Naucle- D
rus vol. 3. generatione 34. Vt taceamus Ioannem Carionem, &
hæreticos Magdeburgenses. Et eiusdem concessionis extat testi-
monium Concilij Viennensis Generalis, vt est in Clementina Ro-
mani, de Iureiurando, quin ipsorum Electorum, quorum verba
ex instrumento publico anni 1279. refert cum superioribus Ro-
bertus Bellarminius proprio libro edito aduersus oppugnatores
huius rei. Igitur post annum 995. Gregorius Quintus hoc ius Se-
ptem Germanicis Episcopis, ac Principibus dedit: anteà
solus Pontifex Romanus Imperatorem legebat ab anno 800.
quo Carolum Magnum coronauit. Episcopi porro, & Proceres
Germaniæ

A Germaniæ omnes simul suum Regem constituere cœperunt ab anno 887. quo in Concilio Triburiensi deiectus est Carolus Crassus, illique suffectus Arnulfus, vt e Rheginone, Sigeberto, & alijs apparet. Ex anno autem 995. Septem Principibus solis id iuris datum. En itaque, e quanto tempore Pontifex Romanus tantam suis Episcopis potestatem fuerit largitus, quos ipse ordinat, & confirmat. an tanta fuit vnquam Regi vlli per tot annorum spatia? quid amplius velis? num bella? num cædes? num Populorum, Regionumque euersiones? Hæc non a Pontificibus vnquam Romanis proficiscuntur, ab ipsis ornamenta,
B decoraque latissima locorum, quæ deserta, & inculta ab Orbis fabricatione perstiterunt, vt ostendemus loco suo.

Iam vero inter exigua connumerabitur, quod ab anno 717. vsque ad nostra tempora Pontifici Romano plerumque obedierit Latium, magna Etruriæ pars, Vmbria, Picenum, Rauennæque Exarchatus, & vsque ad Northmanorum Principatum Beneuenti Ducatus, qui continebat Campaniam, Samnites. Vestinos, Pelignos, Marsos. Vt enim docuimus signo de admiranda progresione sacræ potestatis Philippico, & Leone imperantibus, omnes hæ Regiones Pontifici Romano se prorsus 31.
C addixerunt, & in eius obedientiam iurarunt, abalienatæ à Constantinopolitanis, vt ex historijs Laudulphi Sagacis, Pauli Diaconi, & aliorum nos ibi probauimus. ex eo per annos nongentos septuaginta quinque vt plurimum Papæ paruit Roma, cum superioribus locis, quamuis Imperatores quidam Germanici, ac Tyranni interturbauerint aliquando has Papæ ditiones. Atqui nulli Italico in Italia contigit, vt ante Constantinum, vel etiam post illum tanto tempore imperium tantum tenuerit. Romani anno 264. quo fuit à Gallis Vrbis euersa, paucis, & exiguis Oppidulis imperabant circa illam. & millesimo, vt diximus, & se-
D xagesimoquarto Christiani Imperium Romanum exceperunt: atq. ita septingentos annos à ruinis illud produxere ad nostros. quod si his adijcias annos etiã, qui intercedunt à Constantino ad Momyllum, colligentur nongenti septuagintasex. Atqui post Vrbis excisionem anni ducenti elapsi sunt antequam Romani tantum terrarum in Italia acquirerent, quanto potitus est Pontifex Romanus tot annos, quot recensuimus, vt è Liuio, & Floro apparet: ita, vt vere asseri posit, nulli Italico Principatui cõtigisse, vt in Italia tot annos tantum regionum ditione sua contineret, quantum Pontifex Romanus, qui, & ante Philippum,

Leonemq. Isauricum Gothis exactis in Vrbe, & Occidente cœpit magis, ac magis exercere imperium suum. quod ostendimus late signo de liberalitate 42. ca. 13. lib. 10. atque ita multo diuturnius tempus Pontificij Principatus colligere possemus. A

Illud interest inter hunc, & priscum Romanæ Vrbis imperiũ, quod hoc extenuabat, vt vidimus, & exhauriebat Italicorum omnium vires, ac potestatem, & ad se omnino transferebat, euertens oppida, delens populos, adimens fundos, inducens colonias. Pontifex non ita. Id si malum est Italis; quid bonum sit, nemo iam sciet.

Denique, si Italicis est ornamentum, decusque, habuisse per tot sæcula Principem suum in Italia considentem, quo ex omni tempore nemo latiores in Italia ditiones habuerit, id per Pontifices Romanos habent. B

32. Non omittamus & illud Pontificiæ potestatis eximium, spectare ad illum, nomen Regis Principibus attribuere; idest constituere, qui primas inter alios Principes huiusmodi honore haud dignatos obtineant, exterisq. præcellant, & auctoritate maiori polleant apud alios mortales. Nam, quod Hungariæ Rex appellatur, est à Pontifice Romano concessum Stephano, vt testatur Bonfinius, & Cartuitius, qui Poloniæ, à Ioanne Vigesimo secundo, vt Cromerus scribit: nomen enim Regis interciderat in eo Principatu: quod Portugalliæ, ab Eugenio Tertio, id tradit Rodericus; quod Scotiæ Rex vocetur, ab Vrbano Secundo earum Regionum Ducibus est indultum, refert hoc Leslæus. C

33. Eiusdem potestatis est, Concilia generalia Episcoporum conuocare ex omni totius Orbis natione illustriori. Ad quæ conuenientes innumeri ab extremis vsque partibus terrarum, de rebus diuinis tractent, & quæstiones grauissimas decernant, ad publicum totius Reip. Christianæ statum, regnorumque, & imperiorum decus, & stabilitatem pertinentes: quod spectat ad solum Pontificem Romanum; cuius est ea cogere, moderari, ac dissoluere. quæ nos late persecuti sumus signo de sanctionibus vniuersalium Conciliorum 14. lib. V. D

34. Illud autem sine culpa non potest omitti, Pontificem posse decernere alicui quasi in cælites recepto cælestes honores, ita vt in vota à supplicibus inuocetur, & omnium maxima veneratione in terris colatur, idq. licet fuerit is homo abiectissimus, modo sancte, ac pure supra omnes vixerit, & diuina cælestis vitæ documẽta dederit inter mortales. Atque is anniuersaria com-

memoratione

A memoratione aſcriptus in Martyrologio toto Orbe Catholico ſuperis annumeratur, ſuperumq. reuerentia ſuppliciter honoratur. Hoc autem nemo vmquam valuit efficere. Imperatores olim viui conſecrabantur. ſed mortui vituperationibus ſcriptorum proſciſsi erant deriſui, patebantq. omnium, & præcipue ſapientum ludibrio, & pauci ſimulate illis honores impendebant: at Pontifex id vel humillimis, vt habeant, iure elargitur. An hoc tenue? an non diuinum?

Ad ſummam, hac in re maxime ſe diuino munere extollunt ſupra omnes nationes Itali, quod habuerint Principem cæleſtẽ, B Pontificem ſcilicet Romanum, qui per multa ſæcula dederit potentiſsimis Regibus, vt primi eſſent inter potentiſsimos Orbis terrarum Reges hoc ſolo, quod ipſius conceſſu vocabantur Imperatores Romanorum; quam dignitatem ſequebantur amplæ in Italia ditiones; ipſe autem Pontifex ita colatur à maximis omnium Regibus, & Imperatoribus, vt nemo vmquam viuens à talibus ſit cultus, quin illi obedientiam ſingularem per ſuos Legatos ſemper iurent, & quidem è tam remotis oris miſſos, vt ex adeo longinquis numquam ad vllum fuerint hac de cauſa, vel vlla etiam, miſsi; Ipſe autem Reges, & Imperatores maximos ſo- C lio deiecerit, aliosq. ad illud euexerit, ita, vt nemo ex vlla Orbis parte vmquam tot, ac tam magnis ditionibus imperantes vel eis exuerit, vel ad eas promouerit. & eidem per tantum tẽpus maxima Regna tributum ſoluerint, quantum nulli hac in re euenit. opes porro tantas inter ſuos partiatur, quantas nullus vmquam Rex, vel Imperator; ex his vero Epiſcopi ab ipſo ordinati potentiſſima imperia, ac regna dent; atque ex antiquiſſimo tempore ſoliti ſint dare; ac rurſus ex his aliqui vt poſſint id, habeant ipſius Pontificis largitione; & ipſe ſimiliter tot in Italia ditiones per tantum temporis poſsidebit, quantum nulli in D Italia Principatui legitur vmquam contigiſſe, nomenque, & decus Regium magnis Principibus impartiatur, Epiſcopos è toto Orbe in vnum cogat ad grauiſsima omnium decernenda, eorumq. conuentus ipſe diſſoluat, ac moderetur. atque, vt finem tandem faciamus, nam reliqua dicemus ad operis finem, cæleſtes honores hominibus, vel abiectiſsimis, toto Orbe Catholico, toto æuo habendos, iure decernat.

Singularis

A cam reduceret, & 434. idem Palladius ab eodem Cæle∫tino e∫t ordinatus Epi∫copus, ac mi∫∫us ad Scotos, credentes, inquit Pro∫per, qui his temporibus vixit, in Chronico ∫uo, cui Beda con∫entit lib. 1. cap. 13. hi∫toriæ Anglicæ, & libro de ∫ex ætatibus mundi, ∫iue de temporum ratione, in Theodo∫ij minoris vita. ex quo apparet, falli, qui vitam S. Patricij ∫crip∫it, affirmantē Scotos Deo nomen haud dedi∫∫e Palladio Epi∫copo viuente, cum tam Pro∫per, quàm Beda te∫tentur, eos iam credidi∫∫e, cum primus e∫t illis Epi∫copus datus Palladius, & nihilominus à Pontifice Romano Patricius Britannus e∫t ad idem mu-

B nus delectus, qui tamen Epi∫copus non e∫t con∫ecratus, ni∫i po∫t obitum Palladij, di∫cipulis huius petentibus per Amatorem Epi∫copum, vt vult, qui ∫crip∫it eius vitam. Tum vero Scoti Hiberniam tenebant, & in eam Britanniæ partem irruperant, quam de ∫uo nomine Scotiam vocarunt. Commaculatus porro e∫t, ac fere exci∫us in Britannia verus Chri∫ti cultus hære∫ibus Pelagij, & aliorum, vt Gildas conqueritur, quo tempore Angli è Saxonia à Britannis aduer∫us ingruentes Pictos, & Scotos acciti, non modo In∫ulæ loca cuncta occupauerunt, ∫ed cuncta va∫titatibus repleuerunt, ac viginti octo, inquit Beda,

C nobili∫simas Ciuitates euerterunt; ita, vt, imperante Iu∫tiniano, Iornandes ∫ub annum 558. ∫crip∫erit lib. de rebus Geticis, Britaniæ Reges in virgeis ca∫is, cæteros autem cum pecoribus ∫imul in ∫tabulis habita∫∫e. ∫ic autem pura, quæ & Catholica Chri∫ti doctrina e∫t ab hære∫ibus exterminata, vt Beda in vita Augu∫tini referat, quo tempore ille ad In∫ulam venit, qui ∫uper∫uerant, Britannos, omnes hæreticos fui∫∫e.

Igitur anno 603. centum quinquaginta annis po∫t aduentum Anglorum Augu∫tinus, alijq. Itali à Gregorio Magno mi∫si, Populos Britanniæ, quæ ab Anglis e∫t Anglia vocata, ad Chri∫tum

D perducere cœperunt; atque ex eo ∫ic In∫ula e∫t omnibus bonis amplificata, quod aperiemus, vt nulli vlla in re In∫ulæ, quæcumque illa ∫it, cedat; plera∫q. omnes po∫t ∫e longi∫simo interuallo relinquat: cum prius, vt è Iornande diximus, ip∫i Reges in virgeis ca∫is habitarent. &, quamuis Beda dicat, in illa fui∫∫e 28. Ciuitates nobili∫simas, antequam diruerentur ab Anglis, anno ∫cilicet 453. tamen intelligo nobili∫simas, vt illa tēpora in huiu∫modi locis ferebant, quin eas colonias Romanorū fui∫∫e, nō Britannorū ∫edes: vt videtur Gildas a∫∫erere. Certi∫simū namq. e∫t, anno Chri∫ti 220. hūc fui∫∫e In∫ulæ ∫tatū, quē de∫cribit his verbis

Dio

Dio in Vita Seueri: Britannorum duo sunt genera, Caledonij, & Mæatæ. nam cæterorum nomina ad hos ferè referuntur. incolunt Mæatæ iuxta eum murum, qui insulam in duas partes diuidit: Caledonij post illos sunt. possident vtrique montes asperrimos, & sine aqua; itemque campos desertos, plenosq. paludibus: quodq. mœnia non habent, nec vrbes; agros nullos colunt: de præda, & venatione, bacchisq. arborum viuunt: nam pisces, quorum ibi maxima est, & innumerabilis copia, non gustant: degunt in tentorijs nudi, & sine calceis: vtuntur communibus vxoribus, liberosq. omnes alunt. apud hos Populus magna ex parte Principatum tenet: latrocinantur libentissime: militant de curribus: equos habent paruos, & celeres: pedites currunt celerrime: dum stant, firmissimi sunt. horum arma sunt scutum, & hasta breuis: in cuius inferiore parte pomum est ex ære, vt, dum concurritur, hostes sonitu perterrefaciant. pugiones quoque habent: sed in primis famem, frigusque, ac labores omnes perferunt: nam mersi in paludibus capite tenus, per multos dies inediam sustinent: in siluis autem, corticibus, atque radicibus arborum aluntur. Hæc Dio. E quibus, vt insulæ squallorem, incolarumq. feritatem discimus, sic mendacia illorum deteguntur, qui Reges quosdam Britannorum proferunt, eorumq. longissimas successiones: cum Dio testetur, inter eos plerumq. fuisse gubernationem Popularem. Quo circa è Porphyrio docet nos ipse Gildas, Britannos, si qui fuerunt in Britannia, Reges, plerosq. omnes Tyrannos fuisse; ita, vt ille scripserit, Britannia fertilis Prouincia Tyrannorum. Ac, re vera ita esse, docet nos, multis editis querelis, idem Gildas, cum facta describit atrocissima Constantini, Aurelij, Conani, Vortipotoris, Cuneglasi, Magocluni Tyrannorum. Talis itaque status Angliæ fuit ab ortu Mundi vsque ad Augustini aduentum per annos, vt quidã numerant, quatermille sexcentos nonaginta duos.

Augustinus autem missus à Gregorio I. Papa Cantuariam statuit sedem, quæ toti Insulæ in sacris tradendis præesset: in eaq. septem sibi ex ordine succedenres Archiepiscopi fuerunt, omnes Itali, vt post Bedam notauit Polydorus historiæ Anglicæ lib. IV. Missi sunt etiam post illum ab eodem Gregorio Mellitus, Iustus, Paulinus, Ruffinianus; Romæ præterea est instituta Anglorum schola, multiq. ad Vrbem non modo priuati viri ex Anglis, sed, & ipsi Reges Religionis causa ventitabant, vt ex eodem Beda, & Polydoro habemus.

Ex

A Ex Anglia per Italos ad Chriſti cultum perducta prodijt eorum doctrina excultus Bonifacius Anglus, qui de mandato Gregorij Secundi anno Chriſti 720. in Germania Chriſti doctrinam cœpit diſſeminare, & ab eodem mox Epiſcopus ordinatus anno 724. deinde à Zacharia Papa petentibus Carolomano, & Pipino Francorum Regibus ante annum 750. Archiepiſcopus Mogūtinus effectus plurimos Epiſcopatus in intimis Germaniæ locis, ac plurima monaſteria erexit. ex illo Germania prius horrida, & nihil culti habens, ad tantam, quam cuncti ſuſpiciunt, & mox attingemus, fælicitatem peruenit, poſt annos quatermille octin B gentos tredecim ab Orbis fabricatione.

Nicolaus 1. ſedere cœpit anno 858. ab eo miſſi in Boemiam, terram ſquallentem, ac nihil habentem dignitatis, Cyrillus, & Methodius, qui Romæ in monaſterio, quod in cliuo Scauri extruxit Gregorius Magnus, vt nos alibi docuimus, commorabantur. ab his ad humanitatem, moreſque ciuiles, & Chriſtianos, expoliti Boemi, cum ſua regione ad hanc, quam nemo non miratur, omnium bonorum affluentiam perducti.

Idem Nicolaus Eccleſiam Bremenſem, Hamburgenſemq. con iunxit, ab Epiſcopo Colonienſi exemit, eique præficiens An- C ſcharium, & mox, eo defuncto, Rhembertum, dedit in mandatis, vt inter Aquilonares gentes Chriſti cultum propagarent: quin, cum Froto Danorum Rex ad Agapetum Pontificem Legatos miſiſſet petens, vt ad eius Regna mitteret, qui Chriſti doctrinam diſſeminarent, quod Saxo lib. 9. ſcribit, adijcit Crantzius, ab eodem Agapeto conceſſum fuiſſe Adalgago Archiepiſcopo Hamburgenſi, vt Romanæ Sedis nomine in Dania Epiſcopos crearet.

Poſtea tamen, quod tempora ita exigerent, cum Rex Daniæ Ericus Romam petiſſet, obtinuit à Pontifice Romano, vt Lau- D denſis Epiſcopus Daniæ, Suetiæ, Noruegiæque præeſſet, & Romanæ Sedis nomine mitteret, qui in ijs locis late doctrinam Chriſti amplificarent. Id tanti fuit, vt Danicus ſcriptor Saxo lib. xij. ſcriptum reliquerit: Nec parum Dania Romanæ benignitati debet, qua non ſolum libertatis ius, ſed etiam exterarū rerum dominium aſſecuta eſt. Sequenti deinde tempore Nicolaus Cardinalis multos Populos Noruagieſium Chriſto adiunxit, eiſque Archiepiſcopum ſuum conſtituit. quod Saxo lib. xiv. & Crantzius in Metropoli ſua tradunt.

Adalbertus Epiſcopus Pragenſis à Boemis eiectus Romam ve

 niens,

niens, & à Pontifice Romano exceptus, de ipsius iussu rediens, A
acceptoque ab ipso, inquit Cromerus lib. 3. commeatu, in Hungariam profectus, Hungarorum Regem Geysam, Stephanumq; Christo adiunxit. quod & Dubrauius scribit historiæ Boemicæ lib. vj. qui & addit, ab eo sex monachos Romanos in Hungariam, Poloniamque adductos illi auxilio maximo fuisse in promouendis rebus Christianis: è quibus aliqui inter Hungaros Episcopi creati, Gaudentiusque illorum vnus Gnesnæ primus Episcopus factus, qui est Metropolita Poloniæ.

Ægidius similiter Cardinalis Romanus in Poloniam missus à Pontifice, Regi, qui iam tum Christo nomen dederat, animum B
dedit in amplificando Christi cultu, multosque Italici sanguinis Episcopos Poloniæ dedit. quod Cromerus lib. 3. refert.

Denique, vt finem faciamus, ostendimus nos late lib. 4. de signis Ecclesiæ Dei, signo vi. non alio, quam Romanorum Pontificum studio cultum Christi disseminatum in Anglia, Scotia, locisque omnibus supra Danubium, Rhenumque positis: quin plerosque omnes, qui huic rei dederunt operam, fuisse monachos ex ordine, & institutis S. Benedicti Itali, aperuimus signo xij. cap. iij. lib. 5. Populos porro illarum regionum maximæ ferita
tis fuisse, nullis litteris, nulla disciplina, signo xxviij. lib. 7. & lib. C
12. cap. 9. ad finem; loca horrentia, ac nullo cultu ex antiquissimo tempore semper extitisse docuimus signo 88. de cultu desertorũ locorum lib. xx. sigillatim vero, quantum malorum terris, ac populis illis antea fuerit, quantum bonorum sit acquisitum, recensuimus libro vigesimo secundo, certissimis omnium testimonijs in medium productis. Rursus, quantum præ cunctis Regibus Angliæ, Scotiæ, Germaniæ, Boemiæ, Hungariæ Poloniæ, Daniæ, Suetiæq; Reges fuerint diuinitus amplificati, ex quo Pontifici Romano obedientiam præstant, explicauimus lib. 21. D

Mirabile fit igitur, post tot annorum millia tantos terrarum tractus, qui duplo sunt Europa reliqua maiores, tot bonis auctos, tot malis liberatos, tam breui (si respicias anteacta sæcula) tempore, ex quo amplexatæ sunt eorum nationes Pontificis Romani præcepta, ac disciplinam. Prius enim nullæ illis certæ sedes, indigentia omnium cibariorum, fœditas turpis in conuictu, nullæ vrbes, nullæ domus: nunc vrbes, & quidem munitissimæ, frequentissimæ, plurimæ, mirabili decore, amplitudine, situ, emporia nobilissima, nundinæ, mercatura opulentissima; pro sterili olim tellure subijt fecunda; &, cum nulla ijs esset agricul-

tura,

A tura, nunc singularis fit; multis in locis etiam vineta, viuaria, nemora exculta; pro dumetis villæ insignes; pecorum, & equorum species vtilior; innumeræ porro auri, argenti, ferri, æris, cupri, omniumq. metallorum fodinæ, machinæq. ad hæc ingeniosissimæ, quarum prius aut nullus, aut tenuis erat vsus. Quid hic memorem gemmas, thermas, lina, lanificium, aulæa, sericeas artes, artificiaq. omnis generis infinita: quæ sane prius aut nulla erant ijs, aut obscura.

An referemus exterarum gentium inundationes in ista loca repressas? tot indigenarum millia prius occisa, capta? nullus B erat antea publicarum rerum status, nulla familiarum nobilitas, nulla Regiarum cognationum satis diuturna successio, nulla ijs facta egregia, & quæ laudem, gloriamve honestam suis auctoribus inter exteras, ac remotas gentes adsciscerent: postea vero nobilitas singularis, Regiarum cognationum longissimæ successiones, cum maximis, & Regibus, & Imperatoribus Orientis, & Occidentis affinitates, gesta immortalia, & laudabilissima, ad laudem nominis, celebritatemq. sempiternam vsque ad remotissimos populos comparatam.

Pudet me hic repetere superstitiones diras, stolidas, ac magi-C cas, quæ olim Populis istis erant. eas adductis locis aperuimus.

Non tamen silentio præteribimus, in vnius Dei cultum conuenisse tot, ac tantas nationes, tam dissimiles, tam discrepantes, & belluinas coijsse in incredibilem mentium coniunctionem; extitisse ijs innumeram sanctissimorum virorum, fœminarum, virginum multitudinem, & ex ijs aliquas linguarum multiplicium doctrinis liberalibus, dono prophetiæ admirabiles, præterea vero Reginas, aut Regum sorores, & quidem religiosarum sodalitatum institutrices, plurimas adhuc, quæ intrepido pectore pro virtutis officio tuendo, aut Religione vitam libentissime pro D fuderint, & in his Reginas clarissimas, ac præter has innumeros exercitus Martyrum, Reges ipsos Martyres, aut alioquin sanctissimos, quorum memoria cultu anniuersario toto Orbe Catholico colatur. Vt omittamus Pontifices, Archiepiscopos, Episcopos, Sacerdotes, Abbates, & cuiusuis conditionis, ætatisque, sanctimonia, vitaq. cælesti admirabiles, ordinum religiosorum auctores, cultus Christiani amplificatores.

Quid hic recitabimus Episcoporũ, Abbatum, Canonicorumq. nobilissimos consessus, Illustrissima monasteria, innumera, ditissima, templa magnificentissima, plurimaq. ornamẽta eorum,

opes Ecclesiasticas, Theologos, & Philosophos eminentissimos? tot eorum scripta, concionatores sacros, præclarissimos omnium literarum, linguarum, disciplinarum cognitionem profundam, scholas frequentes, gymnasia omnium doctrinarum publica, tot, ac tanta? Astrologos, Arithmeticos, Geographos, Dioptras, Meteoroscopos, Geometras, Mathematicos summos, omniumq. istorum scripta, & inuenta singularia? Historicos, Medicos, Musicos, Pictores, Plastas, Statuarios, Architectos, artifices, inuentoresq. horologiorum, typographicæq. artis admirabiles? A

35. Hæc vero omnia tot, ac tanta, cum nihil eorum Angliæ, Sco- B
36. tiæ, Germaniæ, Boëmiæ, Hungariæ, Poloniæ, Suetiæ, Prussiæ,
37. Liuoniæ, Lituaniæ, Noruegiæ, duodecim latissimis Regionibus
38. adfuisset ex omni æuo per tot annorum millia, quamuis Populi
39. pugnacissimi forent, & istorum quædam sibi comparare viribus
40. possent, postquam Romani Pontificis auctoritatem secuti sunt,
41. eorumque, quos ipse misit, ac delegauit, doctrinam sunt am-
42. plexati, breui tempore sic assecuti sunt, vt protinus ad eorum
43. summum peruenerint, cum prius neque somnio per tanta tem-
44. porum spatia potuerint illa attingere, aut adumbrare. An vero
45. tempore exiguo tot, ac tam cælestia dona possederunt? Per C
46. multa sæcula sunt consecuti, & adhuc potiuntur, cum tamen vi-
deant innumeras gentes eodem cœli tractu consistentes ad Aquilonem squallere cum suis terris, neque minimam tantæ beatitudinis partem comparasse. quæ nos omnia clarissime aperuimus adductis locis.

Ostentent itaque se Romani, & Itali prisci cum suis Imperatoribus, ac Ducibus, quod per arma, per cædes, tanta patrauerint. En, quanto laudabilius, quanto diuinius Italia se iactabit, Pontificis sui doctrina, studioque, & auctoritate sola perfectum, vt Europæ duplo amplius, quam Romani, non spoliauerint, non vastauerint, sed ad tantæ felicitatis culmen prouexerint. D Hæc Italiæ vera laus, hæc solida gloria, hæc fælicitas singularis.

47. Sed, an Pontifex Romanus, & qui illius doctrinam secuti sunt, intra hos angustissimos fines exundantia suæ beatitudinis è cœlo demissæ flumina continuerunt? An non in reliquas Europæ partes, & loca se effuderunt? Audi, an ita sit. Quid Græcia fælicius olim poterat existimari? Quid, si illi ostendemus adiectum plurimum, ex quo Pontifici Romano obedijt, ac perstitit in obedientia? & quidem per eos maxime, qui maxime Ponti-

ficem

A ficem Romanum coluerunt. Enimuero, quantum Pontifex Romanus iuuerit Græcos, quantum ruentes sustentarit, ostendimus signo de cōfirmata vndique fide lib. V. cap. IV. Nunc aliud aperiamus. Est in cōfesso apud plerosq. omnes Græcorum scriptores, Constantinum fuisse à Siluestro Papa baptizatum. sic Photius in Nomocanone, Glycas, Zonaras, Cedrenus in annalibus suis, Nicephorus: ita Hadrianus Papa in septima Synodo, Concilium Romanum Constantino imperante habitum, Gregorius Turonensis tradiderunt. Illa vero in re nemo dubitauit, eum fuisse in omnibus, quæ pertinent ad Religionem Christianam, *Greg. Tur. lib. 2. c. 31.*
B maxime edoctum Romæ à Siluestro Papa, Romæq. Christianæ penitus se Religioni addixisse. Cum vero, vt ait Zosimus lib. 2. ad finem contenderet, vt à Senatoribus cunctis Christiana Religio admitteretur, plurimiq. ex illis obsisterent, is largissimis Pontificem Romanum donis amplificans, relicto illius Sedi Palatio Lateranensi omnium nobilissimo, quin Occidentalis Imperij potissima ditione, vt optime ostendimus è Codicis Theodosiani lege, monumentisq. alijs signo 76. lib. 17. cap. 3. Nouam Romam condere in animum induxit, Constantinopolimq. Romæ parem ferè extruxit, & consecrauit anno 330. Imperijq.
C Orientalis caput esse sanxit.

Romanorum vero Senatorum, nobilitate præ cæteris illustrium, Christianæq. fidei addictissimorum, duodecim cum suis familijs, Constantinopolim duxit, Olybrium, Verum, Vrbicium, Zoticum, Eugenium, Eubulum, Studium, Florentium, Callistratum, Maurianum, Seuerum, Isidorum. quod Glycas testatur annalium quarta parte. Ab his non modo Constantinopolis, quod in ea sedem posuerint, est illustrata, sed etiam magnificis ædificijs, optimis institutis, quæ perpetuo durarent, aucta. Nam Zoticus, Presbyter factus, amplissimum, vt Græci
D uocant, orphanotrophium in illa Vrbe excitauit, vt est in Codice Iustiniani, ac Menologio vltima Decembris die. Studius vero monasterium nobilissimum construxit, in quo erat locupletissima bibliotheca atque in eo monachos omnium doctissimos cōmorari voluit: quibus tantum fuit semper auctoritatis, vt eorum Præfectus Oecumenicus Magister vocaretur; ipsi ad omnia grauissima ab Imperatoribus adhiberentur. meminit eorum Zonaras in vita Leonis Isauri, Nicephori Generalis, Michaelis Rangabis. Denique Glycas inquit: Omnes hi Constantinopoli domos, templa, hospitium, ædes exstruxerunt. Quin ipse Cō-

stantinus,

stantinus, ait Zosimus lib. 2. quibusdam Roma eum secutis Senatoribus domos ædificauit. Tantæ porro dignitatis, & amplitudinis Constantinopolis eua sit, vt post Romam prima esset in Orbe terrarum. quod Ausonius, vt supra dicebamus, post Zosimum, cæterosq. testatur. In ea mansit Imperij omnium maximi sedes, quæcumque ab Orbe condito vmquam fuerint, vsque ad Constantinũ Palçologum, cum capta est à Turcis anno 1453. per annos mille centum viginti tres. Atqui numquam Græciæ contigit, vt vllus in ea foret Imperator, cui tot Regiones parerent, tantum foret imperij, quantum pluribus eius Imperatoribus. Licet enim Constantinopolis esset in Thraciæ confinibus, & Græciæ, huic tamen est illa adiuncta, & adnumerata. Similiter nulla in Orbe terrarum fuit vmquam Regio, cui tam magnum simul, ac diuturnum foret imperium, Latio excepto, ob Romam veterem. Sed hoc interest, quod vsque ad annos 400. Romanis fuit angusta ditio, at Imperatoribus Constantinopolis à principio maxima omnium, & raro ad illas angustias est redacta, in quibus Romanorum perstitit annos 400. ita, vt vere asserit posit, illud Imperiũ latius fuisse, nisi facta fuisset disiunctio Orientalis, & Occidentalis: & nihilominus hoc in vno non perstitit, nisi ab Augusto vsque ad Constantinum per annos 394. vt qui dam numerant, sæpe tamen aut à Tyrannis discerptum, aut à rebellibus Populis: & Orientale adhuc Occidentali coniunctum perstitit aliquando in vno, vt Constantino, Constantio, Iuliano, Iouiniano, Valentiniano, Theodosio, & aliquot alijs per aliquod tempus. Iam vero vsque ad vltimas irruptiones Turcarũ, quæ contigere ex quo Andronicus Palæologus ab obedientia Pontificis Romani discessit anno millesimo ducentesimo octuagesimo tertio, tanta plerumq. pax in intima Græcia fuit, nimirum Peloponneso, Achaia, Attica, Thessalia, Macedonia, vsque ad fines Thraciæ, & Epiri, per 971. vt nihil illa tranquillius vmquam fuerit experta, licet in finibus Thraciæ, & Epiri olim Gothorum, Hunnorum, Slauinorum, Bulgarorum, & Hungarorum sit aliquid perpessa simile antiquis populationibus, cladibusque, ac vastitatibus, nullum tamen habuit e suis Alexandro in bellicis rebus æqualem, vel Aristoteli in naturalium scientia, Euclidi in Mathematicis, Hippocrati, & Galeno in medicina. De rerum vero diuinarum doctrina, & sanctitudine, virtutibusq. solidis non est quod loquamur: cum Christianis nulli sint comparandi, & prisci illi nihili sint præ Græcis Christianis. fuerit

A rit Alexander, aut si quis alius Græcorum militari peritia nobilior: cum tamen post consecrationem Constantinopolis Græci sint tutati potentius, latius, ac diuturnius imperium, quam vel Alexander, Seleucidæ, Ptolemæive Reges, illud est in causa, quod Catholica gubernandi doctrina (Catholicum vocamus, quod Pontificijs decretis est consonum) cunctis præstat, Deoq. ipsi innititur. Quo circa, ne Græci attribuerent arti militari hanc tanti Imperij diuturnitatem, permisit, ac prouidit Deus, vt eorum maiores, copiarum duces maximi, à Pontificia doctrina alieni, neque adipisci Imperium tantum, neque adeptum B quodlibet magnum diu tutari possent, aut saltem non ita diu, vt post Constantinum sunt tutati. quod signo de infelici posteritate alienorum constat lib. 23. c. 8. Hinc etiam, quicumque Imperatores Græci abalienauerunt se à Pontificis Romani obedientia, ijdem passi sunt insigne Imperij detrimentum. quod non euenit illis, qui Pontificis Romani fidem sunt secuti. Denique ijs imperantibus illud est euersum, qui diutius, ac maxime omnium se ab ipso abiunxerunt.

Rursus, ne humanæ ascriberent peritiæ tanti Imperij diuturnam conseruationem, voluit in ea Græcos Christianos quodammodo C superari à maioribus suis, cum tamen his præstiterint illi in diuinarum rerum cognitione, ac sanctitate morum.

Sed, quando constant, homines ex animo, & corpore, animi vero fælicitas, & beatitudo fit, vbi ille à vitijs, & perturbationibus vacuus in diuinæ veritatis contemplatione iugiter defixus, quantum fieri potest, occupatur, & hac parte Græci Catholici infinito interuallo superent antiquos, colligitur necessario, esse animi bonis abundantiores.

Hinc post Constantinum vsque ad Basilium Macedonem sunt D habita octo Concilia Generalia in Græcorum terris, ad quæ ex omni prope cogniti Orbis Regione doctissimi viri aduenerũt, & in vnam fidem consensere. habemusq. plurimorum scripta eruditissima. Idem colligitur ex innumeris virorum, fœminarumque sanctitudine illustrium vitis, quas Metaphrastes, alijque collegerunt. instar sit omnium Pulcheria Augusta, quæ tandiu, tamq. prudenter Imperium Orientale administrauit, cui nullam tota antiquitas parẽ nominare potest: vt signo de Prudẽtia Politica est explicatum. Ab hac porro diuinarũ rerũ notitia Græci excesserunt, ac proinde ab intima mẽtis beatitudine, cũ Pontificis Rom. obedientiã simul abiecerũt, vt ostẽdimus toto lib. xij.

Ad

Ad corporis beatitatem facit non modo decus, sanitas, ac robur eius, sed affluentia externorum bonorum, quæ Græcis Catholicis adfuit magis, quam maioribus à vero Dei cultu auersis, ob imperij, quo sunt potiti, amplitudinem, & diuturnitatem. ad hæc autem plurimum confert tanta, ac tam diuturna tranquillitas, qua per tot sæcula abundarunt, maxime in mediterraneis locis. Ex quo fit, vt vita magis in tuto fuerit Græcis post Constantinum, quam prius, ac propterea, quoad corpus, fuerint magis fælices. corporis enim primum, potissimumque aliorum omnium bonum, vita. Hinc nullas in Græcia legimus, quãtum recordor, Vrbes excisas post illum vsque ad Andronicum Palæologum, cum prius multas nemo non sciat euersas. A B

Iactabunt itaque se Itali antiqui, & Romani, Græciam vi bellica adduxisse in potestatem suam, aliquot illius Vrbes euertisse, vt Corinthum, quam Græciæ lumen Cicero vocat, multa illinc monumenta nobilissima asportasse, sæpe illam spoliasse, quadringentis annis plus minus illam tenuisse vsque ad Constantinum.

Itali autem, Romaniq. Catholici gloriabuntur, habuisse Imperatorem Christianum, Pontificis Romani (si quis alius) re vera studiosissimum, qui cum ipsis in Græcorum solo condiderit Vrbem Romæ æmulam, & æqualem, cui nullam Romani antea parem condere vmquam potuere, vel in Græcorum, vel in aliorum terris. quin circumuolue quoquouersus oculos mentis, & circumspice singulas Orbis regiones, nullam reperies gentem, cui Princeps vllus fuerit, qui tanti, ac tam diuturni Imperij ciuitatem construxerit, vt Constantinus Pontifici Romano addictus vna cum Catholicis aliquot, Patritijsq. Romanis ædificauir. C

48. Quod si Galliam respiciamus, ac tempora illius antiqua conferamus cum illis, quæ post Constantinum fuere, quot, quæso, ac quantis illa post Romani Pontificis auctoritatem auctam, & à Gallis, Francisq. cultam bonis est amplificata? aucta Vrbibus nouis, antiquæ Vrbes nouis, & admirandis, siue decoribus, siue incrementis, agri exculti non modo ad fructus terræ vberrimæ producendos, sed ad habitationem mortalium commodissimã. Quid hic Regum potentissimorum longissimas successiones, affinitatesq. cum omnibus totius Orbis Regibus, & Imperatoribus iunctas familias, Principum nobilitate, vetustate, ac rebus præclare actis illustrissimas, Reges amplissimos tot Regionibus datos in Africa, Europa, atque Asia, Imperatores Orienti, atque D

A ti, atque Occidenti datos, bella gesta, victoriasq. relatas è bellicosissimis, ac remotissimis gentibus, præstantissimos in omni doctrinarum genere viros editos, atque alia bona priscis Gallis ignota recensebimus? ea complexi sumus signo 32. de prudentia Politica cap. 1. tomo 1. & de felici posteritate Catholicorum 92. tomo 2. cap. 4. ostendimus quidem nos supra Galliæ Regnũ dari solitum de auctoritate Pontificis Romani Regum defunctorum successoribus.

Iamuero, nemo potest negare, cum tot bona Gallis euenerint, postquam Romani Pontificis auctoritatem colunt, ab eo-
B dem Christi cultum, per eos, quos ipse misit, accepisse. id enim clarissime fatentur Episcopi ipsorum in literis, quas ad Leonem Primum dedere. plurimos autem eorum, quos ad doctrinam Christi in Gallijs disseminandam Pontifices Romani destinauerunt, Italos, atque etiam Romanos fuisse, colligi potest ex ijs, quæ signo de fidei propagatione lib. 3. diximus. non est opus eadem repetere. Sed habemus adhuc alia, quibus ostendere possumus, quantum Romani Pontifices euexerint Gallos, seu Francos: ijdem namq. nunc quidem sunt Galli, & Franci: quantum dignitatis, ac potentiæ fuerint ijs largiti, consilioque, & ope:
C tantũ certe quidem, quantũ numquã leguntur antea consecuti.

In primis igitur, cum Desiderius Longobardorum Rex inuaderet in ditiones Pontificias, Ecclesiæq. Romanæ Vrbes conaretur occupare, Hadrianus Papa idemq. Ciuis Romanus Carolum Magnum postea dictum, consilio, monitisq. impulit vt in Italiam veniret, Regnum Longobardorum sibi armis compararet, eiusq. auctoritate, & opibus, quantis posset, effectum, vt in Italia tantum ditionis acquireret, quantum Galli numquam potiti fuerant vmquam. Huic consilio, monitisq. Papæ reluctati sunt omnes Gallorum proceres, vt ait Eginarthus, Caroli Ma-
D gni scriba, in ipsius vita: Carolus tamen Pontificis fidem secutus est: venit in Italiam, latissimumq. in illa imperium sibi, ac posteris suis, magno tamen Italorum bono, acquisiuit anno 774. Rursusq. anno 801. à Leone III. Romani sanguinis viro coronatus est Occidẽtis Imperator. quod illi, ac nepotibus eius apud omnes auctoritatem maximam, potentiamq. adauxit. Hæc post Eginarthum, Ademarum, Aimoinum, Rheginonemque, & alios multos late persequitur, Sigonius libris de Regno Italiæ. Quantum porro conati sint ijdem Romani Pontifices posterorum Caroli Magni dignitatem, & imperium tueri, diximus

signo 8. de cura Pontificis Romani in Catholicis tuendis lib. 19. cap. 4. A

Rursus anno 1095. Vrbanus Secundus Pontifex Maximus Italici sanguinis, cum in Galliis contulisset, & in dicto ad Claramontem Concilio Regem Philippum ob illicitas nuptias excommunicasset, vt cunctis notum fieret, Gallorum decus, autoritatem ab vnius Papæ consilio multo magis pendere, quam ab ipsius Regis, quem à se Pontifex abalienauerat, potentia, & viribus; Gallos in primis, atque alias deinde nationes impulit, vt, expeditione facta in Orientem contenderent: quod illi consilium secuti Turcos nobilissimis victorijs relatis profligarunt, B Asiam, quam Constantinopolitano Imperatori concessere, Ciliciam, Syriamque, quæ Gallici sanguinis Regibus, ac Principibus vna cum Cypro diu paruere, ceperunt: tantumq. nominis sibi, ac celebritatis adepti sunt, vt Occidentales omnes ab Orientalibus Franci ab egregia ipsorum facta appellentur: quæ referunt Robertus Monachus, & Gulielmus Tyrius proprijs libris.

At post annum 1204. cum rursus vrgentibus Cælestino III. & Innocentio III. Pontificibus Romanis, & è gente Romana ortis, Galli in Græciam profecti essent, vt inde Orientem peterent, contigit, vt Constantinopolis fuerit ab eis capta, Imperatorq. Græciæ creatus Balduinus Galliæ Belgicæ, quæ tum Regi Francorum subiecta erat, Comes è sanguine Gallicano, atque ita Galli consilia Romani Pontificis secuti diu Constantinopolitano imperio sunt potiti: quod numquam contigerat vlli Gallorum Principi ab Orbis ipsius constitutione. Refert historiam Vuillardinus Gallicus scriptor, Villaneus lib. 5. cap. 27. Extat epistola Balduini Imperatoris, qua rei gestæ series explanatur, apud Helmoldum lib. 6. cap. 20. in qua asseritur, ab Episcoporum militibus primum captam Constantinopolim, delectumq. Imperatorem tum à Proceribus sex, tum ab Episcopis, in quibus erat, & Apostolicæ Sedis Legatus Episcopus Bethlehemiticus. D

Anno deinde 1265. cum Papa Vrbanus Quartus natione Gallus, & Clemens Quartus Prouincialis elegissent Regem Neapolis, ac Siciliæ Carolum aduersus Manfredum Tyrannum, is electionis acquiescens, ac multas Francorum copias secum duces, multoq. maiores Italorum, Romanorumq. è quibus Senator Vrbis est electus, & adhuc ipsius statua visitur in Capitolio, rem totam testificans, Romæ Coronatus est à duobus Cardinali-

bus

A bus Legatis, atque his opibus assecutus est Regnum Neapolis ac Siciliæ, Tunetensem Regem in Africa sibi tributarium fecit, multaq. in Epiro, Peloponneso, & continentibus terris oppida, & loca; adeptusq. est iura Regni Hierosolymitani dono Mariæ, filiæ Bohemundi Principis Antiocheni. cumq. hac de re lis esset inter eam, Regemq. Cypri Hugonem Lusinianum; Carolus pro se retulit sententiam à Pontifice Romano, à quo & obtinuit, vt Imperij Vicarius esset in Italia: quod maximas ipsi, ac posteris vires comparauit. Hæc late Villaneus illorum temporum scriptor lib. 7. c. 6. Mazella in descriptione Regni Neapolitani.
B Carolo filius fuit Carolus Secundus, cui cum nupta esset Maria, nata è Stephano Quinto Hungariæ Rege, illud est Regnum consecutus; & quamuis multi Proceres Hungariæ reluctarentur; Rex tamen Hungariæ declaratus est Carolus à Bonifacio Octauo, tandemq. Regnum sibi illud acquisiuit. Ex hoc ortus Carolus Martellus, suscepit Carolum Robertum, atque hic Ludouicum, qui Hungariæ Regnum Polonicum adiecit. Hæc cum Villaneus, qui temporibus his viuebat, libro septimo, & octauo, tum Bonfinius scribunt. tenuit posteritas Caroli Neapolitani Regnum, vsque ad annum 1441. per annos centum septua-
C ginta septem.

Sic igitur Galli, consilio, atque ope Romanorum Pontificũ, atque Italorum, consecuti sunt tam magnas ditiones in Italia, Hungaria, ac propterea mox etiam Polonia, Africa, & Græcia, quas nulli è maioribus ipsorum fuerunt adepti vllo tempore aut etiam tanto.

Glorientur itaque prisci Itali, & Romani, Galliam domuisse, colonijs replesse, atque eius agros sibi vindicatos primis incolis abstulisse, tributis illam, vectigalibusq. onerasse, rapinis sæpius miserrime spoliasse, cisalpinos Gallos ad interitum per-
D duxisse: rectius, ac laudabilius post ætatem Constantini gloriabuntur se per illos, ope, & consilio Romani Pontificis in libertatem quandam, iugo Imperij Longobardici excusso, asseruisse, ac per tot annos in ea stetisse; ex quo factum, vt Genuensiũ, Pisanorum, Florentinorum, Senensium, Venetorumq. Respublicæ maxime efflorescerent, ac tandiu permanerent in libertate, quandiu nullæ huiusmodi vnquam; Occidentale Imperium restitueretur, & Romani nominis dignitas supra omnes Vrbes, quæ hucusq. insignium Regnorum sedes fuerunt, sustineretur; Eosdem Gallos impulsu Pontificis Romani euexisse ad Imperiũ

Constantinopolitanum, Regnaq. Syriæ, Cypri, & Antiochenorum Principatum, quæ spectant feudi iure, vt diximus, ad ipsorum Pontificem, qui Romæ sedet, sicuti etiam Neapolitanum, & Siculum, quæ per eosdem, ac successores deinde illorum tot ac tantis sunt amplificata ornamentis, vt regiones illæ numquã tot, ac tantis præstiterint vnquam. quæ Mazzella proprio libro est complexus. A

Per eos autem vicissim permanentes in obedientia Romanæ Ecclesiæ per tot annorum sæcula consequitur Pontifex (quando non nulli hæc spectant, & admirantur) vt immensas opes, ac dignitates Ecclesiasticas, non, vt illi Imperatores ac Romani prisci, rapiat sibi, & vitiosis, sed partiatur, detq. habendas tum plurimis ex eadem natione, tum vero alijs Romanæ Ecclesiæ studiosis, ac denique feudorum nobilissima iura tueatur in honorem Dei, Romanæq. Sedis: quæ numquam vel tandiu, vel tantum contigere vlli Italico Principi, aut Vrbi. B

Reliqua est Europæ extrema Regio Hispania. Hæc ex antiquo tempore post gentium dispersionem primos, & antiquissimos habuit incolas, qui in Bætica consedere, ac Turditani, Turduli ve sunt appellati, vt ait Strabo. dein uero sic est ab Iberis Asiaticis occupata, vt nomen ab illis acceperit. quod post alios Dionysius Alexandrinus tradit. postea vero ex magna parte adducta est in potestatem ab Afris, è quibus Geryon dicitur fuisse. inde à Græcis, Troianis, Tyrijs, quin & ab ipso Nabuchodonosoro, Chaldæisque, vt vult Iosephus libro contra Appionem, mox autem Celtis, vnde Celtiberi, Carthaginiensibus, & Romanis: sed & varijs temporibus occupatæ illius regiones fuere à Lydis, Thracibus, Rhodijs, Phrygibus, Cyprijs, Ægyptijs, Milesijs, Caribus, Lesbijs, Phocensibus, si Francisco Taraphæ Barchinonensi credimus. De Phocensibus, qui Hispanias occuparint, habemus Herodotum testem lib. 1. à quo discimus, circiter ætatem Cyri id accidisse sub initia Romanæ Vrbis, quantum colligimus è Iustini lib. 43. atque ita decem, & nouem nationes exteras illa habuit, à quibus ante Imperium Romanum detenta fuerit; necesse est autem, maximas clades subierit, tot exteris in illam irrumpentibus, ac priores incolas, vt mos erat antiquus, exturbantibus, aut in seruitutem rapientibus per annos mille quingentos. tot enim numerant plus minus aliqui ab irruptione Iberorum vsque ad Imperium Romanum. vnus porro inferiori tempore Tiberius Gracchus dictus est à quibusdã C D

subuer-

A subuertisse in Hispania trecētas Vrbes, vt è Polybio narrat Strabo. quod quamuis ipse irrideat libro Geographiæ tertio, Florus tamen in Epitome ait, in Celtiberia sola dirutas Vrbes à Tiberio centum quinquaginta. Illudq. certum, Traiano imperante à Romanis euersam nobilissimam Lemacenorum Vrbē, Emporiumque, vt aliqui volunt, Norbæam præterea in Pompeianis, Illyturgium, Castulonem, Carthaginem veterem à Scipione Africano; Numantiam, Iberiam, Bilbilimq. ab ijsdē Romanis; & Saguntum à Carthaginiensibus præclarissimas Ciuitates solo æquatas, quæ refert post alios Ioannes Gerundensis Pa-
B ralipomenon lib. I. cap. vlt. Atque, vt omittamus bella à Carthaginensibus aduersus Hispanos in Hispaniæ medio gesta, Romani eos varijs prœlijs conciderunt per annos ducentos quinquaginta, vt Paterculus testatur: atque ita non immerito cecinit Horatius, Carm. lib. 3. od. 8.

Seruit Hispanæ vetus hostis oræ.

Cum vero per annos mille quingentos tot in illam nationes exteræ irruperint, ac tandem Romani illam sub imperium mi-
C serint, &, colonijs inductis, antiquos fundorum dominos pluribus in locis spoliarint, Mauri post hæc, imperante M. Antonio, Hispanias prope omnes, inquit Capitolinus, vastarint, quos & Bæticam populatos scribit Lampridius in vita Seueri Imperatoris, Germaniq. Gallieno imperante easdem diripuerint, quod Eutropius refert; quin illæ sæpius ab Imperatoribus Romanis vario modo sint vexatæ, & spoliatæ vt à Caligula, & Galba, qui multas Vrbes Hispanicas mœnibus priuauit. imperante tandem Constantino ab anno 312. vsque ad 414. in maxima tranquillitate steterunt, quo scilicet Osius ille Cordubensis, Romanæ Sedis
D studiosissimus, in Niceno, ac mox etiam Sardicensi Concilio Pōtificiam potestatem decretis clarissimis maxime stabiliuit, donec in Hispania Priscillianistæ hæretici cuncta, teste Seuero Sulpitio, conturbarunt, atque eo tempore, vt notauimus signo de interitu fidei 16. lib. 5. in illam se effuderunt Sueui, Alani, Vandali; ac postremo Visigothi; qui tamen, si superiora tempora spectemus, exigua Hispanis damna intulerunt, &, quod aliqui de fame nescio qua ingenti in scripta retulere, à quonam ex antiquis scriptore id acceperint, ignoramus. Excitarunt autem Visigothi nobilissimum in Hispanijs Regnum, quod adhuc

durat

durat in eorum consanguinitate; vt aperuimus signo de fœlici posteritate Regum Catholicorum 91. lib. 3. cap. 5. Cumq. Visigothi omnes Ariani forent, anno 586. Recharedus eorum Rex amplexatus est Religionem Catholicam; quæ vna cum Regno, & Hispania tota floruit vsque ad annum 709. per annos centum viginti tres, quibus Hispania pacatissima fuit. Post hos Vitiza descivit à fide Romani Pontificis, fecitq; potestatem cuilibet Sacerdoti, vt plures habere Vxores eodem tempore posset, iussitq; nequis ad Romanum Pontificem posset appellare. Successit illi Rodericus, eisdem moribus; quo imperante, Arabes Hispanias, concisa Visigothorum nobilitate, anno 716. occuparunt, ac multas illis, grauissimasq; clades attulere. expulsi vero sunt prorsus ex illis anno 1492. Atque ita per annos septingentos prope & septuaginta sex non dissimili statu Hispaniæ fuerunt, quo vel ante Constantinum, vel, quod veritati propius est, ante Augustum. ante hunc enim semper Hispaniæ coloni priores ab exteris bello fatigati sunt, eorumq. regiones prædationibus, & vastationibus patuerunt. quod tum ex ijs, quæ diximus, tum ex Strabonis libro tertio liquet, cum latrocinia domestica, feritatem maximam, prœliaq. Hispanis inter se, & cum exteris plerumq. continentia in medijs terris fuisse scribit. per quæ contingebat, vt incolæ Priores à posterioribus ejicerentur è sedibus suis, aut bonis omnibus priuarentur.

Igitur post Imperium Constantini bis Hispaniæ fuerunt ab exteris oppressæ, priuatæq. fructibus optatæ pacis, cum bis à fide Pontificis Romani se abiunxerunt. Sed, quod vltimo loco euenit, luctuosissimum fuit, maxime diuturnum, ac simile ijs, quæ accidere solebant ante Augustum. Videamus autem, quid, quantumve bonis contulerit Hispaniæ Pontifex Romanus, Itali, aut alias Sedis Romanæ studiosi.

Satis autem constat, Hispaniam concessisse ad cultum Christi illorum labore in primis, quos Romani Pontifices Roma misere, vt signo 6. de fidei propagatione lib. 4. explicauimus. Tria porro illi tempora præ cunctis fœlicia fuere, qualia numquam contigere ab Orbis fabricatione: Primum, à Constantino imperante vsque ad irruptiones Sueuorum; Secundum, à Recharedo ad Vitizam; Tertium, ab expulsis omnino Saracenis quod adhuc persistit. Semper autem tribus istis temporibus fuere in Hispania, qui studiosissimi forent auctoritatis Pontificiæ ijdemq. auctores præcipui fælicitatis, qua potita est Hispania. Nam Primo

A mo floruit Osius Episcopus Cordubensis, qui Romani Pontificis nomine præsedit vniuersali Concilio Niceno, & Sardicensi, quo decreuit, vna cum cæteris Episcopis, maxima in honorem Sedis Apostolicæ, quæ habentur cap. 7. & 10. Tempore autem secundo floruit Leander Pontifici Romano addictissimus, vt apparet è Gregorij Magni ep. 41. lib. 4. ep. 125. lib. 7. & Dialogorum lib. 3. cap. 31. Moralium q. præfatione, fuit autem Leander, cuius opera Recharedus, & Visigothi ad fidem Catholicam redierunt, & quem Romanæ Ecclesiæ legatum fuisse eo tempore scribit Lucas Tudensis, vt notat Vasæus anno 589. Tertio, præ-
B ter alios, ipse Rex Ferdinandus, qui Tribunal Inquisitionis instituit, cui se, Regiamq. potestatem subiecit, quod nos signo de admiranda progressioni sacræ potestatis ostendimus lib. 17. Atque ita, veluti cum maximis est Hispania calamitatibus afflicta, tum recesserant eius Reges, aut pleriq. è Populo ab obedientia Pontificis Romani; sic, cum maxime est euecta ad fælicitatem, maxime obedientiam Romani Pontificis est amplexata.

Est autem iucundissimæ contemplationis, intueri Hispaniam Primo tempore ad amplissimam fælicitatem prouectam tribus sanctionibus in honorem Dei, ac Pontificiæ Sedis, quasi tribus
C gradibus factis per Osium Cordubensem Sedis Apostolicæ Legatum in Concilio Niceno, ac Sardicensi, contra autem corruisse in acerbissimas ærumnas euersis à Vitiza Gothicaq. natione tribus illis sanctionibus, quasi tribus gradibus deiectis.

Prima est in Concilio Niceno can. 3. qua vetantur clericis cuiusuis mulieris contubernia, nisi sit mater, auia, soror, matertera, amita, atque ita, quod explicarunt docti, coniugia prohibita Clericis apparent, vt alibi ostendimus.

Secunda est, vt appellare cuiuis liceret ad Pontificem Romanum, quod quamuis in more positum foret, ac diuini iuris ha-
D beatur, Concilij tamen auctoritas clarior accessit.

Tertia denique erat in vtroque Concilio stabilita, qua Filius Patri consubstantialis asserebatur: vt enim Marinæus notat lib. VII. Alfonsus Primus, cognomento Catholicus, Castellæ Rex, qui Regnum iniuit anno 737. curauit, celebrato Concilio, vt omnes Gothi, qui hæresi Ariana infecti erant, quasi in illam relapsi, amplecterentur veram doctrinam: atque ita tres præcipuæ Sanctiones per Osium stabilitæ, per Vitizam, Rodericumque, & eorum gentiles prostratæ fuerunt.

Vitiza vero, cuius mores imitatus est Rodericus, duas has

sanctio-

sanctiones euertit, ac vetuit appellari ad Pontificem Romanum, Clericisque, & Sacerdotibus potestatem fecit vel plures vxores ducendi. A

Nacta vero est Hispania primo tempore non modo fructuosissimam pacem, sed & per Clericos Romanos, vt haberet è sua natione Pontificem summum Damasum Papam, quo viuente est habitum Concilium Secundum vniuersale Constantinopoli, ac Romæ, inquit Ammianus Marcellinus lib. X I V. erat Pompiliani securitas temporis, & qui virtutum, laudumq. omni genere excelluit. Amplius, vt Orbi daret optimum, fortissimumq. Imperatorem Theodosium Magnum, cuius posteritas per multos annos est Imperium Romanum moderata, succedentibus illi filijs Honorio, & Arcadio, ac mox istorum progenie Theodosio Iuniore, cui substituta est Pulcheria soror, & Eudoxia Imperatrix Valentiniani vxor, cuius liberi è Vandalicis Regibus suscepti, Africam diu tenuerunt, vt Procopius eorum temporum scriptor libris de bello Vandalico narrat. Atque ita Hispani Theodosij consanguinitas diutius imperauit in Orbe Romano, quam Imperatoris vllius, qui fuerit ante ipsum. Hispaniæq. contigit, vt eodem tempore nancisceretur electum à clero Romano Damasum Pontificem summum, simulq. Imperatorem summum Theodosium, quem Gratianus Romæ, & Occidentis Imperator Orienti dedit, vt nobilissima Regio gloriari possit tantæ prosperitatis euentu, quanto nulla in Orbe terrarum toto omnium sæculorum decursu. id vero per Clericos, & Imperatores Romanos. B C

Videamus autem, quid Itali, ac Romanus Pontifex Hispaniæ contulerit in assequenda, qua nunc fruitur, fælicitate. Vt vero antiquiora mittamus, maxime Hispanos iuuerunt illæ expeditiones indictæ aduersus Saracenos ab Vrbano Secundo, cum Cruce primus signare cœpit eos, qui in ea bella nomen darent. Ex quo factum, vt Henricus Comes Bisuntinus nepos ex fratre Gulielmo Lotharingiæ Duce Godifredi Regis Hierosolymitani, Pontificum Romanorum cunctos aduersus Mahometem mouentium consilia, & hortationes secutus, cum militibus suis ad Hispanias appellens, iunctus sit affinitate Regibus Castellæ, & variè Saracenos in Hispanijs fatigans, ac frangens, nobilissimum Regnum Portugalliæ constituerit, viresq. Saracenorum debilitauerit, quo minus possent aduersus alios Hispaniæ Reges, ac Populos. Idem consilium secuti Genuenses, ac Pisani, sed maxi- D

me

A me illi classibus comparatis multas in Hispania Ciuitates Saracenis abstulere, multis eos victorijs relatis contudere, ne tanta in Hispanos molirentur, ac possent. Anno enim 1117. Pisani Maioricam ceperunt, quod Villaneus testatur lib. V. cap. 30. quam cum deinde Saraceni iterum tenerent, Genuenses diripuere anno 1146. & sequenti, profligatis in littore Granatensi ad Almeriam Saracenis, ingentem prædam fecerunt: posteroque, in ora Barchinonensi Tortosam aggressi, eam Saracenis eripuerunt; quod post Othonem Frisingensem notauit Sigonius libris de Regno Italiæ. Sed maxime Hispanorum vires auxit illud, quod

B his verbis de Equitibus S. Iacobi, illorumq. ordine recitat Antonius Nebrissensis: Extat in monumentis Alexandri III. Pontificis Maximi, anno Pontificatus sui 17. salutis vero Christianæ sexto, & septuagesimo supra millesimum centesimum, in fauorem ordinis Priuilegium, in quo refertur, fuisse in Hispania temporibus illis viros quosdam nobiles ordinis Equestris, qui seipsos, omniaq. bona sua Christi militiæ deuouerunt, professi, quoad viuerent, se gesturos bellum contra Christiani nominis hostes Saracenos, qui totam prope Bæticam, magnamq. Tarraconensis Prouinciæ partem occupauerant, tenuerantq. per annos 400.

C fuerunt autem ea tempestate Equitum illorum facultates per quam tenues, quippe qui non multo plura quam viginti castella, & ea quidem munitissima, possiderent, quæ sub obscuris nominibus in ipso Priuilegio nominantur. Per idem tempus Magister ipse, qui Petro Ferdinandi nomen erat, cum plerisq. sui Ordinis Equitibus Romam profectus, suo, atque suorum omnium fratrum nomine, rem omnem cum personis Apostolicæ Sedi subiecit, supplicauitque, vt ab eadem in proprios, ac peculiares filios admitterentur, traderetq. illis viuendi normam. id quod

D est à Pontifice factum: nam, & illos in filiorum suscepit locum, & bona omnia sub Apostolicæ Sedis patrimonio reposuit, normamq. viuendi tradidit, quam deinceps in Ordinem cum monitorio pœnali magister Albertus S. R. E. Cardinalis vir plane optimus, atque eiusdem militiæ admodum studiosus redegit. quæ nostra quoque ætate recensuit, confirmauitq. Iulius II. Pontifex Max. anno Christianæ salutis septimo supra millesimum quingentesimum. Ex paruo itaque illo principio per quosdam incrementi gradus eo potentiæ hic Equester ordo peruenit, vt nostro sæculo mille cataphractos equites bello armare possit: quas copias beneficio Principum acquisiuit ob insignes res gestas in

Ee bello,

bello, quod sine intermissione contra Mauros Bæticæ iniustos A
possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa memorabili, qua Miramolinum superauimus, sub Petro Ario eiusdem ordinis Magistro singularem operam nauauit: quæ victoria parta est anno salutis duodecimo supra millesimum ducentesimum, Hispanorum Rege Alfonso nono. Atque deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vberæ, & Cordubæ perquam strenue hic ordo militauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, vbi Pelagius Corrigia cognomento Ensiferorum equitum magister, firmissimum tenuit præsidium. fuere deinde huius ordinis Magistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Reges vsi sunt, quæ contra nominis Christiani hostes Mahometis cultores gesta sunt. Hæc ille lib. 2. Decadis primæ cap. 9. Hispanarum rerum de militia S. Iacobi instituta exemplo aliarum, quas Romani Pontifices excitarunt aduersus Christianæ religionis hostes, vt ostendimus signo de cura Pontificis Romani in tuendis Catholicis, sicuti hanc etiam maximo Hispanicarum ditionum bono. Post hæc, aliud incrementū Romani Pontifices adiecerunt illis, & quidem maximum. Anno enim 1296. Bonifacius octauus constituit Iacobum Admirantem, vt vocant, Vexilliferumq. S. E. R. toto mari, Regemq. Sardiniæ creauit, Sardos adhortans decretis, ac litteris promulgatis, vt à Pisanis Ecclesiæ Romanæ aduersantibus se abiungentes Iacobi sese potestati subijcerent. Cuius decreti auctoritate perfectum est; vt aucta potentia, Iacobus Sardiniæ Regnum sibi, ac Regibus Aragoniæ parauerit. quod memoriæ prodidit æqualis eorum temporum Villaneus lib 8. cap. 18.

Rursus aliud Romani Pontifices Hispanicis Regnis robur addidere. Ioannes enim Vigesimus secundus instituit in Portugallia ordinem Militiæ Christi: cuius Præfecto sedes est in Marino Siluensis diœcesis oppido: ac mox bona Templariorum, qui deleti sunt malis artibus Philippi Regis Francorum de nimia Clementis V. indulgentia, fuerunt Equitibus eius ordinis à Pontifice Romano attributa. quod testatur Franciscus Tarapha lib. de Regibus Hispaniæ cap. XI. Horum porro fortitudo singularis extitit non modo in Hispaniensibus locis, sed in Africæ plurimis, ac munitissimis Oppidis expugnandis, imperioq. Lusitanico adijciendis. quod historias illius legentibus apparet. Henricus, Ioannis Primi Portugalliæ Regis filius fuit istorum Equitum magnus Magister, nisi me fallit, continenterq. operam dedit in explorandis,

A randis, & acquirendis Africæ maritimis terris ad Austrum protensis: cumq. magnos faceret progressus, impetrauit à Martino V. vt quæcumque Lusitani loca detegerent, eorum forent, neque posset vllus Christianus sibi illorum conquirendorum facultatem modo vllo vsurpare. quod Ioãnes Petrus Maffeius initio historiarum suarum testatur. Aloysius deinde Mustus Venetus Patritius, Lusitanicarum nauium Dux ob summam peritiam factus, vsque ad æquinoctialem circulum maritimas Africæ plagas detexit. Atque ita tum Pontifex Romanus, tum verò Itali res Hispanicas maxime amplificauerunt. Testis est Petrar-
B cha lib. 2. de Vita solitaria, fortunatas Insulas ab armata Genuensium classe detectas, & acquisitas, quæ Castellanorum deinde imperio sunt adiectæ. Sed illud maximè auxit Hispanica imperia, quod à Pontificibus Romanis est prouectum, confirmatumque, & ab Italis inuentum. Anno enim millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo Christophorus Columbus natione Genuensis accepta trium nauium classe ab Isabella Castellæ Regina nouas in Occidente Indicas insulas detexit: & post annos quinque, Americus Vespuccius Florentinus continentem terram latissimis spatijs protensam. Cumq. post hæc Lusitani,
C Emanuele Rege, in Oriente nouos & ipsi, amplissimosq. terrarum tractus aperuissent, Alexander VI. Papa partitus est tamquam Vicarius Christi, cui data est omnis potestas in cælo, & in terra, inter Castellanos, & Lusitanos, quæcumque illi ignota loca inuenissent in Occidente, & Oriente: Ita, vt Castellanorum foret, quidquid Occidentem versus incognitum foret vsque ad dimidium totius telluris; vicissim Lusitanorum, quodcumque Orientem versus incompertum prius occurreret; neque vllus posset interturbare acquirendas ab ipsis terras, sibiq. vllo modo parare. Cumq. ob Moluchas Insulas opulentissimas
D à Lusitanis subactas quæstio foret, ad Summum Pontificem delata est controuersia; lataq. in Auditorio Rotæ Romanæ pro altera parte est sententia; à qua cum rursus ad eundem Pontificem fuisset appellatum, transactione quæstio finem sortita est, vt est in historia generali Indiæ lib. 2. cap. 8. Meminit eius rei Petrus Martyr in operis sui medio.

Sit itaque magnum decus Italis antiquis ac priscis, bello Hispanias cepisse, atque, vt ait ille, domuisse

Cantabrum, indoctum iuga ferre nostra. A

An vero gloriæ ascribetur, quod Romani, Imperatoresq. ipsorum tot Vrbes Hispaniæ subuerterint? bonis plerisq. eos, dum colonias inducunt, exuerint? tot, ac tantas eorum strages ediderint? tot vectigalibus, tributisq. onerarint? toties denique diripuerint?

At, quanto laudabilius, quanto iustius laudi ducent Itali, ac Romani, creasse Hispaniæ priscis temporibus Damasum Pontificem summum, Theodosiumq. eodem tempore Imperatorem B maximum, non amoribus puerorum, vinoq. deditum, qualis fuit Traianus, non sæuum, & efferum, qualis extitit Adrianus, sed temperatum, placidumque, ac posteritatis nobilissimæ parentem.

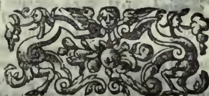
Summæ laudi ducent Pontifices Romani, aperuisse consilio suo, religiosis simul ordinibus, quos suis legibus instituerunt, viam, qua facilius Hispanici Reges expellere è finibus suis possent antiquissimos hostes, qui inuaserant in Hispanias ante tot secula, cum Pontificia potestas proculcaretur, quin Regibus eisdem cōcessisse distributionem tot fundorum pertinentium ad C Equites Christi, ac S. Iacobi, quorum incredibilis est opulentia.

Veriorq. hæc, ac solidior sit Pontificum Romanorum commendatio, quod Insulas eisdem magnas attribuerint; Italorum vero, quod patefecerint ijs immensos, & inuios olim terrarum tractus, qui fuerint acquisitioni Hispanorum Pontificio decreto assignati: interim vero per Hispanos Pontificia potestas Romæ, & in Italia consistens latissime amplificetur, ita vt per illos viginti partibus latius pertineat, quā pertinuerit Imperium Romanum: creetq. ipse Pontifex Romanus Episcopos, quibus remotissimi Populi obediant, largiatur ditissima beneficia, & hone- D stum ex huiusmodi largitione sibi emolumentum reseruet, at tam latæ terrarum Regiones imperium ipsius respiciant, atque expectent. Quod si prisci Romani per vim quadringentos annos plus minus vsque ad Constantinum dominati sunt, aut Hispaniæ toti, aut parti illius; certe Pontifex Romanus placida Religionis auctoritate leges eidem dedit plerumq. per annos mille ducentos octuaginta post Constantinum.

En vere diuina Pontificis Romani gloria, per homines imperio ipsius obedientes, atque ex eius præscripto vitam ducentes à

summa

A summa barbarie, ab efferis moribus, ad ciuiles viuendi modos, ad humanitatis formam perduxisse homines in Indijs, humana quidem præditos effigie, sed quibus belluini omnino mores essent: excoluisse per suos in Regionibus, quas Itali aperuerunt, amplissima terrarum spatia, vt tertiam prope Orbis partem contineant, in Africa, & Asia, in oris longe dissitis, ad Ortum, Occasum, Boreamque, & Austrum. Rebus hisce gestis, Italia sese in suis hominibus, vel Pontificum suorum studiosis efferat supra omnes Prouincias; omnia regna mundi; bonis replesse Europam, terras incognitas Africæ, Asiæ, ac totius Orbis terrarum, neque
B ferro id transegisse, aut humani sanguinis effusione, sed virtutibus solis, ac diuinitatis ipsius aspiratione. Nunc ad maiora veniamus.

LIBER

A

LIBER QVARTVS.

Italis multo præstantiores viri fuere in omni genere disciplinarum post ætatem Constantini, quam prius ante auctoritatem Pontificis Romani constitutam.

Cap. I.

B

FELICITAS posita est ipsa quidem in ijs bonis, quæ supra memorauimus, verum multo magis in animi ornamentis, & cultu. Hac enim parte sumus homines, atque hic nostra est beatitudo collocata. alioquin, nihil à bestijs distamus. & quamuis multa è superioribus à mente bene instituta proficiscūtur, tamen ea, quæ nunc persequemur, propius attingunt animi statum. Qua in C
re quanti sint Itali, ac Romani præ antiquis, quicumque fuerunt ante ætatem Constantini, hinc dignosci potest, quod prius in Italia non fuerunt omnium disciplinarum gymnasia, publico
51. stipendio conducti Doctores certi, qui gratis aduentantes quoslibet edocerent. Augustus Romæ conatus est aliquid efficere, nobilissimamq. instruxit ad hoc in Palatio Bibliothecam: sed artium tamen, doctrinarumq. liberalium nulli Romæ publici erant Magistri: ita, vt in annalibus suis notauerit Eusebius, primum Romam perductum Fabium Quintilianum à Galba anno Christi 71. qui deinde anno 90. scribitur Romæ primus pu- D
blicam scholam, salariumq. è fisco accepisse, vt scilicet Rhetoricam doceret: cæteras enim disciplinas qui traderent, Romæ numquam fuere, vt diximus, Imperio stante. Quamobrem pueri, adolescentesq. Romani, vt illas addiscerent, vel priuatos domi præceptores habebant, si qui voluissent, ac potuissent, vel Athenas in Græciam, Massiliamve in Gallias, quantum pertinet ad literas Græcas, mittebātur. quod Strabo lib. 4. testatur. adeo frigebat Italia in omnibus doctrinis. Scimus porro, à multis Imperatoribus Philosophos Vrbe, & Italia exactos, vt à Domitiano.

A mitiano. quod Lucianus in Peregrino, & Suetonius in eius vita cap. X. tradit: in illis fuere Epictetus, & Dion Chrysostomus. quin aliqui ab illo sunt occisi, vt Rusticus Arulenus, ac Maternus. Et sane post Syllæ tempora, captamq. Græciam, venere artes in Latium nonagesimo prope anno ante Christum natum. Sic enim Lyricus ille vates:

Græcia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio. sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, & graue virus
B *Munditiæ pepulere: sed in longum tamen æuum*
Manserunt, hodieq. manent vestigia ruris.
Serus enim Græcis admouit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quærere cœpit,
Quid Sophocles, & Thespis, & Aeschylus vtile ferrent.

Hæc ille apertissime testificans, post Græciam captam fuisse Latio illatas bonas artes, agreste illud prius extitisse: quin, ipso adhuc viuente, & Augusto imperante, mansisse vestigia ruris. ne quis dicat me quidquam somniare, neque pronuntiare C absque aliquo graui teste. Mirandum sit igitur, post tot annorum sæcula à gentium dispersione, neque vnum fuisse in Italia excitatum gymnasium publicum, in quo de publico persolueretur merces Doctoribus omnium doctrinarum, sed opus fuisse, vt ad exteras regiones Itali proficiscerentur. Nunc autem quot numerantur? Romanum, Bononiense, Perusinum, Senense, Pisanum, Ticinense, Patauinum, Ferrariense, Taurinense, Neapolitanum, Firmanum, Maceratense. Quæ, sane, omnia sunt vel à Pontificibus Romanis excitata, vel à Pontificum Romanorum studiosis. Bononiense volunt aliqui institutum à Theodo D sio Magno, Ticinense à Carolo item Magno, addictissimis Pontificiæ Religioni. In Romano scimus è Codice Theodosiano fuisse publicos magistros, quamuis non omnium, sed aliquarum tamen artium liberalium.

Enim vero dicet aliquis sciolus Latinæ tantum linguæ peritus, & illius cognitione qualicumque intumescens, ac superbiens, Latinæ linguæ scriptores Italicos habemus ex antiquis multo excellentiores ante ætatem Constantini, quam post illã, cum Pontificis Romani auctoritas magis cœpit vigere. Sed quanam, quæso, in scientia præstantiores? numquid, quæso, in ip- 52.

sius linguæ Latinæ vsu? Numquid in aliarum linguarum, Græcæ, A
Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, aut cuiusuis? hæ namque tum celebriores, tum vetustissimæ omnium? Numquid in Theologicis, Philosophicis, Dialectica, Mathematicis, Astrologicis, aut cæteris disciplinis, de quibus mox verba agemus? Age igitur, disseramus de ipsius Latinæ linguæ vsu primum. hæc enim tractatio difficilior videtur. & sane ridenda res est. Vt enim Latini olim Latinitatis erant scientes, sic imperiti aliarum linguarum, & eius, qua nunc Itali vtuntur. Par itaque pari referatur. Prisci nostræ, nostri priscæ inscientes. nostri autem scientiores. & nihilominus dispiciamus, qui fuerint in Latinitate B
Itali post Constantinum, Pontificisq; Romani auctoritatem maxime auctam. Verum definiamus, quænam in re sit hæc præstantia, ex qua possit asseri scriptor alius alio præstantior. In verbis ne, an sententijs? an in vtrisque, tum bene delectis, tum bene dispositis? Sed, si in verbis, certo scimus, ante Ciceronis ætatem plerosq. omnes vsos longe dissimillimis vocabulis, vt Ennium, Liuium, Lucilium, & huiusmodi alios. Post eandem similiter. quid Plinio, Suetonio, Valerio Maximo, Tacito, alijsq. cum Cicerone? Inter se conueniunt omnium maxime Cicero, C
Cæsar, Terentius, Sallustius. non longe ab his absunt Plautus, Titus Liuius, Lucretius: omniumq; iudicio soluta oratione iudicantur illi optimi scriptores, qui proxime accedunt ad Ciceronem. Latinæ enim linguæ hic parens vocatur. Alioquin verissime cecinit Venusinus:

Vt silua folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas:
Et iuuenum ritu florent modo nata, vigentque.
Debemur morti nos, nostraque: siue receptus D
Terra Neptunus, classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilisque diu palus, aptaq. remis
Vicinas vrbes alit, & graue sentit aratrum:
Seu cursum mutauit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos, & gratia viuax.
Multa renascentur, quæ iam cecidere; cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus,
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Atqui,

A Atqui, si præstantiores iudicandi sunt Latinæ linguæ scriptores, qui propius accedunt ad Ciceronis linguam, & verba; multo plures extitere post imperium Constantini, quàm prius huiusmodi, ex Italia. An non hoc verum? Sumantur, quæso, in manus opera Petri Bembi, Iacobi Sadoleti, Gasparis Contareni, Hadriani Cardinalis Batoniensis, Gregorij Cortesij, Marci, & Ioannis Antonij Flaminiorum, Pauli Manutij, Pontani, Ioannis Casæ, Petri Victorij, Vberti Folietæ Genuensis, Bonfinij, Polydori Virgilij, Petri Magni Arpinatis, & certissimo, vti dicimus, esse ipsam rem quiuis cognoscet. alioquin producantur B tot scriptores, ac tales ex Italis ante Constantinum, qui similitudinē Ciceronianæ elocutionis ita expresserint, vt isti, qui sunt à nobis nominati. Diximus de ijs, qui propius accessere. Dicendum foret de ijs, qui minus absuere, & idem sane colligeretur: verumq. illud esse sciremus quod Marcus Antonius Flaminius aliquando aiebat, linguæ Latinæ elegantiam nunc magis teneri, quam stante illius vsu. Dicet aliquis: bene habet, quod de scriptoribus solutæ orationis est dictum. Quid de Poeticis studijs affirmari poterit? Atqui, si decernamus illud, eum qui magis Virgilianæ dictioni appropinquauerit, alijs præponendum, C & legamus quæ sunt elaborata à Hieronymo Vida, Sannazario, Pontano, Bargæo, Petro Bembo, Molsa, Castalione, Cotta, Flaminio, Nauagerio, Casa, Bonamico, Amaltheis, Philelphis, Politiano, Sadoleto, Bonfadio, Zanclo, Strozis, Pigna, Faerno, ac plurimis alijs, quos Ioannes Matthæus Tuscanus collegit, comperiet, quod asserimus, esse verissimum, longe plurimos post Constantinum poëtas ex Italis Virgilij modos assequi, antea non ita multos. Quamobrem vere idem Tuscanus euersum imperium plorans:

D *Amplius Italia est terrarum nec caput ipsa,*
Ipsius Roma est nec caput Italiæ.
Hoc igitur fluxat & opes, & bellica quidquid
Vis stabilit fluxum, fluxaq. regna docet.
Nec tamen imperium, quia vis euertit auitum,
Tantundem obtinuit iuris in ingenijs.
Bellica sed quidquid peperit violentia lapsum est,
At manet æternum nobile pacis opus:
Hæcq. suos pariunt fælicia sæcla Catullos,
Nasonesq. suos, Virgiliosq. suos.

Vt, quantum imperio iacturæ fecerit ora A
Ausoniæ, tantum seruiat ingenijs.
Illa quibus caput Italiæ est nunc maxima Roma,
Ipsaq. terrarum nunc caput Italia.

Si quis autem Iulio Cæsari Scaligero magis credit, legat eius Poeticem & Hypercriticum; &, quod decimus, certius cognoscet, videbitque, ab illo, sicuti etiam à Minturno, & Patritio Poetices præcepta solidius, & vberius explicata, quàm ab Aristotile, sicut à Vida, quam ab Horatio. Nam, quid de Rhetorica Bartholomæi Caualcantis dicemus? Sed ista nullo sunt nobis loco. Nam Poetas, Oratoresq. Etrusci sermonis elegantissimos, & qui nulla re antiquis cedant, haberi in manibus contendunt omnes: &, ita re vera esse, possumus affirmare, cum sciamus, ornatissimas esse conciones verbi gratia Scripandi, Cornelij Episcopi Bituntini, Francischini Visdomini, Gabrielis Flammæ Episcopi Clodiensis plurimorumq. huiusmodi. Nam, quid ego de Poetis dicam? Hui, quot, acquam nimij sunt in nimium superuacaneis Etruscorum carminum cultissimi Poetæ Petrarca, Areostus, Casa, Bembus, Guiduccionus, Tassus, Molla, Carus, Varchius, Tansillus, Piscariæ Marchionissa, aliæque, & alij, quos esset infinitum singulos recensere. Verum nihili fiunt ista à nobis, & sane facienda sunt, quantum spectat ad morosam quandam, fastidiosamq. vocularum consectationem, ac prope putidum sermonis ornatum, inuentaq. ad voluptatem prope solam facientia, & iuuantia: Veniamus ad aliquid solidi, & grauis. Nam Poetas quosdam Plato, ac Socrates è sua Rep. expellebant: Nos omnino haud expellamus. &, quod ab initio proponebamus, id persequamur, linguarum multiplicium veram doctrinam, quæ conferat ad percipiendas disciplinas Populis vtiles, ac necessarias, ab Italis longe magis haberi post imperium Constantini, quam prius. Nam quæ Chaldaicæ, & Hebraicæ Italis erat ante Imperium Constantini peritia? Græcæ aliqua apparebat. Nunc esse & huius multo maiorem, liquet ex ijs, quæ signo 22. diximus lib. 6. cap. 5. Nam, quo peruenerit vi sua, Ciceronis, aliorumve, quo nostrorum, plene ostendimus eodem libro, signo 20. & 21.

B

C

D

53. Nunc aliquis proferatur in dialecticis tantæ doctrinæ ex Italis ante Constãtinum quanti sunt innumeri post illum? Sit instar omnium Boetius: vt omittamus Cassiodorum. Nam, quid ego nominem

A nominem Thomam Aquinatem, pluresq. alios, de quibus verba faciemus, in philosophicis excellentissimos viros, Ægidium Romanum, Gregorium Ariminensem, Augustinum Niphum, Ludouicum Buccaferreum. Vt omittamus Paulum Venetum eremitam sancti Augustini, Portium, Vicomercatum, Caietanum, Achillinum, Siluestrum Ferrariensem, Iauellium, Contarenum, Flaminium Nobilium, Bargem, Trombettam, Paulum Soncinatem, Marcum Antonium Ianuam, Antonium Mirandulanum, Marcum Antonium Zimaram. quod si amas Platonica, quantus in ijs Marsilius Ficinus? In omnibus vero Ioan- 54.
B nes Picus Mirandulanus Græcè, Hebraicèq. scientissimus, vna cum Hermolao Barbaro, & alijs multis. Quibus Italia nullum parem genuit in rerum naturalium scientia per annos bismille ac quingentos plusminus, qui numerantur vsque ad Constantinum à gentium dispersione à non nullis. quamuis in Græcia Magna Posidonium, Helia, Tarentumve Græci sanguinis aliquo ob antiquitatē celebres habuisse dicantur, qui Græcè scripserunt vt pote Græci in Italicum solum quasi aduenæ recentes profecti, à quibus Italica Philosophia multis erroribus scatens, vt discere quiuis apud Diogenem lib. 8. potest, emanauit.

C Nam, quid de Theologicis dicemus? Non est, quod ista in quæstionem reuocemus. Nullo sunt loco Itali antiqui, quid garrirent, illi nesciebant, in diuinis toto (vt aiunt) Cœlo miseri errabant. neque hic ego loquor de ijs, quæ non possumus assequi, & intelligere viribus nostræ mentis, ac supra humanæ intelligentiæ sunt facultatem. Mihi sermo nunc est de rebus diuinis, quatenus eas naturaliter comprehendere possumus, & dignoscere, quid verum sit in illis, aut quid falsum. Quis enim risum tenere possit, cum legerit, quæ de natura deorum disputat Cicero? vt exilis, ac ieiunus in tota illa tractatione, quamuis 55.
D hæc vberrima sit, dicenda, si spectes eloquentiam, & ceteros, qui libros argumenti eiusdem Latine ediderunt; vt sæpe falsa collegit, atque in syllogismis connectendis imperite labitur? & tamen è tota antiquitate Latinorum nihil simile, suspiciendum ve magis habetur. nam primus Cicero è Latinis philosophica scripsit. Et sane vsque ad ætatem Ciceronis omnia scripta Latinorum, literaturaq. omnis iacebat. quidquid Plautus, ac Terentius concinni, & artificiosi habuerunt, vt ad leuiora redeamus, cum sint hæc omnia quodammodo inter se apta, & connexa, id omne à Græcis mutuati sunt & è Græco in Latinum comœdias

integras pene ad verbum verterunt. hinc Ennij carmina quasi A
quædam stercora Virgilius nominauit, cum dixit, se colligere
aurum è stercoribus Ennij. sic in Philosophicis, ac Theologicis;
quantum mente percipi à mortalibus possunt, Latini omnino
rudes fuerunt; & qui ex illis paucissimi hæc attingebant; sum-
mis labris in admiratione erant, neque in melioribus consistere
sciebant, quales sine dubio fuerunt, Aristoteles, ac Plato, sed
modo Democritum sequebantur, vti videtur aliquibus Lucre-
tius, modo Aristippum, vel, quod pudeat, Epicurum, sic enim
Venusinus. B

Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor. Et

Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

At Christiani, Pontificiarumq. legum studiosi non modo vi-
derunt Aristotelem, & Platonem præstantiores esse inter anti-
quos omnes, quod tamen est illis commune cum Cicerone, ac
Latinis, è quibus ille Platonem vocabat Homerum deumq. Phi-
losophorum; Aristotelem vero aiebat aureum flumen oratio-
nis fundere, ac longe omnibus, excepto Platone, præstare in-
genio, & diligentia, & in philosophia esse singularem, & quo C
non sit in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior, aut ner-
uosior in dicendo. Sed quatuor in rebus Itali post Constanti-
num, quantum spectat ad philosophiam, superarunt Italos an-
tiquos. In primis enim cognouerunt præ duobus istis cæteros
Philosophos nihili prope faciendos, atque iccirco dimiserunt
alios; atque vt merebantur exploserunt è scholis; neque tot se-
ctæ, quas enumerat Cicero inter ipsos, (quo in Genere Græci
etiam peccarunt) sunt excitatæ. Deinde, plurima falso dicta ab
istis aperuerunt, ac, nequis decipi posset, indicarunt, & solide
probata confirmarunt. Præterea vero, innumera multa addi- D
derunt, ad progressus in doctrinis faciendos, veritatemq. ca-
pessendam, & tenendam mirabiliter adiuuantia (quod nos signo
24. de paritia Catholicorum lib. VI. ostendimus) Amplius, plu-
rimi ad huiusmodi disciplinas addiscendas sese dediderunt. Ex
Italis Priscis Latinis vnus Cicero, & Lucretius philosophica
scripsere, ita, vt nulli sint Itali antiqui præ nostris. Cum vero
possent nostri furari concinne exemplo Aristotelis, & quidem
iustiori causa, quidquid antiqui sunt philosophati, & in suos li-
bros transferre, quod Aristoteles ipse fecit, cuius furta elegan-
tissime

A tissime post alios detexit Franciscus Patritius libris Peripateti-
carum discussionum. non ita nostri egere, sed auctoritatem con-
ciliarunt Aristoteli, & Platoni; qui sane cunctos visi sunt in phi-
losophia tradenda superasse; sed ille in primis: quod ab alijs in-
uenta sibi arrogans optime disposuerit, styloq. percipiendis di-
sciplinis aptissimo sit elocutus. Denique illud insigne accidit
Christianis Italis, qui post Constantinum philosophiam sunt pro-
fessi, vt per annos mille ducentos septuaginta semper habue-
rint illius sectatores. quod nos adducto signo ex parte docuimus.
potissimum tamen, vt omittamus Boetium, qui vocatur Ad-
B mirabilis à Simplicio, ante annos quadringentos perpetua, &
insignis Italicorum Philosophorum successio fuit. ante Constan-
tinum non erat in Italia, nisi Lucretius, & Cicero, qui philoso-
phiam literis Latinis mandarint, vt qui floruerunt ætate eadem,
atque ita non stetit inter Latinos eius professio quinquaginta
annis. Inter Græcos autem, qui in Italiæ Magna Græcia con-
sederunt, neque diu morata est. Pythagoras enim, qui fuit au-
ctor Italicæ philosophorum sectæ, discipulus fuit Pherecidis Sy-
ri, ac floruit post exactos Reges, annumq. Vrbis conditæ 224.
ab illo Italica Græcorum philosophorum secta, qui sunt omnes
C deinde concitata Populorum seditione concremati, vt auctor
est Polybius lib. 2. Laertius in Pythagora, ita vna cum Eleatibus
Philosophis Parmenide, Zenone, Leucippo in Italia celebribus
vix peruerint ad alterum sæculum. Eleatarum meminit tum
Laertius lib. IX. tum Strabo Geographiæ sexto.
Iam, si Mathematica consideremus, in vniuersum nullos ha- 56.
bent Itali antiqui è Latinis, qui nostrorum pluribus post Con-
stantini Imperium præstantibus comparari possint. ea namque
nemo est ex illis, qui vel calluisse, aut aliquid in eis præclari in-
uenisse, vel præstasse memoretur. Nullusq. est è Latinis scriptor
D ante Constantinum, qui monumentum illius aliquod, quamuis
tenue, nobis reliquerit. Pythagoræ sectatores, qui è Græcia in
Italiam profecti, aut ex his orti Græce scripserunt, omnium
maxime illustrasse Mathematica videntur. Nam, cum dican-
tur Ægyptij, Chaldæiq. in ijs excelluisse; & Pythagoras multum
fuerit inter eos versatus, didiceritq. ista; mox in Italia considens,
præclaros habuerit discipulos; hi valde insignes in mathemati-
cis fuere, vt Archytas Tarentinus, cuius Auditor fuit Eudoxus
Cnidius. inuenit namq. ille primus in Geometria Cubum, quod
Plato in Rep. refert. mechanicaq. mechanicis principijs vsus

exposuit,

exposuit, ac tantus fuit, vt de illo dixerit Venusinus, Carm. l. 1. od. 28. A

Te maris, & terræ numeroq. carentis arenæ
Mensorem cohibent Archita,
Pulueris exigui prope litus parua Matinum
Munera: nec quidquam tibi prodest
Aerias tentasse domos, animoq. rotundum
Percurrisse polum morituro.

Post Constantinum primus extitit è Latinis, qui in mathematicis fuerit excellens, Boetius: cuius lucubrationes extant in Euclidem; qui omnium superiorum primus inuenta in ordinem redegit, eorum nulla facta mentione. Ante Constantinum nullus ei similis fuit è Latinis. Adeoq. ignorabantur mathematica, vt ausus sit ille dicere libro 1. de Finibus, Mathematica à falsis initijs profecta vera esse non possunt. quod cum falsissimum sit, ostendit, in quanta huius disciplinæ ignorantia versaretur, qui de certissima doctrina simile mendacium pronunciaret. Boetio post alios minores anno millesimo succedit Campanus Longobardus, qui nouis demonstrationibus elementa Euclidis illustrauit, erroresq. multos Ptolemæi in cursibus astrorum notandis deprehendit, vt Bergomensis tradit. At nostro sæculo plurimi extitere: ex his celeberrimi Nicolaus Tartalea, Federicus Commandinus, Hieronymus Cardanus, & qui vno circini ductu elementa Euclidis omnia describi posse demonstrauit. illi autem plurima excogitarunt antiquis ignota. quibus Christophorus Clauius alia coniungens, suos in Euclidem comentarios ornauit. B C

57. In Arithmetica nullus è Latinis fuit, qui præcipuam laudem ferre posset ante Constantinum. Dein vero post admirabilem Boetium, innumerosq. alios Cardanus omnes, qui fuerint vmquam post se reliquit ob acutissima inuenta, quæ libris de Algebra continentur. D

58. Quid autem de Astrologiæ parte illa, quæ Cosmographia vocatur, dicemus? qua motus Orbium Cœlestium, & quæ his motibus vel consequentia in reliquis mundi partibus, vel obnoxia sunt, explicantur? E Græcis sane multa Latini quidam scriptores ante Constantinum verterunt: at ipsi opus nullum suum neque elaborarunt, neque quidquam noui deprehensum dedere in lucem. Vnus Marcus Manilius opus Astronomicum versibus Heroicis composuit. At post illum versibus eiusdem generis Antonius

A tonius Mizaldus longe vberiori argumento edidit: soluta vero oratione tractarunt eadem Campanus, Pierius Valerianus, Petrus Catena, Alexander Piccolomineus, Franciscus Barocius libris de Sphæra vel Cosmographia.

Quantum vero pertinet ad illam partem Astrologiæ, quæ Cœlestia tantum corpora contemplatur, habebantur in manibus olim Gerardi Cremonensis Theoricæ planetarum: sed nullo illæ loco habebantur. Nunc autem celebrantur scripta Fracastorij de Homocentricis, Vrania Pontani versibus Heroicis elegantissime descripta, Alexandri Piccolominei Theoricæ, Francisci Ba-
B rocij Cosmographia. Sed ante Constantinum nullus ex antiquis Italis aliquid operis confecit. 59.

In Gnomonica latini Itali nullum habent scriptorem ante ætatem Constantini. Vitruuius attigit pauca quædam. Nunc sunt in promptu Federici Comandini scripta de Horologijs, Petri Apiani Horoscopium, Danielis Barbari Horologiorũ descriptio. 60

In Meteoroscopia nihil ciere possunt ab Italis editum Latini prisci. nunc manibus studiosorum teruntur Planisphæria Guidi Vbaldi è Marchionibus montis, & à Comandino illustrata Pla-
C nisphæria Iordani. 61.

In Dioptrica nihil est antiquis Italis ante Constantinum. Nũc sunt Antonij Lupicini vsus, & fabricatio Virgarum astronomicarum, Latini Vrsini Radius astronomicus. quæ sunt inuenta noua, quod ostendimus signo 24. de peritia Catholicorum lib. 6. sicuti alia Veronensis, & Alexandri Piccolominei. 61.

In Geographia Italis est vnus Plinius ante Constantinum. post illum sunt nobis Dominicus Niger, Æneas Siluius, Sabellicus, Volaterranus, Marcus Polus. 63.

In illa Astrologiæ parte, qua effectus cœlestium motuum, &
D aspectuum in corpora subiecta naturales ob causas probabiliter futuri denotantur, est priscis vnus Iulius Firmicus. Post Constantinum sunt nobis Pontani opera in quatuordecim libros distributa, Guidi Bonati, Lucæ Gaurici, Cardaniq. elucubrationes. 64.

Ad summam, per annos bismille quadringentos, & amplius prisci Itali nullos habuerunt ante Constantinum Latinos scriptores in Mathematicis elementis, in Arithmetica, Cosmographia, Astrologia, Gnomonica, Meteoroscopia, Dioptrica, in Geographia duntaxat, atque Astrologia coniectatrice vnum. Postea vero innumeros è nostris per annos mille ducentos octuaginta. quod est dimidio prope minus annorum interuallum.

65. Ac, nequis opinetur, ab istis inani scriptione tempus absum- A
ptum, lectoremq. oneratum libris superuacaneis signo citato
nos noua à nostris excogitata admirationis, & vtilitatis plenißi-
ma enumerauimus. quæ siquis cupit cognoscere, poterit facilli-
me discere. Nam repetere non est opus: & plurima sunt ibi co-
gnitionis fructuosæ & iucundæ.

66. Illa tamen speciatim nobis recensenda non immerito viden-
tur; quod spectat ad machinas, & mechanicorum constructio-
nem, & vsum, quæ sunt à Latinis admodum ieiune, & exiliter
tractata; à Græcis non ita. neque ab his tamen vel adeo copio-
se, vel subtiliter, vt à nostris. Inter quos principem locum te- B
net post Tartaleam, Cardanumque, Guidus Vbaldus è Mar-
chionibus Montis: cuius extant doctißimi Mechanicorum libri.
Quocirca tollendis aquis machinas decem, & nouem Valla Pla
centinus describit; decem, & octo Iosephus Ceredus proprijs
libris. vt iam nullæ sint, quas Vitruuius tenuiter adumbrat. At-
tollendis autem ponderibus excellentißimam machinam dedit
in lucem Michael Angelus Bonarotus.

67. His est adfinis Horologiorum quorundam fabricatio. Simpli-
cia sane Galli primi excogitarunt. Nam Gerbertus, qui factus C
postea Pontifex Romanus dictus est Syluester secundus illa in-
uenit, vt Erfordiensis testatur. Iannellus Turrianus Cremonen-
sis addidit simplicibus illis omnium prope planetarum motus;
præcipue tamen Solis, ac Lunæ recurrentes euentus: quod scri-
bit Cardanus; cumque ex ære huiusmodi horologium dono de-
disset Carolo Quinto, lepide quidam disticho lusit:

Terra, fretumq. tuum est: restabant sidera: cuncta
Vt teneas, ære hoc sidera, Cæsar, habe.

Hæc adumbrata in Sphæra stabili Archimedis è vitro confe- D
cta, cui nullum foret artificium ad impulsus ciendos Orbium,
circulorumve, admirabatur Claudianus. Sed his, quæ Turria-
nus absoluit, adiungitur rota, tympanum, vel, vt aiunt, mo-
la, quæ vsque ad certum tempus duodecim, pluriumve hora-
rum varias motiones in varijs circulis efficeret respondentes cæ-
lestibus. confecto deinde eiusmodi horarum spatio, statim cir-
cumuoluitur iterum concitans rota, atque ita perpetuus qui-
dam tenor affertur horologijs Orbium superorum circuitiones
repræsentantibus. quod est Italorum nobile, diuinumq. inuen-
tum

A tum. tinnitu præterea, quota sit hora, admonens, toties scilicet edens sonum, quot iam sunt elapsæ horæ. Anno 490. Vrbis conditæ primum Romæ horologium ex Sole cœpit esse adnectum Catina è Sicilia à M. Valerio Messalla: quod Plinius lib. 7. tradit. Vsque ad Gerbertum sunt vsi Itali cæterique clepsydris ex aqua, adhibita sunt etiam è puluere ignota priscis horologia. Sed, vt omnes videant, quanti sint Itali in mechanicis, quæ à Mathematicis habeant initium, data in lucem miranda hæc horologia, ac prope dixerit aliquis diuina. vt iam rideamus Architæ volantem columbam.

B Neque vero hic omittendus est incredibiles habens vtilitates Magnetis vsus: quod est inuentum Flauij ciuis Amalphitani. eius namque tota ratio pendet à Cosmographia. iccirco hic erat apposite de illo à nobis loquendum. Quanta porro sit eius admirabilitas, quot, ac quantos afferat secum fructus ad itinera nautica facienda, instituenda commercia, mortaliumque vitas maria traijcientium conseruandas, qui nescit, aut non fatetur, is necesse est, vt sit valde imperitus, atque hebes. Hoc igitur Italia inuento, quo salus hominũ plurimorum continetur, C ex quo Pontificiæ paret auctoritati, maximè gloriabitur per Amalphitanum Ciuem. Nunquid vero hic eius emolumentum conquiescet? an vero longe plura inde existent? 68.

Ita profecto. Non enim Christophorus Columbus Genuensis fuisset ausus tam vastos Oceani recessus adire, aut experiri, committereque se ignotissimis itineribus, ac toties ire & redire, cum detexit Indias nouas, ac remotissimos Populos nobis aperuit, nisi adfuisset illi vsus magnetis. Quo circa Hispani acceptum quidem referre imperium tam latum Christophoro Genuensi potissimum debent. Sed eius conatus D vel nullus omnino fuisset, vel, si quis aliquando extitisset, irritus caderet, nisi Italus alius tam nobile inuentum generi humano dedisset. Alioquin est compertum, vel aliàs in Indijs occidentalibus e nostris alios homines fuisse; cum num mi ærei fuerint in ijs locis reperti, quibus insculpta erat imago Augusti. Sed nauigationes perpetuæ non poterant, vt nunc, institui; quod deficeret artificium nauticæ chartæ, magnetisque à Cosmographiæ regulis pendens. 69.

En igitur, quò nos liberalium disciplinarum studia post auctoritatem Rom. Pont. maximè amplificatam, quin cura ipsius potissimum promota, & ab Italis aucta, prouexerint. 70.

Vt per inuenta admiranda societas vniuersitatis humanæ tam A
dissitis locorum spatijs interrupta conglutinetur, hominesq. bestijs olim simillimi ad humanitatem nunc instituantur, ac reuocentur. Neque enim Lusitani potuissent explorare oras Africæ, circumlegere illas, præteruehi, Orientalesque Indias capessere, & ad remotissimas regiones quotannis ventitare, nisi chartæ nauticæ, magnetisque ab Italis institutus vsus ipsis adfuisset, atque adesset. Vides itaque, à paruis initijs, quò processerit doctrinarum mathematicarum cognitio post Imperium Constantini Romanique Pontificis auctoritatem dilatatam, inter Italos aucta, & constituta. B

71. Absoluimus, quæ pertinent ad notitiam linguarum, Studia humaniora, Philosophiam, Theologiam, Mathematica. Veniamus ad alias doctrinas. In quibus prima se se offeret Medicina. In qua paucissimi sunt è Latinis scriptores, Cornelius Celsus scilicet, aut alius quiuis non ita ut hic magni faciendus. At post illum quot nobis extitere? Sileamus antiquos, recitemus Italos maiorum nostrorum memoria præstantes, quorum scripta sunt in manibus Doctorum. Sunt vero illi, Gentiles Fulginas, Thomas Garbus, Iacobus Foroliuiensis, Hugo Senensis, Sanctes Arduinus, Ioannes Martianus, Leonardus Iacchinus C
Matthæus Curtius, Prosper Catanus, Altomarus, Montagnanus, Montanus, Vesalius, Trincauella, Fallopius, alijqui multi. Ex his anatomicam maxime illustrarunt, ac longo post se interuallo antiquos reliquerunt Vesalius, Fallopius.

72. Quantum verò ad herbarum, plantarumque notitiam, quis ignorat quantus fuerit Matthiolus. quem sequitur Castor Durantes, qui carminibus non impolitis herbarum vires est complexus. His certè nullum parem dedit antiqua Latinitas ante Constantinum: tot vero nulla sæcula. Latini, Italique mirum, quandiu sine vllis medicis fuerint, quin ipsos medicos D
Vrbe exploserunt & abhorruerunt omnes artes Græcorum. sic enim Cato maior apud Plinium lib. 29. cap. 1. ad Filium suum scribens: Dicam de istis Græcis suo loco, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit eorum literas inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum, & indocile genus illorum. & hoc puta vatem dixisse: Quandocumque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet. tum etiam magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt, inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt:

A vt fides ijs sit, & facile disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurcius nos, quam alios Opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis. Hactenus Cato, qui 605. anno Vrbis obijt. Sequũtur Plinij verba. Non rem (medicam) inquit ille damnabant Romani, sed artem. maxime vero quęstum esse immani pretio vitæ recusabant. Ideo templum Aesculapij, etiam cum reciperetur is Deus, extra Vrbem fecisse, iterumque in Insula, traduntur. Et, cum Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum non
B dum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. immo vero auctoritas aliter, quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos, expertesque linguæ, non est. ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Hæc ille. E quibus constat, imperante Vespasiano, qui defunctus scribitur anno Christi 81. & cui Plinius libros suos dedicauit, Medicinæ nullam doctrinam fuisse inter Romanos, & ab ijs habitas odio Græcas disciplinas, Catone viuente, ac longe postea sensim in Latium se se illas insinuasse. Vt vere Horatius ceci-
C nerit, adhuc suo sæculo mansisse ruris vestigia in medio Latio, qui sane rectius, quam Cato,

Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo
Musa loqui.
Et: ----- vos exemplaria Græca
Nocturna versate manu, versate diurna:
At nostri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauere sales: nimium patienter vtrumque,
Ne dicam stulte mirati: si modo ego, & vos
D *Scimus in urbanum lepido seponere dicto;*
Legitimumque sonum digito callemus, & aure.

Hæc ille, irridens, ac damnans Plauti comœdias, numerosque illius, & sales.

Iam vero, de Musica quid dicemus? quam tanti fecit antiquitas, vt Polybius, sollertissimus indagator causarum, ex quibus Regna ac Resp. euertantur, lib. iv. dicat, Cynethenses Arcadas iccirco deletos fuisse, quod musicos modos à maioribus traditos neglexissent, atque iccirco in efferatos moresis- 74.

se præcipites, quod mansuetiores efficiebãtur musicis numeris. A
Quamobrem recte Aristoteles Politicorum lib. 8. cap. 5. decernit, Musicam plurimum pósse ad informandos animos, ac moribus honestis instituendos: ita, vt dixerit vates ille:

Siluestres homines sacer, interpresque Deorum
Cædibus, & victu foedo deterruit Orpheus.
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque Leones;
Dictus, & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet. fuit hæc sapientia quondam, B
Publica priuatis secernere, sacra profanis:
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis:
Oppida moliri; leges incidere ligno.
Sic honor, & nomen diuinis vatibus, atque
Carminibus venit.

Sic igitur hic testatur carminibus, musicaque ad humanitatis studia mortales institutos. At illius inter Latinos vt fuerit vsus, certè præcepta artis nullus inter eos literis mandauit. C
primus è Latinis Boetius admirabilis id fecit, qui quantus hac in re esset, constat ex epistola 40. Theodorici Ostrogothorum & Italiæ Regis apud Cassiodorum lib. 2. post Boetium multi è nostris sunt qui multa scripsere. postremus omnium,
75. Zarlinus optime visus est hæc scriptis commendasse.

76. Quodsi Picturam, Sculpturamque nolumus omittere, nulli sunt ex antiquis Latinis ante Constantinum, qui se nostris possent opponere. Nam, quis Italorum, qui fuerit ante illud tempus, in certamen descendet cum Michaele Bonaroto, Raphaele Vrbinate, Titiano, Ioanne Bellino, Corregio, Baroccio, Zuccaro, Bassano pictoribus? Quis cum Michaele Angelo, & Sansouino statuarijs? D

77. Quid, omittemus ne Architecturam? Ars hec quidem nulla prope in Latio fuit, quæ laudi posset esse & celebrius aliquid afferret à Latinis acceptum. Græci omnia tradidere; Græci ab Aegyptijs didicerũt, omnia Vitruuius illa in suos libros transtulit. hinc ordines Dorici, Ionici, Corinthiaci. Sed, siquis legat ea, quę à Moyse, & Salomone in ędificatione tabernaculi, ac templi sunt descripta, cognoscet, eiusdem rationis, atque artis esse cum ijs, quæ à Græcis mutuata Vitruius in

suis

A fuis libris exfcripfit. Itali quidem pro uno Vitruuio dabunt Leonem Albertum Florentinum, Sebaſtianum Serlium Bononienſem, Petrum Cataneum, Andream Palladium, Iacobum Baroccium cognomento Vignolam, Antonium Labacum.

Ac, ne mutis literis tantum certare alicui uideamur, Duo proferemus inuenta utiliſſima, & maxime admiranda, quibus antiqui omnes carebant, & Romani, Italiue in lucem dederunt. Antiqui ad conficiendam farinam è frumento vtebantur molis, quas ferui, feruæ, aut iumenta circummagerent, atque iccirco plurimis opus erat feruis ad hoc miniſterium. Hinc B fæpius apud Plautum legas, Terentiumque, & alios, heros comminari aduerſus feruos, In piſtrinum te contrudam. Quin apud Iſaiam ſcriptum cognoſcimus cap. xlvi. Deſcende, ſede in puluere uirgo filia Babylonis, ſede in terra, non eſt ſolatium filiæ Chaldæorum, quia vltra non vocaberis mollis, & tenera, tolle molam, & mole farinam. Hæc ille, comparans Babylona feruæ in piſtrinum detruſæ ad molendam farinam. Sic in Euangelio vocatur Mola aſinaria. quam circumageret aſinus. Quo tempore ad vnguem de finito cœptum ſit aquis molas im pelli, non potuimus adhuc obſeruare. Illud eſt certum, Beli-C ſarij temporibus id Romę vſitatum fuiſſe. è Procopij namque libro primo diſcimus, Romanos vſos aquæductibus ad molas concitandas anno Chriſti 537. Vſos ante Conſtantinum nullibi legimus. quin contrarium docemur ex omnium libris. adhibitos nimirum feruos, ac iumenta ad eas circumducendas. Beliſarius primus videtur in fluminibus conſtruxiſſe lembis impoſitas, qua parte ex alto decidunt aquæ, & afferre motionem poſſunt. Vitruuius, & priſci omnes hanc architecturæ vtiliſſimam rationem prorſus ignorauerunt. Quis autem protulerit Molendina è vento, neſcimus. Borealium credo id eſſe D inuentum.

Quid illud, ædificia maxima, & miranda conſtruere in æſtuarijs; ac fundamenta iacere palis altè defoſſis: quod Venetijs fieri videmus? Id antiquitati inſolitum, atque iccirco Vrbibus huiuſmodi, quales Venetias contemplamur, & ſuſpicimus, priſci caruerunt. Omittimus Nauium uarias fabricationes ab Italis excogitatas. in quibus Veneti, & Genuenſes merito primas ferunt. Hos deinde ſunt imitati Luſitani, ceterique Hiſpani. qua de re Petrus Medina proprio libro. Huc pertinent tot machinæ à noſtris in lucem datæ ad tollenda, aut attrahen-

da

da grauia, quæque: de quibus egimus supra. Huc etiam A
spectant noua, & maximè fructuosa Perspectiuæ, vt vocant,
artis præcepta. de quibus Iacobus Baroccius, Vignola dictus, libro suo, quem commentarijs illustrauit Ignatius Dantes.

78. Post has, quas enumerauimus, fructuosas artes, vna est Agricultura, quæ plures, quàm cæteræ omnes, exceptis Poetis, nacta est olim scriptores Latinos: & cuius præcepta complexi sunt Cato, Varro, Columella, Virgilius, Plinius. post Constantinum vero ex Italis nostris Aloysius Alamannus, Petrus Crescentius,& omnium diligentissime Augustinus Gallus B
Agriculturæ præcepta tradiderunt. Sed, quinam præstantiores? Equidem, si tribuendũ est non solum Cœli clementiæ, quasi modo sit illud mitius, quàm prius. sed tum huic, tum vero nostrorum scientiæ, videmus nostrorum diligentia fieri, vt multo plura nunc enascantur ex Italico solo, quàm priscis temporibus, verbi gratia saccharum, cytria, mala medica, & si quid est huiusmodi. similiter multo plura nunc pomorum sunt genera, insitionum noui modi, arationum, sationum. de quibus admiranda quędam Ioannes Baptista Porta libro de Magia naturali. Nullum tritici genus olim mense Martio, C
nisi cogeret necessitas, terræ commendabatur, quod a state meti, & colligi posset. Sæculis nostris habemus, quod in Vrbinatensi præcipuè agro seri solet,& fælicissimè prouenit. Similiter, quo modo fructus aliqui e terra oborientes, vuæ è vitibus, poma ex arboribus vel per hyemem producantur, vel conseruentur summo frigore, id præclarius, ac nouo excogitatu traditur à nostris. Non nullæ porrò maxime fructuosæ artes sunt à nostris aduectæ in Italiam, vel adinuentæ; è quibus duę pertinent ad vestitum, tertia vero ad omnium prope
79. rerum cognoscendas vires e solo aspectu ipsarum. Nam prius D
nobis non erat ars serici conficiendi, bombicumq. alendorum. nunc est maximo cum quæstu. Totius rei nobilissimam rationem versibus elegantissimis explicauit Hieronymus Vida. Eo-
80. dem modo, quo modo gossipium ex arbusculis suis conficere-
81. tur, Italis erat incompertum; modo non ita. Ad extremum Ioannes Baptista Porta ingenij perspicacitate nouam nobis aperuit uiam, qua possemus, è sola effigie, lineamentisque perspectis, explorare, & callere animalium, arborum, plantarum, fruticum, herbarum, metallorum, fossilium, rerumque

pro-

A prope omnium præcipuas vires & affectiones, editis libris octo Phytognomonicæ suæ.

Laudabile sit igitur antiquis Italis, ad bellica studia exercuisse puberes suos, ad humanum sanguinem fundendum, strages hostium maximas edendas, vastitates, & clades inferendas, ita, vt ille apud Virgilium se iactet,

--- Semperque recentes

Conuectare iuuat prędas, & viuere rapto.

B Ac Plinius testetur reiectas vel ætate adhuc sua liberales disciplinas, & maxime generi humano vtiles, à Romanis, & Italis, apud quos & Horatius ruris vestigia remansisse ætate sua conquerebatur.

Laudabilius certè Italis, Pontificumque Romanorum studiosis erit, & honestius, optimis doctrinis non modo suos ita excoluisse, vt longo interuallo post se priscos omnes Italos relinquant, sed expolijsse etiam studijs ijsdem, quidquid est Populorum supra Rhenum, Danubiumque, idest Europæ duplum, quidquid est in Occidentalibus, & Orientalibus Indijs,
C quod est prope orbis totius pars tertia: cũ gentes istæ prius essent expertes omnis literaturæ, omnis bonę artis, & agreste viuendi genus, belluinumque traducerent in terris. Atque ita Pontifici Rom., Italisque post ætatem Constantini debetur, quod viginti partibus, atque etiã pluribus nunc linguæ Latinæ confinia protendantur, quam stante imperio Romano. Eodem pertineat Romani Pontificis ditio non in homines efferos, quamuis huiusmodi forent olim, sed cunctis liberalibus disciplinis ornatos, ad eosque ipse regendos, & in vna cœlestium
D doctrina continendos mittat Episcopos, accipiatque legationes inde honorificentissimas. hæc vero omnia non vt expoliet eos, tributis premat, licet honestum percipiat, debitumque emolumentum, non vt gladio vastet, ac perdat; verum religionis, ac sanctimoniæ purissimis præceptis informet, superisque similes efficiat, associet, &, siquidem Deus ita velit, ascribat.

Recen-

 A

Recensentur homines vtriusque sexus, cuiusuis ætatis, & conditionis Itali sanctitudine admiranda, vitaque cælesti. Cap. II.

VO circa ob id maximas Deo gratias, ac, quantum poterit, infinitas habebit, & aget Italia, & Roma, quod tot vndique insignibus purissimæ Religionis, ac sanctitudinis radiis in omnes partes resplendeat, atque instar amplissimi Solis in altissimo loco positi quasi B sydera subiecta, & circumstantia reliquas totius Orbis partes, omnes mortalium cœtus illuminet. vt arguantur apertissimi mendacij, peruersissimique ingenij, qui secus esse stultissimè dixerunt.

Nam, quæ sedes, quęso, Præsulum, tot sanctos miraculis diuinitus patratis illustres è suis Antistitibus dedit, quot vna Rom. quæ 72. è suis tanta laude præstantes in medium produxit. Prope est, vt integræ regiones, latissima regna non tot extulerint huiumodi, quot Vrbs vna Italiæ Roma. Diuidatur in quinque quęso partes totus Orbis, in suas, quas Astrologi describunt, Zonas: & quilibet cognoscet, excepta media, C siue temperata, reliquas uinci ab una Roma hoc in genere, neque tot prodijsse ex quatuor illis Epos sanctos, & diuinis operibus illustres, quot ex ista Sede. Diuidatur adhuc ista temperata intotidem partes, quot sunt Zonæ: & quilibet certissimo cognoscet, vna excepta, quæ fit ab Euphrate ad Hispanos, reliquas vinci ab vna Ciuitate Italiæ. Neque verò temere effutimus uerba est in manibus Martyrologium, in quo descripta hęc habentur. At impius credo potinus dicet: Romanos huiusmodi Martyrologium cudere. Ita ne, Sumatur, quod Hieronymus Dalmata scripsit, quod Ado Gallus, quod Beda Anglus, uiri doctrina, & integritate excellenti. legantur Historiæ Eccle. Chronicorumque magis clari scriptores: ac videbit quilibet plures ex una Roma Antistites extitisse cælesti sanctitudine preclaros, quam è tantis terrarum spatijs. Ex illis autem sexaginta numerantur sancti usque ad Gregorium Primum. Inde multi etiam fuere superioribus similes. Sed quando institutũ scimus, vt in superos haud referantur, nisi quorum sanctitas miraculis fuerit illustrata, hæc verò post fidei propaga- D

gatio-

A gationem non fuerint adeo frequentia;(nam signa, inquit Paulus, infidelibus dantur,) iccirco rariores fuisse uidentur. & nihilominus sunt septuaginta duo. licet non nullli uiri docti recenseant octuaginta quatuor. Vbi sunt igitur, qui Pontificum Romanorum Sedem, quasi sanctitatis expertem criminantur? Atqui parentum nostrorum, nostraque ætate habuimus aliquos magnæ Innocentiæ Papas, quorum uitam nescimus ulla labe contaminatam, certissimumque est sanctissimis operibus extitisse insignem, veluti Hadrianum Quartum, Pium V. &, quamuis usura uitæ breui, Marcellum secundum. vt hos po-

B steriores mittamus.

Ac, veluti sanctitate excellenti tot extiterunt, sic nulla Sedes Pontificia fuit unquam, quæ tot martyres è suis Episcopis dederit, quot vna Romana, cui viginti septem, aut etiam viginti nouem fuere Martyres, ut eorum nomina nos recitauimus signo 32. de prudentia politica cap. 3. Enimuero plurimę sunt in Orbe Christiano Prouincię, & quidem primariæ ac nobilissimæ, siue Europam, siue Asiam, vel Africam circumspicias, quibus haud fuere tot Episcopi ex omnibus Vrbibus martyres, vt ex una Vrbe Roma. Hoc vero argumentum sancti- 83.

C tudinis est euidentissimum, vitam ponere pro virtutis, & religionis officio tuendo. Pro quo sane inter alienos ab Ecclesia nostra vix reperias Antistites quatuor ex omni æuo è toto Orbe, ex omnibus Populis, qui voluerint emori, ac sustinuerint acerbe pati, neque effugere voluerint quoquomodo, siquidem potuissent. Morti nanque datos haud negamus ex alienis præsulibus multos fuisse. sed ij, vel inuiti illam subiernut, neque potuerunt euadere, quamuis parati essent deserere opinionem suam, vel nō fuere ex antistitibus clarioribus, quibus vita iucun-

D dior solet esse ob honores, & commoda quædam, quibus necessario potiri videntur ij, qui in tali gradu collocantur. At Romani Pontifices in summo loco dignitatis politi semper fuere; &, quamuis elabi valerent, noluerunt tamen; quin vltro sese quodammodo inimicis quærentibus obijciebant, neque religionis, ac virtutis integerrimæ stationem deserere voluerunt.

Ad eandem sanctitatem spectat aliquo, & quidem mirabili modo, à Pontificibus Romanis nihil unquam per tot annorum sæcula repugnans inter se cum decretis superiorum Pontificum fuisse sancitum, in ijs, quæ sunt æternæ ueritatis, ac 84.

H h uaria-

uariari non possunt, siue pertineat ad integritatem, sinceritatemque morum, siue credendorum fidem. Quod autem sit magis mirandum, tentatum est à maximis, potentissimisque Imperatoribus, ac Regibus, vt Pontifices Romani lege lata statuerent contraria sanctionibus maiorum suorum in ijs, quę natura sua sunt unius modi. promissi ob id honores, minæ sunt adhibitæ, commota bella, tormenta allata, neque tamen ab ipsis extorquere potuerunt. Atque, vt omittamus, quot è Papis occisi ob ista fuerint non modo à priscis Imperatoribus, ac Regibus, sed etiā inferioris ætatis, ut Ioannes à Theodorico Rege, Martinus à Constante Imperatore, quoties Roma expulsi Pontifices Romani ab Imperatoribus quibusdam Germanis, alij sue Principibus, siue hi recte contrarias veritati sanctiones promulgari uellent, siue oblique, & per consequentiam quandam? Clemens Septimus ætate nostra nibili fecit magnas opes, & ingentes promissiones Henrici Octaui Anglorum Regis, ac maluit ijs fructibus in Anglia priuari, quibus è tanto tempore potiti sunt Romani Pontifices, qua in sententiam ferre aduersus iustitiam pro iniquo Rege. A B

84. Et annis superioribus, quid non offerebat Henricus, qui dicitur Nauarræ Rex, Pontificibus Romanis, vt suo decreto ipsum Regem Francorum duntaxat nominare vellent. ac nihil ualuit tamen exprimere? Quin Sixtus V. acerbissimam tulit, vt illius quidē sectatoribus videbatur, in ipsum promulgata sanctione sententiam. & quamuis postea multis modis eum paterno, atque, vt ita dicamus, blando, ac pene nimio affectu in uiam ueritatis reducere alliciendo tentarit, sententiam tamen publicam nunquam reuocauit: illique adhæserunt postea Vrbanus Septimus, Gregorius XIV. Innocentius ix. & qui nunc sedet Clemens Octauus, quamuis omnes machinæ fuerint admotæ, vt hi à proposito desciscerent, ac maiora proponerentur emolumenta, si remitteretur aliquid seueritatis, & debitæ iustitiæ. Sed tamen, vt aliquando Pontifex aliquis Romanus, in ijs, quæ priuatum statum, profanaue respiciunt, peccarit, in ea tamen. quę publicum Religionis tangunt, nihil unquam publico decreto commisit. quod de alijs asseri non potest, & nos ostendimus signo fide vna de a. lib. 3. & de Petri cathedra LXXX. libro XVIII. & de sanctionibus vniuersalium Conciliorum 13. lib. 5. & de prudentia Politica 32. lib. 8. c. 3. C D

Hac

A Hac igitur parte de Pontificibus Romanis vere cani potest;

Iustum, & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non uultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminantis magna Iouis,manus.
Si fractus illibatur orbis
Impauidum ferient ruinæ.

B Et,quanto rectius, quæso,si respiciamus hanc constantiam, de Pontificibus ijsdem Romanis asseuerari posset, quod idem subijcit?

Hac arte Pollux, & uagus Hercules
Innixus, arces attigit igneas:
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater tuæ
C *Vexere Tigres indocili iugum*
Collo trahentes. hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit.

Huc conijci possunt plurima, quæ nos disseruimus signo 30. de summa sanctitate lib. 7. & de iustitia 34. & religione 35. lib. IX. veritate 40. liberalitate 42. lib. X. animi magnitudine 44. clementia. 47. humilitate 49. lib. XI. Ad quæ reijcimus lectorem, ne acta rursus agere uideamur.

Ad sanctimoniam Romanæ Ecclesiæ, Italicorumque refertur,nunquam fuisse ullum Collegium,maxime Presulum,Principum ve magnorum, è tam paucis constans, quod habuerit tot sanctos, ac miraculis editis insignes, vt Collegium Cardinalium, qui assident Ecclesiæ, Pontificique Romano. Omissis namque antiquis, post annum millesimum ac septuagesimum numerantur ex eo uiri sanctitudinis admirandę,& diuinis operibus consignatæ Cardinales, Petrus Damiani, Petrus Igneus, Guarinus Episcopus Bononiensis, Galdinus Mediolanensis; Bernardus Florentinus, Bonauentura Balneoregiensis. de quibus nos signo de Religione 35. lib. IX. cap. V. 85.

D

Argumenti est eiusdem mirabilis castimonia, quæ nonnulli Cardinales excelluerunt, de quibus nos signo de castitate 48. lib. xi. cap. vi. Omittimus, quæ pertinent ad peritiam tum Pontificum Romanorum, tum Cardinalium, de qua signo 24. lib. 6. A

86. Quis porrò enumeret tot Episcopos, qui Italicis Vrbibus præfuere, & vitam duxerunt in terris cælestem, & prorsus ab omni labe puram? Recenset eorum nomina Demochares in tabulis suis, libro de sacrificio missæ, Surius collegit eorum vitas, & plurimi ex eis nominantur in Martyrologio Romano. Quis Episcopos eosdem, qui uitam pro Christi cultu, ac B

87. Religionis constantia retinenda profuderunt? Ex quo conditus est orbis per omne tempus, quod colligitur usque ad Christum, quod aliqui volunt esse annorum 4121. vel vsque ad Constantinum, quod erit 4433. non fuit ex omnibus Italiæ cultoribus, qui similis fuerit vni ex istis. Nam, quantum se iactat in vno, & altero Catone antiquitas? Cœlo illos ostentat demissos. Clamet ille Satyricus, sat. 2.

Tertius è cælo cecidit Cato. C

Canat alter Venusinus, Ep. l. 1. ep. 19.

Quid, si quis uultu toruo ferus, & pede nudo,
Exiguæque togæ simulet textore Catonem
Virtutem ne repræsentet, moresque Catonis?

Et tamen hic adeo laudatus, & unicus toti æuo Romanorum, totas noctes interdum uino potando, & ebrietati dabat. quod Plutarchus in Vita ipsius tradit. neque potuit idem Lyricus subticere, cum dixit, Od. lib. 3. od. 21. D

Narratur & prisci Catonis
Sæpe mero caluisse uirtus.

88. En, quæ sanctitas priscis. nam quid ego libidinem illorum narrem? Procul sit ista ab auribus, scriptis, & oculis nostris.

Ex alia deinde parte occurrunt innumeri viri, Roma, Italiaque oriundi, præter Episcopos, quorum diuinissimam uitam quis mente adumbrare, ne dum uerbis explicare possit?

Euo-

A Euoluantur historiæ Sanctorum, qui instituta Benedicti, Francisci, Dominici, Romualdi, & aliorum secuti sunt. legantur uitæ, quas Surius collegit, ac uidebimus incredibilem multitudinem illorum, qui innocentissimam, superisque similem uitam traduxere.

Quot porrò ex istis, quamuis Episcopi non fuerint, acerbissimam mortem, tormenta atrocissima subierunt, ne fidem Christo datam violarent? ne se ulla criminis ullius labecula cõmacularent? Nunquid uni ex istis parem produxit antiquitas tota, haud dico in Italia sola, sed orbe toto, toto æuo, ex uni- 89.
B uerso genere humano. Percurre acta Martyrum. ne pigeat in manus sumere eorum gesta, adijcere oculos mirabilibus eorum factis, ac perpessionibus per transennam saltem uidendis. & cognosces, quantæ isti sanctitudinis extiterint, quantæ constantiæ in tolerandis durissimis quibusque.

An hic ego Virgines Italicas, quæ martyres extiterunt, recenseam? an cæteras inexcogitabili sanctitate, quamuis martyres non fuerint, aut Virgines? An Rom. duntaxat fœminas diuinissime uitæ, quæ inaudita cunctis sæculis fortitudine dirissimos cruciatus pertulerunt, vitam profudere, ne virtutis 90. 91. 92.
C officium desererent, neque tamen aut vllis illecebris, aut tormentis deliniri, aut tantillum deflecti potuerunt à linea sanctitatis, & integritatis? An cæteras similiter Romanas, quæ in terris positæ cœlitum modo, ac moribus degebant? Antonius Gallonius nostræ Congreg. Presbyter accurato, & pio labore descripsit Virginum Romanarum uitas. ibi uidere licet quantæ fuerint Virgines Romanæ, Æmiliana, Agnes, Agrippina, Anatolia, Anastasiæ duæ, Attica, Artemiæ duæ, Asella, Aurea, Balbina, Beatrix, Basilla, Barbara, Benedictæ duæ, Bibiana, Bonosa, Cantianilla, Cæcilia, Cyrilla, 93.
D Constantia, Daria, Digna, Demetria, Demetrias, Domitilla, Emerita, Eugenia, Euphrosyna, Eusebia, Eustochium, Eustolia, Faustina, Felicula, Filia Asterij, Firmina, Flauia, Flora, Glycerium, Licinia, Lucia, Lucilla, Lucida, Lucina, Margareta, Marullina, Maria, Martina, Musa, Paulina, Paula, Petronilla, Placida, Praxedes, Principia, Prisca, Pudentiana, Redempta, Restituta, Romula, Rufina, Secunda, Seuera, Seraphina, Sotera, Susanna, Tarsilla, Tatiana, Theodoræ tres, è quibus duæ martyres, Victoria: omnes septuaginta quinque. quarum pleræque cruciamentis sæuissimis, ac diu-

diuturnis afflictatæ à proposito virtutis nunquam dimoueri po A
tuerunt, necemque crudelissimam inusitato cunctis sæculis exemplo pertulerunt. Has sequuntur innumeræ, quarum nomina ignorantur, vt quæ Numeriano imperante uia Salaria in cœmeterio conclusæ, & necatæ fuerunt. quod ille refert in uita Dariæ.

Nequis autem putet, antiquis tantum temporibus Virgines huiusmodi Romæ fuisse, sciat Margaretam è familia nobilissima Columnensium natam decessisse anno 1286. Seraphinam 1487. Theodoram 1455. His adiungenda esset Fœlix è Barbarano oppido agri Romani, quæ nostra ætate fuit, e- B
iusque uitam descripsit Bonsignorius Cacciaguerra. Sequuntur has matronæ plurimæ illustrissima sanctitate, Anastasia, Basilla, Martyres Imperante Nerone, Blasilla filia Paulæ, Candida mater Paulinæ, Claudia Eugeniæ, Dafrosa Bibianæ, Exuperia, Fausta mater Anastasiæ, Flauia, Domitilla, Galla, Iuliana genitrix Demetriadis, Marmenia Liciniæ, Paula Eustochij, Plautilla Flauiæ, Priscilla Pudentianę, Siluia soror Gregorij Magni, Secunda Seueræ, Hilaria, Lęta, Lucina, Marcella, Olympina, Plautilla, Præpedigna, Proba, Serena, Tessaminia, Tryphonia. Post has Francisca, quæ non ita C
pridem fuit, & cuius extat uita admirabilis, institutusque Virginum conuentus in Turri, vt vocant, Speculorum. postrema est Antonia, cuius nos sanctitatem cum multis in Vrbe admirabamur.

His expositis, sumatur quælibet Vrbs in Europa, Africa, atque Asia, in quauis orbis Regione, & inspiciatur diligentissime, an produxerit tot Virgines, tot matronas, tantæ fortitudinis, cōstantiæque in aduersis, tantæ puritatis, & cōtēplationis in diuina intentæ, vt Roma produxit; quin multæ, amplissimæq. regiones, quibus haud contigit tanta Viraginū pręclaris- D
simarum propago, amplius autem neque maximæ totius telluris parti diuinitus est hoc concessum, quod uni Romæ. Quæ porrò Agnetis verbi gratia, vt alias omittamus, fortitudo fuit, quæ, nata annos tredecim, reiecit omnes delicias, non expauit ignes, non enses, non atrocissima tormenta? Quæ constantia fuit Augustarum, siue Imperatricum Romanarum, vel Augustorum prosapia natarum, Serenæ, Flauiæ Domitillæ, Pudentianæ, Praxedis, Artemiæ, Susannæ, Tryphoniæ, Cyrillæ, Constantiæ, e quibus hæ tres ultimæ post Constantinum fuere,

in

A in amplectendo, ac retinendo contra aduersa omnia Christi cultu? Nunquid ulla ætas protulit Italiæ Virgines tantas? Nunquid vlla orbis pars?

Quid? omittemus hic Italicas Virgines, fœminasue, vel ante, vel post Constantinum cœlestis uitæ, aut etiam Virginitatis admirandæ insignibus excellentes? Nimium prolixi essemus, neque operis instituti ratio pateretur, si singulas vellemus recensere. Nostræ ætatis tantum referamus Osannam Mantuanam, Columbam Reatinam, Margaretam Fontanam Mutinensem, Catharinam Raconisiam, Stephanam Soncina- 94.
B tem, Lucretiam Cadamustam, Luciam Narniensem, Mariam Bagnesiam Florentinã, Catharinam Fliscam Genuensem, Margaretam Rauennatem: quarũ mirabilia gesta describunt Leander Albertus, Franciscus Siluester, Raphael Razius, Ioannes Frãciscus Picus Mirandulæ Comes, Alexander Capochius, Hieronymus Rubeus, adducuntque probatissimos testes euentuum, vt nos retulimus lib. 12. signo 57. cap. 23. Nunquid uero ulla ætas protulit ante Constantinum vel vnam Virginem fœminamue superioribus similem? nominetur, quæso. Nam plurima sæcula oppono uni nostro, vnam pluribus no-
C strarum. Aduocetur Orbis totus, ac proferat aliquam similem ex ijs, quæ Christi cultum sunt auersatæ. Vide, quantum sanctitatis Romæ accesserit, quantum nostræ Italiæ post Imperium Constantini.

Non est igitur opus referre, quantum doctrinæ cœlestis fuerit in aliquibus istarum, quas supra retulimus, Verbigratia, in Catharina Senensi (vt mittamus antiquas, quarum meminit Hieronymus, Demetriadem, Paulam, Eustochium, Marcellam) cuius eloquentiam præferre audet Papirius Massonus Francisco Petrarchæ, & de qua posse asseri testatur illud anti- 95.
D quum, Ab eius ore melle dulcior fluebat oratio.

Neque similiter est, quod referamus, diuinitus impressa aliquibus fuisse ad pedes, manus, ac latus uulnera Christi uulneribus respondentia, vt Catharinæ Senensi, Raconisiæ, Luciæ Narniensi, ne uerba faciamus de Sancto Francisco Assisiate aut earum cordi insculpta cœlestia quædam signa, ut Claræ e Montefalco Ordinis Erem. S. August. Margaretæ Tifernati, & alteri Margaretæ Columnensi, de cuius laudibus extat ode Iulij Cæsaris Stellę elegantissima, ad Ascanium Columnam Cardinalem, multis virtutibus præstantem, in qua illud non 96.
im-

immerito post egregias Columnensium laudes: A

Non tamen tanti domus hinc Columna,
Nec decus famæ simul è tuorum
Omnium, quantum sibi Margareta
Sumit ab vna.

Quod nos retulimus lib. 15. signo 59. cap. 3. quid dicā illarum sanguinem nulli corruptioni obnoxium per multa sæcula cum corporibus suis, à quibus est abiunctus, perdurare, &, quod sit mirabilissimum, certis temporibus efferuescere, ac sponte B commoueri, & agitari, Vel alioquin miracula maxima per istas patrata.

97. Illud attingamus, ex Italia prodijsse maximos ordinum Religiosorum, sanctissimosque auctores, & quidem ex Vrbibus potissimum Romæ propinquis. Nam, qualis, & quantus Benedictus? quot, & quanti ex illius Ordine Viri prodierunt? Legat, qui volet, Trithemium de viris Illustribus ordinis S. Benedicti. Quot porrò, & quanta illi gessere? non nulla nos retulimus signo 23. de summa fide lib. 6. & 35. de religione lib. 9. & 12. de confirmata fide lib. 5. Atque hic Nursiæ est C ortus, quæ Ciuitas Roma abest itinere trium dierum. Sicuti Asisium Patria Francisci; cuius ordo quot, & quantos in Religione uiros ediderit, quis poterit unquam satis explicare. Quid igitur impius ait, quò Populi sunt Romæ propinquiores, eò minus esse religiosos? cum tam prope absint hæ duæ Ciuitates, quæ protulerunt duos, quibus primæ dantur in Religiosis familijs instituendis. quin Benedictus est Romæ educatus. uterque autem à Romanis Pontificibus auctoritatem cepit Hos porrò sequuntur Romualdus Rauennas Camaldulensium Pater, Gualbertus Florentinus Vallis Vmbrosæ, Philippus Seruorum Mariæ, Petrus Hostiensis Canonicorum Reg. D & qui diuersarum ordinis Erem. Sancti Augustini congregationum fundatores fuerūt, ac nostra ętate Franciscus Paulanus minimorum, multique alij aliorum. Horum porrò familiæ innumeros habuerunt, & habent alumnos, à quibus Populi omnes supra Rhenum, Danubiumque in Britannia, & Insulis, quas Oceanus alluit, Indijsque Orientalibus, siue Occidentalibus à fœda Barbarie, ab efferis, ac belluinis moribus traducti sunt ad humaniorem uitam, ciuilemque cultum. Nunquid

his si-

A his similes habuit antiquitas tota? Nunquid Italus vllus ante Constantinum fuit per tot annorum millia, qui tot non modo Italos, sed è quauis natione mortales innumeros haberet per tot annorum sæcula institutorum suorum sectatores, & imitatores? Nunquid vllus Italus ad sanctitatem, puritatemque morum tot instituit?

Neque verò fœminæ Italæ hac in re viris cessere. Scholastica namque Benedicti soror, & Clara S. Francisci consanguinea, seuerissimæ, ac cælestis vitæ præcepta posteris ita reliquerunt, vt incredibilis sit earum multitudo in omni Catholici orbis lo- 98.
B co, quæ sunt secutæ rationem viuendi, quam tradiderunt illæ; & ex earum familijs illustrissimę fœminæ prodierunt in Europa. de quibus proprio libro Trithemius agit. ita, vt toto Orbe terrarum, ne dicamus in Italia sola, prorsus nihil illis simile ediderit vllum sæculum. Tanta est Italiæ laus post imperium Constantini.

Quodque magis admirere, quicumque exterorum Religiosorum familias excitarunt, ij plerumque in Italia consederunt. Exempli gratia, Bruno Coloniensis ordinem Carthusianorum formauit. is verò in Monasterio Calabriæ vitam 99.
C transegit, in solitudine agri Squillacensis, vt referre in eius vita Franciscus Puteus: quam tomo quinto Surius tradit. At Dominicus, postquam diu moratus est in Gallijs, Bononiæ quieuit; ibique est defunctus, & sepultus. quod scribit in eius vita post alios Ioannes Antonius Flaminius. nostra vero ætate Ignatius Loiola male habitus in Gallia, Hispaniaque Romam contendit, atque hic benignissime exceptus præstantissimi ordinis fundamenta iecit; eumque in omnes orbis partes ex ipsa Vrbe missis sacerdotibus disseminauit. quod in eiusdem vita Ioannes Petrus Maffeius testatur. Vt videamus aper-
D tissime, Romæ, & in Italia fontem totius Religionis esse; ac falsissimum, quod ait ille, minus esse religionis in terris propinquioribus Romæ.

Denique, vt finē faciamus, à Pontificibus Romanis, eorumq. studiosis potissimum propagata est Religio Christiana in vniuersas regiones, pluribus modis confirmata, confutatæ hæreses contrariæ, &, cum fuisset illa per hostes ipsorū sæpe adducta ad interitum, per eosdem rursus Pontifices Romanos varijs in locis est restaurata, disiectis, & exterminatis contrarijs, quæ nos abunde probauimus signis de propagatione fidei, 100.

confirmatione, confutatione hæresum, reparatione eiusdem fidei lib. 3. & 4. ob quæ innumeri mortales ab efferis moribus ac belluinis traducti ad humanitatem, ciuilesque viuendi modos: vt ostendimus signo 28. de gentibus efferis ad humanitatem perductis lib. 7. A

Ad summam, venditabit se in hoc antiqua Italia, & Roma, quod coluerit impurissimos, ac scelestissimos Deos, ac Deas Cœlo inseruerit, vna cum fœminis Reges, & Imperatores omnibus flagitijs contaminatos, vt Romulum, Augustum, Tiberium, Floram, Faustinam, Liuiam, similesque istorum. Atque iccirco protulerit homines necessario huiusmodi deorum, quos admirabantur, & colebant, imitatores. Nam, quid ego Antinoum, aut pudenda memorem? Nunquid hic toties repetendæ sunt istæ insaniæ? Quanto rectius gloriari potest nunc Roma, & Italia, sanctissimos viros, ac fœminas protulisse post ætatem Constantini, qui viuendi præcepta purissima, & innocentissima reliquerint posteris, qui innumeros habuerunt è toto Orbe imitatores vitæ cœlestis per tot sæcula, quot numeramus transacta post Benedictum, cæterosque à nobis supra recitatos. Hæc sanè solida Italiæ gloria diuino munere, hæc Romæ laus uera, sempiternumque illius ornamentum. B C

Ostenditur, calamitates omnes acerbissimas, quæ contigerunt Italiæ, post ætatem Constantini accidisse, cum Pontificis Romani auctoritas est oppressa, & ipse iniuriose tractatus.

Cap. III.

VIDIMVS suprà, quot, ac quantis oppressa fuerit malis Italia, Romaque ante Constantinum; quot contra, & quantis illa bonis fuerit aucta post eum. Sed illud scilicet aliquibus negotium facessit, quod post eundem nonnulla Italiæ tristita contigisse memorentur, quæ ab aliquibus scriptoribus, antiqua, & nostra non bene comparantibus, mirabiliter amplificari solent. Atque, quæcumque illa fuerint, non æquant superiorum temporum calamitates, vt aperuimus. præterea vero, quod maximè sit memorandum, men- D

tique

A tique retinendum, tum præcipue contigerunt, cum vel Pontifex Romanus est Vrbe exactus, maleque habitus, aut alioquin eius, Episcoporumque auctoritas nihili facta, & prostrata. Vt appareat scilicet, ab illo honorifice habito, & illius auctoritate amplificata pendere Italiæ, Romæque felicitatem. Quod vt clarissimum, fiat enumerabimus tempora, quibus eius, Episcoporumque auctoritas valde est imminuta; & quæ contigeriat eo tempore, memorabimus; explicantes apertissime euenta, quæ litteris fuerint mandata. Igitur, quantas opes reliquerit Constantinus Pontifici Romano, quot B modis auxerit eius potestatem, nos abunde ostendimus signo 76. lib. 17. cap. 3. de admiranda progressione sacræ potestatis. Ex illo tanta Italia Romæque adfuit bonorum copia, vt per annos prope centum nulla acciderit pestis, nullus terræmotus, incendium nullũ, nulla sterilitas, nullum bellum paulo funestius, vel externum, vel domesticum, nullæ denique clades. quæ sane bona numquam leguntur accidisse tanto temporis interuallo Romæ, & Italiæ. Quocirca Ammianus, qui Valentis imperio viuebat, quamuis infensissimus nomini Christiano Romanorum vitam sæpius carpat, & nihil tamen C referat admodum insigne ad vituperationem, nihilque simile ijs, quæ fiebant à Syllæ temporibus vsque ad Constantinum per annos quingentos plus minus, libro tamen xiv. Pompiliani redijsse securitatem temporis in Vrbem fatetur. Tanta porrò Annonæ abundantia Romæ aliquando fuit, vt subleuauerit Africæ inopiam; cum contra semper euenisset, vt Africa Romæ, & Italiæ semper horreum vocatum fuisset.

Atque hęc post imperium Constantini, qui tantam Pontifici Romano in Occidente potestatem largitus est, ut in omnibus causis profanis, siue ciuiles illæ, siue criminales forent, D quę Romam è toto fere Occidente adducebantur, summum ius haberet: quod & Episcopis in suis diœcesibus communicauit, & è Codicis Theodosiani lib. xv. titulo de Episcopali iudicio constat, ac nos retulimus signo citato. In Ecclesiasticis porrò aut quoquomodo ad sacra Religionisue statum, vel progressum pertinentibus, Pontifex idem Romanus, & proprio, & antiquo iure nemini cedebat; & in illis nemo poterat se admiscere.

Sed hanc eius, Episcoporumque auctoritatem supremam primus Honorius maxime imminuit, deinde etiam Valenti-

nianus vltimus. & Honorius quidem statuit, ne cognoscere A
posset Episcopus nisi causas Religionis: quisquis ad Ecclesias confugeret, vi abreptus, grauiores lueret pœnas: clerici ne eligerentur, nisi è monachis, & è vicis duntaxat, vbi essent Ecclesiæ quibus præficiebantur; ac tot essent, qui ex Ecclesiæ fructibus tributum pendere Imperatori possent. Valentinianus autem, ne Episcopi in ipsos Clericos iudicij ius haberent, nisi de consensu ipsorum, ne astricti Collegio possent Clerici fieri, vel monachi.

Sic igitur, imminuta ab Imperatore Romano Episcoporum, ac proinde etiam Rom. Pontificis potestate, in Italia, contigit, B
vt incredibilis, & qualis nunquam fuerat Italiæ, ac Romæ prosperitas imminuta & ipsa conciderit. Anno enim quadrigentesimo Alaricus Gothorum Rex in Italiā irrupit, & 460. Radagaisus cū maximis copijs vsque ad alpes Fæsulanas processit. vterque tamen est mirabili victoria profligatus. sed anno 409. Alaricus iterum Italiam ingressus Romam obsedit, ac sequenti cæpit, & diripuit: Italiamque vsque ad vltimos Bruttios percurrens spoliauit. cumque obijsset, Attaulfus ei succedens Italiam rursursus peragrans expilcauit anno 411. in Galliamque secessit, atque ita per biennium luctuosa Italiæ clades il- C
lata, interimque maxima tum fames, tum pestis in Vrbe fuit. quod Zosimus scribit. Irruptionis autem per Alaricum factæ inquit illorum temporum scriptor Orosius quamuis recens memoria sit, siquis ipsius Populi Romani, & multitudinem videat, & vocem andiat nihil factum esse, sicut etiam ipsi fatentur, arbitrabitur: nisi aliquot adhuc existentibus incendijs forte doceatur. Hæc ille: eadem Iornandes cæteriq. scriptores.

Mirari autem satis nequeo, quid venerit in mentem Sigonio scriptū relinquere lib. x. à Gallis Romā capi olim nequiuisse, D
quāuis infirmam, & paruā longa obsidione. cū certissimum sit, ab illis captam, dirutamque anno 363. neque infirmam fuisse, aut paruam, sed iam tum complexam septem colles lōge post Seruium Tullum, censaque sæpius Ciuium plusquam centum quinquaginta millia. quod ex eius Fastis apparet.

Quod vero adijcit libro sequenti, non nominabo singula oppida, quæ propterea ille subuertit, quod eorum cum annalibus memoria prorsus exciderit. Nolam tantum in campania deletam, & Episcopum eius Paulinum, cuius supra mentio facta est, captum, non silebo. hæc sanè imprudenti exciderunt.

nullus

A nullus enim scriptor antiquus deleta ab Alarico vlla oppida, nomenq; alicuius memorat: neque certe potuit sufficere biennij tempus, quo Italiam totam peragrauit, exercitui, ad hæc agenda. ac Nolam tantum vastatam, non etiam deletam narrat Aug. lib. 1. de Ciuit. Dei; cuius ipse verba citat Quod si uult ipse Sigonius oppidorum, quæ subuersa sint, non adesse memoriam cum annalibus, atque ob id nomina perijsse, quo modo potuit id scire, cum memoriam nolit extare ?

Hæc igitur accidere, auctoritate Romani Pontificis, Episcoporumque oppressa, quo tempore etiam Roma ille abfuit.
B Innocentius enim Papa, cum capta, ac direpta est Vrbs, Rauennam se contulerat, & quasi Loth iustus, inquit S. Hieronymus, subtractus est à præsentibus Romæ cladibus, atque inde etiam literas dedit.

At Valentiniano Tertio regnante, cum similiter Episcoporum, Papæque potestatem violasset, & paulo post interfectus fuisset, Vandalorum Rex Gensericus Vrbem secundum spoliauit anno 455. Nullum tamen Vrbi illatum incendium, Leone Papa id impetrante. Idem tamen Gensericus Vrbes aliquot uel Italiæ, vel Siciliæ solo æquasse memoratur, vt uult Procopius
C lib. 1. belli Vandilici. Quod si Leo Papa obuiam factus ad Padũ Attilę Regi Hunnorũ suo sermone, & dignitate nõ effecisset, vt is ab Italia recederet anno 451. maximæ ab illa clades auersæ nõ fuissent. Aquileiam tamen funditus excisam, Ticinũ, Mẽdiolanumque vastata, Paulus Diaconus cum Procopio scribit.

Durante eadẽ Pontificiæ potestatis imminutione, anno 476. Odoacer Herulorum Rex, Momyllo Augustulo deiecto Italiam cepit. ab illo Sigonius vult multas ad solum vsque euersas Vrbes, eiusque rei Paulum Diaconum, testem citat. Sed nihil huiusmodi legitur apud Paulum Diaconum, vel è scri-
D ptoribus antiquis vllum. Illud certum, ab Odoacre Italicis agrorum tertiam partem ablatam, Senatui, & consulibus auctoritatem ademptam, ac noua tributa imposita. Regnauit Odoacer vsque ad annum 493. quo victus est à Theodorico Gothorum Rege, & interfectus.

Sed, cũ calamitates huiusmodi, quas narrauimus perculerint Italiã Pont. Rom. Episcoporumq; auctoritate deiecta id cõtigit vt sciamus Italię fęlicitatẽ pẽdere ab illius potestate, supremũ ius obtinẽte: Nihilominus nõ fuerũt adeo funestæ, ac diræ, vt antiquæ illæ ante Vrbẽ conditã, vel post eam, quas intulerunt

Galli

Galli, cum Tyrrhenos omnibus bonis exutos è circumpadanis oris eiecerunt, vndecimque ipsorum Ciuitates deleuerunt, Romam funditus exciderunt, cum paulo ante Romani, & ipsi Veios Vrbem nobilissimam solo æquassent, & Crotoniatæ Sybarim, cæso exercitu militum tercentum millium. A

Neque tot, ac tantæ illatæ vastitates, & Italorum strages editæ quot, ac quantas aperuimus ab Hannibale adductas.

Quid vero Hanni balem proferimus? Italicense bellum, Sullanumque maioribus ruinis Italiam prostrauit. Id abunde à nobis est explicatum.

An non maioribus etiam, quod Cæsar, & Pompeius, mox Triumuiri, vel aduersus Bruutum & Cassium, vel aduersus semetipsos gessere? An non hæc ostendimus supra? Perusiam subuersam, Pisaurum terræmotu haustum, Italiam colonis viduatam, semirutas Vrbes, & direptas? B

Quid hic ego à Nerone crudelius Vrbem incensam, dirutamque narrem, quam vel ab Alarico, & Genserico? quid maiores Italorum cædes factas à militibus Galbæ, Othonis, Vitellij, Vespasianique, quam à superioribus barbaris? quid imperantibus Gordianis Romanos concisos, Vrbem spoliatam, & Balbino flammis absumptam, Gallienoque, & Aureliano à Borealibus Populis Italiam direptam, vastatas eius Vrbes, ac semirutas referemus? C

Theodorico regnante, quis credat Pontifici Rom. auctoritatem pope omnem, quæ fuerat illi in Vrbe Roma, & Italia restitutā, vel Italiæ fælicitatem maiorem fuisse? Audiamus Procopium, loquentē libro Gothici belli primo. Is itaque (Theodoricus) inquit, suis sic præerat subiectis, vt omnibus ornamentis, quæ vero Imperatori congruerent, se communiret. nam, & iustitiæ studuit plurimum, legimus firmiter obseruatis, & à circumiectis, & finitimis Barbaris Italiæ agros ad securitatem tutatus est: quippe qui ad magnanimitatis, & sapientiæ summum fastigium peruenisset atque adeo, vt in subiectos nec minimum quippiam ad iniuriam exerceret, nec cuiquam sibi id forte insinuanti assentiretur, præter id vnum, vt Gothi agrum, quem Odoacer suæ dederat factionis hominibus, inter se patirentur. erat autem Theodoricus fama quidem Tyrannus, re tamen præ se veri Imperatoris specimen ferebat, & qui vel eorum, qui à principio ea in dignitate probatiores fuissent, nemini inferior fuerit, & Gothos item, at- D

que

A que Italos pari quadam, ac summa beneuolentia suapte humanitate prosequebatur, ita, vt omnes (quod vtique difficillimum est) eius imperium oblectaret. In ciuilibus nanque, & publicis rebus tractandis varia nimirum sunt mortalium vota, & sæpe id accidit, præsens imperium his quidem, & de improuiso vt placeat, quibus voluptati sunt quæ geruntur, vel vt mærore afficiantur, quibus aliter longe, ac sentiunt, res procedunt. Annos itaque Theodoricus cum septem & triginta superuixisset, vitam finiuit, quod vtique, vt hostibus terribilis fuit, ita & subiectis immodicum sui desiderium reliquit.

B Hæc ille, testificans præterea à Theodorico Gothos viuere permissos legibus suis, ac suis etiam Romanos, Senatusque auctoritatem, & Consulum semper eo regnante illæsam perstitisse.

Addit in Chronico Cassiodorus hæc verba: Rex Theodoricus Romam cunctorum votis expetitus aduenit, & Senatum suũ mira affabilitate tractans Romanę plebi donauit annona, atque admirandis moenibus deputata per annos singulos maxima pecuniæ quantitate subuenit, sub cuius fœlici imperio plurimæ renouantur Vrbes, munitissima castella conduntur,

C consurgunt admiranda palatia, magnisque eius operibus antiqua miracula superantur.

Illud eo regnante accidit lugubre Vrbi, & post hoc aliud Pontificum Romanorum maiestati. Quorum alterum posteritati ipsius, alterum Senatui Rom. videtur diuinitus attudisse exitium supremum.

Primum contigit anno 498. cum duo sunt electi ad Pontificatum, Symmachus à Cleri maiori parte, Laurentius à maiori parte Senatus, & ex vtrisque partibus, inquit Diaconus

D lib. 15. innumerę strages, & rapinæ patratæ sunt, plerique ex Sacerdotali numero, multi etiam Clericorum, plures Ciuium Romanorum extincti sunt, per tres circiter annos. Hæc ille. Hinc accidit, vt Senatum quasi tantarum cædium reum Deus videatur non multo post sustulisse. Illud triste euenit Romani Pontificis dignitati, quod Ioannes Papa in carcerem coniectus est à Rege Theodorico anno 526. quo vterque obijt & Rex quidem terribili spectro perculsus. quod refert Procopius libro primo. quin scribit in Dialogo Gregorius, ad infera eum detrusum ob illatum Symmacho, Boetio, & Ioanni Papæ necem.

Hic

His exceptis vsque ad annum 535. maxima Italiæ tranquillitas, & fælicitas per annos quadraginta duos, & amplius fuit ac Rex ipse Theodoricus Pontificem Romanum Episcoposq. catholicos tum maxime coluit, tum vero plurimum detulit Pontificiæ potestati, vt ex historijs, & literis Cassiodori liquet, & nos attingimus lib. 8. signo 32. de prudentia politica. quamuis non redierit illa in eum statum, quo Constantino imperante fuerat sic aucta. A

Secundum post hæc tempus accidit Italiæ Romæque luctuosum Pontificibus Romanis indignissime habitis, eorumque auctoritate, ac dignitate maxime imminuta ab Imperatoribus Græcis. B

Anno enim 537. Siluerius Pontifex, quod Augustæ Theodoræ nollet assentiri, ac restituere Anthimum hæreticum Sede Constantinopolitana deiectum, proditionis insimulatus Roma abductus, ac per vim, scelusque infandum, solio depulsus est. mox, ob eandem causam, defuncto Siluerio, Vigilius, qui & multis criminibus à Romanis est oneratus anno 545. captus, Constantinopolimque missus, cum nollet Anthimum restituere, ac minantibus Imperatoribus verba illa imperterritus pronunciasset, Video me non ad Iustinianum, & Theodoram venisse sed ad Diocletianum, & Eleutheriam, perculsus alapis, & aufugiens in S. Euphemiæ, abreptus inde, ac per Vrbem totam tractus, & in carcerem traditus, modico pane, & aqua vitam tolerauit. Clerusque Romanus, qui cum eo erat, ad metalla effodienda est amandatus. Quæ refert inter alios Liberatus, & post omnes Sigonius libro decimo nono de Occidentis imperio. Romam redire permissus est tandem Vigilius anno 554. quo & defunctus est, cum naui in Siciliam peruenisset, illique Pelagius est suffectus. Ex hoc autem tempore in maximum Pontificiæ potestatis detrimentum Iustinianus cauit, ne Pontifex Romanus consecraretur nisi prius consulto Imperatore, ac certa pecuniæ summa persoluta. Videamus autem, quæ tristia contigerint Italiæ ac Romæ ab anno 537. vsque ad 554. per annos decem & septem, Igitur, quo anno Siluerius est Vrbe expulsus, sic Roma est à Gothis obsessa: vt Procopio teste lib. 2. & 3. incredibili fame oppressi fuerint, pestilentiaque fæuissima Romani, et Itali vexati et 546. quo Vigilius Constantinopoli est in carcerem detrusus, Roma est capta à Rege Gothorum Totila, ac pars C D

eius

A eius tertia flammis deleta. quod nos Procopius idem lib. 3. docet. pestilentiaque, & fames anno eodem sæuissima Romanos atque Italos absumpsit. Denique haud prius uicti Gothi, bellisque, & vastationibus, est impositus in Italia finis, quam anno 554. quo Vigilius liber est Constantinopoli dimissus. quæ constare possunt tum ex alijs, tum verò e Sigonij libris.

Ex his, quæ, diximus, euidentissimum fit, quantum Romanis, & Italis conducat, honorificè haberi Pontificem Romanum. Nam, quo anno vterque captus, & iniuriose affectus est, eodem Romanos, & Italos fames, ac pestilentia dirissime vexa-
B uit, Roma capta, dirutaque, & incendio deleta magna pars illius: cum verò Pontifex Romanus libertati, & honori suo restitutus est, tum demum mala omnia conquieuerunt, ac libertati, & honori suo restituta est Roma, quæ tamen ruinis est deformata, ac senatoribus, eorumque consessu viduata, quòd à Gothis ad necem quæsiti præ cunctis fuerint, & occisi anno præcipuè eodem, quo Siluerius Papa est Vrbe exactus. quod Procopius aperte refert lib. 1.

Multi porrò scriptores longe inferioris ætatis, & maxime qui Italicis Vrbibus antiquitatis alicuius dignitatem, magni-
C tudinemque ascribere conantur, Gothis attribuunt Vrbium multarum ruinas, facta atrocissima. Sed hæc, nullo ex antiquis teste, quin repugnantibus priscis historicis, qui Gothorum temporibus vixere, & rebus gestis interfuere. Nam Procopius Belisarij consiliarius fuit, & vidit quæcunque Gothi patrarunt in Italia, diligentissimèque cuncta sigillatim quolibet anno euenientia recenset. Et nullam tamen vrbem insignem dirutam refert in Italia præter Mediolanum, & Romæ tertiam partem. Blondus tamen historiarum lib. v. conten-
D dit multis, nullo modo euersum fuisse à Gothis Mediolanum, quamuis vastatum negari non possit. Quod autem legitur in aliquibus Procopij codicibus, tercentum millia virorum Mediolanensium necata à Gothis, reponendum est, triginta millia, prout non modo idem Blondus, sed etiam Leander in descriptione illius vrbis legit, ac ratio ipsa suadet. Quin Totilam, quem veluti Gothorum crudelissimum multi produnt, humanissimum fuisse, cum Rex est electus, quamuis ante adeptum Regnum crudelis esse potuerit, e Procopio constat, qui lib. 3. hæc de illo, iam tum Rege electo, tradit. Totilas interim, cum in captiuos Romani exercitus studium plurimum,

 ac be-

ac beneuolentiam præ se non mediocrem tulisset, eos tantopere sibi conciliauit, vt volentes plerique apud eum militarent, & mox fœminas quasdam patritias captis in oppidis per suos comprehensas nulla prorsus affecit iniuria, sed summa cum diligentia libere abire permisit. Vnde factum, vt eius nomen tum sapientiæ, tum benignitatis celebre apud Romanos iam esset, & rursus fœminas omnes, vt extra iniuriam essent, seruauit, vel Gothis has sibi maxime cupientibus coniugio iungi. Quin idem Totilas Gothum, quod virginem vitiasset, vltimo supplicio, bonis eius publicatis, affecit. Audi maiora, quæ Procopius tradit his verbis, ne quid me putes finxisse: Totilas igitur, Neapoli capta, eam in captiuos præ se tulit benignitatem, quæ vtique neque barbaro, neque hosti sat conuenit, quippe qui Romanorum præ inedia affectorum inprimis curam suscepit, nec secus & eorum, qui, cum cibo diutius caruissent, imminuti viribus videbantur. Veritus itaque, ne ex repentino nimio cibo ad satietatem desumpto, vti par erat, ingurgitati perirent, medendi hunc modum excogitauit. custodibus in portu, portisque dispositis imperauit, neminem vt abire permitterent. Tum ipse omnibus moderatione prouida quadam, parciusque, quàm pro singulorum appetentia, cibos præbere, hosque eatenus quotidie famescentibus addere, quoad ne auctos quidem, ingestosque sibi sentirent. sic itaque viribus confirmatis, patentibus apertisque foribus, liberè, quò quisque abire iam vellet, permisit. Cononem verò, eiusque milites, quibus manere apud se haudquaquam placebat, impositos nauibus nauigare, quo animus vellet, ac pro arbitrio iussit. Tum illi, si in Byzantium nauigationem susciperent, probro sibi, quod egerant, fore, & ignominiæ rati, Romam potius eundum decernunt. Sed, aduerso vento obsistente, cum nulla esset nauigandi facultas, in ancipiti erant, ne Totilam vt potitum victoria promissorum denique pœniteret, ne ve per eum ingenti aliquo malo afficerentur. Quibus de rebus Totilas certior factus, vniuersos ad se conuocatos solando, & confirmando, & integrata, quam dederat, fide, bonum animum habere iussit, & suo cum exercitu vt se immiscerent, indeque necessaria sibi coempta vt ab amicis deferrent. Denique, cum ea vis venti rursum, & continenter ingrueret, ita, vt temporis plurimum tereretur, equos & iumenta his tribuens, insuper & viaticum elargitus, per-

con-

A continentem Romam versus, iter vt facerent, imperauit, viæ simul comitibus datis Gothis, & probatissimis viris, vt tuto abirent. Hæc Procopius.

Denique, cum sæpius inter Italos, eorumque socios, ac Gothos commissa fuerint prœlia, ex Italis, eorumq. militibus nunquam millia quinque cecidisse narrantur, ita, vt ad summam multo maior vastitas Italiæ fuerit allata per Gallos, per Annibalem, per bella Italica, Sullana, Cæsariana, & alia, quæ recitauimus, quam per Gothos; quæ funestissima fuere his temporibus, extitere fames, ac pestis, ita, vt adacti fuerint homines ad humanarum carnium esum, ac fuerint, qui se in Tiberim præcipites darent. quod aliàs ante exactos Reges legimus euenisse. Ex his patet, acerba hæc accidisse ob contemptum, irrogatasque Papæ iniurias. & tamen multo acerbiora euenisse ante Constantinum, vt, cum Galli vndecim circa Padum Vrbes, Romamque euerterunt, cuncta in Vicos redegere in Gallia, quæ ab eis dicta est Cisalpina, aut cum parentibus, inquit ille, abominatus Annibal per annos sexdecim Italiam vastauit, vndecim vrbes in Apulia, & in his Argyripam, Canusiumque Italicarum maximas excidit, Romanique populorum, qui illi adhæserunt, ciuitates in Vicos redegere; Aut cum ijdem sociali bello ad vastitatem plurimas regiones adduxerunt, & mox bellis ciuilibus sequentibus, aut alioquin plusquã barbarico furore in semetipsos, atque Italicos, diritatis exempla atrocissima ediderunt; veluti, cum Nero Romam incendit, & mox per biennium toties est à quatuor Imperatoribus pugnatum, Cremona exusta, Italia tota direpta, vt aperuimus supra. Quod verò terræmotibus, ac fulminibus Romam disiectam Sigonius anno 558. prodit ex oraculo S. Benedicti, fallitur, cum nemo id narret. & S. Benedictus non id vno anno euenturum, dixerit, sed progressu annorum multorum, ita, vt senio, inquit S. Gregorius, longo ædificia laxata prosternerentur. quin non audet istiusmodi oraculum certò affirmare prolatum a S. Benedicto lib. Dialogorum 2. cap. 15. ædificia olim publica, quibus è maiori parte Roma constabat, ad voluptatem solam facta, vt docuimus, & quorum cura ad Imperatores pertinebat, neglecta ruinam fecere: cui causam dedere etiam fulmina, ac terræmotus diuersis temporibus accidentia. Hinc Romæ aspectus est fœdatus, atque, vt ait Sanctus, emarcuit vetustate nimia, senioq. longo.

Kk 2 Ter-

Tertium tempus est, cum Episcopi Istriæ, Venetiæ, Liguriæ, Æmiliæ, Ducibus Macedonio Aquileiensi, Honorato Mediolanensi, Maximiano Rauennate Archiepiscopis ab obedientia Romani Pontificis abscessere, & quintum Concilium Constantinopolitanum respuerunt. quod apparet ex Epistolis Pelagij Primi. id contigit sub annum 555. quin Aquileiæ Synodus est coacta aduersus vniuersale quintum Concilium amplius anno 585. Helias Aquileiensis, & Ioannes Rauennas Archiepiscopi, contempta Pelagij Secundi auctoritate, Concilium Chalcedonense ex parte refutarunt anno 585. quod libro primo de Regno Italiæ Sigonius notauit. Durauit hoc dissidium viuente adhuc Austatio, qui concessit Aquileiam anno 621. vt in eius vita Beda nos docet. Illud etiam graue Pontificiæ potestati contingebat, quod consecrari Papa haud poterat, inscio, vel inuito Imperatore Orientis. quin ille adeo ludibrio fuit aliquando, vt Mauritius Gregorium Magnum Simplicem per ignominiam vocauerit: factamque ab ipso pacem, noluerit ratam habere, Patriarcharum Constantinopolitanorum superbiam, cum vocarent se Oecumenicos, aduersus Pontificem Romanum fouerit. Denique Constans anno 652. captum Martinum Papam in Pontum relegauit, vbi & decessit anno 653.

Ac per hæc tempora, sub annum scilicet 568. Longobardi Venetiam, Liguriam Æmiliæque magnam partem, & Tusciæ ceperunt. Continuerunt feritatem barbari vsque ad annum 576, quo inquit Paulus Diaconus lib. 2. c. 18 triginta Duces triginta Ciuitatibus dati sunt, singuli singulis. ij nulli Regi parebant. ac tum multi, inquit ille, nobilium Romanorum, ob cupiditatem Ducum interfecti sunt. reliqui verò per partes diuisi tertiam partem suarum frugum Longobardis persoluerunt; & tributarij efficiuntur; porro his Longobardorum Ducibus septimo anno ab aduentu Alboini, & totius gentis, spoliatæ sunt Ecclesiæ, sacerdotibus interfectis, ciuitatibus subrutis, populisque, qui more segetum excreuerant, extinctis in ijs regionibus, quas Alboinus ceperat. Hæc ille. qui & duas grauissimas pestes memorat, eluuionemque aquarum maximam, si qua unquam fuerat post uniuersalem. Quin anno 600. cum pacem factam uiolasset Exarchus Imperatoris, Agilulfus Rex, Patauium captum incendit, Cremonam, Mantuamque euertit 602. Sequenti autem pace facta interuentu, & opera

Gre-

A Gregorij Magni, Italicis longe pacatiora omnia fuerunt. Et nihilominus hæc tempora minus infelicia fuerunt, quam fuerint imperio Romano, aut Rep. stante, quin ipso Augusto uiuente, vt colligi potest ex ijs, quæ supra retulimus, ne toties eadem repetamus. ostendimus enim supra, illo regente ademptos omnibus prope Italicis fundos antiquos, in remotissimas ipsos oras amandatos, populos Italiæ multos deletos, incendia magna exorta, pestes, sterilitates, diluuia Deucalioneis penè similia, ut conqueritur Horatius. Vrbes dirutas, ut è Lucano, & alijs aperuimus, incendia exorta, denique bella
B omnium cruentissima gesta. Ex hoc tempore nulla irruptio in Italiam Barbarorum fuit huiusmodi, ut in illa vel diu consederint, agrosque, & fundos prioribus incolis ex maiori parte abstulerint, atque ita ipsius magnam partem potuerint occupare. redire in Italiam tranquillitas exoptata cœpit, cum Benedictus Secundus anno 684. euicit, ne auctoritas Imperatoris in Pontifice consecrando expectaretur. Non enim bella ulla, uel clades Italis fuerunt paulo atrociores, aut quales ante Cõstantinum fuisse in Italia memorauimus, quales et Romani Pontificis potestate oppressa. Sed magna Italiæ felicitas adue
C nit, cum Gregorio Secundo sedente anno 717. Romani cum populis propinquis obedientiam Pontifici Romano iurarunt; & à Leone Isaurico, quod hæreticus esset, desciuerunt, vt alibi retulimus signo 76. de admiranda progressione sacræ potestatis libro 17. c. 3. at longe maior adfuit, cum Pipinus Francorum Rex anno 755. mouit in Longobardos, & quæ Pontifici Romano ditionum iura abstulerant, reddere coegit, maxima porro affulsit, cum Carolus Magnus Longobardos Italiæ imperio, quodcunque illi habebant, exuit, ac Papæ restituit
D ea, quæ eripuerant anno 774. Tunc enim, quod supra ex Othone Frisingensi retulimus, Italiæ ciuitates magnã libertatem nancisci cœperunt. Felicitas hæc vti cœpit anno 684. ad summum uenit 774. turbari cœpit 499. & 815. cum Romani in Leonem 3. multa indigna patrarunt, ita concidit 824. cum Romæ nobilitas, orta seditione, Eugenium 3. delegit, ac lex ab Imperatore Lothario lata, ne Pontifex Romanus consecraretur, nisi Imperatore, aut Legatis eius præsentibus, perstitit annis centum quadraginta. Atque ita, quemadmodum uisa est extitisse lege illa abrogata, qua Papa non poterat consecrari, nisi consulto Imperatore, ita languit, renouata simili.

mili constitutione, per quam Pontificia potestas, ac dignitas A
imminuebatur. Illo autẽ temporis interuallo nulla pestis, nulla sterilitas, nulla eluuio, incendium nullũ, clades ue admodum funesta, & memorabilis fuit in Italia. Bella non ita atrocia, uti ante Constantinum, nulla Vrbs euersa, terræmotus vuus fuit anno 801. quo tectum Basilicæ S. Pauli, ac nonnulla alibi ædificia corruerunt: quæ constant è Sigonij annalibus.

Quartum tempus, quod valde luctuosum, sed varijs euentibus temperatum, est ab hac lege lata per Lotharium usque ad annum 1059. quo temporis spatio indignissima a Romanis in Pontifices patrata, occisis eorum duobus, vt cætera B
omittamus, de quibus infra agemus & quidem sub annum eundem, quo sancitum fuit, ut Pontifex Romanus haud consecrari posset, nisi Imperatore, aut eius legatis præsentibus, grauissima pestilentia fuit, & 847. vehementi adeo motu terra mota est, ut Aesernia pene tota procubuerit, ac magna pars populi cum Episcopo ruinis obruta fuerit. Anno deinde 841. Saraceni Barium cepere, per annos triginta tenuerunt, atque inde egressi non modo omnem Apuliam, & Calabriam, quæ Græco Imperatori parebant, sed ipsam præterea Campaniam infestam habuerunt, ac multa sibi oppida subiecerunt. Anno C
autem 891. Fraxinetum in alpibus Cottijs, finibusq. Prouinciæ occupantes, cuncta incursationibus loca uicina fœdarunt, neque Othone adhuc magno viuente post annum 972. inde eijci potuerunt. Ex altera autem parte anno 877. Garilianum arcẽ ad amnem Lirim constructam occupantes, multas inferiori Italiæ uastitates, ac populis clades attulerunt, nec nisi anno 915. sunt expulsi Ioanne x. Papa, cæterisque vt Luitprandus scribit, adnitentibus. At 935. ijdem Genuam ceperunt, ac diripuerunt plurimis in seruitutem ductis, Ansidoniam præterea incenderunt. sed & antea anno 846. agrum Romanum po- D
pulati Apostolorum Basilicas, quę extra urbem tunc erant, spoliarunt. Romæ illud etiam contigit insolitum anno 847. ut incendium duos vicos exusserit, & basiliscus afflatu multos necarit. Ad hęc mala accesserunt Hungarorum populationes, qui sub annum 901. irrumpentes in Italiam, cuncta vsque ad Tusciam prædationibus, & incendijs fœdarunt, & aliquot minora oppida inflammarunt. Ludouicus autem Secundus anno 865. Capuam deleuit, & 869. Barium. Gręci porro, quibus hæ tum regiones parebant, ab obedientia Romani

Pon-

A Pontificis desciscere iam tum cœperunt.

Hæc igitur funesta Italiæ contigerunt, oppressa, atque imminuta Pontificiæ potestatis dignitate ob Lotharij legem, quæ cum sublata esset anno 884 per Hadrianum Tertium, mox acerbiora multa acciderunt. Romani enim per factiones euehere, ac deijcere Pontifices Romanos, ac multis modis vexare cœperunt, ita, vt Formosus Arnulfum Germaniæ Regem coactus fuerit auxilio aduocare, & anno 928. Ioannes x. à factiosis Vrbis dominatum affectantibus fuerit interfectus. Et 941 Stephanus viij. à sectatoribus Alberici Romani. cumque B anno 963 Otho Ioannem xij. Roma, solioque Pontificali deiecisset, Leo Octauus est per eum suffectus, datumque Imperatori, & Italiæ Regi, ut ipse Pontificem constitueret, & Episcopis inuestituras daret. quod plerunque durauit usque ad Leonem ix. qui quamuis per Henricum Germaniæ Italiæque Regem fuisset electus anno 1049. monitu tamen Hildebrandi noluit Pontificem se gerere, nisi Cleri Romani suffragijs confirmaretur. quod ita sequentes obseruatunt, vt Stephanus ix. à Clero fuerit electus, sicuti etiam Nicolaus ij. Alexander ij. & Gregorius vij. qui creati sunt, & consecrati, nulla Regum, C vel Imperatorum habita ratione, aut expectato consensu, quamuis Gregorius vij. noluerit accipere consecrationem, nisi perspecta Regis voluntate. Hoc etiam temporis spatio, anno scilicet 1010. Florentini Fæsulas euerterunt. quod lib. 4. cap. 5. Villaneus refert.

Atque ita ab anno 824. vsque ad 1049. plerunque iacuit afflicta, & prostrata Pontificis potestas in Italia per annos fere ducentos quinquaginta nouem, quibus etiam luctuosissima tempora Italiæ contigerunt. Neque tamen, qualia, vel ante D Vrbem à Gallis captam, vel cum Romani continenter bella cum Italis gessere vsque ad Annibalis aduentum, quibus in vna Aequicolarum regione quadraginta Vrbes euerterunt, vel cum Annibal atrocissima diritatis exempla edidit, deletis in una Apulia Vrbibus vndecim, ne cæteras nominemus. Nam, quid Socialia, Sullana, cæteraque bella ciuilia narrabimus? Quid Imperatorũ, qui vel Romani, vel Italici, aut Barbarici demum sanguinis erant, crudelitatem incredibilem memorabimus? Quid terræmotus, diluuia, incendia, pestes, sterilitates post ætatem Constantini non auditas? quæ si producantur in medium, & cum his comparentur, minus infelicitatis.

citatis cognoscemus esse in nostris, quæ recitauimus, temporibus, quam illis. neque tamen hæc fuisset infelicitas, nisi oppressa Pontificis Romani auctoritate. A

Ab anno 1049. vsque ad 1083. Pontificum Romanorum potestas cœpit spiritus suos iure attollere. Leo nanque Nonus à clero Romano accipere auctoritatem voluit, legatisque missis, Græcos ad fidem magna ex parte reuocauit. Northmanni Saracenos Italia prorsus eiecerunt; nobilissimumque Neapolis, & Siciliæ Regnum cœperunt instituere; quod feudi iure à Romano Pontifice acceperunt. Stephanus ix. Henricum iij. Germaniæ Regem de simonia accusauit. Nicolaus Secundus B à Cardinalibus potissimum deligi Papam decreuit, Alexander ij. Henricum ad causam de Simonia dicendam euocauit, Gregorius vero Septimus eundem priuauit Imperio. Et nihil in Italia cladis est auditum, florente scilicet Romani Pontificis auctoritate.

Quintum tempus est, cum rursus arma sumpta aduersus eam extinguendam. Henricus enim iij. Germaniæ Rex, multorum criminum reus, cum spoliatus Imperio fuisset anno 1083 Gregorium vii. bello illato vexare cœpit, ex quo multa in agro Romano, & Vrbe, flammis vastata, pestis grauissima C fuit, quæ Germanos inprimis milites absumpsit, penuriaque annonę in Italia huiusmodi, vt prę victus inopia, inquit post alios Sigonius libro de Regno Italiæ nono, multæ matres in liberos fame sollicitatæ sæuierint anno 1084. Vrbe exactus Gregorius Salernum se contulit, auxilio Roberti Northmani fretus, ac protectus. fuit hæc Italiæ infelicitas annorum duorum.

Post hæc, Gregorio Septimo defuncto, substitutus est Victor iii. anno 1086. qui sequenti Romam profectus, cum, metu Roberti, Henricus iii. Italia discessisset, in suo solio ille præsedit, atque ex hoc usque ad 1117. per annos triginta unum, D nihil calamitatis in Italia fuit, Conrado ii. Henrici iii. filio, qui à Patre ob ipsius flagitia desciuerat, & Papæ adhæserat, superiores oras Italiæ regente.

Sextum tempus Italiæ infelix fuit anno 1117. cum Henricus Quartus Tertii filius, à Paschali Secundo, quem captum cum Cardinalibus Roma abduxit, & iniuriosissime tractauit, inuestituras Episcoporum, metu belli, ac morte intentata, extorsit, & sequentibus annis ex ordine quatuor Antipapas induxit. Nam tunc Italia, inquit post alios Sigonius lib. x. inaudi-

A inaudito ante multa ſęcula terræmotu concuſſa eſt: quippe eius impetu mœnia, templa, turreſque Vrbium paſſim cum ingenti mortalium ſtrage procubuerunt: fontes turbati, hiatus terræ ingentes apperuerunt, tremenda tonitrua, ac fulgura, quæ nulla hominum meminerat ætas, audita. quibus rebus perturbatus Henricus, cum multo triſtiora nunciarentur, e Germania literas ad Pontifices ueniæ deprecandæ miſit. Hæc ille. Paſchali ſucceſſit Gelaſius anno 1118. qui, cum Romam ſe contuliſſet, à ſectatoribus Henrici Quarti ita ſugatus eſt, ut coactus fuerit in Franciam ſe conferre. atque eo anno gra
B uiter, ait idem ſcriptor, frigore, fame, ac peſtilentia laboratum, ingenti terræmotu per quadraginta dies vniuerſæ prope Lombardiæ Vrbes afflictæ. Hęc ille libro decimo. Quæ nos latius perſecuti ſumus ſigno centeſimo cap. v. lib. xxiv. de Signis Eccleſiæ Dei. Fuit hæc infelicitas Italiæ annorum duorum plus minus.

Redijt ad tranquillitatem, bonaque illius Italia, ſub annum 1119. permanſit vſque ad annum 1161. per annos quadraginta, quibus nulla illi clades inſignior accidit, quæ ęrumnas ante imperium Conſtantini contingentes æquarit. non bellum
C paulo cruentius, non peſtis, terręmotus, ſterilitas, incendium ve memorabile euenerunt; nulla Vrbs exciſa, vigente nimirum Pontificis Romani poteſtate.

Septimum tempus calamitoſum præcipue fuit Italiæ anno 1143. vſque ad 1155. illo enim Romani à Pontifice defecerunt, ita, vt fuerint excommunicati. quin Eugenius iij. anno 1145. ab ijſdem vexatus in Gallias conceſſit, & 1154. interdicti ab Hadriano Quarto ob Vidonem Cardinalem violatum, totoque hoc temporis interuallo in contumacia perſtiterunt. rurſus anno 1159. Romæ Alexander Tertius legitime Ponti-
D fex eſt creatus; contra Victor Antipapa, cui Populus Romanus Romano fauebat, eſt conſtitutus. pro hoc ſtetit Fridericus Primus cognomento Ahenobarbus, aduerſus Pontificem legitimum, qui in Gallias profugit. Atque hoc tempore ab Ahenobarbo incenſa Aſta, Cherium, Derthona, Spoletum, ſubuerſum verò Mediolanum; multa item prœlia commiſſa, quibus tamen non illę cædes mortalium editæ, quas legimus ante imperium Conſtantini. Pax facta anno 1184.

Ex hoc uſque ad 1328. per annos centum quadraginta quatuor, maior Italiæ quies fuit, Mediolanum reſtitutum, con-

dita Alexandria, suum decus recepere Asta, Cherium, Derthona, Spoletum, plurimæque Vrbes maxima incrementa ceperunt. &, quamuis eam Fridericus Secundus, eiusque filij interturbarint, multęque fuerint editæ pugnæ, nunquam tamen hominum tantæ strages fuerunt, quantas ante Constantinum memorauimus, nullus insignior terręmotus, pestis, fames, incendiumue fuit, nulla Vrbs euersa. A

Octauum maxime infelix Italiæ fuit ab anno 1328. vsque ad 1350. cum scilicet Lodouicus Bauarus, asserens se supra Papam, in Italiam uenit; Romæ Antipapam creauit Petrum Corbariensem, qui Nicolai nomen adsumpsit; & plurima indignissima aduersus auctoritatem Pontificiam perpetrauit. B Fauerunt illi, eiusque successoribus, ac fautoribus plurimę Italicæ ciuitates. quæ late scribit Ioannes Villaneus lib. x. & xi. atque hoc tempore Padus, ruptis aggeribus, in agro Mantuano, & Ferrariensi, plurima uastauit, hominum decem millia submersit. Arnus toti ferè Etrurię innumera damna intulit. Annoque 350. tanta in Italia fames fuit, ut ingens multitudo inhumano se se aluerit cibo. Nauclerus ait, tantam in Italia pestilentiam fuisse, ut in ea ius redditum non fuerit per aliquod tempus. Ab illa in primis Mediolanum fuisse uastatum, scribit Patriarcha. C In Foro Iulij præterea, & Carnis horrendi terræmotus fuerunt, quibus multa hominum millia obtrita occubuerunt, Rhodum, Vedronum, Castrum Danielis. cum uicis quinquaginta in agro Goritiæ prostrata ceciderunt. Quæ nos fusius complexi sumus lib. xxiv. signo c. cap. v.

Si quod autem tempus Italiæ perniciosum fuit, illud re uera censeri debet, quo abfuerunt Vrbe Pontifices Romani, Auenione considentes. Tunc enim Roma in maximum squallorem deuenit, in diuersis Vrbibus Italiæ diuersi Tyranni exorti, factiones excitatæ. Et nihilominus nunquam tam diras est D passa miserias Italia, vt ante Imperium Constantini, nunquam tàm sæuis est bellis afflictata: &, quamuis post Augusti Imperium non tam crebris fuerit agitata, incidit illa tamen in truculentissimos Imperatores, Romani, Italici, ac postremo Barbarici sanguinis, à quibus, eorumque satellitibus, vt ostendimus, miserrimè illa, quamuis pax esset, dilaniabatur.

Ad summam, quæcumque contigerunt maximæ clades, siue ab hominibus adducerentur, siue diuinitus immitterentur, post Imperium Constantini, euenere, cum Pontificis Romani

A ni potestas imminuebatur, aut iniuriose dignitas eius tractabatur. Acciderunt & alijs temporibus ob alias causas aliæ, sed minores his, sicut hæ minores ijs, quæ ante Constantinum contingebant. Sic, Clemente Septimo in arce Sancti Angeli obsesso, ætate nostrorum parentum, fames, ac pestilentia vniuersam Italiam vexauit: sic nostra, ac recenti memoria fuere in aliquibus eius partibus lues, sterilitas, ac terræmotus minores his, quos memorauimus, neque antiquis, vt apparet, si paria paribus conferamus, comparandi. E quibus omnibus fit euidentissimum, Romani Pontificis auctoritatem,
B potestatemque Italiæ cœlitus esse concessam ad ipsius fælicitatem tum conseruandam, tum promouendam. Quod longe etiam clarissimum fit ex eo, quod multæ Christiani olim nominis regiones, quibus Rex vnus præerat, in efferarum gentium Tyrannidem miserrimè inciderunt, ac multis vastitatibus deformatæ visuntur. Quæ quoniam nos fusius aperuimus signo 99. de infælicitate hæreticarum nationum lib. xxiv. ne agamus actum, satis erit indicasse locum, vt lector inspicere clarissimam veritatis lucem possit, ac Diuinæ prouidentiæ euenta illustria cognoscere, & admirari.

C

Redarguitur falsum, quod impius scripsit, Italiam fore inexpugnabilem, si vni pareret, ac per Pontificem fieri, ne vni obediat; cum sæpius occupata, quamuis vni subiecta esset, ostendatur, Pontificemque contendisse, ut Rex vnus eius, aut Imperator foret, sed id non feliciter Italiæ Romæque accidisse.

D *Caput IV.*

ERVM enimuero clamat impius, si foret vnus Italiæ Rex, inexpugnabilis illa esset, quod non modo pertinet ad Italiæ dignitatem, sed etiam quandam beatitudinis partem: quasi bona eius nullo modo possint ab alijs aut conuelli, aut diminui. Culpa vero Romani Pontificis, adijcit ille, fit, vt Italiæ totius non sit Rex vnus. Hæc ille, falsissimè simul,

atque ineptissime. Nam sæpius Rex vnus fuit Italiæ: & idem A
tamen cum tota Italia fuit adductus in alienam potestatem. En tibi Galba, Neronis successor, Italia tota potitur, & tamen spoliatur ab Othone: hic obtinet eandem, ac pellitur inde à Vitellio: Vitellius à Vespasiano. Post hos innumeri fuerunt ante Constantinum barbarici sanguinis, qui Italiæ Imperium, nomenque Imperatoris, ac potestatem sibi assumpserunt aduersus eos, in quorum ditione erat Italia. Seuerus Afer Italiæ Regno potitum Iulianum Italum deijcit. Maximinus Thrax Alexandrum Syrum, Philippus Arabs Gordianum, Decius Pannonius Philippos, Diocletianus Dalma- B
ta Carinum, Denique Constantinus ipse Maxentium militibus Italicis, ac Romanis circumsæptum, Theodosius eodē modo Eugeniū copias ex Occidēte innumeras trahentem; Valentinianus Aspare Duce Ioannem. Quid, cum Rex Herulorum Odoacer Italiam cepit, an non vni Momyllo parebat Italia? cumque idem Rex per annos multos eam tenuisset, annon Theodoricus illi eam bello eripuit? cumque Theodorici successores eidem diutius imperassent, cur à Iustiniani Ducibus expulsi fuerunt? Iustinus verò, Iustiniani successor, cur excidit illius imperio, inuadentibus eam Longobardis? Commu- C
ne hoc Italiæ fuit cum cæteris vel maximis, vel potentissimis regionibus, vt earum Reges fuerint victi, & sub Imperium exterorum missi. Assyrios olim latissime dominatos Chaldæi, Chaldæos Persæ, qui & Aegyptios amplissime quondam regnantes vicerunt, Persas Græci, Græcos Romani superarunt. Annon Africam totam Rex vnus tenebat, cum Vandali rerum potiebantur? Cur itaque tam breui est à Belisario domita, & adducta in potestatem? Hispanias nonne vnus Rex tenebat? quid igitur illam sibi Saraceni subiecerunt? Atqui hæc omnia contigere ob neglectam magis, vel Dei religio- D
nem, vel, quæ hanc semper sequitur, Pontificis Romani auctoritatem, vt signo 99. & centesimo aperuimus. Blandimur nobismetipsis aliquando omnes, si facimus nostros Scythis, Persis, Parthis, Afris, Græcis, aut alijs fortiores. cuncti sumus mortales; incolimus eandem terram, eundem spiramus aerem, membris eisdem compacti sumus, naturæ omnes eiusdem: cuncta pendent à Deo, illiusque vero cultu. ille robur dat, ille artem militarem docet, vsumque eius adducit, ac tollit.

Sed,

A Sed, nunquid Italiæ felicius foret, si pareret uni? cur itaque tam truculenter à Romanis Itali omnes dilaniati? cur ipsi Romani, atque Itali cum cæteris à Mario, Sylla, Triumuiris, Octauiano, Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, Vespasiano, Domitiano, Hadriano, Commodo, Seuero, Caracalla, Macrino, Heliogabalo, Maximinis, Philippis, Gallienis, Aureliano, Carino, Maximiano, Maxentio, miserrime dilacerati? ita, vt nunquam fuerit infelicius Italiæ toti, ac Romæ? An non hæc omnia ob oculos legentium nos posuimus? quid igitur impius somniatur?

B Illud porrò falsissimum, fieri culpa Romani Pontificis, ne pareat uni Regi Italia. Vere enim, si pareret vni, sed religioso, sed amanti Christianæ pietatis, sed obedienti legibus sacris, quas Pontifex Romanus sancit, & ab hoc penderet, huius nutum respiceret, aut, si placet, soli Pontifici Romano non modo in sacris, sed etiam in profanis, quot, ac quantis Italia bonis circumflueret? ut vere possemus illa camere?

Sed neque Medorum silua, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
C *Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,*
Totaque thuriferis Panchaia pinguius arenis.
Has loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertere, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenent oleæque, armentaque læta:
Hinc bellator equus campo se se arduus infert,
Hinc albi Clitumne greges.

D *Et:*

Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas:
Bis grauidæ pecudes; bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæua Leonum
Semina: nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum; neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumque laborem:
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaque antiquos subter labentia muros.
An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra?

Anne

Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque A
Fluctibus, & fremitu assurgen Benace marino?

Falsissimum est, inquam, culpa Romani Pontificis factum, quo minus Italia Regi vni pareat, quin longe secus. Diu contendit ille pro viribus, vt Rex vnus Italiæ foret, vel cum maximo iurium suorum detrimento. Quod si facto illius contigit, quod vult impius, ne esset vnus Italiæ Rex, cur per tot sæcula a primis Italiæ colonis vsque ad Remp. Romanam constitutam nunquam paruit vni Regi Italia? Vbi tunc latebat ille, qui id impediret? Atqui nos docuimus signo 82. de cura B Papæ in Catholicis tuendis, lib. decimonono, cap. 2. & sequentibus, summa illum vi conatum, vt Italia tota Imperatori, siue Occidentali, & in Italia commoranti, siue Orientali, & in Græcia sedes habenti, subiecta esset; idque vsque ad annum septingesimum quinquagentesimum secundum; cum mutuis dissidijs imperium fatisceret, Hunnique, Gothi, Vandali, Heruli, Longobardique ad illius euersionem conspirassent. conatus est autem Pontifex, vt Italiæ Rex vnus esset, quamuis asseratur a multis, & inter hos a Græcis Pontificiæ potestatis hostibus, Constantinum donasse Siluestro Occiden- C tale Imperium, cuius quidem donationis iure vti noluisse ipsum, successoresque ipsius, ex magna parte apparet. Cum vero Italiæ Regnum, nequidquam laborante Pontifice Roma no, à barbaris, & exteris discissum fuisset, ac negligeretur quodammodo ab Orientali Imperatore, Leoque tertius videret Longobardos insolentius se gerere, Carolum Magnum, cunctis Regiis virtutibus præstantem, non modo Italiæ Regē constituit, sed Imperatorem præterea Romanorum, atque Occidentis creauit anno 801. quod Eghinartus in eius vita, Ademarus, Rhegino, cæterique omnes testantur quam- D uis ad Papam speciatim pertinerent Exarchatus Rauennæ, Pentapolis in Vmbria, Thuscię magna pars, Ducatus Romanus, Beneuentanusque, cum plurimis Vrbibus, quæ cuncta ipsi parebant omnino ante aduētum Francorum in Italiam, uti nos docuimus signo 76. de admiranda progessione sacræ potestatis cap 3. lib. 17. idem tamen Papa uoluit, profana multa istarum ditionum procurari, & administrari à Carolo Magno, & Italiæ Regibus, ut scilicet magis Italia coiret in unam potestatem. Ad tollendam verò Tyrannidem, atque vt Italicis ci-

A ciuitatibus fœlicius foret, ex illo plurimis earum restituta libertas, impositumque id oneris duntaxat, vt aduenienti Regi modicum frumenti tributum, quod Fodrum uocabant, militibus iter facientibus hospitium breue præberent, atque in aduentu Regis constitutum est, vt vacarent omnes Magistratus, iuraque acciperent in communibus rerum profanarum controuersijs. quæ testatur aperte Otho Frisingeusis lib. 2. cap xij. de gestis Friderici Primi, cuius ipse æqualis, & consanguineus fuit. quin adijcit, pro arbitrio plerunque hæc ab Italicis Ciuitatibus exsoluta, cum superarent omnes alias B Orbis potentia, diuitijsque, atque idcirco ad imperata facienda non facile adduci possent, & tamen, ut ab omni molestia se eximerent, non contentæ auertere à se, quocunque illæ modo possent, exercituum, militumue itinera, & hospitia, fodrique præstationem, illud præterea curabant, ut Imperatores priuilegijs eas suis ornarent, ac munirent. Hinc Otho iij, annò 992. quod refert Sigonius, priuilegia libertatis, immunitatis ac securitatis Venetorum Duci dedit.

Verum, languente Caroli Magni posteritate, ac viribus, uirtutibusque antiquis destituta, nec valente ob infirmitatem C suam sustinere Italiæ dignitatem, cum nonnulli Principes eius magna spirarent, Regnumque hoc sibi deberi contenderent, Pontifices Romani eis illud, Imperatoriamquè Maiestatem sunt elargiti. ac talis fuit Berengarius Primus Dux Foroiuliensis, Vido, & Lambertus Spoleti, & Berengarius Secundus, qui. cum Tyrannide opprimeret Italicos, quod Luitprandus illorum temporum scriptor narrat, neque aduersus irrumpentes barbaros, Vngaros, & Saracenos quidquam posset, atque ita decus Italiæ periret, præcipue cum dissentirent Itali inter se, ac sępius exteros Reges aduocassent, Itali D ijdem vocarunt Othonem Primum Germaniæ Regem potentissimum anno 951. qui, cum nefarios conatus Berengarij ex aliquā parte cohibuisset, neque tamen ille desisteret ab illicitis inceptis, eundem rursus anno 961. aduocarunt, Italię Regnum polliciti. prætereà vero Pontifex Romanus Ioannes xij. Imperatoriam dignitatem. Venit ille, & in hæc verba iurauit, vt est apud Gratianum dist.63.

Tibi, Domino Ioanni Papæ, ego Rex Otho promittere, & iurare facio per Patrem & Filium, & Spiritum Sanctum, & per Lignum hoc uiuificæ Crucis, & per has Reliquias Sanctorum,

ctorum, quod, si, permitente Domino, Romam venero, Sanctam Romanam Ecclesiam, & te rectorem ipsius exaltabo secundum meum posse; & vitam, aut membra, nunquam, nec ipsum honorem, quem habes, mea voluntate, aut meo consilio, aut meo consensu, aut exhortatione perdes; & in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciam de omnibus, quæ ad te, aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio; &, quidquid de terra S. Petri ad nostram potestatē peruenerit, tibi reddam; &, cuicumque Italicum regimen commisero, iurare faciam illum, vt adiutor tui sit ad defendendam Terram S. Petri, secundum suum posse. A B

Sed nihil minus Otho præstitit Pontifici Romano. electionem nanque ipsius, Episcoporumq. inuestituras, à quibus Carolus Magnus, & eius liberi semper abstinuere, quamuis oblatæ eis fuissent à Papa, vt est apud Gratianum distinctione 63. ad se posterosque Reges transtulit, donec vindicauit ab ipsis eas Gregorius Septimus, & Gregorij successores; & tamen adeo fauerunt in Italiæ Regno Imperatoriaque Romanorum dignitate assequenda Germanicis Regibus Pontifices Romani, de suo iure in profanis plurimum cedentes, quod scilicet Italiæ Regnum cuperent vni subiectum, quantum ratio permitteret, vt nihil vltra desiderari possit. quod nos late persecuti sumus signo de cura Papę in Catholicis tuendis 81. cap. 4. & 5. lib. 19. Ac, licet Northmani post Othonis Tertij mortem Neapolitanum, Siculumq. Regnum, feudi iure, à Pontificibus Romanis. qui diu obstiterant, vt constat ex Hermanno Contracto ad finem Chronici, obtinuissent; hi tamen rursu effecere, vt Germanicis illud obediret, cum duxit Henricus Quintus, Friderici Primi filius, vxorem Constantiam, Rogerij Regis prolem, & ad Regni acquisitionem plurimum opis contulerunt, vt è Fazelo, Crantzioque in Metropoli, ac Saxonia sua explicauimus signo adducto. Sed Impietas Manfredi Regis, qua patrem Fridericum Secundum strangulauit, Conradumque, & Henricum fratres extinxit veneno, & scelera infanda eiusdem in omnes, compulere Romanos Pontifices, ut Carolum Ludouici Francorum Regis fratrem, Regem Neapolitanum crearint anno 1265. ut notat Villaneus lib. 7. cap. v. ex quo illud ad opulentiam, maximam potentiam, ciuitatumque magnificentiam, frequentiam, decusque illustre peruenit. C D

Multæ

A Multæ porrò ex Italicis Vrbibus, maiorem nactæ libertatem, & opes, ex eo tempore, quo Gregorius Septimus, successoresque illius, Pontificiã Sedem suæ libertati restituerunt anno 1090. ad maximam d gnitatem, imperiumq. sunt euectæ, vt Venetiæ, Genua, & olim Florentia, Pisæ, Mediolanum. Pontifices autem Romani, quando nunquam potuerant Italici sanguinis vllum totius Italiæ Regem constituere, quamuis id tentassent in Berengario Primo, Lamberto, Vuidone, ac Berengario Secundo, ac de suis iuribus plurimum concessissent in profanorum tractatione; per Carolum verò Ma-
B gnum Ciuitates Italiæ, in antiquæ libertatis statum, à Longobardorum Tyrannide oppressas, reduxissent, quam magis illæ, ac magis tueri omnibus modis contenderunt, aduersus exteros, & Italicos quosdam, veluti Berengarium Secundum, idque tum toti Italiæ, tum verò Vrbibus illis maximæ dignitati, ac felicitati esset, neque ius vllum permitteret, vt vlli ius suum adimeretur, nihil sanè Germanicis Imperatoribus abstulere, id tamen potius curarunt, vt quælibet nationes, suo contentæ, in patrijs sedibus consisterent, Imperiumque Italiæ ad exteros amplius haud veniret: quamuis Papæ, non medio-
C cri adhibita cautione, ad Italiæ res componendas Germaniæ Regem aliquando aduocarint, vt è Nauclero aperuimus lib. 19. cap. 5. de signis Ecclesiæ Dei. Atque ita tum Pontifices ipsi Romani, quas in Italia speciatim proprias ditiones ex antiquissimo tempore habuerunt, defendere, ac sibi omnino habere, tum verò, vt Italici Principes, ac Resp. nisi quid deliquissent, vt suas tuerentur, maxime semper studueruut. Sic etiam non defuit Italiæ Rex vnus, non quidem totius omnino, aut maximæ partis; sed cui magna tamen vni feudorum iure pareret, ac summa inter Christianos dignitate floreret, Ro-
D manorumque Imperatoris nomen ferret, obligatusque esset ex iuramento, quod in Coronatione Germanici Regni præstat, pro viribus, quas habuit semper maximas, neque sunt adhuc omnino extenuatæ, tueri Ecclesiam Catholicam toto Orbe diffusam, Pontificemque ipsum Romanum, qui præest illi Ecclesiæ summo iure, vt scilicet Italia, ac Roma glorietur, quòd habeat in profanis, & sacris, Principes omnium supremos in Orbe, in illis Imperatorem, qui confirmatur à Papa, in his ipsum Papam Romæ considentem.

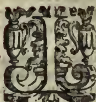
Minuit interim tamen Italiæ decus, Italicarumque ciuita-

tum potentiam, & dignitatem, quòd Romani Pontifices ex Vrbe Auenionem commigrarunt anno 1305. adeo pendet Italiæ felicitas à Papis: adeo falsum apparet, quod impie dicitur, impedimento esse, ne coniungatur illa in vnum. Ex hoc namque tempore ob ipsius absentiam varij Principes, Tyrannorum more, patrias suas, Italicasque ciuitates inuaserunt, vt è Villanei, S. Antonini, Blondi, Sabellicique historijs constat. Tunc sæuissima Tyrannide oppresserunt Pisas Vguccio Fagiolanus, Lucas Castruccius Castracanis, Mediolanum, & propinquas Vrbes Barnabas, & Ioannes Maria Vicecomites, Veronam Mastinus Scaliger, Patauium Carrarienses, atque alias alij dirissimi Principes. tunc Veneti, ac Genuenses mutuis inter se bellis, ac reliqui Italici Guelphorum, Gibellinorumque factionibus maxime sunt attriti. & quamuis aliquando peccatum sit per Apostolicas legatos in prophanis administrandis illud tamen est verissimum, tùm supramemoratos Tyrannos tum cæteros, qui crudelissime omnium dominati sunt in Italia, fuisse inimicissimos Pontificiæ potestatis, quales Actiolinus Romani, Fridericus ij. alijque, vt, quando in terris nihil est ab omni vitio purum, constet Apostolicam potestatem cunctis examinatis longe minori ad extremum, si reliqua inspiciamus, obnoxiam. Et quamuis Roma anno 1376. Romanorum Pontificum rursus esse sedes cœperit, dissidia tamen, ac Tyrannorum vis non potuit extirpari, nisi post diutinum tempus, idque ob eã maxime causam, quod Vrbano vj. sedente fuerit teterrimũ schisma excitatum anno 1379. quod auctum à Principibus, Regibusque nonnullis, maxima attulit Italiæ detrimenta, Extinctum est illud anno 1419. Martino v. Papa creato, aduersus cuius successorem Eugenium Quartum anno 1440. delectus est Antipapa Amadeus, Subaudiæ Comes, Felix Quartus dictus. cui cum nonnulli in Italia Principes fauerent, non mediocres quieti illius attulit turbas. Finis est huic schismati impositus anno 1450 Ex hoc, Italiæ Ciuitates magis adhuc, quam prius, excoli cœperunt, & plurima dignitatis, magnificentię, doctrinarum, rerumque omnium bonarum incrementa sumpserunt. maiora cepissent, nisi Italici quidam, & inter hos præcipuè Ludouicus Morus, contra Pontificis consilium, bella miscuissent, exterasq. gentes in Italiæ viscera immisissent. Hispanos a scimus Neapolitanis post obitum Ioannæ Secundæ accitos.

Fat.lib.2. & seq.

A tos, Pontifice Romano inuito. Verum de his omnibus quando agere non posset esse, nisi valde inuidiosum; simulque res est notissima peritis, non est quod multa dicamus.

De communi maximorum Theologorum sententia Concluditur, Papam non modo esse in spiritualibus Pontificem summum, sed & omnium temporalium in terris Regem supremum, idque iure diuino, atque, hoc posito, vt vult S. Thomas, & alij, iure natu-
B *rali. Cap. V.*

IAM verò, si parere Italia iure vni deberet ille esset Pontifex Romanus. Nam, cum ponamus eum Christi Dei Vicarium, non modo illa obedire ipsi debet, sed Orbis etiam totus, salua Regum, Principumq. legitimorũ potestate, quã vero, ac summo omnium sacrorum Præfecto, qualem Christiani omnes ponunt esse Papam, conuenit ancillari. Natura namque
C comparatum videmus, vt meliora, ac perfectiora deterioribus, & ignobilioribus dominentur, quòd si secus contingat, est præter institutum naturæ. Hinc elementa seruiunt corporibus inanimatis, eaque sic conflant, & continent, vt in horum transeant naturam. hæc autem subijciuntur ijs, quæ motu intimo cientur, ac sensibus carent: vt herbæ, frutices, plantæ animantibus sensu præditis. Homo præest his omnibus omnium finis. In nobis porrò scimus esse, ac moueri corpus ab anima, in qua principatum ratio tenens, ad Deum. Deique cultum referre omnia debet, ac proinde, cum ponatur à Chri-
D stianis Papa Dei Christi Vicarius, totius diuini cultus moderator absolutus; eius dominium dominia cuncta constituet, atque continebit. Sed, quando dominium (sunt hæc ipsa verba Sancti Thomæ libro tertio de regimine Principum, cap. x.) quoddam est Sacerdotale, & Regale similiter; aliud autem Regale similiter, sub quo Imperiale sumitur, & sic de alijs, vt infra patebit. tertium vero Politicum, quartum autem Oeconomicum. Primum cæteris antefertur multiplici via. sed præcipue sumitur ex institutione diuina, videlicet Christi. cum enim eidem secundum suam humanitatem sit omnis collata

Arist. Pol. c. 2.

potestas, vt patet Matthæi cap. 16. dictam suam potestatem A
suo communicauit Vicario, cum dixit, Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo Ecclesiam meam & tibi dabo claues Regni cœlorum; &, quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis; &, quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Et mox: Quod si dicatur ad solam referri spiritualem potestatem, hoc esse non potest, quia corporale, & temporale a spirituali & perpetuo dependet, sicut corporis operatio ex virtute animæ. sicut ergo corpus per animam habet esse, virtutem, & operationem, vt ex verbis Philosophi, & Augustini de immortali- B
tate animæ patet, ita & temporalis iurisdictio Principum per spiritualem Petri, & successorum eius, principium. Hactenus verba S. Thomæ. E quibus conficitur, omne dominium, quodcunque est, non modo in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solum spirituali, sed etiam temporali, quod dedit ac dat illi Christus, qui, vt inquit idem libro eodem cap. 15. temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spiritualem vitam suum ordinauit Principatum. Hæc ille. Quin est hoc adeo verum, vt scribat cap. 19. Videtur Vicarius Christi ha- C
bere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. primo quidem, diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra etiam ostendetur: secundo verò, ex iure naturali, quia, supposito ipsum primum locum tenere in Principatu, oportet eum dici caput, à quo est omnis motus, & sensus in corpore mystico, per quod habemus, quod omnis influentia regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conseruationem ipsius, quia hoc natura requirit humana, quæ sine societate viuere non potest. conseruari autem ne- D
quit, nisi per dirigentem primum in quolibet genere hominum. & hoc est in actibus hominum primus Hierarcha, qui est Christus, vnde est primum dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus Pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra, in primo libro, quod Princeps est in Regno, sicut Deus in mundo, & anima in corpore. constat autem, quòd omnis operatio naturæ ex Deo dependet, sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur, & sumus, vt dicitur in Actibus Apost. & Propheta Isaia cap. 26.

Omnia

A Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine. Similiter & de anima dici poteſt, quia omnis actio naturæ in corpore in triplici cauſæ genere dependet ex anima. Hoc autem videmus in Deo, qui gubernando, & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro conſeruatione totius: ſic & natura facit pro conſeruatione corporis humani ex virtute animæ. Simile contingit in Principe totius Regni, quia pro conſeruatione regiminis ſuper ſubditos ampliatur eius poteſtas, imponendo taleas, deſtruendo ciuitates, & caſtra proconſeruatione totiusRegni.multo igitur magis hoc conue
B niet ſummo, & ſupremo Principi, ideſt Papæ ad bonum totius Chriſtianitatis. Rurſus idem in 2. diſtinct. 44. q. 2. Poteſtas, inquit, ſpiritualis, & ſæcularis vtraque deducitur à poteſtate diuina, & ideo in tantum ſæcularis poteſtas eſt ſub ſpirituali,in quantũ eſt ei à Deo ſuppoſita,ſcilicet in his,quę ad ſalutẽ animæ pertinent,& ideo in his magis eſt obediendum poteſtati ſpirituali, quàm ſæculari. in his autem, quæ ad bonum ciuile pertinent, eſt magis obediendum poteſtati ſæculari, quam ſpirituali, ſecundum illud Matthæi, cap, 22. Reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſarij; & quæ ſunt Dei,Deo, niſi forte po-
C teſtati ſpirituali etiam ſæcularis poteſtas coniungatur, ſicut in Papa, qui vtriuſque poteſtatis apicem tenet, ſcilicet ſpiritualis, & ſæcularis, hoc illo diſponente, qui eſt Sacerdos, & Rex in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, Rex Regum, & Dominus Dominantium, cuius poteſtas non auferetur, & Regnum non corrumpetur in ſæcula ſæculorum. Amen.

Sequitur, recitans eadem verba, opinionem S. Thomæ Dionyſius Carthuſianus ſecundo ſententiarum diſt. 44. quę-
D ſtione 5. addens, quibus per omnia concordant Alexander, Bonauentura, Petrus, Richardus, alijque communiter. Sic ille, aſſerens hanc communem Theologorum ſententiam in Papa eſſe apicem ſpiritualis, ac ſæcularis poteſtatis. Et verò ita volunt Alexander Halenſis in quarta parte ſummæ quæſt. 10. part. 2. §. 2. in verbo, Pro Rege noſtro, & in tertia parte quęſt. 40. membro 5. Hugo e S. Victore lib. 2. par. 2. cap. 4. S. Bonauentura in 4. diſt. 37. in expoſitione lit. dubio 4. lib. de Eccleſiaſtica Hierarchia par. 2. quibus addendi quos addit idem opuſculo de auctoritate Papæ, affirmans idem ſentire Hubertinum de Caſale, & Petrum de Ta rantaſia. præter hos

idem

idem tradunt Rainerius Pisanus in sua summma uer. Dominio. c. 5. B. Ioannes è Capistrano tractatu de auctoritate Papæ, par. 1. secundæ partis num. 4. & 5. Gabriel. Biel. in expositione canonis lect. 23. Egidius Rom. lib. de potestate Ecclesiastica cap. 7. Alexander de S. Elpidio libro eodem cap. 6. Iacobus de Viterbio, Gulielmus Cremonensis S. Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium, Augustinus Triumphus libro de potestate Ecclesiastica, q. 1. art. viij. Aluarus Pelagius de planctu Ecclesiæ cap. 13. Siluester Prieras in summa ver. Papa. §. 10. &. 11. Ioannes Selestadiensis in Quadriuio, par. 1. Tartaretus in quarto, distinct. 18. q. vnica, Naclantus lib. de potestate Papæ. quorum verba non adducimus, ne iusto prolixiores simus. Non grauabimur tamen afferre verba Henrici Gandauensis Doctoris Sorbonici, qui ante annos tercentum floruit. Is igitur sic quodlibet sexto, q. 23. A B

De Iure diuino, & naturali sacerdotium supereminet Imperio, & penes ipsum residet de Iure diuino, & naturali utraque Iurisdictio, & super spiritualia, & super temporalia, & similiter eius immediata executio. Vnde in tempore legis naturæ simul ambo currebant, Regnum, & Sacerdotium, & omnes primogeniti Regum sacerdotes erant, & Reges, & iurisdictionem in temporalibus exercebant. nec debebant distingui illo tempore, quia nondum erāt sacerdotes vocati ad spiritualis vitæ exercitium, sicut tempore gratiæ. sicut etiam ambo currere debebāt propter eandem rationem in lege Mosaica, sicut & cucurrerunt vsque ad Samuelem, sub quo populus petijt sibi Regem, quem, quantum erat ex parte populi, Dominus concessit in onus propter peccata eorum. Vnde dixit Dominus Samueli: Non abiecerunt te, sed me, ne regnem super eos: disponente tamen æterna prouidentia, quæ mala nostra, & ea, quæ concedit pro peccatis nostris, in bonum conuertit, hoc factum est in præsagium eius, quod futurum erat, Deo ordinante in noua lege, & vt sacerdotes expediti à iudicijs temporalium assuescerent imminente tempore aduentus Christi vacare spiritualibus, qui veniens Rex, & sacerdos simul secundum ordinem Melchisedech, qui simul erat Rex, & sacerdos Dei, sacerdotium, quod per accidens secundum prædicta seruile factum erat in lege Mosaica, in qua sacerdotes subiecti erant Regibus, ad libertatem sacerdotij legis naturæ reduxit: in qua in eadem persona vtraque dignitas iuxta cursum C D

A legis naturę debuit residere, qui Rex, & Sacerdos debuit esse ordinarius suæ gentis & hoc principalius ratione, qua sacerdos super spiritualia principaliter, quàm ratione, quia Rex super temporalia principaliter. Vnde, etsi fuissent Reges alij ab institutione, qui non essent sacerdotes, sub quibus essent Sacerdotes non ordinarij, sed instituti, illi subesse debuerunt illi, qui simul Rex esset, ac Sacerdos ordinarius; & hoc non tam ratione, qua Rex erat, sed ratione, qua Sacerdos erat. Hęc ille. qui & paulo ante, Cum aliquid, inquit, fuerit difficile, vel ambiguum; tunc ad iudicium est Sedis Apo-

B stolicę recurrendum. & secundum hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & principes, tanquam architecti ad artifices. illi enim, propter quid, & regulas iudicandi sciunt; isti mechanici vero, tanquam experti in multis, ipsum, quia, sciunt; propter quid autem, ignorant. propter quod debet illis leges dare, secundum quas debent iurisdictionem suam exequi, & populum regere, nec aliorum leges recipere, nisi per ipsum prius fuerint approbatæ. Huiusque Henricus. Nunc audiamus Sanctum Antoninum titulo tertio de dominio regnorum, cap. 2.

C Credimus, ait ille, immo scimus, quòd Papa est generalis Vicarius Iesu Christi de transl. Epi. c. 1. & etiam super omnes Infideles. etenim Christus plenariam recepit potestatem. Vnde Psal. Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis. & Matth. vltimo, Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Nec videretur diligens, seu sapiens paterfamilias, nisi & Vicario suo, quem in terra dimisit, plenam super omnes dimisisset potestatem, vt patet in eo, quod dicitur super homicidio, c. per humanam lib. 6. Ideo, & dicitur de Papa, qui non solum habet potestatem, sed & plenitudinem

D potestatis. de vsu pallij. c. ad honorem, quia Petro, & successoribus eius claues dedit Regni Cœlorum, dicens, Quodcunque ligaueris, & c. Oues autem non solum sunt fideles, sed etiam infideles per creationem, licet non sint de ouili. Vnde & sequitur, quòd Papa super omnes habet iurisdictionem de iure, licet non de facto. & probatur hoc in eo, quod legitur de elect. c. significasti. de maioritate, & obedientia. c. solitæ, de iudicijs. c. nouit. Igitur per hanc potestatem, quam habet Papa, dicendum est, quòd gentiles, etsi non habent legem, nisi naturæ, si tamen contra legem ipsam naturæ faciant,

ciant, licitè per Papam puniri possunt. Et mox: De Christianis A
non est dubium, quod Papa eos iudicare potest, & punire, si
contra lege Euangelicam faciant, vel alias grauiter peccent,
etiam temporaliter, vt patet in eo, quod notatur in. c. licet,
de foro comp. & de iudic. c. nouit. §. 1. &, quamuis omittat
Papa aliquando pœnas iustas, & debitas omnibus prædictis inferendas, vel quia facultatem nō habet coercendi, vel propter
pericula, & scandala, quæ incumbunt. vel euenire timentur,
vel quia multitudini parcit, de temp. ordin. c. 2. & cle. de excom. c. latores, est tamen potestas faciendi hoc apud Deum.
Hæc Sanctus. Cui consentit Franciscus Mayronis cognomento Doctor illuminatus, qui sic in. iv. dist. 19. q. 4. Plenitudo potestatis secundum vtramque iurisdictionem concurrit B
in eandem personam. hoc patet auctoritate Christi: Cumque ligaueris &c. Dices forte, quod verum est in spiritualibus.
Sed tunc arguo sic: Quia in subordinatis, quidquid potest inferior, potest et superior. Sed Papa est superior ad Imperatorem, vt supra probatum est. ergo. Secundo, Quia Papa confirmat leges. hoc autem non posset, nisi posset, eas condere.
Tertio sic, Cuicunque datur auctoritas ad principale, datur &
respectu adnexi, quia sine eo non posset exequi: sed temporalia sunt adnexa spiritualibus actibus. nullus enim posset celebrare missas sine vestibus. nec vestes possunt haberi sine bonis C
temporalibus. ergo. Sed contra Canonistæ dicunt quod in spiritualibus præsidet Papa, Imperator vero in temporalibus,
Probo: Quia Imperatores dederunt bona temporalia Papæ, &
Ecclesiæ. Sed hic dicitur quod de facto sic fuit, sed de iure
Papa debet dare Imperium Imperatori, & alia bona temporalia. Hęc Franciscus Mayronis. Similia Richardus de Media
villa in 4. distinctione 24. quæst. 3. ad 5. Moyses, inquit, expressius, quam Aaron figurauit Christum, qui fuit summus D
Rex, & summus Pontifex, & ex consequenti Vicarium eius
in terris, in quo simul sub Christo est vtraque potestas. Et
art. 5. quæst. 3. In omni, ait, re vna ex diuersis rebus integrata oportet esse aliquod præeminens, quo diuersæ partes
teneantur in vnum, sicut est anima in humano corpore, &
corpus super contrarietatem eleuatum, quod est cœlum in
machina mundi. per virtutem enim cælestem concilianter elementa, quæ contraria sunt. vnde, cum Ecclesia sit vnum
corpus Christi mysticum ex diuersis statibus, & membris constitu-

A stitutum ad obseruationem huius vnitatis oportet esse vnum caput omnium statuum cum Ecclesiæ, & membrorum vniuersali regimine regitiuum, sub quo diuersi status Ecclesiæ, & membra diuersa conueniunt secundum debitam proportionem in vnum, vt sic conformetur Ecclesia militans suo exemplari in cælo.

Sequitur testimonium Roderici Sancij Episcopi Zamorensis libro de origine, ac differentia principatus. Sic itaque hic par. 1. Nemo, nisi Christus, vel eius Vicarius in terris, potest dicere illud, quod Propheta de Christo dixerat, Mihi,
B inquit, alienigenæ subditi sunt. nam propter vniuersale dominium nullus mortalium est ei alienus, & non subditus: quia scriptum est de eo, Data est mihi omnis potestas in Cœlo, & in Terra. Et iterum. omnes gentes seruient ei, & dominabitur à mari vsque ad mare, Et iterum: omnis terra possessio eius. Et rursus: Romanus Pontifex vice Christi principatur in vniuerso Orbe, in spiritualibus, & temporalibus, & de illo loquuntur iura, auctoritates, & rationes supra allegatæ. Et propè finem partis primæ concludit: Est vero naturaliter moraliter & diuino Iure cũ recta fide tenendum, Principatum
C Romani Pontificis esse verum, & vnicum immediatum Principatum totius Orbis, nedum quoad spiritalia, sed quoad temporalia, & Principatum Imperialem esse ab ipso dependentem, & mediatum, ministerialem, & instrumentalem eidem subministrantem, & deseruientem, foreque ab eo ordinatum, & institutum, & ad iussum principatus Papalis mobilem, reuocabilem, corrigibilem, & punibilem, de quo ministeriali Principatu pulchrè ait Isidorus lib. de summo bono Potestates; inquit, sæculares necessariæ non essent, nisi, quod non præualet Sacerdos efficere per doctrinæ potestatem, Prin-
D ceps hoc impetret per disciplinæ terrorem. Ecce, inquit, necessariæ non essent. Ex quo aperte innuit, quod in hoc mundiali regimine principatus sæcularis de pura, & mera necessitate, vel etiam expedienti necessarius non est, nisi quando Ecclesia non potest. si ergo posset malos coercere, non est necessarius principatus Imperialis, & sæcularis: cum includatur virtualiter in principatu Apostolico. Vnde Ambrosius ait, quod Pontifices summi solum pro cursu rerum temporalium Imperialibus legibus vtuntur. Resoluendo igitur istum articulum, dicimus, quod in tota machina mundiali non est nisi

vnus Principatus, ideo non debet esse, nisi vnus vniuersalis, A
& supremus Princeps, & Monarcha. Nam vltra prædicta illud natura ipsa docet. Vt enim inquit philosophus in xij. Metaph. Entia nolunt male disponi, ideo vnus est principatus, & vnus Princeps supremus totius Orbis, qui est Christi Vicarius: iuxta illud Danielis cap. viij. Dedit ei potestatem, & honorem, & Regnum; & omnes populi, & linguæ seruient ei. In illo igitur est fons, & origo omnis principatus, & ab eo cæteræ potestates defluunt. Hæc ille.

Non omittamus Franciscum de Siluestris Ferrariensem in cap. 76. lib. 4. aduersus gentes: Considerandum est, inquit B
ille, ex doctrina Sanctæ Thomæ secundo sententiarum, dist. vltima in expositione literæ quod summus Pontifex habet in Ecclesia apicem, & excellentiam vtriusque potestatis non solum spiritualis, sed etiam sæcularis: ideo illi præ omnibus obediendum est, & in ijs, quæ ad salutem animæ pertinent, & in ijs, quę ad bonum pertinent ciuile. Similiter, vt dicit idemmet S. Thomas in libro de regimine Principum lib. 3. c. 10. & 19. potest ratione supremę huius potestatis vnumquenque ratione delicti punire, & taleas, atque collectas pro Reip. Christianæ conseruatione inponere, sicut & Rex in suo Regno C
potest. Hactenus Franciscus.

Ex his apparet, hanc esse Theologorum communem sententiam, Papam non modo esse Pontificem summum, sed etiam Regem summum totius Orbis terrarum. Communis verò est hæc sententia, siue numerum Theologorum, qui de hac re scripserunt, consideremus, siue auctoritatem, doctrinam, aut dignitatem. Nam, qui, & quanti, SS. Thomas, Bonauentura, Bernardus, Antoninus, Hugo de S. Victore, Alexander Halensis, Aegidius Romanus, Franciscus Mayronis, Dionysius Carthusianus; vt cęteros omittamus? Proferatur, quęso, vllus eorum, qui secus tradiderunt, par alicui ex istis peritia, aut sanctitate? Iam, quis non miretur, è singulis ordinibus religiosorum celebrioribus, atque è singulis nationibus, quæ sint illustriores in Europa, summos scriptores in hac sententia fuisse? Nam SS. Thomas, Bonauentura, Antoninus, & Aegidius Romanus e familia Columnensi, Itali, Bernardus Burgundus, Hugo è S. Victore Gallus, Henricus Flander, Alexander Halensis Anglus, Dionysius Charthusianus Germanus, Rodericus Sancius, & Aluarus Pelagius Hispani.

A pani. & hic quidem cum Bonauentura, Francisco Mayronis, Richardo de Media villa, & Alexandro Halensi ex ordine S. Francisci, S. Thomas è S. Dominici, Bernardus è S. Benedicti, Dionysius è Cartusianorum, Hugo è S. Victore è Canonicorum regularium, Aegidius & Augustinus Triumphus, Alexander de S. Elpidio, Iacobus Viterbiensis, Gulielmus Cremonensis omnes ex ordine Eremitarum S. Augustini.

Doctores porrò Canonistæ sic adhæserunt huic decreto, vt infinitum sit illos enumerare. recensentur multi à Lætho Zeccho in tractatibus Theologicis loco quinto, & à Doctoribus in B c. nouit extra de iudicijs. Hic factum, vt audacter dixerit Bartolus maturi vir iudicij l. 1. §. 1. D. de requirendis reis opinionem contrariam esse hæreticam.

Ex antiquis non habemus multos, qui hæc speciatim tractarint. A Diuina nanque prouidentia videmus hoc institutum, vt plurimarum rerum veritas in Ecclesia paulatim sæculis sequentibus in apertum producatur, & elucescat. transformamur, ait Paulus 2. Corinth. c. 3. de claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu: quod etiam scripsit S. Thomas. 2. 2. q. 1. art. 7. statuens articulorum, qui credendi sint, nu-C merum crescere semper in dies, quoad explicationem distinctiorem; licet non quoad substantiam. Et nihilominus antiqui, verbis amplissimis extollentes Petri, successorumque ipsius potestatem generatim videntur hæc dixisse. Ac, ne afferamus Latinos, Græcorum summos adducemus, atque eos, qui tenuerunt sedes primarias Orientis, æmulas Romanæ. Igitur S. Cyrillus Patriarcha Alexandrinus sic in Thesauro, vt citat S. Thomas libro contra errores Græcorum: Sicut Christus accepit à Patre Ducatum, & sceptrum Ecclesiæ gentium, ex Israel egrediens, super omnem principatum, & D potestatem, super omne quodcunque est, vt ei cuncta curuentur, plerissimam; sic & Petro, & successoribus eius plenissimè commisit. Sanctus autem Chrysostomus Patriarcha Constantinopolitanus, ita libro secundo de Sacerdotio. Quanam item de causa, ait, idem ille sanguinem effudit suum? certè, vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat. Et mox, explicans, Petrum super omnia Dei bona constitutum: Dum ait Christus, Quis fidelis seruus, & prudens, non hoc ait, quod ei ignotus sit fidelis, ac prudens seruus. sed quod exprimere velit, tum hoc

opus, quàm rarum sit, tum quæ sit functionis huius amplitudo, contéplare itaque & præmiū. Ignatius verò Antiochenus Patriarcha, qui Apostolos, Christumque, vt volunt aliqui, vidit, ad Philadelphienses, Principes, ait, subditi estote Cæsari milites Principibus, diaconi presbyteris, presbiteri verò, & diaconi, atque omnis clerus simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Cæsare obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut patri Christus, & ita vnitas per omnia seruetur. Hæc Sanctus, volens esse Episcopo subiectum Cæsarē, sicut patri Christus, qui per omnia subiectus est, siue illa sint sacra, siue temporalia. addit, vnitatem per omnia seruandam, atque ita Episcopo debent omnia profana subiecta esse per administros, ac Dominos eorum. Ac, ne dicas, vti sacrorum Præsuli dumtaxat, non etiam secundo loco vti omnium profanorum sacro moderatori; adiecit, Per omnia. Clarius hæc S. Epiphanius, hęres. 29. Thronus Dauidis, & Regale, inquit, solium est Sacerdotium, quod in Ecclesia sancta est. Christus enim Dominus, Rex, & Sacerdos; Rex, quia ex stirpe Dauid, deinde vnigenitus; Sacerdos, quia secundum ordinem Melchisedech sacrificium obtulit, ipsum hoc suum Regnum vna cum summo sacerdotio seruis suis summis Pontificibus est largitus. Hæc ille, apertè asserens, Regnum profanarum rerum, sacerdotiumq. simul esse in Pontificibus summis: quod eadem verba explicans S. Paulinus, ita cecinit, ad Cytherium.

Habes & illud: Ventris a fructu tui
In sedibus ponam meis.
Qui sermo Dauid quamlibet Christus sonet,
In Christo & illis concinit.
Qui Christiani corporis collegio
In sede ponentur Dei.

Eadem tradit Procopius Gazæus in Isaiæ cap. 16. quem refert Leo Castrensis ibidem. Et attingit Damascenus orat. 1. in Natiuitatem Mariæ. Quin S. Ephrem Syrus, vt antiquissimos ex vltimo Oriente scriptores adducamus, in sermone de Trasfiguratione demonstrat, Petrum Christianorum Principem fuisse, sicut Moyses Hebræorum Princeps fuit; qui diuina, humanaque simul omnia gubernabat. Hinc Macharius

Aegy-

A Aegyptius hom. 26. postea Moysi successit Petrus, qui nouam Ecclesiam Christi, nouumque sacerdotium instituit. Et hom. 47. Virga Moysis, ait, duplicem gerebat imaginem, occurrebat enim hostibus, tanquam serpens mordens, & enecans, Israeliticis vero erat vice baculi, quo innitebantur. Hæc ille, Summos Pontifices instar Moysis esse in Ecclesia Dei volens, atque iccirco nihil non ex iustitiæ præscriptis moderari. quod sane argumentum tetigerunt Henricus Gandauensis, & Rodericus Sancius. Hæc verò omnia prædixerunt Ezechiel cap. 34. inducens Deum loquentem, Suscitabo pastorem vnum se-
B cundum cor meum Dauid qui pascet eas. Et cap. 37. Seruus meus Dauid Rex super eos, pastor erit omnium eorum. Et Osee; cap. 1. Erit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur, & erit in loco vbi dicetur eis, filij Dei viuentis, & congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibimet caput vnum. Et Hieremiæ, cap. 33. Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israel. Hæc isti Dauidem vocantes, qui exemplo Dauidis, tum temporalia, tum spiritualia procuret, sicuti Imperatorem Latini Cæsarem, vel Augustum
C vocabant, Aegyptij Reges suos Ptolemæos, aut Pharaones, Pastorem verò appellant, quod Rex & pastor, & pascere dicatur. sic enim populus ad Dauidem 2. Reg. 5. Dixit aut Dominus ad Dauid, tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. Et psal. 77. Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum, pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam, &, pauit eos in innocentia cordis sui. Quin à profanis etiam scriptoribus, & inter hos à Græcis, Reges Pastores nuncupantur. Et Homerus passim Reges vocat Ποιμένας λαῶν,
D Hinc Origenes hom. 2. in Genesim, Vsus, inquit, obtinuit, vt, quia Præsules gentium, & populorum magistratus, tam apud profanos, quàm apud sacram Scripturam Pastores soliti sint nuncupari, etiam hæc vox pascere, regere, & imperare significet. Nullus verò, ait Arnobius Psal. 137. Apostolorum, præter Petrum, à Christo Domino nomen pastoris accepit. solus enim Dominus Iesus Christus dicebat, Ego sum pastor bonus. Et iterum: Hoc ergo nomen sanctum, & ipsius nominis potestatem post resurrectionem suam Petro pœnitenti concessit, & negatus negatori suo hanc, quam solus ha-

bet

bet, tribuit potestatem. Et Lucifer Calaritanus, alloquens A
Imperatorem Constantiũ lib. de non parcendo in Deum delinquentibus, Petro, inquit, dicit Christus Ioan. vltimo Pasce agnos meos. Et iterum, Pasce ouiculas meas; & tu veniens lupus, vis eos, qui successores inueniuntur extitisse beato Petro, vicem gerere mercenariorum, eos, quos iampridem per Hieremiam promiserat populo suo dicens. Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos pascentes cum disciplina. Hæc ille, asseuerans, Pontifices Romanos esse eos pastores, de quibus apud Hieremiam Deus ait, fore, vt à se dentur. B

Ex his omnibus liquet, Pontifici Romano in terris non modo summum Sacerdotium, sed etiam summam Regalis Imperij potestatem collatam à Christo, sacra, profanaque omnia regenda, non modo in Italia, sed in Orbe toto, cum bono id publico cognouerit expedire. Neque vero his repugnant, quod Papæ interdum, Christi exemplo, quando seruos agunt eius seruorum, cum non poterant vel corda potentium dura mollire, vel sublimium celsitatem flectere, suæ potestatis vires, aut Maiestatis eminens culmen occuluere factis, aut verbis consonis humilitati conspicuæ, humanæque C
vilitati, atque ob id non contrarijs veritati, vt deinde suo tempore, cum res exigit, ac patitur, summam dignitatem, potestatemque suam proferrent in medium. Sic Christus asseruit se cum suis à tributis liberum, voluit tamen ea præstare, nequem vel hac in re scandalizaret; vt habetur Matth. c. 17. Et quamuis indignans obiecerit Pharisæis, quod ipsum non honorassent, vt habetur Ioannis cap. 8. noluit tamen fieri Rex ab ijs, qui non ipsius in primis dignitatem quærebant, sed panem. quod scribitur eiusdem c. 6. Et nihilominus vetuit occludi ora ijs, qui clamabãt ipsum Regem Israel, D
asseuerans, fore alioquin, vt lapides clamarent: quod Ioannis cap. 12. & Marci c. 10. habetur, ac Regem se fatetur interroganti Pilato, non qui tunc armis pugnaret, vel cuius Regnum foret vel omnino, vel tunc de hoc mundo, verum cui potestas omnis, non aliqua tantum danda mox esset, non in cœlo duntaxat, sed in terris etiam, quod est Matthæi cap. 28. quo tempore dixit Petro, Pasce oues meas, & ipsi dictum fuerat à Patre, Postula me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in vir-

A ga ferrea, & tanquam vas figuli confriges eos. quod habetur Psal. 2. Et sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Virgaque emittatur è Sion, vt dominetur in medio inimicorum, confringat Reges, conquasset in terris capita multorum. vt est psal. 109. Neque similiter, cum dicimus, à Dominio Sacerdotali, ac Regali simul, quale est Papæ, omnia dominia pendere, tolluntur aliorum dominia eorumque effectus. sicut a directo dominio non extinguitur vtile, neque a dominio proprietatis dominium usufructus. sic Deus, cuius vices Papa in terris gerit, operans intime in omnibus rebus, non tollit earum formas, & effectiones,
B vt docet S. Thomas lib. 3. aduersus gentes c. 67. & parte prima. q. 105. art. 5. quamuis in ipso viuamus, moueamur, ac simus, vt habetur Act. c. 17. ac possit agere, atque agat interdum sine interuentu causarum secundarum, quod in miraculis maximis contingit, aut ipsis adhuc saluis, earum vires, effectusue minuit, vel auget in totius vniuersitatis bonum. Neque vero Pontifex côquiescere debet in huiusmodi temporalium rerum tractatione, vilitate, ac specie, sed æterna, ac cœlestia inprimis ita spectare, & inquirere, vt illa præ istis
C nihili ducat, in his desudabit, atque elaborabit, memor eorum, quæ Christus dixit, Non veni ministrari, sed ministrare, quando, & hæc exteri viderunt. notum namque illud Agesilai Regis, Regnum sapientibus esse seruitutem. Quod verò Sancti Doctores aliquando dicunt, Regibus à Deo tradita Regna, sic tradita esse scimus, vt pendeant à primo Pontificis summi Regno, atque illi famulentur. sic enim Prosper libro de vocatione gentium, c. 33. Gratiæ Christianę effectibus etiam ipsa, quibus mundus atteritur, arma famulantur. Et S. Gregorius ad Imperatorem Mauritium, libro 2. ep. 61.
D Super omnes homines, ait, dominorum meorum pietate cælitus data est, vt terrestre regnum cœlesti regno famuletur. Eadem Leo ep. 75. ad Leonem Augustum. Et S. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. omnis persona, inquit, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de his, quę sunt ad finem: bella autem carnalia in populo fideli sunt referenda ad finem, vt ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur: ideo ad Clericos pertinet, disponere, & inducere alios ad bellandum bella iusta. Hęc ille vir, doctrina, & sanctitate præcellens.

Con-

Concluditur, apud sapientissimas quaslibet gentes, earum Pontificem summum, fuisse etiam vel Regem summum, vel pene Sacerdotes omnem profanorum potestatem. & ab Imperatoribus, atque a Regibus maximis Pontifici Romano imperia, & Regna maxima fuisse subiecta, atque illi in temporalibus ob legitimas causas omnino paruisse.

Caput vltimum.

LARISSIMVM fit è superioribus, omnium rerum Dominium supremum pertinere ad Pontificem Romanum iure diuino. quod si ponimus, vt poni debet, iure etiam naturali idem dicendum videtur Sancto Thomæ, Henrico Gandauensi, & Roderico Sancio. & sanè illustrioribus, ac sapientioribus quibusque gentibus hoc ius fuit, vt cũcta essent subiecta summis sacerdotibus, ipsiq; Reges ijs obedirent, ac dicto audientes forent. quod multo magis erit obseruandum Christianis, quorũ primi parẽtes omnia proijciebant ad pedes Apostolorum, Petro ijs præsidente, vt merito ad illos pertineat, quod Dauid canit; Subiecit Deus populos nobis; & gentes sub pedibus nostris. Athenienses olim sibi primas sapientiæ laudes vendicare conabantur, atque ad eos inprimis spectat, quod Apostolus ait, Græci sapientiam quærunt. Atqui Areopagus eorum penes quem prima omnium potestas erat, constabat e iudicibus, qui sacerdotes essent, summusque omnium sacerdos rogans singulorum sententias, ipse suffragia colligebat. quod Iosephus testatur lib. 14. cap. 16. At Lacedæmonijs idem Sacerdos erat summus, ac Rex, vt habemus è Xenopontis libro de Rep. ipsorum. Iudices autem apud Aegyptios, ait Aelianus lib. 14. Variæ historię c. 34. ijdem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus natu & in omnes statuendi ius habebat. Antiquitus, inquit Strabo lib. 17. Meroe (quæ est Metropolis Aethiopici Regni) summa potestas fuit penes Sacerdotes, tantaque auctoritas, vt nonnunquam, misso nuntio, mortem Regi imperarent, eique alium sufficerent. testatur Eusebius in Chronico, in Perside non

A nonnisi magnos Sacerdotes regnasse. Adijcit Agathias libro secundo, publica omnia de consilio ipsorum fuisse administrata, ac nihil ratum, vel legitimum fuisse Persis, quod non eorum sententia confirmaretur. Druidæ, scribit Cęsar lib. 6. de bello Gallico de omnibus controuersiis publicis, priuatisque constituunt, & omnes vndique parent eorum Iudicijs & decretis. Apud Germanos olim, quod Tacitus scribit libro de moribus eorum, sacerdotes in publicis Conuentibus, vbi agebatur de summa rerum, ius habebant imperandi, silentiumque indicendi. Inter Slauos ijdem Regibus erant ma-
B iores, cum penderent ab auctoritate illorum, teste Helmoldo lib. 2. cap. 12. Quid vero Romani? Numquid non apud illos ius erat Sacerdotibus in omnia tam sacra, quàm profana? Hæc sunt festi verba cum Pont. Max. esset omniũ Sacerdotum iudex, & arbiter rerum diuinarum, atque humanarum. Hæc Ciceronis lib. 2. de Legibus, dum loquitur de auguribus, qui Sacerdotes erant, maximum autem, & præstantissimum in Rep. ius est augurum, cum est auctoritati coniunctum. neque vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio; sed quia sic existimare nos necesse est. quid enim maius est, si de iure quæri-
C mus, quam posse à summis Imperijs, & summis potestatibus comitia tollere? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid grauius, quam rem susceptam dirimi, si vnus augurum aliter dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, vt magistratu se abdicent consules? quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius, aut non dare, aut legem, si non iure rogata est, tollere? Hæc Cicero. Extant tantæ potestatis, qua Sacerdotes præditi erant, exempla plurima apud Valerium lib. 1. cap. 1. Quocirca Imperatores Summum Pontificatum ad se transtulerunt, quod
D viderent ei summum ius esse in omnia. quod adnotauit Dion. lib. 53. & patricij conqueruntur apud Liuium lib. 4 augures Pontificesque communicari plebi. & Vlpianus tit. de Iust. & Iure leg. 1. §. 1. Publicum ius, inquit, est, quod ad Statum rei Romanæ spectat; priuatum, quod ad singulorum vtilitatem. sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. publicum ius in sacris, in Sacerdotibus, in magistratibus consistit. Sic Vlpianus, magistratibus præponẽs Sacerdotes, & in ijs consistere asserens ius publicum Romanorum. Cognoscebant autem non modo illi causas pias, ac pauperum, quod Cice-

Oo ro

ro tradit oratione pro domo sua, & de haruspicum responsis, A
sed etia testamentorum, quæ calatis comitijs fiebant; id Gellius docet lib. 15. cap. 26. Quin acta omnia, quæcunque aduersus ipsorum præscriptum tentata essent, irrita reddebant, ac, nequid fieret, vbi ita videbatur, intercedebant. Sic Igitur celeberrimæ omnium nationes, quarum consuetudinem reliquæ minores imitari solebant, hanc legem seruarunt, vt sacerdotio profana potestas omnino pareret, ac penes illud summa rerum profanarum foret. Neque ab hoc abfuere olim Mahometani, cum latius imperarent. eorum namque summus legislator statuit, vt toti vniuersitati præesset vnus Pontifex B
summus, quem Califam vocabant, illique potestas foret in omnia profana, ijsque administrandis deligeret ipse præfectos, quos Amiras, siue Amireos, aut Amirantes dixere, ac pro libito amoueret. Id per multos annos Mahometani obseruarunt, cum præter alia tenebant imperio Hispanias, Sardiniam, Siciliam, Cretam. quod tradunt Tyrius lib. 19. cap. 21. Ioannes Leo in tertia parte descriptionis Africæ, Zonaras tom. 3. in vita Michaelis Ducę. Recessere deinde ab hoc instituto Mahometani, vmbramque illius tantum retinuerunt quod si Pontifices eorum summi, ac Præsules impiæ superstitionis adhuc tuentur quandam speciem dignitatis, & præstan- C
tiæ, sed re ipsa imperium totum est penes ipsos Reges. Atque ita videtur eo redacta res, quo scimus fuisse redactam apud Iudæos, inter quos sanxerat Deus, vt omnium constituendorum potestas esset penes ipsos sacerdotes, vt habetur Deuteronomij. c. 17. Quamobrem summus Pontifex corona triplici ornabatur, quod habet Iosephus antiquitatum lib. 3. cap. xi. id erat tyara, cydarisque ipsius Regium diadema, vt vocat Hieronymus Epistola ad Fabiolam, factumque est non instituente Deo vt Rex Iudæis daretur, qui tamen, & à Sacerdotibus D
vngi solebat, atque ipsius potestas subiecta erat Collegio septuaginta duorum, quod Synedrim vocabatur, ac Reges ipsos iudicabat. quod scribit Iosephus antiquitatum libro 14. cap. 17.

Ad summam, sapientissimis quibusque gentibus, quarum fuere magna imperia, commune hoc fuit, vt ijdem forent Pontifices Maximi, ac Reges, siue in sacra, & profana simul summum ius Sacerdotes haberent; vt iam, qui secus dixerit, non modo repugnet iuri diuino, quod Christiani proferunt,

atque,

A atque, hoc posito, iuri naturali, sed etiam communibus illustriorum, prudentissimarumque gentium scitis.

Quamobrem fœlicissimi, ac potentissimi quique Christianorum Reges, & Imperatores, quod iure, inquit Franciscus Mayronis, ad Pontifices Romanos pertinebat, id in effectu voluerunt esse illius. vt aperuimus signo 76. de admiranda progressione sacræ potestatis lib. 17. cap. 5.

Sed, in vniuersum, Pōtifex Romanus, quid iure possit in temporalibus, liquet, quia multos Regia potestate, & Imperatoria priuauit, non propter hęresim, flagitiaue duntaxat, verum

B & propter ignauiam. Sic Zacharias Papa deposuit Chilpericum Regem Francorum, Innocentius Tertius amouit è Regni gubernaculis Sancium Portugalliæ Regem, vt est in cap. 2. de suppl. negli. Prælatorum; alijque alios accedente Episcorum, Procerumque consensu, vt Carolum Crassum, Atahulphum, Venceslumque Imperatores, ac Germaniæ Reges. Prętereа verò, ob publicum bonum, reiectis ijs, ad quos iure alioquin imperia magna spectabant, quamuis nihil omnino demererentur, ea detulerunt ad alios, qui nihil omnino iuris prius habebant. Huius autem rei duo sunt illustrissima exempla.

C Ac primum contigit in Orientali Imperio. Nam, cum legitimus esset illius Dominus Balduinus Secundus, Michael Palæologus id inuasit, eiecto armis Balduino, qui ad Carolum Neapolis, ac Siciliæ Regem, cofugiens poterat illud recipere: & nihilominus placuit Gregorio Decimo adiudicare Orientale imperium Michaeli Palæologo, & auferre illud Balduino: vt testatur Villaneus lib. 7. c. 44. Nauclerus gener. 43. Licet enim nulla esset in culpa omnino Balduinus, nihilominus vix fieri posse videbatur, vt imperium recuperari posset. Michael autem pollicebatur, se fore in fide Ecclesię Catholi-

D cæ vna cum Græcis. quod pro virili præstitit ille, quoad vixit atque ita Gregorius Decimus abstulit Iura Orientalis Imperij Balduino vero Domino, & dedit Michaeli, qui nihil iuris habebat.

Secundum contigit eodem tempore. Nam, cum fuissent electi à Germanicis Proceribus inter se dissentientibus ex vna quidem parte Richardus Anglus Dux Cornubię, & ex alia parte Alfonsus Decimus Castellæ Rex veluti Reges Germaniæ, atque ad vnum ex istis necessariò pertineret Germaniæ Regnum, nihilominus placuit Gregorio Decimo illorum ne-

minem confirmare, atque admittere uel ad Imperium, vel ad Regnum, ſed iuſſit electoribus, vt alium crearent. Ac tunc factus Rex, & Imperator, Rodulphus Auſtriacę familiæ parens, nequidquam reclamante Alphonſo Sic legitur huic à Papa ablatum ius Occidentalis imperij, quod habebat ad rem, datumque Rodulpho: quæ ſcribunt Nauclerus generatione 43. Villaneus lib. 7. c. 44. Polydorus Virgilius lib. xvi. ſub annum 1257. A

His addi poſſet, quod ſupra diximus ab Alexandro vi. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Caſtellanos, ac Luſitanos fuiſſe diuiſas. quod cum multis de cauſis efficere poſſet illeo, tum vero. ea, quam S. Antoninus tradidit, quia ſcilicet P ntifex, Chriſti, Deique Vicarius quodcunque voluerit in terris, ligat, ac ſoluit ob publicum bonum; iuſque ipſi eſt infideles punire, cum iuxta lumen naturale nequaquam viuunt, atque omni Dominio priuare. atque ita non modo hæc poteſt, quatenus eſt neceſſarium ad ſalutem animarum, ſed etiam quatenus eſt vtile ad bonum publicum. Nam cum Chriſtus Petro dixit, paſce, iuſſit, vt ſubditos aleret omni ſubſidio ſpirituali, ac temporali, vt poſt clariſſimos Doctores adnotauit omni Virtutum genere florentiſſimus Franciſcus Toletus Cardinalis. B C

Concludamus itaque, ac ſtatuamus, Pontificem Romanum non modo eſſe ſummum ſacrorum Pontificem, ſed etiam Regem ſalua obedientium poteſtate, ac iure, profanarum rerum ſupremum in terris, idque iure diuino. quod ſi cum Theologis Chriſtianis concedimus, iure naturali, inquit S. Thomas, Henricus Gandauenſis, & Rodericus Sancius, cuncta illi ſunt ſubiecta. &, quando ſapientiſſimę queque, atque Illuſtriſſimæ gentes ſanxerunt eum, qui ſummus Pontifex foret, eſſe etiam Regem ſummum inter ſuos, Chriſtiani multo id magis ſancient, iura harum gentium non infringentes. Iccirco, Imperatorum, Regumque maximorum vel conceſſione, vel approbatione, Imperia maxima ſunt Romano Pontifici in ipſis temporalibus ſubiecta. D

Quicunque igitur Italiam noluerit Pontifici Romano obedire, is contra ius diuinum, atque hoc poſito, contra naturale, & alia, quæ diximus, pugnabit, &, quod eſt inſtar omnium, ac ſupra omnia, contra ipſum Deum, qui, vt oſtenderet, id conſonum ſuæ voluntati, noluit euenire Italiæ tot

cla-

A clades post Constantinum, siue post amplificatam Papæ in Italia potestatem, quot antea narrauimus accidisse, terremotus sterilitates, diluuia, pestes, incendia, fulmina, excisiones vrbium frequentissimas, maximas regionum vastitates populorum, gentiumque Italicarum miserrimas interneciones, cruentissimas strages, omnium bonorum rapinas, ac spoliationes, irruptiones exterarum nationum, quæ prioribus incolis cuncta auferrent, Imperatores barbarici sanguinis, qui belluinis factis, & efferatissimus omnia proculcarent, euerterent, in cunctos mortales atrocissimè sæuirent. quod duobus B prioribus libris est explicatum. Contra autem, plurimis est Italia bonis mirabiliter amplificata; quæ fusè aperuimus lib. 3, & 4. vsque ad cap. 5.

Quocirca, cum Pontificis potestas imminuta Romæ, & in Italia, ipse iniuriose tractatus renouatæ sunt antiquæ clades, quamuis non omnis, sed tamen ex aliqua parte, vt lib. 4. cap. 3. abundè fecimus manifestum. Quibus autem temporibus Romani Pontificis auctoritas Romæ, C & in Italia magis est dilatata, & aucta, tunc feliciora prosperitatis euenta Romæ, Italiæque diuinitus plerumque acciderunt. Vt verè hoc oraculum iam pronũciari possit.

D

PAPAE, & Italiæ Status pariter procedunt.

EGO

GO Frater Ioannes Baptista Plumbinus totius ordinis Hæremitarum S. Augustini Procurator Generalis atque in Romano studio publicus lector attestor omnia, ac singula supra scripta, ea, qua potui, diligentia, ac studio me perlegisse, & examinasse. nec quicquam, quod & Fidei Catholicæ, ac moribus Christianæ Religionis aduersetur, reperiri; quare approbo &c. die 22. Iunij. 1593.

Ego Frater Ioannes Baptista Plumbinus vt supra Confirmo manu propria.

Imprimatur P. Ioannes çaragoça Magister Vice Reuerendissimi Magistri Sacri Palatij.

Imprimentur M. Antonius Vicesgerens.

INDEX

INDEX

Ar-

INDEX

Came-

C

D

E

Ele-

F

G

I

Ita-

L

Ludo-

O

P

Pisau-

R

S

T

V

Ven-

IL FINE.

REGISTRVM.

abc ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq.

Omnia sunt integra Folia.

ROMAE, Apud Guglielmum Facciottum.

M. D. XCIV.